

***Venäjä* osana maailmanhistorian geopoliittisia prosesseja**

**Operaatio Krim, geopolitikko Dostojevski ja joustavien
geopolityjen maailma**

**Valtteri Ahtamo
Maisterintutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020**

TIIVISTELMÄ

VENÄJÄ OSANA MAAILMANHISTORIAN GEOPOLIITTISIA PROSESSEJA

Operaatio Krim, geopolitiikko Dostojevski ja joustavien geopolityjen maailma

Valtteri Ahtamo

Valtio-oppi

Maisterintutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Pekka Korhonen

Syksy 2020

sivumäärä: 219 sivua

Tutkimuksessa analysoidaan Venäjän geopolityn rakentumista ja poliittisten päättäjien geopolitiikan rakentamista eri aikakausina suhteessa maailmanpoliittiseen rakenteeseen ja sen muihin toimijoihin. Tutkimus tuo esiin niitä identiteettillisiä, ideologisia ja institutionaalisia ominaisuuksia, joiden varaan Venäjän geopolity rakentuu ja joiden kautta sitä rakennetaan. Tutkimus valaisee venäläisten toimijoiden, kuten poliitikkojen ja intellektuellien, käytännön toimintaa ja argumentteja liittyen Venäjään geopolitynä.

Tutkimuksessa argumentoidaan geopolitiikan käsitteelle kokonaismääritelmä. *Geopolitiikka on tilassa toimivien kollektiivien päättäjien ja niiden politiikkaan potentiaalisesti vaikuttavien ajattelijoiden harjoittamaa tilan kontrollointia ja haltuunottoa, jota tehdään integratiivisten ja separatiivisten prosessien keinoin, niin materiaalisia kuin ideationaalisia resursseja hyödyntäen, vallitsevien historiallisten olosuhteiden mahdollistamissa rajoissa.* Geopolitiikan tilaulottuvuudet voidaan jakaa kolmeen kategoriaan. *Institutionaalis-byrokraattisessa* tilassa tehdään *formaalia geopolitiikkaa*, eli territorion kontrollointia tai haltuunottoa voimapolitiittisin, lainsäädännöllisin ja sopimuksellisin keinoin. *Taloudellisessa tilassa* harjoitetaan *geoekonomiaa*, eli geopolityn taloudelliseen etuun tähtäävää resurssien ohjailua ja taloudellisten riippuvuussuhteiden rakentamista tai hajottamista. *Informatiivis-kommunikatiivisessa tilassa* puolestaan harjoitetaan *diskursiivis-retorista geopolitiikkaa*, eli tilan, toimijoiden ja väestön välisen suhteen rakentamista ideoita käyttäen. Tutkimuksessa keskitytään diskursiivis-retoriseen geopolitiikkaan, jossa geopolityjen rajat ja ominaisuudet nähdään joustavina. Valtioiden ja liittojen lisäksi geopolityt voivat olla kansoja, kulttuureja, sivilisaatioita, ideologisia arvoyhteisöjä tai jonkin muun identiteettillisen aspektin perusteella rakennettuja maantieteellisiä ryhmiä, joiden olemassaolon uskottavuus riippuu niitä tuottavien toimijoiden diskurssista sekä sen retorista vetovoimasta suhteessa kohdeyleisöön.

Tutkimuksen ensimmäisessä osiossa tehdään maailmanhistoriallisten prosessien analyysia geopolitiittisella luennalla painottuen Venäjän geopolityn rakentumisen sekä poliittisten päättäjien harjoittaman geopolitiikanteon tarkasteluun.

Toinen analyysiluku käsittelee Venäjän suorittaman Krimin valtaamisen kontekstissa, miten poliittiset toimijat tekevät diskursiivis-retorista geopolitiikkaa kriisitilanteissa ja miten tämä edistää tilan haltuunottoa. Luku tuo esiin, että invaasion ja valtauksen onnistumisen ehtona on onnistunut diskursiivis-retorinen operaatio – kannatusta tulee saada vähintään kotimaassa, jotta toiminta saa legitimitetin. Analyysi paljastaa kolme Ukrainan sisäistä tapahtumaa, joita tulkitsemalla Venäjän valtiojohto rakensi diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa Krimin valtaamiseksi.

Kolmas analyysiluku tutkii kirjailija Fjodor Dostojevskin monituhatsivuisen tuotannon *(geo)poliittista ulottuvuutta*. Dostojevski politikoi rakentaessaan *sui generis* tilallisia kollektiiveja, kuten Euroopan ja Venäjän, ja linkittää niihin integratiivisia, separatiivisia ja ekspansiivisia elementtejä. Rakentaessaan Venäjästä tietynlaista geopolityä ja saadessaan paitsi aikansa, myös myöhempien aikojen, lukijakunnan ja valtaapitävien keskuudessa suostutteluvoimaa, voidaan Dostojevskia pitää merkittävänä venäläisenä geopolitiikkona.

Tutkimus korostaa holistisen lähestymistavan merkitystä geopolitiikan ymmärtämisessä ja havainnollistaa sitä, että geopolitiittisten toimijoiden toiminta palautuu tilan haltuunoton ja kontrolloinnin prosesseihin muodostaen universaalin kamppailudynamiikan, jonka areenoina ovat eri tilaulottuvuudet. Niin maailmanpolitiikkaa kuin myös intellektuellien tuotantoa voidaan katsoa geopolitiikan viitekehyksen läpi, geopolityn rakentamisena ja toisaalta hajottamisena. Geopolityn historian saatossa muotoutuneen ideationaalisen ja institutionaalisen perustan säilyttämisen kannalta ratkaisevaa on integratiivisten prosessien ylläpitäminen.

Avainsanat: Venäjä, geopolitiikka, maailmanpolitiikka, retoriikka, diskurssi, Krim, Dostojevski

Esipuhe

Muut ovat jo pöydästä poistuneet, mutta isoisät jatkavat keskustelua. Näin on käynyt ennenkin. Yleensä juhlapyhien aikaan. Pöydän ohi juoksevien lasten korviin kantautuu outoja lauseenkatkelmia. ”Stalin sitä...Stalin tätä.” Ei kymmenvuotiaat siitä mitään ymmärrä. Ei moni vanhempikaan. Syynä ei varsinaisesti ole Juhan unohtunut venäjän taito, eikä puolillaan oleva Stolitšnaja-pullo. Sanojen ja ”viittomakielen” verhoamia tunteita ja merkityksiä on yksinkertaisesti vaikea tavoittaa, jollei ole aikaa itse elänyt. Herrat ymmärtävät toisiaan. Sen voi aistia keskinäisestä empatiasta.

Juha syntyi Karjalassa, menetti isänsä puhdistuksissa ja päätyi evakkona Jyväskylään. Hän rakensi talon kaikkine huonekaluineen jatkaen osaamisensa hyödyntämistä puuseppänä. Nuoruuden viulunsoitto oli jalostanut kädet taitaviksi. Vasili syntyi Keski-Venäjällä, näki saksalaisten panssarivaunujen vyöryvän kotikylänsä läpi ja päätyi kolmivuotisen neuvostoarmeijapalveluksensa jälkeen Leningradiin. Hän opiskeli rakennusmestariksi, minkä jälkeen pystytti taloja miljoonakaupungin asukkaille. Tavaroiden vähyys oli nuoruudessa opettanut niiden omatoimiseen nikkaroimiseen ja korjaamiseen. Jos Arendtin käsitteitä on uskomisen, molemmat miehet ovat luonteeltaan valmistajia, mutta kyllä kädestä suuhun eläminen on jättänyt jälkensä heidän mentaliteettiinsa. Sukupolven ominaisuuksia mukaillen säästäminen, hamstraaminen ja tarjouslappujen etsiminen on tuonut heille turvantunnetta. Laatu, luksus ja hedonistinen kuluttaminen ei ole tavoittanut ymmärrystä.

Lapset juoksevat taas ohi. ”Politiikka sitä...politiikka tätä.” Tuttu sana, mutta ei siitä ota selkoa. Toistuu niin usein, että lapset pitävät sitä jonkinlaisena täytesanana, jonka yhteydessä papat huitaisevat käsillään ikään kuin välinpitämättömyyttään osoittaen ja täyttävät taas pikarinsa täyteen vahvaa nestettä. Kyllä lapset huomaavat, etteivät isoisät tosiasiasa välinpitämättömiä ole. Päinvastoin, keskustelut näyttäytyvät hyvinkin kiinnostavilta. Aivan kuin niiden tarkoituksena olisi hahmottaa maailmanmenoa.

Olen kerran, jos toisenkin kuullut mainittavan sen olevan ”vain gradu”. Ja itsekkin olen tuon mantran päässäni lingonnut rutikuivaksi viime vuosien aikana. Tottahan se on. Kyllä pähkinän voi nopeasti pureksia. Ei siinä mitään. Mutta kokeilepa nielaista kerralla kookospähkinä. Kun lähtee päivätöidensä ja urheilu-uransa ohella sukeltamaan siihen valtavaan intellektuaaliseen mereen, jonka internet tuo eteesi silmänräpäyksessä, niin sieltä kuiville pääseminen edellyttää lähinnä mielenkiinnon loppumista. Tabula rasan täyttäminen vie aikaa. Eikä pelkästään täyttäminen, myös sen sisällön järjestely, hahmottaminen ja suhteuttaminen. Prosessin aikana hankkimaani ajatusten 5D-pilveen on pakkautunut teoriavyhtejä, argumenttiketjuja sekä otteita ties minkäkin historiallisen ajanjakson vaihtoehtoisista kuvauksista. Poliittisen teorian, retoriikan, geopolitiikan, Venäjän tutkimuksen ja kansainvälisten suhteiden tieteenalat ovat jäykkiä kategorisointeja niistä kokonaisuuksista, joihin olen graduun nähden ylimitoitettuna aineistoni ohella pureutunut kolmikielisellä laajuudella. Kai minullakin on jonkinlainen tarve hahmottaa maailmanmenoa.

Ja sitten on se toinen puoli. Tuon 5D-pilven työntäminen kriittisen siivilän läpi kronologiseen suppiloon, jonka jälkeen se konvertoidaan lukuisten rajausten köyhdyttämänä koherentiksi 2D-tiedostoksi. Peruskauraa kaikille niille, jotka ovat ruljanssin suorittaneet. Ei siinä mitään. Mutta miksi tehdä opinnäytetyöstä näin laaja-alainen projekti, kun joutuu muutenkin näkemään niin paljon vaivaa jo pelkästään tieteellisen työskentelyn

opettelemiseen? Jos asioita tehdään, niin ne tehdään hyvin. Ei periaatteesta, eikä kunnianhimesta, vaan siksi, ettei omaa kädenjälkeä tarvitsisi hävetä. Niin olen motiiviani tulkinnut, mutta käytännön työskentelyssä eteneminen on ollut riippuvaista sisäisen debatin onnistumisesta. Kuin kaasuttajan ja jarruttajan välisen valtasuhteen tasapainosta.

Kaasuttaja: ”Vau! Minulla on tästä kokonaisvaltainen visio.”

Jarruttaja: ”Muista, että kyseessä on opinnäytetyö. Silkka muodollinen suorite. Tärkeintä rajaus, tiivistys ja koherenssi!”

K: ”Mutta katsos tätä ja tuota...kurkataan vielä mitä sieltä löytyy. Eikö olekin kaikki niin mielenkiintoista. Mukaan on otettava. Tärkeitä ovat. Kyllä niille paikka löytyy.”

J: ”Mitä luulet saavuttavasi? Kukaan ei tule työtäsi lukemaan ja unohdat sen itsekin viikossa.”

K: ”Nihilisti!”

J: ”Naiivi typerys!”

K: ”Kärsivällisyyttä, hiljaa hyvä tulee.”

J: ”Uuvut, palat taas loppuun niin kuin edellisvuotena.”

K: ”Se on välivaihe. Palkinto hämmöttää...paratiisi...tuhat orgasmia!”

J: ”Vessapaperia! Vessapaperia se on!”

K: ”No tuleepahan sitten tarpeeseen!”

Vasilille ja Juhalle, jotka herättivät mielenkiintoni politiikkaan.

Sisällys

Esipuhe	4
1. Geopolitiikka – universaali geopolityn rakennusprosessi	8
1.1 Tutkimuksen teoreettis-metodologisen tulokulman, tutkimuskysymysten ja analyysilukujen esittely	12
1.2 Teoria <i>par excellence</i> – geopolitiikka täsmennystä kaipaava teorialaditioiden väheksyitty jättiläinen	15
2. Maailmanhistoria geopolitiisella luennalla – teorian metodologian ja empirian symbioosi	24
2.1 Ulkoisesta ja sisäisestä tilalliseen ajatteluun: geopolityjen dynamiikan perusteet esigloaalilta ajalta	25
2.2 Roomat geopolitiikan mallinäyttäjinä sekä <i>lännen</i> ja <i>idän</i> muodostajina	33
2.3 Rusista imperiumiksi – <i>Venäjän</i> muodostumisen geopolitiiset perusteet	36
2.4 Geopolitiikkaa globaalina ”imperialismin aikana”	42
2.5 Geopolitiista argumentaatiota <i>länneestä</i> ja <i>idästä</i> 1800-luvulta kylmään sotaan	60
2.6 ”Suuren ja mahtavan” integratiivinen paradoksi ja keinotekoinen kilpajuoksu geopolitiikan todellista mestaria vastaan	68
2.7 Romahdusta romahduksen perään ja USA:n hallituksen ”troijalainen”	88
2.8 Jälkineuvostolainen geopolitiinen argumentaatio	95
2.9 Kremlin milleniumin linja kuin Gadžievilta adaptoitu strategia	104
2.9.1 Putinin statistisen keskusjohtoisuuden palauttava stabilointi, intressiryhmien suhteen tasapainotteleva retoriikka ja monisuuntainen politiikanteko	108
2.9.2 Diskursiivisen retoriikan kurssi kohti Schmittin kolmatta skenaariota	111
2.10 Geopolitiikan muuttumisesta ja pysyvyydestä	115
3 Tila haltuun väkisin, mutta <i>legitimoidusti</i> : diskursiivis-retorinen geopolitiikka Irakin ja Krimin operaatioiden ehtona	123
3.1 Puheakti geopolitiisena operaationa	123
3.2 Hyvin kampanjoitu on puoliksi tehty: operaatio Irakin oikeutus ja hyökkäys	125
3.3 Tilaisuus tekee varkaan: operaatio Krimin anastus ja oikeutus	129
3.4 Kolme Ukrainan sisäistä tapahtumaa, joita tulkitsemalla Venäjän valtiojohto rakensi diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa	147
3.5 Diskursiivis-retorinen ja formaali geopolitiikka invaasioiden yhteydessä	152
4 Dostojevskin (geo)politiisuus	153
4.1 Johdanto: analyysin teoreettis-metodologinen viitekehys	153
4.2 Kaunokirjallinen argumentaatio politikoinnin tukena	157
4.3 Elämäkokemukset Dostojevskin argumentin kehityksen taustalla	165
4.4 <i>Eurooppalainen</i> idearakennelma – tuhon paketti	174
4.5 <i>Venäjän</i> ideologisesta integraatiosta maailmanvalloitukseen	187
4.6 Johtopäätös: Dostojevski – tilallista kollektiivia rakentava geopolitiikka	193
5 Lopuksi	199
Lähdeluettelo:	202

Vakuutetaan, että maailma ajan kuluessa yhä enemmän yhdistyy, muovautuu veljelliseksi liitoksi sen vuoksi, että välimatkat lyhenevät, ajatuksia siirretään ilman halki. Voi, älkää uskoko tuollaiseen ihmisten yhtymiseen! – Fjodor Dostojevski (1999/1880)

1. Geopolitiikka – universaali geopolityn rakennusprosessi

”Выяснилось, что под марки этого идеологического противостояние ещё идёт геополитическая борьба, борьба за геополитические интересы” (Vladimir Putin 2018).¹

Viitatessaan kolmen vuosikymmenen takaisen maailmanhistoriallisen ajanjakson, kylmän sodan päättymiseen, teki Venäjän federaation presidentti samalla valtion päämiehille tyypillisen teon: kuvasi vallitsevaa maailmanpoliittista tilannetta. Vladimir Putin on kuitenkin siinä asemassa, että hänen julkilausumansa ovat ironisesti yhtä lailla linjanvetoja kuin tilanteiden kuvausta, oikeastaan kuvausta linjanvedoistaan. Politologisella kielellä ilmaisten, kun Putin puhuu, Putin tekee politiikkaa. Millaista politiikkaa hän sitten tekee?

Niin valtioiden päämiesten kuin rivipoliitikkojen puhetekojen tarkoituksena on hyväksyttää yleisöllään rakentamansa maailmankuva, jonka omaksuminen on eräänlainen kynnyskysymys varsinaisten argumenttien uskottavuudelle – ja niiden taustalla olevan toiminnan oikeuttamiselle (ks. Austin 1962; Burke 1969; Hart 2004; Jackson 2006; Perelman 1982; Wittgenstein 1961). Maailmankuva on idearakennelma, johon sovelletaan abstraktia ideationaalista ajattelua, materiaalisen todellisuuden tulkintaa sekä näitä ulottuvuuksia yhdistävän reaalimaailman ja historian valikoitua esittelyä. Täydellisestä fantasiasta ei ole siis kyse, joskin *totuus* voi taipua vakuuttavuuden sallimissa rajoissa. Harva maailmanpolitiikkaa vähänkään tunteva lähtisi kieltämään Putinin vihjaaman kylmän sodan aikaisen vastakkainasettelun totuusperää. Mutta väite samankaltaisen kamppailun jatkumisesta, eritoten presidentin määrittämien syiden takia, voi saada tyrmäyksen (esim. Fukuyama 1992; Raik 2017). Se poleeminen idea, jonka Putin sijoittaa osaksi materiaalisen- ja reaalimaailman historiallista jatkumoa, on geopolitiittisuuden ontologia. Eli väite siitä, että geopolitiittiset intressit olisivat luonnollinen osa toimijoiden olemusta ja aiheuttaisivat toimijoiden välille perustavanlaatuisen intressiristiriidan niiden yhteensovittamattomuuden takia (ks. Agnew 1998; Brzezinski 1997; Carr 1981; Danilevski 2002; Dugin 2011, 2012; Gadžiev 1998; Kautilya 1915; Kjellén 1899; Machiavelli 1997; Mackinder 1904, 1942; Mahan 1890, 1897; Mearsheimer 2001; Morgenthau 1948; Ó Tuathail, Dalby & Routledge 1998; Ó Tuathail 1998; Platon 1988, 1991; Poo 2005; Prozorov 2006, 2014; Schmitt 1997, 2006; Spengler 1918; Sun Tzu 2016; Thukydides 2009; Tuomi 1996; Waltz 1979).

---

¹ Suom. ”Kävi ilmi, että tämän ideologisen vastakkainasettelun alta paljastui vielä geopolitiittinen kamppailu, kamppailu geopolitiittisista intresseistä” (Vladimir Putin 2018).

Onko kyseinen geopolitiikan ontologia fantasiaa, totuuden venyttämistä vaiko kuvaus itseään toteuttavasta linjanvedosta? Jos Venäjän federaation hallitus pyrkii sellaisen maailmankuvan iskostamiseen, jossa maapallon jaosta kamppaillaan ”ideologisen vastakkainasettelun” aikakauden tavoin, niin viimeisin skenaario on vahvoilla. Tekeehän Putin juuri sitä, mitä kuvaakin eli kamppailee – mielikuvan istuttamisesta – geopolitiisiin intresseihin vedoten. Mutta mitä tällä politikoinnilla pyritään mahdollisesti saamaan aikaiseksi ja mitä geopolitiikka ylipäänsä tarkoittaa?

Eräänä selityksenä Putinin voidaan nähdä tuottavan ”geopolitiikan ideologiaa”, joka voidaan tulkita yhdeksi Venäjän viranomaisten rakentamaksi kansalliseksi aatesuuntaukseksi. Ikään kuin kommunismin tilalle pystytetyksi toteemiksi, johon valtiolta voi nojata toimiaan oikeuttaessaan, esimerkiksi vaikutusvaltansa ulottamisessa tietylle maantieteelliselle alueelle. (ks. esim. Gadžiev 1998; Juntunen 2000, 2009; Mäkinen 2014; Pynnöniemi 2016.) Tällaista tulkintaa tukee myös Putinin repliikki, jonka konfrontatiivinen mielikuva uusintaa historiallista rajalinjaa *meille* ja *heille* kuuluvien territorioiden välille. Kyse olisi siis ideologiasta, jolla pyritään ensisijaisesti erottamaan *tilallinen me* eli (valtioiden rajat ylittävä) alueellinen kollektiivi (ks. Jackson 2006; Poo 2005; Prozorov 2014). Sitä mukaa, kun Venäjän hallitus onnistuu hyväksyttämään ideologiansa kotimaansa lisäksi naapurivaltioiden väestössä, muodostuu samanmielisten ryhmä, joka voi ulottua löyhänä ja epämääräisenä kauas Venäjän federaation institutionaaliselta alueelta. Näin politikoinnin yhtenä tarkoituksena olisi Venäjän hallinnallisten rajojen ”piirtäminen” epävirallisilla tavoilla.

Putinin haastatteluun pohjautuva *Миропорядок*-dokumenttielokuva (2018) (josta sitaatti peräisin) on pieni näyte Venäjän hallituksen tuottamasta maailmankuvasta, joka on tosin jälkineuvostolaisella ajalla vaihdellut merkittävästi niin sisällöltään kuin voimakkuudeltaan (ks. luku 2.9; Linde 2016). Osaltaan varianssia selittää se, että tyhjiön sijaan valtiojohto muovaa maailmankuvaansa historiallisessa jatkumossa maailmanpolitiikan kehitystendenssien, muiden toimijoiden kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen sekä Venäjän sisäisen kehityksen ja historiallisen perinnön perusteella (ks. Karppinen 1999, 2003, 2006; Koivisto 2001; Sakwa 2004). Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, etteikö valtionjohto kontingentiudesta huolimatta politikoi täysivaltaisesti parhaaksi katsomiensa tulosten saavuttamiseksi. Tilannesidonnaisten ja partikulaaristi Venäjän valtiota koskevien tavoitteiden ohella päättäjät vastaavat myös jokaiselle menestyvälle valtiolle ominaisten suurprosessien ohjaamisesta – tilan kontrolloinnista ja

haltuunotosta. Tämän tason ohjaus on usean politiikan osa-alueen päätöksenteon taustalla, mutta erityisen selkeästi se heijastuu valtiojohdon diskursseista (ks. Agnew 1998; Ó Tuathail, Dalby & Routledge 1998; Ó Tuathail 1998) ja retoriikasta (ks. Jackson 2006; Harle & Moisió 2003), jotka muodostavat palapelinomaisesti maailmankuvan.

Kuten *Миропорядок*-dokumenttielokuvan (2018) nimestäkin (suom. *Maailmanjärjestys*) voi huomata, Venäjän johdon rakentamaan maailmankuvaan sisältyy selkeästi myös maantieteellinen ulottuvuus; tietynlainen mielikuva territorion ja toimijoiden välisestä suhteesta. Tällainen politikointi ei ole poikkeavaa, sillä se on aina sisältynyt kaikkien tilallisten toimijoiden eli niiden poliittisten entiteettien valtaapitävien diskursseihin, joilla on juridinen suhde territorioon (ks. Jackson 2006; Schmitt 2006). Itse asiassa paikallistumisen jälkeen jokaisella maailmanhistoriallisella aikakaudella maapalloa ovat tavalla tai toisella jakaneet joko alueyhteisöt, valtiot tai liitot. Se on jossain määrin välttämätöntä, sillä ihmiskollektiivien fyysinen toiminta toteutuu maaperällä, jolloin kulloinenkin yhteisö on määrittänyt vähintään asuinalueensa *omaksi tilakseen*. Nämä omat tilat ovat kuitenkin historian valossa osoittautuneet melko joustaviksi käsitteiksi, sillä itse yhteisöt ovat suhteellisia: pitkälti aikaan ja vallassa oleviin maailmankuviin sidonnaisia sopimuksellisia rakenteita. (ks. *ibid.*) Sitä mukaa, kun teknologinen kehitys on tiedonkulkua tehostanut, on tilallisten kollektiivien sopimuksenvaraisuuskin vahvistunut maantieteellisten etäisyyksien ja kulttuuris-kommunikatiivisten eroavaisuuksien asettamiin rajoitteisiin nähden (ks. Gadžiev 1998; Miller & Rose). Siksi puhetekojen maailmankuvat palvelevat tilan kontrollointia ja haltuunottoa eritoten suurten maailmanpoliittisten toimijoiden tuottamina.

Vaikka tilan kontrollointi ja haltuunotto on aina edellyttänyt uskottavien ideoiden linkittämistä tilan ja toimijoiden välille (ks. Agnew 1998; Ó Tuathail, Dalby & Routledge 1998; Ó Tuathail 1998), on prosessin usein hahmotettu rajoittuvan materialistisen voimapolitiikan piiriin (ks. Morgenthau 1948; Waltz 1979; Mearsheimer 2001). Se on ymmärrettävää, sillä maa-alueen sotilaallinen puolustus tai valtaus ovat konkreettisuudessaan näkyviä tapahtumia, joita koko ihmiskunnan historia pursuaa. Valtaaminen on ollut normi, sillä hallitun alueen koko on korreloinut valtioiden vaurauden, omaehtoisuuden ja turvallisuuden tasoon eritoten teollistumista edeltävällä ajalla (ks. Gadžiev 1998; Kautilya 1915; Sun Tzu 2016; Thukydides 2009). Territoriaalisten rajojen loputon siirtely sai kuitenkin eräänlaisen päätepisteen, kun alueelliset kollektiivit alkoivat tunnustaa toistensa maa-alueet laillisesti, suvereeniksi valtioalueeksi (Schmitt 2006; Wendt

1999). Vaikka valtioiden tuhoutuminen harveni, johtivat rajalinjoihin liittyvät erimielisyydet merkittävässä määrin sotiin vielä toiseen maailmansotaan saakka. Nykyisten rajojen vakiintuminen on tulosta sopimuksenvaraisista normeista (Buzan 1983; Schmitt 2006), valtojen välisestä voimatasapainosta (Kautilya 1915; Mearsheimer 2001; Morgenthau 1948; Thukydides 2009; Waltz 1979), mutta myös virallisten rajojen merkityksen vähentymisestä tilan kontrolloinnin ja haltuunoton suhteen (ks. Buzan 1983; Jackson 2006; Tuomi 1996). Territorion hallinta on kirjaimellisessa mielessä menettänyt painoarvoa, sillä teknologisen kehityksen ja globalisaation mukana syntyneet postmodernit tilaulottuvuudet ovat tehneet alueellisen hallinnan prosesseista yhä enemmän talouden, instituutioiden, ideologian ja eritoten väestön ajattelun hallintaa (ks. Dugin 2011, Gadžiev 1998; Luttwak 1990, Tuomi 1996). Kun muinoin alueita kontrolloitiin ja vallattiin kirveillä ja jousilla, nykypäivän ensisijaisina instrumentteina ovat siis sanat ja sopimukset. Siirtymä voimakeinoista hienovaraisiin on selkeä, mutta vieläkin tapahtuu operaatioita, joissa ne kulkevat käsi kädessä (ks. luku 3).

Voidaan kuitenkin todeta, että valtavirtatutkimuksen näkökulmat ovat osin vanhentuneita edellä kuvatun muutoksen ja sen aikaansaaman toiminnan tarkastelun suhteen. Valtiollisten rajojen jähmettyminen on tulkittu usein (kansainvälisten suhteiden ja statistisen politiikantutkimuksen piirissä) myös tilan ja toimijoiden välisen suhteen sementoitumisena, jolloin tilallisen toiminnan tarkastelu on nähty relevanttina vain konkreettisten rajakonfliktien ja invaasioiden osalta. Tällaisessa ajattelussa institutionaalisia rajoja pidetään niin deterministisinä, että valtiojohdon toiminta kategorisoidaan joko rajojen sisälle tai ulkopuolelle kohdistuvaksi politiikaksi. Kun valtiot nähdään valtiojärjestelmän rakenteessa tilallisesti staattisina yksikköinä, joiden yhtenäisyyttä ei heikennä sisäinen pluralismi eivätkä moninaiset ulkomaailman siteet, jää nykyajan tilallinen toiminta ja pohjimmiltaan suuret vallankäytön prosessit analysoimatta.

Geopolitiikka ei ole vain ideologia. Se on universaali, ensi sijassa tilallisten polityjen valtaapitävien harjoittama poliittinen prosessi, joka värityy puheteoissa useimmiten ideologisella sisällöllä. Ironista kyllä, Putinin kommentti on itse asiassa ”ideologiaton”, eli alaston geopolitiittinen argumentti, jossa pyrkimys tilan kontrollointiin ja haltuunottoon ilmaistaan eksplisiittisesti. Siksi se on oiva esimerkki siitä, miltä diskursiivis-retorinen geopolitiikka pelkistetyimmässä muodossaan näyttää.

1.1 Tutkimuksen teoreettis-metodologisen tulokulman, tutkimuskysymysten ja analyysilukujen esittely

Tässä kolmiosaisessa tutkimuksessa *Venäjää* tarkastellaan osana maailmanhistorian geopolittisiä prosesseja. Tutkimus alkaa geopolittisen ajattelun ulottuvuuksia ja sen teoreettista relevanssia valottavalla osalla. Lukija perehdytetään tilallisten entiteettien – *geopolityjen* – dynamiikkaan, eritoten valtaapitävien toimijuuden perspektiivin kautta, niin teoreettisen, metodologisen, kuin empiirisen tarkastelun symbioosissa. Osiossa tehdään maailmanhistorian analyysiä geopolittisellä luennalla tarkastellen niitä keskeisiä suurprosesseja, jotka ovat muokanneet maailman tilallista järjestystä ja sitä kautta vaikuttaneet Venäjän geopolityn rakentumisen kehityskulkuun, mutta myös *per se* Venäjällä tapahtuneita prosesseja ja valtaapitävien tekemiä politiikkoja, jotka ovat muovanneet paitsi Venäjän ominaisuuksia, myös sen suhdetta muihin tilallisiin entiteetteihin ja niiden valtaapitävien politiikkaan. Maailmanhistorian geopolittisten prosessien läpileikkaus tehdään suhteellisen laajan kirjallisuusaineiston perusteella rakennetun geopolitikointia ja geopolittisen toimijuuden ympäristöä hahmottavan teoreettis-metodologisen tulokulman kautta. Yhdellä teoreettisella lauseella kuvattuna: *Geopolitiikka on tilassa toimivien kollektiivien päättäjien ja niiden politiikkaan potentiaalisesti vaikuttavien ajattelijoiden harjoittamaa tilan kontrollointia ja haltuunottoa, jota tehdään integratiivisten ja separatiivisten prosessien keinoin, niin materiaalisia kuin ideationaalisia resursseja hyödyntäen, vallitsevien historiallisten olosuhteiden mahdollistamissa rajoissa.* Tämä geopolittinen toimijuus on sidoksissa tilalliseen ulottuvuuteen. Tarkennettuna, geopolittinen toimijuus jakautuu kolmeen muotoon, kolmen tilaulottuvuuden lainalaisuuksien perusteella. Näin geopolittisen toiminnan analyysikategoriat jakautuvat eri tilaulottuvuuksissa harjoitetun geopolitiikan perusteella. 1) *Institutionaalis-byrokraattisessa tilassa* – käsittää maantieteen jakautumisen juridisesti legitimoitujen geopolityjen eli aluekollektiivien, kuten suvereenien valtioiden tai niiden muodostamien liittojen virallisiin hallinnallisiin rajoihin – harjoitetaan muodolliseen vallankäyttöön perustuvaa *formaalia geopolitiikkaa* eli territorion kontrollointia tai haltuunottoa sekä voimapolitiittisin, lainsäädännöllisin, sopimuksellisin että institutionaalisin keinoin (ks. esim. Miller & Rose 2010; Schmitt 2006). 2) *Taloudellisessa tilassa* – käsittää geopolityjen territoriaaliset rajat ylittävät, tilallisten kollektiivien vaurauteen vaikuttavat pääoma- ja investointivirrat, kuten niihin linkittyvät kaupallisuus, tuotanto ja raaka-ainemarkkinat logistisine reitteineen – harjoitetaan *geoekonomiaa* eli geopolityn taloudelliseen etuun tähtäävää raha- ja

resurssivirtojen ohjailua, mutta myös tarkoituksellista taloudellisten riippuvuussuhteiden rakentamista tai hajottamista osana vallankäytön proseduureja (ks. esim. Gadžiev 1998; Luttwak 1990; Kolosov & Mironenko 2001). Näissä kahdessa kategoriassa geopolitiittinen toimijuus linkittyy lähes yksinomaan valtioiden, niiden muodostamien liittojen tai ylikansallisten organisaatioiden valtaapitävien ominaisuudeksi, mikä poikkeaa kolmannesta, ideationaalisen ulottuvuuden analyysikategoriasta, josta käsin edellä esiteltyä Putinin kommenttia tarkasteltiin. 3) *Informatiivis-kommunikatiivisessa* tilassa – käsittää rajat ylittävät, sekä paikallista että kansainvälistä yleisöä (potentiaalisesti) tavoittavat tiedonkulun alustat – harjoitetaan *diskursiivis-retorista geopolitiikkaa* eli tilan, toimijoiden ja väestön välisen suhteen rakentamista ideoita käyttäen (ks. esim. Agnew 1998; Gadžiev 1998; Jackson 2006; Ó Tuathail, Dalby & Routledge 1998). Tässä ideationaalisisessa kategoriassa geopolityjen rajat ja ominaisuudet ovat joustavia, valtioiden ja liittojen lisäksi geopolitiittisten toimijoiden maailmankuvin identifioimia kollektiiveja, kuten kansoja, kulttuureja, sivilisaatioita, ideologisia arvoyhteisöjä tai jonkin muun identiteetillisen seikan perusteella rakennettuja maantieteellisiä ryhmiä, joiden olemassaolon uskottavuus riippuu paitsi diskurssista myös sen retorisesta vetovoimasta (ks. Agnew 1998; Austin 1962; Burke 1969; Hart 2004; Jackson 2006; Ó Tuathail 1998; Perelman 1982; Wittgenstein 1961). Kuten määritelmässä tulee ilmi, tilallisten kollektiivien päättäjien lisäksi geopolitiittisiä toimijoita voivat olla suuren yleisön argumenteillaan tavoittavat intellektuellit, joilla on valtaa vaikuttaa väestön mielikuviin muokaten mahdollisesti myös vallankäyttäjien näkökulmia.

Näiden tilaulottuvuuksien universalisoituminen tai globalisoituminen on tapahtunut pitkälti maailmanhistoriallisten geopolityjen tilallisen ekspansion ja teknologisen kehityksen seurauksena vähentäen varsinaisen territorion merkitystä nykyisen geopolitiittisen toimijuuden osalta (ks. luku 2). Globaaliin laajuuteen levinneet tilaulottuvuudet ovat tuoneet geopolitiittiset toimijat samaan tilaan tehden myös nykyaikaisesta geopolitikoinnista sekä paikallisen, alueellisen että maailmanlaajuisen tason toimintaa. Tätä ”tilojen universalisoitumista” on edeltänyt historiallisten geopolityjen valtavyöhykkeiden, eli oman institutionaalisen-byrokraattisen, taloudellisen ja informatiivis-kommunikatiivisen tilan levittäminen. Prosessi on vaatinut aina suurempia ja yhä integratiivisimpia geopolityjä – kaupunkivaltiot, valtakunnat ja liittoumat, suurvallat, supervallat – joiden kasvaneet valtavyöhykkeet ovat muuttaneet myös maapallon tilallis-poliittista kokonaisuudesta. Valtavyöhykkeisiin perustuva järjestys on jatkuvassa liikkeessä, johon vaikuttavat geopolityjen valtaapitävien harjoittamat tilan haltuunoton ja kontrolloinnin prosessit

tapahtuen kamppailussa *muukalaisiksi* määritettyjen geopolityjen (poliittisten päättäjien) kanssa. Valtiollisten rajojen vakiintuminen ja keskinäisriippuvaisten tilojen universalisoituminen on tehnyt 2000-luvun geopolittisesta kamppailusta vain monitasoisempaa, sillä integratiiviset ja separaatiota kylvävät prosessit kulkevat eri tasoilla limittäin ja päällekkäin, lokaalisti, regionaalisesti ja globaalisti. Itse geopolityt ovat monessa suhteessa limittäisiä rakennelmia, joiden puitteissa käydään myös sisäistä integratiivista ja hajautusta kylväävää kamppailua geopolityn ominaisuuksista.

Näin maailmanhistorian geopolittisen luennan tarkoituksena on argumentoida edellä kuvatun teoreettisen tulokulman relevanssia vastaten seuraavaan tutkimuskysymykseen: *Miten geopolitiikka on ymmärrettävissä ja teoreettisesti käsitteellistettävissä, kun huomioidaan tilaan kohdistuvan politiikan tiimoilta esitettyjen argumenttien moninainen kirjo ja historiallinen empiria?* Venäjän ollessa tarkastelun keskiössä hahmotellaan myös sitä, miten Venäjän geopolity on rakentunut ja rakennettu, ja mikä on ollut sen merkitys maailmanhistoriallisten prosessien rakentajana ja osana. Lisäksi tarkastellaan venäläistä geopolittistä argumentaatiota. Näin osion perustavana tarkoituksena on havainnollistaa geopolittisen ajattelun kokonaisvaltaisuus, suurteoreettinen luonne ja geopolittisen toimijuuden tilat sekä toimijoiden geopolitiikan teko.

Tutkimuksen toisessa osassa analysoidaan kahta 2000-luvun invaasiota: Yhdysvaltain hallituksen Irakiin kohdistamaa sotaoperaatiota sekä erityisesti Venäjän keskusjohdon suorittamaa Krimin niemimaan valtausta. Analyysiluvussa havainnollistetaan diskursiivis-retorisen geopolitiikan keskeinen rooli alueiden voimapolitiisessa haltuunotossa eli ”klassisen” geopolitiikan operaatioissa. Operaatiot erosivat toisistaan niin kontekstin kuin toteuttamistavan perusteella. Maapallon toiselle puolelle tehtyä Irakin invaasiota edelsi pitkä diskursiivis-retorinen valmistelu ja se toteutettiin tilanteessa, jossa akuuttia konfliktia ei ollut. Krimin valtaus oli naapurimaahan nopeasti tehty hybridi-isku, joka tapahtui kontingentin konfliktin yhteydessä. Irakin sotaoperaation oikeutuskampanja alkoi vuosi ja Krimin valtausoperaation kaksi päivää ennen hyökkäystä. Vaikka kampanjoissa oli teknisesti katsoen diskursiivis-retorisia yhtäläisyyksiä, erosivat niiden sisällölliset ominaisuudet ensisijaisen kohdeyleisön perusteella. Niin Yhdysvaltain kuin Venäjän hallitukset saivat militarisille interventioilleen riittäväksi katsomansa kannatuksen, *momentumin*, jonka ymmärtäminen edellyttää diskursiivis-retoristen valintojen analysoimista suhteessa tapahtumien *kronologiseen* kulkuun ja kohdeyleisön identiteettiin peilaten. Osiossa havainnollistetaan kuinka tilan militaarinen haltuunotto ja

formaali integraatio edellyttää diskursiivis-retorisen oikeutuksen, jota ilman ei suurvaltojen hallitukset eivät voi lähteä hyökkäykseen eivätkä integroida alueita formaalisti.

Kolmannessa osassa analysoidaan laajan yleisön argumenteillaan tavoittaneen intellektuellin Fjodor Dostojevskin monituhatsivuista tuotantoa diskursiivis-retorisen geopolitiikan kautta. Venäläisten ajattelijoiden keskuudessa ei liene toista Dostojevskin veroista geopolitiikkaa, joka olisi argumentoinut yhtä kokonaisvaltaisesti, systemaattisesti ja syvällisesti geopolitya rakentavan argumenttinsa. Dostojevski on paitsi ”tiiliskiviensä” laajuudessa, myös monitasoisessa retoriikassaan haastava tutkimuskohde, minkä johdosta useimmat analyytikot ovat olleet taipuvaisia rajaamaan aineiston ja tulokulmansa helpommin hallittavaan, mutta toisaalta Dostojevskin kokonaisargumenttia vääristävään lopputulokseen. Satojen analyysien otannalla, Dostojevskin poliittisuutta on analysoitu melko vähän, eikä kirjailijan tuotantoa ole juurikaan tutkittu geopolitiisella luennalla. Osio kontribuoi Dostojevskin tutkimuksen kenttään lisäten ymmärrystä intellektuellin holistisen argumentin geopolitiisesta luonteesta. Osiossa argumentoidaan Dostojevskin tuotannon palautuvan geopolitiiseen operaatioon.

Näin tutkimus kontribuoi kokonaisuudessaan geopolitiisen teorian ja käsitteen ymmärrykseen havainnollistaen sen kategorista teoreettis-metodologista relevanssia erilaisten tutkimuskohteiden analyysiin. Seuraavaksi pohjustetaan geopolitiisen ajattelun suhdetta valtio-opin ja kansainvälisten suhteiden tieteenalojen tulokulmiin, kuten myös teoreettisen ajattelun traditioon.

1.2 Teoria *par excellence* – geopolitiikka täsmennystä kaipaava teorialaditioiden väheksytty jättiläinen

Valtio-opin perusteet pohjautuvat lähes 2500 vuoden takaisiin teksteihin, joiden kirjoittajat ammensivat ideoita ja argumentteja kauempaa historiasta. Myöhemmin määritetyt politiikan perusteoriat, joissa valtion syntyminen hahmotetaan ratkaisuna barbaarisen ”luonnontilan” tilalle (Hobbes 2015, 74–84) tai ihmisten luonnolliset oikeudet turvaavana (Locke 1982, 77–78) ”yhteiskuntasopimuksena” (Rousseau 2012, 91–92), vankistivat politologian aseman tieteellisenä suuntauksena. Tämä poliittisen filosofian toinen tai moderni aalto lähti liikkeelle 1500-luvun Euroopasta, jossa poliittiset entiteetit alkoivat kehittyä nykyvaltioiden suuntaan. Kun suvereenit valtiot vakiintuivat kansainvälisen järjestelmän perusyksiköksi (Schmitt 2006, 126–129), varmisti se samalla politologian kehittymisen massiiviseksi traditioksi, jonka nojalla valtioiden tutkimusta ei tarvitse liiemmin perustella. Traditio

haarautuu kuitenkin useisiin näkökulmiin, jotka sisältävät omanlaisensa käsityksen siitä, mikä on relevantti tapa tarkastella valtioiden toimintaa.

Valitun tarkastelutavan relevanssin osoittaminen on osa vakavasti otettavaa politologista analyysiä. Tekstin uskottavuus on usein riippuvaista siitä, mitä kirjoittaja tekee metatason metatasolla. Toisin sanoen, tutkimusasetelman ja tutkimuksenteon välille rakennettu selostus vaatii taustalle tieteenfilosofista pohdintaa, jolla kirjoittaja havainnollistaa ja perustelee tieteellisen maailmankuvansa lähtökohdat. Tieteenfilosofinen taso näyttäytyy tekstissä kuin rakennelman alimpana kerroksena, joka määrittää pitkälti sen mitä voidaan tutkia, millainen tutkimusasetelma voidaan määrittää ja mitä johtopäätöksiä on ylipäätään mahdollista tehdä. Mikäli alin kerros jätetään tiedostamatta hauraaksi tai kyhätään tietoisesti epämääräisistä materiaaleista, ovat kaikki seuraavat kerrokset huippua myöten sortumisvaarassa, kun rakennelman kestävyyttä aletaan tarkastella. Tällaiset heikkoudet paistavat sellaisista politologisista teksteistä, jotka lähtevät kuin keskeneräisinä liikkeelle, perustuvat löyhiin tai löyhästi määriteltyihin taustoihin tai pyörivät paikallaan vailla suuntaa käsitellessään toisistaan irrallisia, joskin mielenkiintoisia ideoita. Erilliseen osastoon kuuluvat tekstit, joiden perusteet rakennetaan tietoisesti, mutta implisiittisesti, jolloin tieteenfilosofisen tason peittelemisen tarkoituksena lienee usein pyrkimys pönkittää tiettyä ideologiaa ja siten tiettyjä intressejä. Ei ole liian groteskia todeta, että kyseisten tekstien ominaisuuksiin kuuluu usein aktuelleihin tapahtumiin pureutuminen journalistisen nopeuskilpailun ja policysuosituksen hengessä.

Venäjän hallituksen politiikkaa tarkastelevien kirjoittajien joukosta erottuu vaikuttava kommentaattoriosasto, jonka tuottamat analyysit kärsivät tieteellisen taustoituksen laadussa. Ongelma näkyy esimerkiksi Ukrainan kriisiä (2014-) käsittelevässä kirjallisuudessa, eikä se ole sidonnainen siihen mistä päin maailmaa Venäjän valtiota tarkastellaan, myös Venäjältä käsin. Teoksessaan *Russian Foreign Policy and International Relations Theory* (2000) Christer Pursiainen havainnollistaa ongelman polveutuneen soviologian käytännöistä, jotka ovat osittain siirtyneet Venäjän ulkopoliittikan tutkimuksen piiriin. Hän siteeraa Alexander Motylian, joka toteaa soviologian olleen sekoitus kömpelösti kerättyä dataa, politiikan analyysia ja journalismia. Pursiainen täydentää, että kyseessä oli sosiaalitieteestä ja teoreettisesta ajattelusta erkaantunut suuntaus, jonka edustajat saattoivat myöntää tuottavansa neuvoa-antavia pikaraportteja päättäjille. (Pursiainen 2000, 1–3, 10.) Tämä politologiasta politikointiin taipuvainen analyysikulttuuri esiintyy edelleen ajatushautomoiden ja ei-yliopistollisten instituuttien raporteissa, kuten

populaarijulkaisuissakin. Se on pidettävä erillään tieteellisestä työskentelystä, joka edellyttää avointa teoreettista ajattelua.

Teorialähtöinen ajattelu on ensimmäisiä merkkejä analyysin suuntautumisesta kohti objektiivisuuden ideaalia. Ilman sitä tutkittavan kohteen kehystämisestä tulisi mielivaltaista toimintaa. Thomas Kuhn havainnollistaa, että (potentiaalisen) paradigman puuttuessa kaikki faktat olisivat tasa-arvoisia, jolloin niiden valitseminen tosiasioiden massasta perustuisi sattumanvaraiseen hakuammuntaan (Kuhn 1996, 15). Teorioiden funktio onkin Paul Feyerabendin mukaan siinä, että ne tarjoavat näkökulman, jonka avulla tutkimuskohteesta on erotettavissa relevantti tieto irrelevantista (Feyerabend 1970, 201). Näin ollen teoriat ohjaavat faktojen etsintää (Pursiainen 2000, 11)² ja toimivat eräänlaisina vakioina, joihin analyysit voidaan ankkuroida. Teoriasidonnaiset tutkimukset saavat vertailukelpoisia ominaisuuksia eivätkä jää täysin relativistiseen positioon taustaoletusten, valittujen faktojen ja analyysipäätelmien osalta. Teorioiden ironia on kuitenkin siinä, että samalla kun ne tarjoavat tarkasteluperspektiivin, rajaavat ne käsitystä tutkittavan kohteen todellisuudesta. Tästä syystä mikään (sosiaalitieteellinen) teoria ei voi vastata totuutta (Popper 1994, 61). Todellisuuden välttämätön rajaus mahdollistaa myös sen, että teorioita voidaan rakentaa tarkoitushakuisesti haluttaessa kuvata tarkastelukohde valitussa valossa. Kriittisesti katsoen teoria palvelee aina jotakin toimijaa ja tarkoitusta (Cox 1981, 128), ja usein se on kehitetty tietyssä kontekstissa tietyn argumentin tueksi.

Esimerkiksi Thomas Hobbesin *Leviathan* -teoria absoluuttisen suvereenin oikeudellisuudesta sai motiivinsa Englannin sisällissodan lakkauttamiseksi, mutta sitä käyttivät myös kapinalliset anastettua valta-asemaansa oikeuttaessaan (Hampton 1997, 78–79). Hobbes rakensi abstraktin valtionperustusteorian, joka oli pikemminkin analoginen sovitus vallitsevaan konfliktiin ja argumentti sen ratkaisemiseksi, kuin selitys valtioiden muodostumisesta historiallisena prosessina. Ihmiset pääsivät hänen kuvittelemastaan brutaalista luonnontilasta – kaikkien sodasta kaikkia vastaan – luovuttamalla osan vapaudestaan asettamalla hallitsijakseen pakkovaltaan oikeutetun ja siten turvallisuuden takaavan suvereenin (Hobbes 2015, 74–84, 103–104). Ajatus valtioiden syntymisestä ikään kuin deliberatiivisen kompromissin tuloksena on historiallisesta perspektiivistä tarkasteltuna vähintäänkin absurdi. Mutta mikäli Hobbes olisi selittänyt suvereenin hallitsijan ilmaantumisen prosessin niin, että tietyllä alueella vahvistunut toimija (heimo/ryhmä) alistaa

---

² Kyseessä on Pursiaisen mukaan (2000, 11, 29) jälkiempiirinen tieteenfilosofinen paradigma, jossa faktoihin ja dataan suhtaudutaan teoriasidonnaisina todisteina, joilla ei itsessään ole todistusarvoa.

muut pakkovaltaansa ja laajentaa hallitsemaansa aluetta, olisi hän kehottanut sisällissodan osapuolia jatkamaan sotaa, toivomansa sovittelun sijaan. Näin ollen argumentti konfliktin rauhanomaisesta päättämisestä edellytti Hobbesilta sellaista ongelmanratkaisuteoriaa, jossa hän joutui ristiriitaisesti yhdistämään joukon realistisia ja idealistisia oletuksia.³ Se, että teoria kuvaa naiivisti itse pakkovallan muodostumisprosessia, ei tarkoita sitä, etteikö sillä olisi selitysvoimaa sekasorron tai konfliktitilanteen jälkeisestä siirtymisestä autoritarismiin tietyssä ajassa, paikassa ja kontekstissa. Se soveltuu esimerkiksi kylmän sodan jälkeisen Venäjän sisäisen kehityksen tarkasteluun. Kun Leviathaniin peilattaviksi faktoiksi valitaan 1990-luvulla hajoamisvaarassa olleen valtion kansalaisten ja päättäjien keskuudessa vallinnut rikollisuus, epävarmuus ja epäjärjestelmällisyys (luonnontila), näyttäytyvät 2000-luvulla tehdyt vallan keskittämisprosessit (autoritarismi) teoriassa välttämättöminä (ks. Sakwa 2004). Logiikan mukaan autoritaarisesti organisoitu valtio on stabiilimpi sekasortoisuuteen nähden. Vaikka edellä mainittu esimerkki näyttää (ongelmanratkaisu)teoriat lähinnä politikoinnin työkaluna, ei niiden käyttäminen ole automaattisesti tulkittavissa tietynlaisen politiikan oikeutukseksi. Tarkastelukohdetta voidaan myös peilata teorian ehtoihin, jolloin teoriasta muodostuu todistelukeinon sijaan arviointityökalu. Esimerkiksi Andrei Zvjagintsev on kritisoinut Venäjän hallitusta elokuvassaan *Leviathan* (2014) havainnollistamalla suvereenin velvollisuuksien – kansalaisten perusturvan – laiminlyöntiä. Tällä hän kyseenalaisti valtiojohtoon legitimitetin juuri hobbesilaisen valtiokäsityksen kontekstissa.

Eli radikaaleimmillaan teoretisointi ja teorian soveltaminen ovat itsessään politiikan tekoa, mutta jopa ”neutraali” teoreettinen tarkastelu on tulkittavissa kohteen politisoimisena rajaavan luonteensa vuoksi. Samaan aikaan teorioilla on kuitenkin myös selittävää relevanssia, sillä säännönmukainen adaptaatiokonteksti tekee niistä empiirisesti todennettavia ja näin ollen jokseenkin objektiivisuuteen suuntautuvia todellisuuskuvauksia,

---

³ Hobbesin käsitteellistämässä luonnontilassa ihmisillä on oikeus kaikkeen, myös muiden ihmisten fyysisyyteen. Rajattomien oikeuksien lisäksi ihmisillä on myös himoja, jotka ajavat heidät intressiristiriitaan ja siten sotaisaan vihollisuhteeseen tehden elämästä köyhää, brutaalia ja lyhyttä. Toisaalta ihmisiä yhdistää kuolemanpelko ja itsesäilytysvietti, jotka toimivat motivaattoreina epävarmuuden ja turvattomuuden vähentämiseksi. (Hobbes 2015, 73–84, 103–104.) Tämä realismin hengessä määritelty lähtötilanne täydentyy ajatussuuntauksen kannalta epäloogisella idealismilla eritoten valtasuhteen ja rationalismin käsitysten osalta. Kun Hobbes assosioi vallan symmetrisesti jakautuneeksi ja staattiseksi resurssiksi, poissulkee hän teoriastaan pakkovallan haltuunottamisen mahdollisuuden yksittäisen osapuolen toimesta. Tähän liittyy myös oletus siitä, että viholliset ikään kuin tietäisivät olevansa tasavahvoja, ja sen sijaan, että yrittäisivät turvata selviytymisensä parantamalla suhteellista kyvykkyyttään, rajoittaisivat mahdollisuuksiaan luottamalla vihollisten vastaavaan kompromissikykyyn. Näin ollen Hobbesin tarjoama ”järkiratkaisu” perustuu toimijoiden välisen *de facto* epäsymmetrisen valta-asetelman ohittamiseen.

mikä erottaa ne muista, puhtaan poliittisista todellisuutta selittävästä genreistä. Tämä tieteellinen paradoksi ei ratkea sillä, että kohteen olemusta lähdetään ”todistelemisen” sijaan ”arvioimaan”. Asenteellinen nyanssiero palautuu aina subjektiiviseen tulkintaan, jolloin jonkun mielestä neutraalisti toteutettu tutkimus näyttää toiselle tarkoitushakuiselta politikoinnilta. Kuinka siis pyrkiä tieteelliseen tarkasteluun, joka vältyy selkeältä politikointiin lokeroitumiselta?

Tutkimuksen politisoitumisastetta voidaan pienentää todellisuusrajausta laajentamalla, mikä tarkoittaa useamman teorian tai teoriakoulukunnan näkökulmien yhdistämistä kohdetta tarkasteltaessa. Teoreettisen näkökulman laajentaminen on toisaalta myös välttämätöntä, mikäli tarkoituksena on ymmärtää olemukseltaan hyvin kompleksisia organisaatioita kuten valtioita. Esimerkiksi Hobbesin anti jää Venäjän valtiota tarkasteltaessa lähinnä epästabiilisuus-autoritarismi-siirtymän potentiaalisiksi selittäjäksi, jolloin kyseisen tulokulman katveeseen jää massiivinen osa valtiollisen toiminnan vaikuttimia, kuten historiallinen perintö, sisäisten toimijoiden valtasuhde ja kulttuuri-identiteetit, maantieteellinen toimintaympäristö sekä suhde naapurivaltioihin, puhumattakaan kansainvälisen järjestelmän vaikutuksesta. Haettaessa vastausta siihen, mikä on relevantti teoriakokonaisuus, jolla tarkastella valtioiden hallitusten ja niiden käyttäytymiseen vaikuttavien toimijoiden politiikkaa, on olennaista huomioida millä tasolla valtion olemusta halutaan ymmärtää. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella Venäjän federaatioon liittyviä isoja prosesseja, joiden analysoiminen edellyttää holistisen teorian valintaa. Preferoitava teoria on sellainen, joka sisältää yhden tai useamman teorian selitykset ja vielä muutakin (Pursiainen 2000, 23). Tämän tutkimuksen kontekstissa kyseinen teoria voidaan nimetä geopolitiikaksi.

On ymmärrettävää, mikäli väite geopolitiittisen teorian ensisijaisuudesta aiheuttaa kummastusta, sillä se mitä geopolitiikalla tarkoitetaan, vaihtelee käyttäjän omaksuman tieteellisen maailmankuvan perusteella. Kuten tässä tutkimuksessa, geopolitiikka voidaan nähdä tilassa toimivien toimijoiden, eritoten valtioiden ja liittojen valtaapitävien toimintaa selittävänä suurteorianana (Tuomi 1996, 29), jonka osa-alueet muodostavat kokonaisen tieteenalan (Dugin 2000, 10; 2010). Tällaisessa lähestymisessä geopolitiittinen ajattelu on monitieteellinen kokonaisuus, jossa risteytyvät politiikantutkimus, kansainvälisten suhteiden, oikeuden ja diplomatian tutkimus, sosiologia, kulttuurintutkimus, historiatiede sekä maantiede. (Gadžiev 1998; Harle & Moisio 2003, 8). Tämä geopolitiikan kokonaisvaltaisesti hahmottava suuntaus on saanut kuitenkin vain vähän jalansijaa

tieteellisessä työskentelyssä. Eräs selitys tälle on se, ettei geopolitiikka ole isossa mittakaavassa vakiintunut itsenäiseksi tieteenalaksi (Dugin 2000, 10; 2010), sillä se on poikkitieteellisyydessään institutionalisoitunut vain harvoissa yliopistoissa maailmalla (Harle & Moisio 2003, 8). Näin ollen geopolitiikan ymmärtäminen holistisella tasolla edellyttää tulevilta sosiaalitieteilijöiltä usein opintokokonaisuksiensa lisäksi omatoimista opiskelua, mikä käytännössä rajoittaa suuntauksen popularisoitumista tieteellisessä ajattelussa. Geopolitiikka onkin jäänyt valtaviiran viittauksissa suppeaksi tai epämääräiseksi, merkitykseltään ikään kuin itsestään selväksi käsitteeksi, jonka konkreettista sisältöä ei vaivauduta useinkaan tarkentamaan.⁴

Kokonaisvaltaisen teorian omaksuminen saattaa muutenkin olla vierasta, mikäli ensisijaisesti opiskellun tieteenalan etikettiin kuuluu selkeä koulukunnittuminen suhteellisen yksinkertaiseksi rajatun näkökulman ympärille. Ilmiö korostuu esimerkiksi kansainvälisten suhteiden tieteenalan piirissä. Kun realistit (esim. Mearsheimer 2001; Morgenthau 1948; Waltz 1979) näkevät kansainvälisen politiikan perustuvan anarkiaan ja sen seurauksena suurvaltojen väliseen valtakamppailuun lähinnä materiaalisten keinojen kontekstissa, painottavat puolestaan liberalistit (esim. Angell 1910; Keohane & Nye 2012; Nye 2004) valtioiden välistä keskinäisriippuvuutta ja globalisaatiota, joiden vaikutus haihduttaa vastakkainasettelua globaalia integraatiota kiihdyttäen. Näitä ääripäitä tasapainottavat konstruktivistit (esim. Wendt 1999) määrittävät valtioiden suhteen perustuvan niiden välille rakentuneeseen kulttuuriin, joka voi olla olemukseltaan vihollis-, kilpailu- tai ystävyyshenkinen. Näistä viimeisin tarkoittaa englantilaisen koulukunnan edustajille (esim. Bull 2002) institutionaalista ja ideologista assimiloitumista, jonka nojalla maailmanpolitiikkaa voi tarkastella statismien sijaan kansainvälisen yhteisön toimijuuden kautta. Practice -teorian kannattajat (esim. Pouliot 2010) keskittyvät puolestaan niihin toimijoiden välisiin konkreettisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa keskinäinen kulttuuri muodostuu käytännön tasolla. Kun nämä kansainvälisten suhteiden tieteenalan keskeisimmät näkökulmat tarjoavat eritasoisen, vaikkakin fragmentoituneen teoriakokonaisuuden, jota yhdistelemällä voidaan validisti tarkastella valtioiden välisiä suhteita, on relevanttia kysyä mitä lisäarvoa geopolitiittinen lähestyminen voi tähän pakettiin

---

⁴ Sami Moisio kiteyttää (2003, 33), että kansainvälisen politiikan tutkimuksessa geopolitiikka on enimmäkseen iskusana, jonka taustamerkitys rajautuu valtioiden turvallisuuspoliittiseen sijaintiin. Populaarikirjallisuuden puolella suuria massoja tavoittanut Yuval Noah Harari on maininnut ”geopoliittisen järjestelmän” (2011, 194), ”geopoliittisen voimatasapainon”, ”Neuvostoliiton geopoliittisena realiteettina” sekä ”geopoliittisen kuilun”, (2017, 109, 154, 285), mutta jättäessään avaamatta näiden merkitystä, on vähintäänkin ylläpitänyt käsitteen epämääräistä konnotaatiota.

tuoda. Tällainen kysymyksenasettelu on kuitenkin itsessään ongelmallinen, sillä se ikään kuin sovittaa geopolitiikan kansainvälisten suhteiden tieteenalan kontekstuaaliseen muottiin, minkä seurauksena geopolitiikasta on ymmärrettävissä vain se osa-alue, jolla on kosketuspintaa kansainvälisten suhteiden tieteenalan näkökulmiin. Tästä syystä geopolitiikka esitellään usein realismin koulukunnan ”pikkuserkkuna” (esim. Guzzini 2012, 219; Raik 2016) supistuen käsitteeksi, jolla viitataan militarismiin ja aluevaltauksiin. Ja koska konkreettiset aluevaltauksset ovat tätä nykyä harvinaisia, ei kyseisen merkityksen saaneella geopolitiikalla nähdä olevan relevanssia valtioiden toimintaa ja vuorovaikutusta tarkasteltaessa.

Edellä havainnollistuu, kuinka geopolitiikalla on taipumus jäädä suosittujen tieteenalojen piirissä marginaaliasemaan, sillä niiden kontekstista sen ajatellaan usein koskevan spesifejä tai toissijaisia ilmiöitä. Tämä muodostaa kokonaisvaltaisen geopolitiikan ymmärtämisen kannalta paradoksin, sillä sitä ei voikaan tavoittaa yksittäisen tieteenalan perspektiivistä käsin. Vaikka geopolitiikalla on yhtymäkohtia eri tieteenaloihin, muodostaa se itsenäisen kokonaisuuden, joka on enemmän kuin eri aloihin linkittyvien osiensa summa. Tämän laajan kokonaisuuden näkökulmasta geopolitiikan suhde kääntyy muihin tieteenaloihin nähden lähes päinvastaiseksi. Esimerkiksi se teoreettinen alue, jota kansainvälisten suhteiden tieteenala tarkastelee, sisältyy geopolitiittiseen ajatteluun, mikä havainnollistuu tämän tutkimuksen edetessä.

Redusoidun käsityksen yleisyyttä selittää myös se, ettei geopolitiittinen suurteoria ole kirjaimellisesti yksittäinen teoria, vaan koostuu eri historian konteksteissa rakennetuista argumenteista, teorioista ja käsitteistä, joista suurinta osaa, vaikka sisältävätkin selkeän geopolitiittisen luonteen, ei ole tietoisesti nimetty geopolitiittisen ajattelun piiriin. Jo pelkästään kaikki ne merkitykset, joita on liitetty varsinaiseen geopolitiikkakäsitteeseen, ovat vaihdelleet radikaalisti (Ó Tuathail 1998, 1) aina siitä lähtien kun ruotsalainen Rudolf Kjellén ensikerran käsitettä käytti vuoden 1899 esseessään (Kjellén, 1899, 283). Tästä syystä geopolitiikka on melko huonosti hahmotettavissa yksittäisen määritelmän kautta. Perehtymisen jäädessä yksittäisten ajattelijoiden tai niitä tulkinneiden tutkijoiden, ”toisen käden lähteiden”, argumentteihin, päädytään helposti myös yksipuoliseen tulkintaan, jonka seurauksena käsitteestä saatetaan tehdä jopa anekdoottimaisia johtopäätöksiä. Näihin kuuluu viime vuosina usein esitetyt näkemykset geopolitiikan paluusta (esim. Auer 2015; Guzzini 2012; Mead 2014) tai geopolitiikan ja geoekonomian vastakohtaisuudesta (esim. Scholvin & Wigell 2019; Wigell & Vihma 2016), joiden lisäksi löytyy vielä niitäkin, jotka toteavat

geopolitiikan olevan epätieteellistä (esim. Wallenius 2017)⁵. Kyseiset väitteet ovat analogisesti samoja asioita kuin puhuttaisiin politiikan paluusta, kattokäsitteen ja alakäsitteen välisestä vastakkaisuudesta tai politiikan tutkimuksen epätieteellisyydestä. On myös niitä, jotka painavat geopolitiikan villaisella, osoittavat sille natsikorttia ja tehdessään niin jättävät ajattelun muiden tehtäväksi. Nämä esimerkit vain havainnollistavat sitä kuinka monimerkitykselliseltä ja liukkaalta geopolitiikan käsite voi vaikuttaa (Dodds 2007, 3–4; Sempa 2002, 3), mutta he, jotka ovat tutustuneet geopolitiittisen ajattelun traditioon, huomaavat helposti mistä tradition nurkasta väitteet on ammennettu. Näin ollen geopolitiikan ymmärtäminen ja sen tieteellisen relevanssin hahmottaminen edellyttävät paneutumista käsitteen historiallis-diskursiiviseen kokonaisuuteen (Ó Tuathail 1998, 1). Vaikka geopolitiikan käsitteeseen linkitettyjä merkityksiä on tuotettu eksplisiittisesti vasta reilun sadan vuoden ajan, on geopolitiittisia argumentteja esitetty jo varhaisimmissa säilyneissä politiikkaa käsittelevissä teoksissa (ks. 2.1). Niitä tuotetaan liukuhihnalta tänäkin päivänä, vaikkei käsitteeseen millään tavalla viitattaisikaan. Paradoksaalisimmissa tapauksissa (esim. Fukuyama 1992; Marciacq 2017; Raik 2017) on rakennettu täysin geopolitiittinen argumentti, jonka geopolitiittisuus kuitenkin kielletään tai geopolitiikka kielletään ylipäätään ilmiönä. On kyse sitten tarkoitushakuisesta häivyttämisestä, valikoivasta tai utopistisesta politiikan käsityksestä tai riittämättömästä perehtymisestä, ovat nämä taustatekijät johtaneet siihen, että se mitä geopolitiikaksi usein assosioidaan muodostaa laajan ilmiön ”jäävuoren huipun”. Tästä ja edellä mainituista ongelmista johtuen on painotettava, että tämän tutkimuksen lähtökohta rakentuu argumentille, jonka mukaan ”geopolitiikka on käsitettään laajempi ilmiö”, mikä tarkoittaa sitä, että konkreettisen merkityksen sijaan se on paremmin ymmärrettävissä kokonaisena ajattelutapana. Tähän tutkimukseen sovellettujen ajattelijoiden näkemysten ja historiallisen empirian perusteella geopolitiikka on käsitettävissä geopolityn rakennusprosessina, jota voidaan tarkastella edellä määritellyn teoreettis-metodologisen kehikon kautta (ks. 1.1, 3.1). Tämä universaali suurprosessien kehikko realisoituu sisällöllisesti geopolitiittisten toimijoiden politikoinnissa, johon vaikuttavat sekä historialliset olosuhteet että kanssatoimijoiden harjoittama

---

⁵ Väitteet siitä, etteivät geopolitiittiset teoriat perustuisi tieteellisiin metodein johdettuihin tuloksiin, eivät ole tavattomia (Tuomi 1996, 43). Trendi oli voimissaan eritoten toisen maailmansodan jälkeen, kun geopolitiikka identifioitiin natsien ja imperialististen ajattelijoiden ideologiaksi (ks. luku 2.5). Esimerkiksi Hans Morgenthau langetti (1948, 116) geopolitiikalle pseudotieteen statuksen viitatessaan Halford Mackinderin ja Karl Haushoferin argumentteihin. Näitä samoja, nykyään jo vanhentuneita teorioita, esittelee myös Wallenius, joka edustaa monien muiden ohella niitä, jotka tekevät johtopäätöksensä kaupan perehtymisen perusteella.

geopolitiikka. Seuraava osio on historiallista ja intellektuaalista empiriaa hyödyntävä argumentti, jonka funktiona on osoittaa edellä määritetyn geopolitiikan teoreettis-metodologisen tulokulman relevanssi.

2. Maailmanhistoria geopolitiisella luennalla – teorian metodologian ja empirian symbioosi

Tämän luvun tarkoituksena on valottaa geopolitiisen ajattelun ulottuvuuksia ja sen relevanssia tilallisten entiteettien eli geopolityjen (eritoten valtiollisten toimijoiden) ja niiden välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa. Geopolitiinen ajattelu edellyttää tilallisen ulottuvuuden, valtaapitävien sekä väestön ominaisuuksien hahmottamisen lisäksi historiallisten prosessien ymmärtämistä. Se on dynaaminen lähestymistapa maailman tilallisen järjestyksen ja samalla sitä muokkaavien geopolityjen valtaapitävien toiminnan analysoimiseen; se on monitasoisia suurprosesseja tarkasteleva tulokulma. Käsillä olevassa luvussa maailmanhistoriaa analysoidaan geopolitiisella luennalla, jossa yhdistyvät niin teoreettinen, metodologinen, kuin empiirinen perspektiivi. Tarkoituksena on tehdä historiallinen läpileikkaus geopolityjen integratiivisiin ja separatiivisiin prosesseihin, joiden myötä nykyinen maailman tilallinen järjestys, kuten sen koostavat geopolityt, ovat muodostuneet. Osio etenee abstraktimmasta, teoreettisen (ks. myös luku 1.1) ja metodologisen (ks. myös luku 3.1) tulokulman käsitteellistämisen painotuksesta, kohti konkreettisempaa tarkastelua. Liikkeelle lähdetään vanhimpien säilyneiden argumenttien ja geopolityjen dynamiikan käsittelystä 2000-luvun maailmanjärjestyksen ja toimijoiden tekemän geopolitiikan luentaan. Tutkimuksen keskiössä olevan geopolityn – Venäjän – tarkastelu alkaa alaluvusta 2.3, ja sen käsittely painottuu analyysiosion loppua kohti. Geopolityjen toimijuuteen ja niiden väliseen vuorovaikutukseen vaikuttavat myös historiallisten olosuhteiden muutos.

Carl Schmittin *The Nomos of the earth* (2006) lienee yksi parhaita johdatuksia maailman tilallisen järjestyksen muuttumisen historiaan. Schmittin analyysi kulkee kahdella tasolla. Hän tarkastelee eri aikakausien poliittista maantiedettä eli ”staattista kokonaiskuvaa” territorion rakenteellisesta jakautumisesta geopolityjen (toimijoiden) valtavyöhykkeisiin käsittäen tilallis-poliittisen järjestyksen. Toisella tasolla hän tekee varsinaista geopolitiista analyysia tarkastellen toimijoiden tekemiä tilan haltuunoton, kontrolloinnin sekä muihin toimijoihin kohdistamia geopolityjen koherenssia hajauttavia operaatioita, joiden myötä myös valtavyöhykkeet ja siten tilallis-poliittinen kokonaisjärjestys on muuttunut. Jatkuvassa liikkeessä oleva järjestys on muuttuakseen vaatinut aina suurempia ja yhä integratiivisimpia geopolityjä – kaupunkivaltiot, valtakunnat, liittoumat, suurvallat ja supervallat – sitä mukaa, kun maailma on globalisoitunut. Radikaalit muutokset aloittavat uuden tilallis-poliittisen aikakauden, joita on Schmittin 1950-luvulla tehdyssä analyysissä kolme: esigloobaali,

eurosenttrinen sekä alkava USA:n ja Neuvostoliiton muodostama tilallis-poliittinen dikotomia. (Schmitt 2006.) Schmittin tarjoama perspektiivi muodostaa tämän analyysiluvun pohjan, mutta sitä täsmennetään myös eri aikakausina esitettyjen argumenttien, kuten myös tämän tutkimuksen teoreettis-metodologisen kehikon kautta (ks. 1.1, 3.1). Geopolityjen valtaapitävien ohella myös laajan tai vaikutusvaltaisen yleisön argumeteillaan potentiaalisesti tavoittavat intellektuellit ovat geopolittisia toimijoita. Alkavassa luvussa tuodaan esille myös eri aikakausien geopolittista argumentaatiota, venäläinen geopolittinen ajattelu mukaan lukien.

2.1 Ulkoisesta ja sisäisestä tilalliseen ajatteluun: geopolityjen dynamiikan perusteet esiglobaalilta ajalta

Eräs valtio-opilliselle ajattelulle tyypillinen lähtökohta on jakaa valtion toiminnan tarkastelu joko rajojen sisällä tapahtuvaan tai niiden ulkopuolelle suuntautuvaan politiikkaan. Jaottelu näkyy esimerkiksi edellä mainitussa Pursiaisen (2000) teoksessa, jossa hän hahmottelee kelvollisia tapoja juuri Venäjän ulkopoliittikan tarkastelulle. On tietenkin huomioitava, että sisä- ja ulkopoliittikka saattavat edustaa monille ikään kuin Max Weberin määrittämiä ideaalityyppejä (ks. Weber 1949, 42–44, 89–93), eli käsitteitä, joilla redusoidusti viitataan tietylle politiikan alueelle painottuvaan toimintaan. Mutta jos valtioiden hallituksen (hallitsijan) politiikan ajatellaan haarautuvan näihin kategorioihin konkreettisesti, niin rakennetun dualismin pitävyys vastaa lähes veteen piirrettyä viivaa.

Voidaan karkeasti olettaa, että tämä dualistinen ajatusmalli on kehittynyt jo muinaisaikoina, kun valtioiden kaltaisten yhteisöjen hallinta on alkanut vaatia monitasoista ohjausta. Hallintorakenteen haarautuminen valtion taloudesta ja järjestyksestä vastaaviin ”virkamiehiin” ja toisaalta sodankäyntiin erikoistuneisiin komentajiin sekä valtioiden väliseen viestintään keskittyviin ”diplomaatteihin”, on mahdollistanut näiden toiminta-alueiden tarkastelun erillisinä kokonaisuuksina. Varhaisimmat nykypäivään säilyneet valtioita käsittelevät tekstit osoittavat, että jo muinaisten ajattelijoiden fokus saattoi suuntautua joko valtion ”sisäiseen” tai ”ulkoiseen” politiikkaan.

Kiinassa kirjoitettu Sun Tzun *Sodankäynnin taito* keskittyy nimensä mukaisesti sotastrategiaan. Se kirjoitettiin noin 400–320 eaa., jolloin itäisen Kiinan alueella oli useita valtioita ja yli kaksi vuosisataa kestänyt sotainen ajanjakso (Griffith 2016, 30). Samoihin aikoihin Kreikassa käytiin Ateenan ja Spartan liittoumien sota (431–404 eaa.), jonka päätteeksi Thukydides kirjoitti *Peloponnesolaissotien historian*. Näissä teoksissa ulkoinen politiikka hahmotetaan (kaupunki)valtioiden konfliktuaalisena valtakamppailuna, jonka

dynamiikka perustuu niiden keskinäiseen voimasuhteeseen. Thukydides viittaa (2009, 11, 17) peloponnesolaissotaan seurauksena Ateenan vallan kasvulle ja muodostetuille alliansseille, joiden jännite purkautui väkivaltaisena konfliktina. Tällaisessa todellisuudessa sota on Sun Tzun määrittämänä (2016, 73) valtion elinkysymys ja siksi valtion ulkoinen, sotastrategiaan orientoituva politiikka nousee hänen teoksensa keskiöön.

Toisaalta Platon, joka Thukydideen aikalaisena eli peloponnesolaissodan, käsitteli valtiota lähinnä sisäisen politiikan kontekstissa. Hän määrittää *Valtio* ja *Lait* -dialogeissa, että kaupunkivaltion tulee olla eristäytynyt ollen kosketuksissa ulkomaailmaan vain satunnaisten valtioneudustustehtävien tai pakollisten hankintojen osalta. Suljettu, omavarainen ja osittain kommunismiin perustuva valtio, estäisi asukkaiden rikastumisen ja köyhtymisen, jotka heikentävät työnteon laatua ja aiheuttavat eriarvoisuutta. Tuleroja ruokkiva ulkomaankauppa tulisi kieltää, mutta myös asukkaiden kosketus ulkomaailmaan olisi minimoitava, sillä se altistaa heidät vieraille tavoille ja uskomuksille, mikä saa aikaan kyseenalaistavia näkemyksiä valtion omia konventioita kohtaan. Perinteiden staattisuutta olisi vaalittava ja kansalaiset tulisi kasvattaa samalla tavalla sukupolvista riippumatta. Kaikella tällä tähdätään Platonin ajattelussa siihen, että asukkaat olisivat toisilleen ystävällisiä ja valtiolleen uskollisia muodostaen kiinteän yhteisön, joka ideaalitulanteessa koostuisi 5040 kotitaloudesta. (Platon 1988, 86–90, 124–132, 143, 185–187, 240, 352–353; 1991, 47, 99–103, 221.) Näin ollen Platonin ulkopoliittinen linjaus, isolaatio, ei näyttäytyä itsetarkoituksena, vaan keinona, jolla estetään kansalaisten separaatio ja siten valtiollisen perustan rappeutuminen. Logiikan mukaan ulkomaailmalta sulkeutuminen mahdollistaa harmonisen ja ”hyvään” tähtäävän sisäisen politiikan teon.

Mutta voivatko todelliset valtiot eristäytyä niin halutessaan? Tragikoomisella anekdootilla ilmaisten, valtio, joka pystyttäisi rajamailleen ilmoituskylltejä: ”Olemme eristäytyneet, emme harrasta ulkosuhteita!”, kannustaisi valtaansa kasvattanutta ekspansionistia pidättäytymisen sijaan pikemminkin hyökkäystoimiin. Isolaatio on nimittäin merkki valtion suhteellisesta heikkoudesta, joka ennen pitkää altistaa sen invaasion kohteeksi. Kuten peloponnesolaissota havainnollisti, epäsymmetrinen valtasuhde kannustaa heikommat yhteistyöhön tasapainottaakseen vahvempiaan. Tätä taustaa vasten on merkittävää, ettei Platon käsitellyt turvallisuusliittoja tai muita kaupunkivaltioiden yhteistyömuotoja (Klosko 2006, 10), mikä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Platonin määrittämä valtio varautuisi ulkoisiin uhkiin. Platonin argumentissa valtion ulkopoliittinen heikkous kääntyy ironisesti myös sen ulkopoliittiseksi vahvuudeksi, ainakin teoriassa.

Platon määrittää, että kaupallisesti eristäytynyt ja siten suhteellisen köyhäksi jäävä valtio ei tarjoa muille hyökkäysmotiivia, sillä valtiolle uskolliseksi kasvatetut vartijat sekä puolustautumiseen valveutunut väestö tekevät invaasion kannattamattomaksi (Platon 1988, 167, 369; 1991, 51–53, 96, 99–100). Mutta kuinka puolustuskykyinen voi olla 5040 kotitaloudesta koostuva kaupunkivaltio, jonka ympärille ei saisi Platonin määrittämänä (1988, 167) rakentaa edes suojamuuria? Luottamus valtauksen materiaaliseen hyödyttömyyteen ei kuitenkaan tarjonnut ajan kontekstissa kestäviä takeita, sillä riittävän vahvaksi kasvanut ekspansionisti nielaisi pienemmät alaisuuteensa, aivan kuten Makedonia teki Platonia seuranneina vuosina.

Intiassa kirjoitettu Kautilyan *Arthashastra* on varhaisimpia (n. 300 eaa.–150 jaa.) säilyneitä, valtiota kokonaisvaltaisesti sekä yksityiskohtaisesti tarkastelevia teoksia⁶, johon on L. N. Rangarajanin mainitsemien (1987, 16) arvioiden mukaan tiivistetty satojen vuosien aikana kerätyjä valtionhallinnan ja valtioidenvälisen vuorovaikutuksen viisauksia. Tästä syystä ei ole yllättävää, että *Arthashastra* käsittää Sun Tzun, Thukydideen ja Platonin näkökulmat soveltaen ne osaksi valtiollisen ajattelun kokonaisuutta. Kautilyan ja Platonin ajattelun yhtymäkohdat ovat kurinalaisuuden, järjestyksen ja yhtenäisen valtion luomisessa. Molemmat määrittävät valtion instituutiot, virkamiesten tehtävät sekä näiden toteutumisesta vastaavan valvonta- ja kontrollisysteemin. Molemmat painottavat myös hallitsijan kyvykkyyden ja lainsäädännön tärkeyttä. (Kautilya 1915, 74–335, 362–363; Platon 1988, 72–73, 76, 102, 136, 140–142, 239, 246–247, 249, 337–339.) Vaikka kyseisillä toimilla valtiosta saadaan tehokas ja omatoiminen, eroavat ajattelijat suhtautumisessaan valtiolliseen itsenäisyyteen. Platon argumentoi lähes absoluuttisen autonomian puolesta, mutta Kautilyan ajattelussa valtion suvereenius on suhteellista, sillä hän ottaa huomioon autonomiaan vaikuttavan ympäristön: muut valtiot. *Arthashastran* argumentissa valtiot muodostavat alueellisen systeemin, jossa ne ovat keskinäisessä riippuvuussuhteessa, niin hyvässä kuin pahassa, jolloin itsenäisyyden ehtona on edellä mainitun sisäpolitiikan lisäksi aktiivinen toiminta kansavaltioiden suhteen. ”The king, the minister, the country, the fort, the treasury, the army and the friend are the elements of sovereignty” (Kautilya 1915, 362).

---

⁶ *Arthashastrassa* määritellään valtionhallinnan isojen linjausten ohella muun muassa käytettävät aika- ja mittayksiköt, kuninkaan vuorokausirytmii, linnoitusten rakennusohjeet, oikeudet prostituoiduille ja eläimille sekä lainrikkomuksiin sovellettavat rangaistukset, jotka vaihtelevat sakoista ruumiinosien amputointiin ja eri tavoin suoritettavaan teloitukseen (Kautilya 1915, 50–52, 66–70, 145–154, 173–179, 273–280, 320–326).

Kautilyan mukaan naapurivaltio on vihollinen, mutta sen takana sijaitseva valtio on ystävä. Vastaavasti ystävän takana sijaitsee vihollisen ystävä ja sen takana taas ystävän ystävä. Tässä ”valtioiden kehän” systeemissä vallan kasvattaminen suhteessa viholliseen, mikä tarkoittaa neuvotteluvaran, vaurauden ja armeijan kyvykkyyden lisäämistä, on kuninkaan ensisijainen tavoite, jonka saavuttaminen edellyttää usein ystävien apua. Näin tulee toimia, sillä Kautilyan määrittämä valtioiden systeemin dynamiikka muistuttaa Sun Tzun ja Thukydiden kuvailemia realiteetteja. Kun vahvemmat pyrkivät tuhoamaan heikommat vihollisensa, voivat jälkimmäiset puolestaan välttää tuhon liittoutumalla, suostuttelemalla viholliskuningas rauhanomaiseksi tai juonittelemalla hänen alaisensa puolelleen tai muut valtiot mukaan peliin. (Kautilya 1915, 366–384, 424–428, 548, 565.)

Juonittelu kuuluu myös sotienväliseen aikaan. Kun kuningas pyrkii Kautilyan ajattelussa varmistamaan valtionsa sisäisen progression, kuten infrastruktuurin ja talouden, voi hän kasvattaa suhteellista etua hidastamalla vihollisvaltion kehitystä. Sabotaasin, salamurhien ja vihollisen alaisten lahjonnan lisäksi hänen vakoojansa voivat houkutella myös vieraskansaa emigroitumaan maahansa ja työskentelemään itselleen. (Kautilya 1915, 371–372, 424–428, 565.) Näin ollen eri valtioiden kansalaiset, vaikka vain pieni osa, ovat vääjäämättä tekemisissä, jolloin ulkomaailman vaikutus on hyväksyttävä tosiasia, mutta sen intensiteettiä ja haitallisuutta voidaan pyrkiä kontrolloimaan. Kautilyan määrittämiä (1915, 500, 508) keinoja ovat kansalaisten ja virkamiesten valvonta, maanpettureiden etsiminen sekä yhtenäisyyden ja lojaalisuuden ylläpitäminen esimerkiksi kanavoimalla huomio ulkoiseen viholliseen. Eli samaan aikaan kun hajaannusta kylvetään vihollisvaltiossa, pyritään se estämään omassa. Tällainen vuorovaikutusdynamiikka, joka tunkeutuu valtioiden sisälle viholliskamppailun lisäksi ystävien harjoittaman yhteistyön ja kaupankäynnin muodossa, sulattaa ulkoisen ja sisäisen politiikan osa-alueet toisiinsa. Niiden erottelusta tulee haastavaa, sillä ulkoista politiikkaa tehdään paikallistasolla ja vastaavasti sisäistä ulkovalloissa.

Kun maailmanhistoriaa tarkastellaan visuaalisesti valtioiden muodostumisena maailmankartalle⁷ (ks. esim. O’Brien 2002), niin huomataan, että Kautilyan kuvaamia valtiorykelmiä oli pitkään erityisesti Intian niemimaalla (n. 1200–300 eaa.) ja nykyisen Kiinan itäosassa (n. 700–200 eaa.). Kummallakin alueella osa valtioista kasvatti territoriaa ja valtioiden määrä väheni niin, että aikaikkunoiden päätteeksi Intiaan oli

---

⁷ Ollie Bye on tehnyt (2016) aiheesta suuntaa antavan, joskin populaarin havainnollistuksen: <https://www.youtube.com/watch?v=-6Wu0Q7x5D0>

muodostunut lähes koko niemimaan kattanut Mauryan valtakunta ja Itä-Aasiaan Qindynastia. Näihin aikoihin kasattiin myös strategiset oppaat, joista Arthashastra ja Sodankäynnin taito säilyivät nykyaikaan. Tapahtumista ja oppaista voi päätellä, että alueellisen valtiosysteemin kulttuuri, jota erityisesti Arthashastrassa kuvaillaan ja uusinnetaan (Kautilya 1915, 365, 580–581), sisälsi logiikan, jonka mukaan valtio, joka pystyy kasvattamaan eniten valtaansa, tulee valtaamaan koko alueen. Siksi Kautilya paneutui myös valtaamisen lainalaisuuksiin. Niin Kautilya (1915, 409–410, 490) kuin Sun Tzu (2016, 86–87) edellyttävät sotaan ja valtauksen ryhtymiseltä huolellista voimasuhteiden ja hyöty-haitta-suhteen arviointia. Sun Tzun mukaan (2016, 82–83) vain lyhyestä sodasta voi hyötyä, koska pitkittyneet sotakampanjat kuihduttavat valtion ja sen asukkaat rutiköyhiksi. Kautilya täydentää, että kohdealueen olisi hyvä olla lähellä, varakas ja valtauksen jälkeen helposti puolustettavissa. Vaikka köyhän maan valtaaminen olisi helppoa, voi operaatio jäädä tappiolliseksi, jos sen takainen ystävävaltio on vahva, sillä muuttuessaan sittemmin viholliseksi kuluttaa se resursseja lähtötilannetta enemmän. (Kautilya 1915, 409–410, 490.) Materiaalisten ehtojen lisäksi myös psykologiset tekijät ovat kriittisen tärkeitä korostuen alueen liittämismuutoksissa. Kautilya ymmärsi hyvin, että valtaamisessa on kyse paitsi vieraan territorion haltuunotosta, myös tämän territorion asukkaiden ja omien kansalaisten ajattelun valtaamisesta. Siksi valtaaminen tulisi aloittaa mielikuvien ekspansiolla:

“Astrologers, sooth-sayers, horologists, story-tellers, (*Paurānika*), as well as those who read the forebodings of every moment, together with spies and their disciples, inclusive of those who have witnessed the wonderful performances of the conqueror should give wide publicity to the power of the king to associate with gods throughout his territory. Likewise, in foreign countries, they should spread the news of gods appearing before the conqueror and of his having received from heaven weapons and treasure. Those who are well versed in horary and astrology and the science of omens should proclaim abroad that the conqueror is a successful expert in explaining the indications of dreams and in understanding the language of beasts and birds. They should not only attribute the contrary to his enemy, but also show to the enemy's people the shower of firebrand (*ulkā*) with the noise of drums (from the sky) on the day of the birth-star of the enemy.” (Kautilya 1915, 564.)

Eli samaan aikaan kun omien kansalaisten keskuuteen tulee levittää innostuneisuutta ja uskonnollinen eli ideologinen käsitys kuninkaansa ja valtionsa ylemmydestä, on viholliskuningas demonisoitava ja sen kansassa lietsottava pelkoa sekä alemmuuden tunnetta. Operaatio helpottuu, jos viholliskuninkaalla on jo valmiiksi puutetta alamaisten arvostuksesta ja sisäisiä haastajia, jotka valtaaja voi suostutella vaivattomasti salaliittoon (ibid. 410, 565, 579–580). Myös Niccolò Machiavelli, joka kirjoitti noin 1500 vuotta

Arthashastran ilmestymisestä, teki vastaavan havainnon toteamalla, että ruhtinastaan vastustavat eivät jää koskaan ulkomailta tarjottua apua vaille (Machiavelli 1997, 42). Se kuuluu sodan kynnyksellä kiihtyvään voimasuhteiden manipulointiin, johon sisältyy myös psykologinen sodankäynti kohdistuen niin omaan kuin viholliskansaansa indoktrinaatio-operaatioiden muodossa.

Vaikka militaarinen kyvykkyys ennakoi pitkälti sodan voittajan, jää pakkovoiman merkitys taka-alalle valloitettua aluetta liitettäessä, sillä siihen tarvitaan aina asukkaiden tuki, Machiavelli määrittää (ibid. 6). Paikallisten luottamus voidaan voittaa, jos heille taataan oikeus omaan identiteettiinsä eli elämäntapaan, uskontoon, kansallisiin traditioihin ja kieleen (Kautilya 1915, 581–582; Machiavelli 1997, 6). Valloittaja voi myös näyttäytyä edellistä hallitsijaa parempana, mikäli hän antaa paikallisille verohelpotuksia tai puuttuu paikalliseen rikollisuuteen ja ylläpitää turvallisuutta (Kautilya 1915, 575, 581–582). Alueen säilytyksen kannalta on olennaista tuhota edellinen hallitsija sukuineen, ja säilytysmahdollisuuksia parantaa myös se, jos vallatulla alueella käytetään jo ennestään samankaltaisia kieliä, lakeja ja käytäntöjä, mutta jos näin ei ole, on tehokkain säilytystapa asuttaa alue omalla kansalla, Machiavelli kirjoittaa (1997, 6–7). Eli integraation tapahtuessa lyhyellä aikavälillä suosiota kosiskelevin myönnytyksin, muuttuu se pitkässä juoksussa alueen assimiloimiseksi omien kansalaisten muuttoliikkeen mukana levitetyn kulttuuri-identiteetin, kielen, uskonnon, ideologian ja hallinnallisen byrokratian avulla. Kun alue on onnistuneesti otettu haltuun, voi voimaansa kasvattanut valloittaja lähteä kukistamaan seuraavaa vihollistaan, ja lopulta valtaamaan koko territorion (Kautilya 1915, 580–581).

Kautilya ja kumppanit eivät olleet ainoita ekspansion kannattajia. Historiallinen maailmankartta visualisoi argumentin eräänlaiseksi paradigmaksi, jonka nojalla muodostuneet Mauryan valtakunta ja Qin-dynastia ovat vain yksittäistapauksia imperiumien mittavassa listassa. Niin Akkadian, Persian, Makedonian, Rooman, Mongolian, Espanjan, Portugalin, Venäjän keisarikunnan kuin Britti-imperiumin valtakuntien johtajia on yhdistänyt käsitys maantieteellisen vaikutusvallan laajentamisen ensisijaisuudesta. Toisaalta kuten edellä havainnollistui, paradigmaan sisältyvä kolikon toinen puoli on tarkoittanut myös niiden toimenpiteiden harjoittamista, joilla pyritään ehkäisemään muiden valtausyritykset. Valtaamisen ja sen estämisen välinen dynamiikka on tarkoittanut valtioiden päättäjien politiikan perustumista viime kädessä tilan kontrollointiin ja haltuunottoon, joihin myötävaikutetaan edellä määriteltyjen keskenään sulautuneiden ”sisäisen” ja ”ulkoisen”

politiikan keinoin. Toisin sanoen, valtiot eroavat fundamentaalisesti territorionsa ja sillä asuvien ihmisten hallinnan perusteella.

Edellä havainnollistetun perusteella on todettavissa, että valtion (toimija) ja valtioidenvälinen (rakenne) perusdynamikka on kuvattu jo politologian esi-isien toimesta. Nämä esiglobaalissa kontekstissa rakennetut määritelmät toimivat eräänlaisina prototyyppinä, joita myöhempien aikakausien ajattelijat ovat jälleen keksineet, päivittäneet aikaansa sopiviksi tai adaptoineet (redusoidusti) poliittisen ajattelunsa perustaksi. Muinaisten argumenttien relevanssin säilyminen perustuu tilassa toimivien kollektiivien päättäjien tekemän politiikan muodollisten elementtien muuttumattomuuteen. Valtioiden toimivat territoriossa ja valtioiden välinen politiikka on ensisijaisesti antagonistista valtakamppailua, jonka kontekstissa voi syntyä voimasuhdetta kohentavia ystävyysliittoja ja äärimmillään vihollissuhteita, joiden intensifioituminen korreloi sodankäynnin mahdollisuuteen (von Clausewitz 2007, 28; Mouffe 1993, 2–3; Palonen 2003, 174; Schmitt 1997, 1; 2007, 26; Weber 2004, 47). Näin ollen valtionhallinnon toiminta ja sen tarkastelu on ollut palautettavissa territorion kontrolloinnin ja haltuunoton prosesseihin, jotka realisoituvat integratiivisina ja separatiivisina politiikkoina niin materiaalisia kuin ideationaalisia resursseja hyödyntäen. Kyse on siis melko pysyvästä valtion suurprosessien kehikosta, jonka sisältö on realisoitavissa tilannekohtaisesti historiallisten olosuhteiden mahdollistamissa rajoissa. Kautilya, Sun Tzu, Thukydidēs, Platon ja Machiavelli kirjoittivat argumenttinsa esiglobaalin maailmanjärjestyksen kontekstista.

Esiglobaalin järjestyksen ajanjakson voidaan nähdä alkaneen Lähi-Idässä Tigrisin, Eufratin ja Niilin, Etelä-Aasiassa Indusin ja Gangesin sekä Itä-Aasiassa Jangtsen ja Keltaisenjoen ympäristöön kehittyneiden viljelykulttuurien ja ensimmäisten valtakuntien muodostuessa (Ó Tuathail 1998, 29). Tuohon aikaan eri alueiden toimijoiden vähäinen vuorovaikutus rajasi myös niiden tilallisen käsityksen sijaintiaan ympäröivään vyöhykkeeseen. Valtakunnat näkivät itsensä vapauden ja järjestyksen keskuksina, joiden ulkopuolinen ”barbarismi” voitiin nujertaa ja siirtää rajat yli sekasorron alueen. (Schmitt 2006, 51–53, 351–352.) Esimerkiksi Arthashastrassa kuvailtu (Kautilya 1915, 491) vallattavissa oleva maailma rajoittui lähinnä Intian niemimaan alueelle.

Esiglobaali järjestys koostui siten useista alueellisista valtiosysteemeistä, joiden dynamiikka noudatti edellä esiteltyjen muinaisajattelijoiden määritelmiä. (Kaupunki)valtioiden selviytyminen näissä kansainvälisissä järjestelmissä oli riippuvaista niiden hankkimasta suhteellisesta vallasta, jonka turvin ne kykenivät tasapainottamaan

toisia.⁸ Valta ei kuitenkaan tarkoittanut yksinomaan materiaalista kyvykkyyttä. Se ei rajoittunut siihen Kautilyalle⁹, eikä Richard Lebowin mukaan (2003, 119) Thukydideellekään, joka tulkitsi Ateenan menestyneen silloin, kun se käytti valtaansa sosiaalisten konventioiden, kuten kreikan kielen ja kreikkalaisen käyttäytymisen kautta. Vallitsevien arvojen ja konventioiden adaptoiminen hallinnan tueksi esiintyy myös Machiavellin argumentissa (1997, 42), jonka mukaan ruhtinaan tulee käyttää uskontoa tarkoituksensa hyväksi. Näin ollen selviytyminen oli riippuvaista myös hallitsijoiden ideologisen integraation onnistumisesta. Jack Goldstone ja John Haldon toteavatkin, että verrattaessa useita antiikin ja keskiajan valtiomuodostelmia, näyttää niiden pitkäaikainen säilyminen edellyttäneen keskusvallalta kulttuurisysteeminsä keskeisimpien ideologisten ja symbolisten elementtien manipulointia (Goldstone & Haldon 2009, 10). Toisaalta yhtenäisyys, jonka aikaansaamista eritoten Platon painotti, ei muodostunut pelkästään vallassa olevien pönkittämien uskomusten ja normien seurauksena. Tarkastellessaan muinaisen Mesopotamian, Egyptin ja Kiinan alueen kehitystä, Mu-chou Poo erottaa kollektiivisen identiteetin muodostumiseen vaikuttaviksi aspekteiksi: maantieteellisen sijainnin, joka tarjoamallaan mahdollisuuksilla (ilmasto ja ympäristö) ohjaa jossain määrin paikallista elämäntapaa ja uskomuksia; yhteiskielen, joka helpottaessaan kommunikaatiota lisää keskinäistä ymmärrystä ja siten yhteenkuuluvuutta sekä paikallisten tietoisuuden *ulkomaalaisista* eli alueensa ulkopuolisesta väestä (Poo 2005, 23-36). Viimeisin ominaisuus eli kansainvälisyyden hahmottaminen on ontologisesti keskeistä, sillä kuten Sergei Prozorov kiteyttää, entiteetin *oleminen* on sen olemista rajatussa tilassa erillään vastaavista entiteeteistä (Prozorov 2014, 136). Toki tämän suhteellisuuden kollektiivinen tiedostaminen välittyy kielellisesti, jolloin omintakeisuuden käsittämiseen nivoutuvat ne uskomukset ja kulttuuriset ominaispiirteet, joilla joko vahvistetaan tai kavennetaan identiteetillistä eroavaisuutta muihin. Edellä jo viitattiin, että prosessiin osallistuu vahvasti myös poliittinen johto, joka pyrkiessään sulauttamaan yhteen alamaistensa identiteetin ja pönkittämänsä ideologian, vahvistaa alueellista integraatiota ja siten valtiollista kestävyyttä. Materiaalisen ja ideationaalisen kamppailun ohella esiglobaalien ajan raadollisista systeemeistä pyrittiin selviämään myös diplomaattisilla ratkaisuilla. Valtiot harjoittivat keskinäistä kontrollia

---

⁸ Richard Lebowin mukaan (2003, 26) Thukydides oli ensimmäisten joukossa määrittämässä voimatasapainon käsitettä.

⁹ Arthashastrasta (Kautilya 1915) kävi ilmi, että valta sisältää ideationaalisia aspekteja, kuten neuvottelu-, suostuttelu- ja juonittelutaitoja, liittolaisten hankkimiskykyä sekä ideologisen integraation hallintaa.

rauhansopimuksilla, joiden painoarvo edellytti vakuuksia, joita olivat Kautilyan määrittämänä (1915, 435–436) kuninkaallisten lasten ottaminen panttivangiksi tai kuninkaallisten avioituminen. Schmittin mukaan (2006, 52–53) poliittiset avioliitot kuuluivat liittoutumisten, kauppasopimusten ja yhteisten arkistointijärjestelmien ohella niihin lisääntyneisiin vuorovaikutusmuotoihin, jotka edustivat ensimmäisiä kansainvälisen oikeuden piirteitä.

Varmin säilymiskeino oli kuitenkin valtion territoriaalinen laajeneminen, joka parhaimmassa (tai pahimmassa) tapauksessa peitti alleen alueelliset valtiorykelmät. Keith Hopkins havainnollistaa (2009, 185), että mitä suuremmaksi Rooman imperiumi kasvoi, sitä enemmän se kerrytti veronmaksajia ja siten vaurautta, jolla voitiin kohentaa puolustusta ja investoida lisäekspansioon. Valloittaessaan merkittäviä valtakuntia kuten Karthagon, Makedonian, Syyrian ja Egyptin, tuli Roomasta ennennäkemättömän laaja (ibid. 178, 184), mutta myös varsin pluralistinen polity sisältämiensä kansojen ja kulttuureiden osalta. Kyseiset realiteetit asettivat hallinnalle ja integraatiolle uudentasoiset vaatimukset, jotka valtionjohto pystyi ilmeisen hyvin täyttämään ylläpitäessään Roomaa yhtenä pisimpään säilyneistä valtakunnista.

2.2 Roomat geopolitiikan mallinnäyttäjinä sekä *lännen* ja *idän* muodostajina

Aristoteleen mukaan (1998, 198–199) hallittavuus asettaa ehdon (kaupunki)valtion koolle. Hopkins näkee kolmen materiaalisen innovaation mahdollistaneen laajojen valtioiden, eritoten Rooman hallinnan esiteollisella ajalla: rautaiset aseet ja työkalut, joilla valtaaminen ja työn tuottavuus tehostui, kirjoitusjärjestelmä, jolla ihmiskollektiiveja organisoitiin samoihin päämääriin välimatkoista ja ajasta riippumatta sekä yhteinen rahajärjestelmä, jolla taltioitiin arvoa, palkittiin ja motivoitiin toimijoita. Myös sujuva liikkuvuus ja logistinen kapasiteetti ovat tärkeitä aineellisia ehtoja, jotka Rooman kontekstissa realisoituivat Välimeren mahdollistaman edullisen vesiliikenteen myötä. (Hopkins 2009, 178, 186.)

Rooman harjoittama vallattujen alueiden integraatiopolitiikka noudatti osin edellä esitettyjä Kautilyan ja Machiavellin määrittämiä proseduureja, joita sovellettiin kohdealueen ”sivistystason” perusteella. Vähemmän kehittyneiden alueiden poliittinen systeemi tuhottiin ja paikallisten kulttuuri-identiteetti pyrittiin hävittämään (ibid. 185). Tätä edesauttoi miljoonien valtausten jälkeen orjiksi otettujen ihmisten siirtäminen Italiaan, jossa heidät asteittain vapautettiin ja sulautettiin osaksi yhteiskuntaa. Vastaavasti roomalaisia talonpoikia ja palvelleita sotilaita muutti massoittain uusiin provinseihin, joissa heille luovutettiin isompia tontteja. Hitaampaa assimilaatiopolitiikkaa käytettiin kehittyneiden

kaupunkivaltioiden kohdalla, joille myönnettiin ensin autonomia, mutta ajan saatossa niiden eliitti roomalaistui keskusvallalta saamiensa etuuksien ja toisaalta institutionaalisen sitouttamisen seurauksena. Kauttaaltaan roomalaistumisesta tehtiin houkuttelevaa myös Rooman kansalaisuuden saamisen mahdollisuudella. Siitä tuli statussymboli, jolla keisarit, pyrkiessään haihduttamaan valtaajien ja vallattujen välistä kuilua, palkitsivat asteittain uusia provinsseja. Kuitenkin yksi tärkeimmistä ideationaalista sulauttamista edistävästä aspekteista oli paikalliskielet syrjäyttänyt roomalaisen maailman *lingua franca*, latina, joka vakiintui valtakunnan länsiosassa kaikille kanssakäymisen tasoille. (ibid. 179–181, 185–186.) Mutta kun itäosassa kreikan kieli säilytti hyväksytyyn kielen aseman (ibid. 186), oli se konkreettinen merkki alueen eliitin ja kansan omintakeisesta identiteetistä, jonka historiallinen painoarvo oli liian voimakas sulautettavaksi läntiseen kulttuuriin. Valtakunta oli saavuttanut integratiiviset rajansa.

Toinen Rooma, Bysantti, muodostui John F. Haldonin mukaan itsenäiseksi imperiumiksi pitkän siirtymävaiheen seurauksena, johon vaikutti Rooman valtakunnan hallinnollinen jako länteen ja itään; itäisen osan vahvistunut kulttuuri-identiteetillinen eriytyminen sekä länsiosan transformoituminen erillisiksi barbaarisiksi geopolityiksi, kuten Frankkien, Ostrogoottien ja Visigoottien valtakunniksi. Vaikka bysanttilaiset pitivät itseään roomalaisina, olivat heidän kulttuuriset tunnusmerkkinsä kreikan kielen ja lukutaitoisen kreikkalaiseliitin ohella hellenistinen rationalismi ja klassinen filosofia, mutta eritoten myös vakiintunut kristinusko sen ortodoksisessa, ”oikeoppisessa” muodossa. Nämä identiteetin osat muodostivat Bysantin symboliuniversumin, mikä Haldonin mukaan siivitti valtakunnan kehityksen Länsi-Rooman ohi pitäen sen myös pidempään elinvoimaisena. (Haldon 2009, 208, 210, 237–238.)

Bysantin vankkuus perustui myös sille, että kulttuuri-identiteetti oli kiedottu osaksi hallinnollisia proseduureja sekä sulautettu viralliseen ideologiaan. Järjestelmä rakentui poliittis-teologiselle dualismille, jossa jumalalta valtansa perinyt keisari hallitsi valittua roomalaiskansaa seremoniallisin rituaalein, ollen siten riippuvainen kirkon uskonnollis-moraalisesta, mutta myös taloudellisesta tuesta, sillä kirkko oli merkittävänä maanomistajana keskeinen veronkerääjä (ibid. 209–210, 218). Kirkko määräiti pitkälti myös ulkopoliittikan harjoittaessaan 850–1000-luvuilla lähetyssaarnausta, jonka tarkoituksena oli käännättää kerettiläiset kristinuskon myötä Konstantinopolin patriarkaatin alaisuuteen, muodostaa Balkanille Bysantin kulttuuriprotektoraatti ja levittää ortodoksisen kulttuurin verkostoa venäläisiin ruhtinaskuntiin (Kiovan Venäjälle) saakka (ibid. 209, 236).

Kirkon harjoittama kulttuuri-imperialismi oli kuitenkin omalta osaltaan vaikuttamassa kristinuskon eriytymiseen, kun Rooman ja Konstantinopolin piispat pyrkivät saamaan Balkanin oman valtansa piiriin. Myös keisarit vedettiin kilpaan mukaan, minkä seurauksena läntisten toimijoiden ja Bysantin välille kehittyi paitsi uskonnollinen, myös poliittis-militaarinen konflikti. Bysanttilaisen ortodoksisuuden korostaminen sekä latinalaisen lännen representoiminen barbaariseksi vastakohtaksi ksenofobisia asenteita lietsoen, palveli lännestä tulevan kulttuurisen ja siten poliittisen vaikutuksen hillintää, jonka merkitys korostui, kun keskiaikaisesta lännestä alkoi noin 900-luvulla muodostumaan taloudellisen ja militaarisen kehityksen seurauksena, eritoten normannien ja viikinkien imperialismin myötä, todellinen haastaja. (ibid. 221, 224, 236 238.)

Kaikkiaan Rooman valtakunnan ja Bysantin geopolitiikoilla oli järjestyttävät seuraukset esiglobaalin maailman tilalliseen järjestykseen, niiden vaikutukset näkyvät selkeinä vielä nykyisessä poliittisessä maantieteessä, eritoten Euraasian mantereen integratiivisissa rakennelmissa. Vaikka Rooman imperiumi hajosi Länsi-Euroopassa useisiin edeltäjänsä nähden takapajuisiin ja keskenään sotiviin kuningaskuntiin, olivat ne perineet imperiumilta yhdistävän kulttuuri-identiteetin, latinan kielen ja kristinuskon, sekä kirkon institutionaalisen auktoriteettina, joka määritteli niille myös yhteisen vihollisen. Kuningaskunnista koostuva *respublica christiana* näyttäytyykin Schmittin kuvauksessa kollektiivina, jonka keskinäiset sodat eivät horjuttaneet antikristuksen, islamin, vastavoimana toimivaa paavin imperiumin yhtenäisyyttä (Schmitt 2006, 57–60, 87). Vastaavasti ottomaanien 1400-luvun puolella välissä suorittama Konstantinopolin valtaus päätti Bysantin maallisen valtakunnan, mutta sen pitkään ylläpitämä kulttuuri jäi elämään ortodoksisen maailman teologisessa kirjallisuudessa, luostareissa sekä historiantutkimuksessa. Sillä on ollut suora vaikutus Kreikan, Turkin ja niiden naapureiden (Haldon 2009, 240) sekä venäläisten ruhtinaskuntien, Venäjän keisarikunnan, kuin myös nykyisen Venäjän federaation kulttuuriseen ja poliittiseen evoluutioon (ks. luku 2.3).

Alkujaan Rooman valtakunnan suorittama suuren alueen anastaminen ja integroiminen on ironisesti johtanut kahtia jakautumisen myötä muodostuneiden vahvojen toimijoiden polarisoituneeseen erkanemiseen, mikä voidaan nähdä keskeisimpänä alkupisteenä *lännen* ja *idän* välisen dikotomian rakentumiselle. Kuvaavaa on, että Bysantin itäpuolinen suurtoimija Islamistinen kalifaatti edusti bysanttilaisille sivistystä, kun taas läntinen maailma oli heidän barbaarinen vastinparinsa (Haldon 2009, 238). Läntisestä Euroopasta katsottuna Balkanista muodostui puolestaan puskurivyöhyke, joka sittemmin

erotti islamilaisen maailman kristillisestä (ibid. 236–240). Toisaalta *itä* jakautui ajan saatossa eteläiseen muslimimaailmaan ja Bysantista vaikutteita ottaneeseen pohjoiseen *itään*, muodostaen poliittiseen maantieteeseen selkeämmin integroituja geopolityjä ollen toistensa ideationaalisia *muukalaisia*. Ensimmäisten tunnettujen valtakuntien tapaan myös Rooma jätti oikeuskäytännöllään, kuten vihollisen (*justus hostis*) ja kriminaalien erottelulla sekä sotien, liittojen ja ulkomaisten alueiden kategorisoinnilla juridisten standardien perinnön (Schmitt 2006, 51–53). Näin institutionaalis-byrokraattisen tilan jämäköityminen oli saanut yhä suuremman merkityksen sekä tilallisten toimijoiden välisen että sisäisen suhteen määrittäjänä. Formaali geopolitiikka oli institutionaalisen integrointimuodon kautta tehostanut hallitun alueen kontrollointia.

2.3 Rusista imperiumiksi – Venäjän muodostumisen geopolittiset perusteet

Rooman ja Bysantin menestystarinat jättivät perinnökseen ideaalien imperiumien merkityksen, minkä symbolinen painoarvo oli vaikuttamassa osaltaan myös Moskovan Venäjän aloittamaan imperiuminmuodostukseen. Sitä miksi Venäjän federaatio on tätä nykyä pinta-alaltaan laajin valtio, ei kuitenkaan voi yksinomaan selittää Rooman jäljittelyllä, joskin Bysantista adaptoidulla ortodoksisuudella oli merkittävä rooli niin integraation kuin ekspansion oikeutuksessa. ”Venäjä oli imperialistisen kehityksen varhaisia aloittajia ja myöhäisiä päättäjiä”, Mauno Koivisto toteaa (2001, 280) muodollisen selityksen. Pitkään jatkunut geopolityn suhteellisen vallan kasvu mahdollisti valtiojohdolle imperiumeille tyypillisen ekspansio politiikan, kuten myös sitä oikeuttavan retoriikankin. Koiviston mukaan vaikeasti puolustettavien rajojen määrä nostatti kokemuksen ulkoisesta uhasta, johon hallitsijat vastasivat alueellisella laajenemisella sekä levittämällä Rooman lakia, kristinuskoa ja ”sivistystä”, sanalla sanoen *järjestystä* kaoottiseen ulkomaailmaan (Koivisto 2001, 49–50; ks. Karppinen 2006, 289). Tämän noin 1500-luvulta alkaneen ekspansion taustalla vaikuttivat jo 800-luvulla alkunsa saaneet venäläiset ruhtinaskunnat, kristinuskon ja kirkkoslaavin leviäminen sekä ruhtinaskuntien vapautuminen Tšingis-kaanin Mongolian jälkeisen Kultaisen ordan vallasta. Imperialistista prosessia oli siten edeltänyt alueellisen identiteetin muodostuminen, joka oli ajan saatossa täydentynyt useasta alueen ulkopuolelta kantautuneesta elementistä, jopa ”rossija”-sanasta lähtien.

Venäjän identiteetin muodostumista hahmoteltaessa lähdetään usein liikkeelle geopolityn perustamiseen viittaavasta mytologisesta eepoksesta *Повесть временных лет* (suom. *Nestorin kronikka*). Muinaiskirkkoslaaviksi kirjoitettu myytti on arvioiden mukaan kasattu noin 1100-luvulla (Muntšaev & Ustinov 1997, 5), joskin kirjoitelmassa kuvattu

tapahtuma sijoitetaan vuoteen 862 (ks. Lihatševa 1996, 149). Myytin mukaan tsuudit, sloveenit, kriviitit ja vepsäläiset hakivat itselleen merten takaa oikeutetun hallitsijan pyytään ”ruseiksi” kutsuttuja (руси) varjageja (варяги) laajan ja rehevän, mutta järjestyksettömän maansa ruhtinaiksi (ibid.). Tarussa viitataan mitä ilmeisimmin keskiaikaisen Ruotsin Rodenin alueelta lähtöisin oleviin ja Itä-Euroopan jokia kulkureitteinään käyttäneisiin ”Rhōs”-viikinkeihin (Mackinder 1904, 428; Shepard 2006, 52), jotka asettuivat myytin mukaan Rurikin johdolla Novgorodin alueelle nimeten sen ”Venäjän maaksi” (Русская земля).¹⁰ Näin 1000-luvun kolonialistit – läntisessä ja eteläisessä Euroopassa sekä Pohjois-Amerikassa rannikkoalueita haltuunottaneet viikingit (Mackinder 1942, 31; Schmitt 1997, 35), huomioidaan eepoksessa merkittävinä vallankäyttäjinä saaden kuitenkin, retorisesti luettuna, rauhanomaisen assosiaation geopolityn rakentajina. Se mikä valtionperustamismyytistä tekee olennaisen, on täsmävä ajankohta Venäjän valtiollisten ensiaskeleiden suhteen.

Valtiollisen historian ensivaihe paikannetaan vuosituhannen kynnyksellä muodostettuun, Novgorodin ja Kiovan sekä niiden lähellä olleet ruhtinaskunnat käsittävän Kiovan Venäjän entiteettiin. Rurikien dynastiaksi kutsuttu Kiovan ruhtinassuku onnistui integroimaan valtansa alle itäslaaveja, skandinaaveja, suomalais-ugrilaisia sekä baltialaisia kansoja halliten tätä suhteellisen yhtenäiseksi rakentamaansa tilallista kollektiivia, suhteellisen suvereenisti, kestävään taloudenhoitoon ja militaariseen kyvykkyyteensä panostaen. (Dimnik 2006, 98, 125; Franklin 2006, 73; Koivisto 2001, 17; Shaw 2006, 19, 36.) Simon Franklinin mukaan hallitsijasuku rakensi alueellisen vallankäyttönsä ja väestön hallintaa tukevan ideologian varsin yksinkertaiselle perustalle: Venäjän maat kuuluivat Vladimir Suuren ja myyttisemmin varjagien jälkeläisille (Franklin 2006, 74). Ei liene kaukaa haettava olettaa, että *Nestorin Kroniikkaan* viittaaminen, saatikka legendan tietoinen rakentaminen, kuuluivat valtioiden harjoittamaan tilan kontrollointia ja haltuunottoa edistävään retoriikkaan.

Toisaalta alueen väestön kollektiivisen identiteetin muodostumista edisti – legendan mukaan kahden kreikkalaismunkin Kyrilloksen ja Methodioksen luoma –

---

¹⁰ Myytti kiteytyy Nestorin kronikassa: ”Поищем себе князя, который бы владел нами и судил по праву». И пошли за море к варягам, к руси. Те варяги назывались русью, как другие называются шведы, а иные норманны и англы, а еще иные готландцы [–] Сказали руси чудь, словене, кривичи и весь: «Земля наша велика и обильна, а порядка в ней нет. Приходите княжить и владеть нами. И избрались трое братьев со своими родам, и взяли с собой всю русь, и пришли, и сел старший, Рюрик, в Новгороде, а другой, Синеус, – на Белоозере, а третий, Трувор, – в Изборске. И от тех варягов прозвалась Русская земля.” (ks. Lihatševa 1996, 149.)

eteläslaavilaiseen murteeseen perustuva kirkkoslaavi, joka levisi siinä määrin, että siitä tuli kolmas merkittävä kirjakieli keskiaikaisessa Euroopassa. Kielen leviäminen kulki käsi kädessä kristinuskon leviämisen kanssa, sillä kirkkoslaavi toimi alustana, jolle Bulgarian luostareissa työskennelleet munkit käänsivät Raamatun ja muita kristillisiä tekstejä uskontoaan levittääkseen. (Koivisto 2001, 23; Muntšaev & Ustinov 1997, 16.) Kun vuonna 988 Kiovan Rusin hallitsija Vladimir Suuri otti kristillisen kasteen, kehittyi kirkosta hallintaa tukeva instituutio ja kristinuskosta merkittävä ideationaalinen motivaattori, jonka vaikutukset ulottuivat sosiaaliseen rakenteeseen, talouden ja teknologian kehitykseen sekä taiteellisen, intellektuaalisen ja hengellisen kulttuurin muotoutumiseen (Franklin 2006, 93; Muntšaev & Ustinov 1997, 16–17). Esimerkiksi omintakeisten kirkkojen rakentaminen sekä sankarillisten myyttien ja historiallisten kronikoiden sepittäminen (Karppinen x, 289; Muntšaev & Ustinov 1997, 17) edistivät kaikki alueellisen maailmankuvan muodostumista, ja sen koherenssia kiihdyttävä kirkkoslaavi varmisti Koiviston (2001, 23) mukaan sen, että *Venäjä* eriytyi latinankielisen kulttuurin eli läntisen Euroopan ulkopuolelle. Geopolityn identiteetillistä yhtenäisyyttä vahvistava tilallinen *muukalainen* – Schmittin määrittämänä *respublica christiana* – alkoi erottua, mutta Kiovan Venäjän vihollinen tuli idästä.

1240-luvulla tapahtunut mongoli-tataarien hyökkäys päätti Kiovan valtakauden, jonka jälkeen osa ruhtinaskunnista alistettiin Kultaisen ordan vasalleiksi (Dimnik 2006, 126; Koivisto 2001, 31–35). Rusin lounaisosat päätyivät puolestaan 1300-luvulla Puola-Liettuan hallintaan (Perrie 2006, 2). *Venäjän* identiteetti kuitenkin säilyi, sillä Orda ei vainonnut muita uskontoja, ja Kiovan tuhouduttua uudet ortodoksiset luostarit rakennettiin pohjoiseen, kuten Vladimiriin ja jokireittien lähettyvillä sijainneeseen Moskovaan, joissa ruhtinaat ylläpitivät yhdessä kirkollisen instituution kanssa Kiovan Rusin henkeä, joskin kaanien suosiossa säilymisen ehdoin (Koivisto 2001, 33–34, 50; Martin 2006, 128–129). Kun Mongolian seuraajalle riitti, että länsirajan vasallit organisoivat itse Ordalle suorittamansa veronkeräyksen, loi se Koiviston mukaan mahdollisuudet paikallisen valtiokoneiston muodostumiselle (Koivisto, 2001, 35, 50; ks. Martin 2006, 146). Moskovan suurruhtinaalle, Ivan Kalitalle myönnetty tataariveron keräysvastuu edisti vallan keskittymistä, venäläisten ruhtinaskuntien hallinnollista integraatiota sekä riittävien taloudellisten ja sotilaallisten resurssien haalimisesta, jotka olivat tehneet 1400-luvun puolessa välissä mahdolliseksi asteittaisen asettumisen Ordan kaanikuntia vastaan (Koivisto 2001, 35; Martin 2006, 144, 186).

Varsinainen Moskovan Venäjä muodostui 1400-luvun lopulla, kun Iivana Suuri (III) valtasi venäläiset ruhtinaskunnat alaisuuteensa ja vapautti ne Ordan vallasta (Koivisto 2001, 39; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–147). Antti Karppisen mukaan kyseiseen ajankohtaan sijoitetaan myös nykykeskustelussa esillä olevan *Venäjän idean* alkutaival (Karppinen 2006, 290), vaikka edeltä voikin huomata Rusin ideationaalisten elementtien juontuvan jo kauempaa historiasta. Niiden voidaan kuitenkin nähdä saavuttaneen uuden volyymin, sillä Rurikien dynastiasta ja tataareilta perittyä yksinvaltiuden mallia (Koivisto 2001, 37; ks. Karppinen 2006, 288–290) vahvistettiin adaptoimalla Bysantista ortodoksinen jumalkeisariuden ideologia (Flier 2006, 389), mikä tarjosi Moskovan yksinvaltiaille kirkon tukeman otteen geopolitiikan ohjaksista. Uuden valtion hallitsijoilla oli siten käytettävissään aiempien imperiumien muodostamat integraatorakenteet. Aina kun se sopi tarkoitteisiin, pyrkivät Moskovan päämiehet näyttäytymään Mongolian kaanien perillisinä (Perrie 2006, 8), joskin aiempaan isäntäimperiumiin kehittynyt *muukalaisuus* myötävaikutti mitä oletettavammin siihen, että keskeisimmäksi ”perinnön jättäjäksi” valittiin itäisen Välimeren valtakunta, josta oli kantautunut vuosisatojen aikana myös *Venäjän* keskeisimmät kulttuuri-elementit: yhteiskielen perusteet ja ortodoksinen ideologia.

”Kaksi Roomaa on kukistunut, mutta kolmas seisoo lujana eikä neljättä tule”, kirjoitti munkki Filofei Vasili III:lle 1500-luvun alussa, Koivisto esittää (2001, 42). Vaikka monet kirjoittajat ovat ottaneet ”kolmannen Rooman” ideologian annettuna (Shaw 2006, 594), ei ole toisten mukaan pystytty todistamaan, että Venäjän kehitystä jälkikäteen selittävät kliseet, kuten myös Pietari Suuren rakentama ”ikkuna Eurooppaan”, olisivat todellisuudessa motivoineet ajan hallitsijoita (Pursiainen 2000, 54). On kuitenkin loogista olettaa, että hallintovalta adaptoi kirkon tuottamat näkemykset osaksi tilan kontrolloinnin ja haltuunoton politiikkaansa. Uskonnollinen instituutio oli kuitenkin merkittävä väestön identiteetin tuottaja sekä hallintovallan legitimoija tarjoten myös ideologisen verukkeen Moskovan imperialismille. Keskusvallan ja kirkon välinen suhde vastasi pitkälti Bysantissa vallinnutta dualismia, ja kirkko oli myös merkittävä geopolitiikan tekijänä. Donald Ostrowskin mukaan (2006, 238) kirkolliset toimijat kannustivat vallassa olijoita rankaisemaan kerettiläisiä, ja loivat myös tataarien vastaisen ideologian vaikuttaen merkittävästi Moskovan instituutioiden kehitykseen. Näin tuotettiin alueellista integraatiota edistävää *muukalaisuutta*, jonka nujertamiseen haettiin legitimizeettiä Välimeren imperiumien jälkeläisenä. ”Kolmas Rooma” samaistettiin Bysantin perilliseksi lukuisin myytein ja symbolein (Koivisto 2001, 44; Perrie 2006, 8), joiden taustalla saattoi olla myös

tositapahtumista ammennettuja perusteluita. Esimerkiksi turkkilaisten vuonna 1453 tekemän Konstantinopolin valtauksen jälkeen tapahtunut Iivana III:n ja Bysantin viimeisen keisarin veljentyttären, Sofia Paleologin avioituminen, voitiin tulkita symbolisesti niin, että Iivana Suuresta tuli Bysantin perillinen ja Moskovasta messiaanisen panortodoksisuuden jatkaja (Karppinen 2006, 290; Koivisto 2001, 41; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–147). Iivana III adaptoi Bysantin vaakunan, kaksipäisen kotkan, ja hänen pojanpoikansa Iivana Julma (IV) kruunattiin vuonna 1547 ensimmäiseksi tsaariksi, joka oli venäläistetty nimitys Caesar-tittelistä (Koivisto 2001, 41, 44). Kaikella tällä oli vaikutuksensa myös väestöön. Siinä missä Rooman subjektius perustui Rooman kansalaisuuteen, ja Bysantin ortodoksisuuteen (Haldon 2009, 220), saattoivat moskovalaiset kokea olleensa roomalaisten tavoin universaalien oikeaoppisuuden takana seisova ”valittu kansa”, Koivisto viittaa (2001, 47) Jukka Korpelan väitteeseen.

Iivana Julman (IV) aloittama alueiden kolonialisoiminen ulottui Tyynelle merelle, Tiibetin vuorille, Kaukasukselta etelään ja lännessä Saksan ja Itävalta-Unkarin tuntumaan (Karppinen 2006, 86; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–147). Nopea laajeneminen toteutui sekä valtiojohtoisesti uusien alueiden väestön vaikutuspiiriin kaappaamisena, jolloin *muukalaiset* tai *viholliset* kääntyivät lyhyellä ajalla sisäisen integraatiopolitiikan haasteeksi, että venäläisten maanviljelijöiden spontaanina muuttoliikkeenä etelän ja idän aroille (Perrie 2006, 6; Shaw 2006, 3). Sergei Bogatyrev kuvaa, että vallattuja alueita integroitiin kapinallisiin kohdistetulla väkivallalla, sisällyttämällä lojaali paikalliseliitti tsaarin oikeudellisiin standardeihin ja myöntämällä anastetuille territorioille erityisasemia hallinnollisessa järjestelmässä sekä kuten arvata saattaa, pyrkimällä käännyttämään väestöä kristinuskoon (Bogatyrev 2006, 256). Toisaalta nopea territoriaalisen vaikutuspiiriin laajeneminen korreloi heikkoon hallittavuuteen, eritoten keskuksesta kaukana olevan kristinuskon levinneisyysvyöhykkeen ulkopuolella. Michael Khodarkovskyn kuvauksessa keskusvalta aloitti kaukaisten kulttuuriyhteisöjen integroinnin systemaattisesti epäsuoria vallankäytön proseduureja käyttäen: rakensi paikallisjohtajiin diplomaattiset suhteet, minkä jälkeen sitoutti heidät yhteisöineen ”tsaarinn suojelun ja tuen piiriin”. Eräänlaisena juridisena pohjana käytettiin kirkkoslaavinkielisen uskollisuudenvalan vannottamista. Kun paikallisjohtajat olivat sen suostuttelun tai pakottamisen seurauksena vannoneet, laskettiin heidät edustamansa väestön mukana Venäjän subjekteiksi, joskin keskusvallan näkökulmasta vielä pitkään ulkomaalaisiksi. Henkilökohtaisen ja kollektiivinsa vallan sekä vaurastumisen kohentamiseen usein keskittyneet paikallisjohtajat sidostettiin asteittain

palkitsemissysteemillä, etuuksilla ja luksustuotteilla, jotka tulivat saataville valtakunnan kaupankäyntiverkoston mukana. Prosessi ei ollut tietenkään lineaarinen eikä konfliktiton, väkivaltaisia vastakkainasetteluja syntyi sekä paikallisväestön ja Moskovan vaikutuspiiriin ajautuneen paikalliseliitin että koko kollektiivin ja keisarikunnan toimijoiden välille. Joka tapauksessa, sotilaallisen ja taloudellisen riippuvuussuhteen voimistuminen, venäläisen väestön muuttoliike sekä kylien, luostareiden ja linnoitusten periferiaan rakentaminen, johti pitkällä ajalla paikallisväestön integroimiseen valtakunnan osaksi. (Khodarkovsky 2006, 535–538.) Denis Shaw täydentää käytettyjen yhtenäistämiskeinojen listaa mainitsemalla keskusvallan toimet provinssien hallinnon (uudelleen)organisoinnissa sekä standardoitujen mitta-asteikkojen, yhteisen rahajärjestelmän ja lakisysteemin käyttöönotossa, joiden lisäksi se kehitti myös tiedonkeruu- ja valvontajärjestelmän (Shaw 2006, 35–36). Näin ollen integrointimetodit muistuttivat Välimeren imperiumien toimintaa, mutta poikkesivat näistä ainakin sen osalta, ettei periferian väestöä siirrelty merkittävässä määrin keskukseen. Vallan keskittämällä ja asevoimien kasvattamisella turvattiin sekä anastetun territorion kontrolli että valmiustila 1500–1600-lukujen keskeisimpiin vihollisiin – Liivinmaan ritarikuntaan, Puola-Liettuaan, Ruotsiin, Krimin tataareihin ja Ottomaanien valtakuntaan – nähden (Karppinen 2006, 86; Perrie 2006, 6).

1700-luvun kynnykselle tultaessa Moskovan Venäjän keskusjohto, Romanovien dynastia, oli anastanut suurimman osan Euraasian mantereeseen pohjoisosasta, mutta varsinainen hallinta oli laajojen alueiden osalta alkeellisella tasolla. Territorio kattoi karun maantieteellisen ja ilmastollisen ympäristön hidastaen pitkien välimatkojen ohella liikenneyhteyksien, maatalouden ja kaupankäynnin suhteellista kehitystä (Shaw 2006, 37–38). Kun Moskovalla ei ollut Länsi-Euroopan toimijoihin verrattuna samanlaista pääsyä aikakauden kaupankäyntiä ja vaurastumista nopeasti edistävien tropiikin tuotteiden äärelle, ei keskusvalta voinut luottaa kaupankäynnin tuloihin, ja ohjautui hyödyntämään sisäisiä resursseja: sääтели maanomistusoikeutta, jonka verottamisesta keräsi suurimmat varansa (ibid.). Keskusta lukuun ottamatta Venäjä oli tässä vaiheessa heikosti integroitu ja kontrolloitu tilallinen kollektiivi (Khodarkovsky 2006, 538; Shaw 2006, 36), mutta tämän ajanjakson geopolitiikalla tehtiin se valtavan alueen integratiivinen rakenne, joka myöhemmistä kasvu- ja kutistumisvaiheista huolimatta, periytyi suurimmassa osassa nykyiselle Venäjän federaatiolle. Mistä elementeistä geopolityn muotoutuminen teoreettisesti tarkasteltuna koostui?

Edellä tehdyn läpileikkauksen perusteella voidaan havaita, että 900–1600-lukujen aikana tapahtunut *Venäjän* vaiherikas muodostuminen, säilyminen ja ekspansio edellyttivät kolmitasoisen tilaulottuvuuden rakentamista, kuten myös kolmen eri geopolitiikan muodon harjoittamistakin. Venäläinen maailmankuva rakennettiin diskursiivis-retorisella geopolitiikalla eli väestön identifioinnilla samaksi kollektiiviksi myyttisiä taruja, ortodoksista uskontoa, jumalvaltakunta Bysantin perillisyyttä ja muukalaiskäsitystä tuottaen. Tämän mahdollisti yhteisen informatiivis-kommunikatiivisen tilan muotoutuminen tarkoittaen yhteiskielen leviämistä sekä hallitsijasukujen ja kirkollisen instituution rakentamia tiedotuskanavia. Kyseinen ideationaalisen tilan ja geopolitiikan käsittävä kokonaisuus säilytti *Venäjän* identiteetin maantieteellisen siirtymisen ja tataarivallan aikana, ja sillä oli keskeinen funktio suoran vallankäytön ideologisessa legitimoinnissa sekä imperialismissa. Viimeistään Moskovan *Venäjän* keskusjohto onnistui rakentamaan institutionaalis-byrokraattisen tilan eli alueen, jossa se kykeni harjoittamaan juridista ja hallinnollista vallankäyttöä eli periferian integroimista formaalein geopolitiittisiin prosesseihin, joihin kuului keskeisesti myös väestön väkivaltainen kolonialisointi sekä diplomaattisten suhteiden rakentamisen avulla muodostetut riippuvuussuhteet. Myös taloudellisen tilan levittämällä oli osansa integratiivisen rakenteen muodostumisessa; periferia sidostettiin keskukseen geoeconomisilla proseduureilla, tuomalla se Moskovan markkina-alueen piiriin sekä keräämällä keskusvallalle varoja maanomistusveron muodossa.

Vasta Pietari Suuren 1700-luvun vaihteessa suorittama läntisestä Euroopasta adaptoituja hallinnollisia proseduureja tehostanut vallankumous johti suuren territorion varsinaiseen byrokraattiseen ja väestön ideologiseen ja kulttuuri-identiteetilliseen (kristinusko, venäläistäminen) assimilointiin muodostaen *Venäjän* keisarikunnan (Khodarkovsky 2006, 538). Osallistuessaan maapallon kokonaisterritorion jakamistalkoisiin, oli Moskovan ja sittemmin *Venäjän* keisarikunnan eliitillä keskeinen rooli esiglobaalin järjestyksen murtajana, mutta tätäkin suuremmat juntat rakennettiin läntisessä Euroopassa.

2.4 Geopolitiikkaa globaalin ”imperialismin aikana”

Maailmanhistorian geopolitiittisia prosesseja tarkasteltaessa radikaalein muutosvaihe käsittää noin 1500-luvulta alkaneen ja toiseen maailmansotaan päättyneen ajanjakson. Periodi sai lähtölaukauksensa territoriokäsityksen globalisoitumisesta siirtyen pitkän kolonialisatioprosessin ja sitä ruokkineen tilallisen vallankäytön mahdollisuuksia laajentaneen teollisen vallankumouksen myötä kiihtyvään imperialismiin eetokseen, joka

maailmansotien maadoittamana päättyi suhteellisen vakiintuneiden, rajat omaavien valtioiden aikakaudelle. Maapallon territorio muutettiin hyvin pitkälti eurooppalaisten toimijoiden politiikan ja Länsi-Euroopassa syntyneiden vaikutteiden seurauksena *luonnontilasta* institutionaalis-byrokraattisiksi alueiksi, siksi jakso nimetään usein merkittävimpään valtakeskukseen viitaten *eurosentriseksi* kaudeksi. Vaikka valtiovallasta tehtiin suvereeni eli territoriotaan juridisesti hallitseva tilallinen entiteetti, oli aikakauden loppuvaihe vallankumouksellinen myös geopolittisen toiminnan monitasoistumisen osalta – geopolityn muodostamisesta tuli yhä joustavampaa hallittavan alueen ja kollektiivin rakentamista, jossa diskursiivis-retorinen, institutionaalinen ja taloudellinen integraatio, kuten myös näitä hajauttava politiikka sai paitsi globaalit mittasuhteet, korostui konkreettisiin aluevaltauksiin nähden. Valta keskittyi valtiollisille päättäjille, mutta geopolittisiksi toimijoiksi nousivat noin 1850-luvulta alkaen myös lukijakuntaa ja hallintovaltaa argumenteillaan tavoittaneet intellektuellit.

Globaalia eurosentristyyttä edelsi pitkä läntisen Euroopan toimijoiden kehitysvaihe. Rooman imperiumin hajottua alueelle muodostui muuttoliikkeiden, aluevaltausten (esim. 500-luvulla vandaalit Espanjassa ja lombardialaiset Italiassa) ja Rooman keisarin myöntämien alueluovutusten (Italian ja Gallian alueella oleville germaaniheimoilta) seurauksena *barbaarisia* kuningaskuntia (Haldon 2009, 208; Schmitt 2006 57–58), joista muotoutui aikanaan Frankkien, Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan, Englannin sekä laajaa aluetta hallinneen Habsburg-hallitsijasuvun integratiivisen politiikan myötä keskushallinnollisia valtioita (Schmitt 1997, 32, 2006, 126–129). Kuten edellä on kuvattu, Rooman imperiumi jätti maanosaan perinnöksi integratiivisia rakenteita, kuten kristinuskon ja kirkollisen instituution, latinan kielen, oikeusjärjestelmänsä periaatteita sekä mielikuvan ideaalista imperiumista. Paaviuden perustaminen oli kirkollisen instituution projekti, jolla se tähtäsi paitsi kristinuskon myös Rooman imperiumin säilyttämiseen (Latowsky 2013, 10). Vaikka maanosan lukuisat toimijat taistelivat alueellisesta hallinnasta, oli noin 500–1500-luvuille sijoittunut kamppailu Schmittin kuvauksessa (2006, 57–61, 87) luonteeltaan *sisäistä*: kristittyjen ruhtinaiden välisiä ”suljettuja sotia”, joissa ei kyseenalaistettu kristillistä maailmankäsitystä. Näin maanosan kuningaskunnat kuuluivat identiteetillisesti, mutta myös ideologis-poliittisesti samaan, joskin hallinnollisesti löyhään geopolityyn – kristilliseen maaperään, jonka *muukalainen* oli kirkollisen instituution osoittamana islamilainen maailma. Schmittin mukaan (ibid.) kyseessä oli paavin mandaatin ja oikeuskäsityksen alainen tilallinen kollektiivi *respublica*

christiana, jonka piiriin kuuluvat ruhtinaat olivat oikeutettuja valtaamaan pakanoiden hallussa olevan maaperän ja käymään ristiretkillään pyhää sotaa islamilaista toimijaa vastaan.

Eurosentrisyys alkoi 1500-luvun vaihteessa eurooppalaisen laivateknologian mahdollistaessa maapallon ympäripurjehduksen ja ”uusien alueiden löytämisen”, mikä laajensi territoriaalisen käsityksen planetaariseksi kokonaisuudeksi. Vaikka viikingit olivat käyneet Pohjois-Amerikassa jo 1000-luvulla, vasta Kolumbuksen vuonna 1492 tekemä löytö sai aikaan tilallisen vallankumouksen (Schmitt 1997, 35). ”Uusi maailma” nähtiin oikeudellisesti vapaana maailmanjärjestystä ylläpitävien kristillisten toimijoiden haltuunotolle, ja rannikkovallat Espanja ja Portugali aloittivat kolonialisaaion roomalaiskatolisen kirkon mandaatilla. Paavi Aleksanteri VI määrätti Atlantin valtameren jakavan pystylinjan, joka täsmennettiin Tordesillasin sopimuksessa (1494) niin, että sen länsipuolelta löydetyt alueet kuuluisivat Espanjalle, itäpuoliset Portugalille.¹¹ Paavi Julius II vahvisti linjan antaen kristityille mandaatin lähetyssaarnaukseen ja ei-kristittyjen alueiden haltuunottoon. (Schmitt 2006, 86–91, 352.) Löytöretkien väkivaltaisuutta oikeutettiin nojaamalla intiaanien eläimelliseen *barbaarisuuteen* ja kannibalismiin tehden heistä yleisen argumentin mukaan lainsuojattomia, Aristoteleen viitaten orjia, mikä legitimoii heidän maaperänsä anastuksen, Schmitt kuvaa. Francisco de Vitoria kuului harvoihin paavin ja Espanjan kuninkaan maailmanvalloitusaikeita sekä toiminnan brutaaliutta kritisoiviin kirjoittajiin, jotka rinnastivat natiivit amerikkalaiset eurooppalaisen ihmisen arvoiseksi ja tuomitsivat kolonialisaaion moraalisesti ja oikeudellisesti laittomaksi. (Schmitt 2006, 101–106, 352.) Kyseisillä argumenteilla ei ollut käytännön vaikutusta, valloituskilpa kiihtyi kristillisen geopolityn jakauduttua paavia yhä vallassa pitävien roomalaiskatolisten ja reformaation seurauksena näiden vastinpariksi kääntyneiden protestanttisten toimijoiden kesken. Hollantilaiset ja englantilaiset tulkitsivat jääneensä protestanteina Espanja-Portugali-sopimuksen, kuten paavin auktoriteetinkin ulkopuolelle ja liittyivät merien ja Amerikan valloituskilpaan 1500-luvun lopulla (Schmitt 1997, 19, 42).

Näin Manner-Euroopassa vallinnut paavin valtavyöhyke *respublica christiana* haurastui uskonpuhdistusten seurauksena ideologisiin fraktioihin johtaen ensin uskontoryhmien konflikteihin, jotka maadoitettiin uuden geopolitymuodon voimalla. Suvereenin valtiomuodon juridinen institutionalisoituminen alkoi Ranskasta, jossa

---

¹¹ Osan Etelä-Amerikan mantereesta jäädessä jakolinjan itäpuolelle sai Portugali anastettavakseen nykyisen Brasilian alueen, joka löydettiin vuonna 1500 Cabralin toimesta (Schmitt 1997, 41).

kuninkaan positio muutettiin monarkian päämieheksi, kirkon asema maallistettiin valtiovallan alaisuuteen ja näiden muutosten mukana lakkautettiin myös uskonnollisten ryhmien sisällissota. Vastaavanlainen kehitys tapahtui muualla Euroopassa, esimerkiksi Habsburgin ja Bourbonin hallitsijasuvut yhdistivät kruununsa yhteen valtakeskukseen muodostaen Böömin ja Unkarin valtiot. (Schmitt 2006, 127–130, 157.) Eurooppaan muodostui kansainvälinen valtiojärjestelmä koostuen alueellisen suvereniteetin omaavista valtioista, joiden keskushallinnot tunnustivat toisensa juridisesti legitiimeiksi toimijoiksi, niin rajojen sisäisen politiikanteon, kuin ulkosuhteiden hoidon osalta (ibid. 127–129, 140). Suvereniteetti tarkoitti myös sodan luonteen muutosta, siitä tuli *muodollista* ja uskonsotiin nähden ”humaanimpaa”, sillä vihollisen brutaalin hävittämisen sijaan kyse oli rajalinjoihin ja valta-asetelmiin liittyvästä kamppailusta (ibid. 140–141; Wendt 1999). Kansainvälinen oikeus kategorisoi sota käyvät valtiot toisilleen *justus hostis*, kolmannet osapuolet saivat oikeuden puolueettomaan statukseen, ja sota voitiin päättää rauhansopimuksella. Tämä 1600-luvulla alkanut valtioidenvälinen tasapaino kesti noin 200 vuotta, minkä aikana Euroopan maaperällä ei tuhoamissotia käyty. Vuoden 1648 Westfalenin rauhan jälkeen eurosentriinen maailmanjärjestys tarkoitti Euroopan jakautumista juridisesti järjestäytyneeseen valtiolliseen tilaan, mutta sen ulkopuolinen territorio oli oikeudellisesti katsottuna vapaata ja epäjärjestäytyntä. (Schmitt 2006, 140–143, 145, 148, 151.)

Kirkon maallistuttua myös kolonialismia oikeuttavat teologiset argumentit menettivät painoarvonsa. Tilalle tuli valtionhallintojen juristien rakentama eurosentriinen kansainvälinen oikeus, *jus publicum Europeum*, joka puolsi järjestyksen ulkopuolelta löydetyn alueen haltuunoton eurooppalaisten korkeamman sivistystason, sivilisaation perusteella. (ibid. 104, 126, 131–132.) Fär- ja Kanariansaarten kohdalla kulki 1600-luvulla eräänlainen sopulinja, jonka itäpuolella vallitsivat sopimukset, diplomatia ja oikeudelliset periaatteet, läntinen puoli oli puolestaan arvovapaa vyöhyke, jossa keskinäinen voimankäyttö oli sallittua.¹² (ibid. 89–90, 92–94.) Esimerkiksi espanjalaiset ja ranskalaiset murhasivat vuosikausia toisiaan julmasti, eritoten Floridassa (Schmitt 1997, 39). Vuoden 1713 Utrechtin rauhansopimuksesta alkoi uusi eurosentrisen oikeuden kausi, kun maaperä kategorisoitiin valtioihin, siirtomaihin ja vapaaseen territorioon, mutta meri säilytettiin oikeudellisen järjestyksen ulkopuolella; se oli vapaata aluetta niin kalastukseen, kaupankäyntiin, kuin sotien käymiseenkin, jopa piratismi oli vähemmän kriminalisoitua

---

¹² Hobbesin käsitteellistämä *luonnontila* on tulkittu hypoteettisena konstruktiona, vaikka hän otti vaikutteita sopulinjan länsipuoleisesta kontekstista, Schmitt arvelee (2006, 95–96).

mantereella tehtyyn rosvoukseen nähden (ibid. 172, 176, 180–182, 352). Merellinen vapaus siivitti osaltaan Englannin kehittymisen maailmanimperiumiksi. Tuhotessaan Elisabethin johdolla vuonna 1588 katolisen maailmanvallan, Espanjan sotalaivaston, ja kolonialisoidessaan laajasti rannikkoalueita¹³, eritoten Intian niemimaan, saarivaltio vahvistui 1600-luvulla ennennäkemättömän vauraaksi imperiumiksi, joka oli pitkälti anastanut muilta Euroopan valloilta merien ja kommunikaatioväylien kontrollin, ja jossa modernin teknologian ja kaupankäynnin kehityksen pioneerisuus avitti sen säilymistä johtavana valtana 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka (Mackinder 1942, 42; Schmitt 1997, 23, 27, 53; 2006, 177–178).¹⁴ Saarivaltiosta mantereelle levinnyt teollistuminen tarjosi eurooppalaisille tehokkaammat välineet, joilla kaukaiset territoriot olivat helpommin vallattavissa ja kontrolloitavissa. Kun höyrylaivat ja rautatiet kuroivat välimatkoja, venytti aseteknologian kehitys puolestaan imperialistien ja ”periferian” välistä voimasuhteiden kuilua. (Headrick 1981, 83–84; 2010 4-5; Schmitt 1997, 53; 2006, 86.) Siirtomaat integroitiin keskuksiin etähallinnan eli byrokraattisin ja laskennallisin proseduurein (Miller & Rose 2010, 54), mutta myös itse keskukset kasvoivat suuremmiksi ennen kuin teollinen vallankumous alkoi toden teolla vaikuttaa valtioiden suhteelliseen kyvykkyyteen siirtäen mahdin painopistettä kontrolloidun territorion suuruudesta teknologisen kehityksen ja sen myötä työn ja maatalouden tuottavuuden sekä taloudellisen kasvun ja kaupallistumisen aspekteihin (Gadžiev 1998). Tätä edelsi Manner-Euroopan toimijoiden määrän tasainen väheneminen ja valtakeskusten suureneminen; Napoleonin sotien jälkeen (1815) kahdeksan toimijaa luokiteltiin statukseltaan suurvallaksi (Espanja, Iso-Britannia, Itävalta, Portugali, Preussi, Ranska, Ruotsi, Venäjä), joskin kategoria supistui nopeasti viiteen (Morgenthau 1948, 270). Valtiojärjestelmä vakiintui suurvaltojen toimijuuden ja niiden keskinäisen voimatasapainon dynamiikan perustalle. Niiden keskushallinnot tunnustivat alueelliset muutokset, valtionmuodostukset sekä itsenäisyys- ja puolueettomuusjulistukset, jotka varmistettiin Euroopan konferensseissa kollektiivisin sopimuksin, ja suurvallat pitivät pienemmät vallat kontrollissa hilliten myös Euroopassa käytyjen sotien tuhoisuutta aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka.¹⁵ (Schmitt 2006, 186–192.) Kenneth Waltz kuvaa

---

¹³ Siirtokunnat perustettiin kauppa- ja suojatukikohdiksi sovussa tai väkivalloin alkuasukkaiden alueelle toimien tuotannon myyntipaikkoina ja tavarain lähteinä kotimyyntiin (Mahan 1890, 32).

¹⁴ Teollinen vallankumous alkoi Englannissa 1700-luvulla. Siellä kehitettiin ensimmäinen masuuni (1735), valurauta (1740), höyrykone (1768), pyörivä mylly (1770) ja mekaaninen kutomakone (1786). Myös höyrylaiva ja rautatiet ilmaantuivat 1800-luvulla. (Schmitt 1997, 53.)

¹⁵ Schmittin mukaan suurvaltastatus myönnetään muiden suurvaltojen tunnustamana. Se on korkein tunnustuksen muoto kansainvälisessä oikeudessa. Venäjä ja Preussi tunnustettiin suurvalloiksi 1700-luvulla, Italia vuonna 1867 ja Japani vuonna 1894. (Schmitt 2006, 191.)

tätä Euroopassa lähes kolme vuosisataa kestänyttä voimatasapainoa moninapaiseksi anarkian systeemiksi, sillä se koostui toiseen maailmansotaan saakka vähintään viidestä suurvallasta (Waltz 1979, 161–163).

Globaali eurosentrisyys alkoi hiipua 1800-luvun lopulla, sillä länsieurooppalaiset suurvallat relativisoituivat sekä lännessä että idässä vahvistuneiden valtojen suhteen, mutta dramaattisin heikentyminen johtui suurvaltakonsertin romuttumisesta ensimmäisen maailmansodan puhjettua (Schmitt 2006, 186–192, 214, 238–239). Yhdysvaltain kehitys alkoi Pohjois-Amerikan itärannikolla sijainneen kolmentoista brittiläisen siirtokunnan itsenäistyttyä käytyään ensin vapaussodan Iso-Britanniaa vastaan. Tätä seurasi USA:n keskusvallan adaptoima Monroe-doktriini (1823), joka representoitiin uuden valtion eristäytymispolitiikkana – Yhdysvaltain maaperä oli vapaa ja rauhanomainen vyöhyke despoottiseen, sotaisaan ja kolonialisoivaan Eurooppaan verrattuna (Miller 2006, 2–3; Schmitt 2006, 281–290). Geopoliittinen isolaatio tarkoitti kuitenkin käytännössä anglosaksisen toimijan yksinoikeutta mantereen keskiosan kolonialisointiin ja valtiolliseen ekspansioon, alkuperäiskansojen kustannuksella (ibid.). Tilan haltuunoton oikeutus perustui sekä eurooppalaisten argumenttien jatkumolle (korkeampi sivilisaatio ja protestanttisen kristinuskon levittäminen) että kansallisromanttisen ideologian, *Manifest Destinyn*, vakiintumiseen mantereellisen imperiuminmuodostuksen ideationaaliseksi pilariksi (Miller 2006, 2–3). Robert J. Millerin mukaan (ibid.) Manifest Destiny rakentui kolmelle retoriselle aspektille, jotka vallitsivat poliittisessa ja kulttuurisessa ajattelussa pitkään ennen ideologian käsitteellistystä (1845): Yhdysvallat omaa muihin valtioihin nähden uniikin moraalisen hyveellisyuden; valtiolla on maailmaa pelastava tehtävä tarkoittaen tasavaltaisen valtiomuodon ja amerikkalaisen elämäntavan globaalia levittämistä; ja tämä amerikkalainen messiaanisuus kumpuaa jumalan suomasta kohtalosta. Kyse oli etnosentrisestä, oman kulttuurin, hallintamuodon, uskonnon ja maaperän ylivertaisuutta korostavasta ekspansioideologiasta ollen jatkumoa eurooppalaisten mentaliteetille, Miller jatkaa (ibid.). Sisällissodan jälkeen USA tunnustettiin suurvallaksi (1865), ja sen keskusvallan pitkänlinjan Monroen doktriinin politiikka käännettiin mantereellisesta isolaatiosta läntisen pallonpuoliskon haltuunottoa puoltavaan imperialismiin, joka konkretisoitui Espanjan-Yhdysvaltain sodassa (1898) (Schmitt 2006, 292), Havaijin, Filippiinien, Guamin ja Puerto Ricon valloituksissa (Cohen 2015, 23) sekä geopoliittista toimintaa mullistavien politiikoin. Schmitt korostaa Yhdysvaltain keskusjohdon ottaneen käytäntöön valtiollisen suvereniteetin ohittavat tilan haltuunoton ja kontrolloinnin keinot, joilla se käytännössä dominoi läntistä

pallonpuoliskoa militaarisuutta käyttämättä: sidosti sopimuksin Karibian taloudelliseen ja ulkopoliittiseen riippuvuuteen, ja tunnusti valtiot suvereeniksi, mikäli niiden hallinto oli valittu Wilsonin hallituksen standardoimien ”laillisin” ja ”demokraattisin” proseduurein, mikä tarkoitti käytännössä Keski- ja Etelä-Amerikan valtioiden perustuslakien ja hallitusten kontrollointia (Schmitt 2006, 251–253, 305.). Schmitt kuvaa USA:n muodostaneen taloudellisen suurtilan, *Großraumin*, mutta tämän lisäksi se oli ensimmäinen valta, joka otti haltuunsa myös merellisen territorion; määrittä rajat ylittävän itsepuolustusalueen, joka laajentui sittemmin vuoden 1939 Panama-julistuksessa USA:n rannikolta 300 mailia Atlantille ja Tyynelle valtamerelle (ibid. 99–100, 286, 281–283, 191, 193). USA:n globaaliksi kasvanut institutionaalinen valta havainnollistui viimeisen kolonialisoidun mantereen, Afrikan, tiimoilta järjestetyssä Congo-konferenssissa (1884–85), jossa eurooppalaiset vallat olivat päättämässä siirtomaansa rinnastamisesta valtiollisiksi alueiksi, mutta USA:n tunnustaessa Congon itsenäiseksi ja jättäessään Congo Act -sopimuksen ratifioimatta, merkitsi vallankäyttö eurosentrisen maailmanjärjestyksen hiipumista (ibid. 215–219, 226–227). USA:n kansainvälinen interventionismi laajentui Wilsonin julistaessa (1917) valtionsa osallistumisen Euroopan sotaan (ibid. 296) ja sai globaalit mittasuhteet kieltäytyessään tunnustamasta aluemuutoksia, jotka tehtiin voimaa käyttäen (esim. Stimson doktriini 1932). Toiseen maailmansotaan mennessä Yhdysvaltain hallitus oli rakentanut Eurooppaan ulottuvan taloudellisen *Großraumin*, jonka laajeneminen jatkui sittemmin kansalliseen turvallisuuteen, vapaakauppaan ja läntisen sivilisaation yhtenäisyyteen vedoten. (Schmitt 2006, 285–293, 305, 307; ks. Agnew & Entrikin 2004; Jackson 2006). Toisin sanoen, supervalta oli ottanut tilan haltuun diskursiivis-retorisella, geoeconomisella ja formaalilla geopolitiikalla, laajentaen hegemoniansa vaikutusvyöhykettä niin informatiivis-kommunikatiivisen, taloudellisen, kuin institutionaalisen-byrokraattisen tilan osalta.

Schmittin mukaan (2006, 189) voimatasapainosysteemi oli pitänyt suurvallat valppaana Euroopan aluemuutoksista, mutta Venäjän keisarikunnan Siperian valloitus jäi eurooppalaisten keskuudessa vähemmälle huomiolle. Vähälle huomiolle se jää myös Schmittin, muuten varsin laajassa analyysissä, joka päättyy vuoteen 1954, hänen nimeämänä Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton muodostaman maailmanjärjestyksen rakenteeseen. Otaessaan Neuvostoliiton annettuna USA:n vastinparina, jää idän geopolityn vaiherikas, 1900-luvun alun tuhon ja radikaalin käänteiden kautta tapahtunut muodostuminen häneltä käsittelemättä. Romantisoidun narratiivin mukaan Pietari Suuri ”avasi ikkunan

Eurooppaan”, mikä tarkoitti Suuren Pohjan Sodan (1700–21) voiton myötä aluelaajennuksia Itämeren rannikolle kattaen nykyisen Karjalan, Viron ja pitkälti Latvian alueet. Ruotsin häviö tarkoitti sille suurvaltiuden menettämistä, ja Venäjän keisarikunnalle statuksen saavuttamista, jonka eräänlaiseksi symboliksi Pietari Suuri rakennutti Itämeren rantaan eurooppalaisen arkkitehtuurin mukaisen pääkaupungin. (Ananich 2006, 394–396; Hughes 2006, 68–69.) 21-vuotisen sodan aikana Pietari Suuri oli tehnyt merkantilistisilla reformeillaan keisarikunnasta merivallan ja uudesta pääkaupungista kauppaja- ja tuotantokeskuksen, jonka tuoma talouskasvu ja tuotanto olivat keskeisesti vahvistamassa armeijan ja laivaston kyvykkyyttä, Boris Ananich kirjoittaa (2006, 394–396). Pietari Suuren modernisaatio tai länsi-integraatio käsitti merkantilismin ja tuotannollisten uudistusten lisäksi joukon muitakin länsieurooppalaisia vaikutteita käsittäviä reformeja: maallisti kirkon alaisuuteensa, adaptoi lännestä hallintoinstituutioita, perusti sivistyslaitoksia, velvoitti aateliston kouluttautumaan ja eurooppalaisiin tapoihin sekä lisäsi keisarikunnan poliittista läsnäoloa Euroopassa. (Karppinen 2003, 20; Koivisto 2001, 69–72, 81, 125, 129; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–150; Tsygankov 2010, 4.) Useat uudistukset olivat sodan voittamisen ja keisarikunnan suhteellisen vahvistamisen kannalta keskeisiä, mutta samalla Pietari Suuri loi historiallisen fraktion muuttaen geopolityn ideationaalisen perustan dualistiseksi. Ortodoksisuus, konservatismi ja perinteistä maailmankuvaa ylläpitävä venäjän kieli säilyttivät keskeisen aseman enemmistön, mutta periferiassa asuvan väestön keskuudessa, minkä vastinpariksi muodostui Pietarissa ja Moskovassa asuva ranskankielinen, ”eurooppalaisopein” kasvatettu, matkusteleva sekä läntistä elämäntapaa ja arvomaailmaa vaaliva aateliseliitti, joka heijasteli vaikutteitaan myös alempiin yhteiskuntaluokkiin. (ibid.) Lindsey Hughesin mukaan (2006, 88) 1700-luvulla muodostuneen ”dilemman” kuvasi jo Nikolai Karamzin, jonka näkemyksessä Venäjällä olisi mennyt ilman Pietari Suurta 600 vuotta Länsi-Euroopan ”kiinniotossa”, mutta nopeutetulla progressiolla oli korkea hinta, sillä saavutettu ”maailmankansalaisuus” oli korvannut osin venäläisyyden. Historioitsija ja kirjailija Karamzin oli kansallisen identiteetin haihtumisen problematisoinnissaan keskeinen hahmo vuosisadan lopulla nousseen konservatismiin takana ja häntä on luonnehdittu Venäjän ensimmäiseksi konservatiiviksi sekä politiikan tutkijaksi, Gary M. Hamburg kirjoittaa (2006, 122).

Seuraava merkittävä imperialisti oli Katarina Suuri (II), joka vallassa olonsa aikana (1762–96) anasti Puola-Liettuan jaossa (1700-luvun loppupuoliskolla pitkälti Preussin ja Venäjän keisarikunnan suorittamat, katolilaisten ortodokseihin ja protestantteihin

kohdistaman sarron nojalla legitimoidut interventiot, joiden myötä laajan, mutta heikosti hallitun valtion päätäntävalta alistettiin, protestit väkivallalla hajottaneille ulkovalloille) Valko-Venäjän, Liettuan ja Kuurinmaan (Koivisto 2001, 87–88), lakkautti (1781) liittolaisensa Kasakkahetmanaatin (kasakoiden perustama (1649) nykyisen Ukrainan keskiosan pitkälti kattava hallintoalue, joka anastettiin Puola-Liettualta) autonomian, ja onnistui sodissa Turkkiä vastaan vallaten Krimin niemimaan. Katarina Suuri integroi etelän ”rajamaan”, Ukrainan provinssin vahvaan keskukseen jättämällä kasakkaeliitille keskeisen aseman maanomistajina ja talonpoikien hallitsijoina, ja sisällytti heidät Venäjän aatelistoon (дворянство), perusti keskushallinnon laitoksia provinssin kaupunkeihin, lakkautti puolalaiset standardit ja Ukrainan katolisen hiippakunnan vaihtaen myös Kiovan akatemian puolan- ja latinankielisen opetuksen venäjänkieliseen koulutukseen ja teologiaan sekä ulotti asevelvollisuuden koskemaan provinssia. Ukrainalaisista talonpojista tuli maaorjia, kuten muuallakin Venäjän keisarikunnassa. Kasakkaeliitti koki ”suurvenäjän” tarjoaman horisontin kompensoineen ”vähävenäjän” perinteisten oikeuksien lakkauttamisen. Kasakkaeliitti sai keisarilliset urat ja lähetti poikansa Pietariin, jota seurasi 1790-luvulla suurempi aalto, joka täytti valtionhallinnon positioita, ja edusti päteviä pedagogeja, lääkäreitä, säveltäjiä, journalisteja sekä kirjailijoita. Esimerkiksi Nikolai Gogol saapui Ukrainasta Pietariin vuonna 1828 nousten venäläiskirjallisuuden tukipilariksi, Timothy Snyder kirjoittaa. (Snyder 2006, 169–170.) Katarina Suuren aikaan keisarikunta eurooppalaistui kaupallis-teollisen- ja finanssipolitiikan myötä entisestään: ilmaantui ”Katarinan luottosysteemi”, tullimaksureformit olivat askel vapaa-kaupan suuntaan, ja keisarikunta pääsi ensikertaa kansainvälisille rahamarkkinoille. Valtion tukema ulkomaankauppa kiihtyi eritoten Englannin kanssa, Länsi-Euroopan valtiot ostivat keisarikunnalta halpoja raaka-aineita, ja Venäjä importoi puolestaan puuvillaa, villaa, silkkiä, teetä, kahvia, sokeria ja viinejä. Uudistukset helpottivat paikallishallintoja teollistumisessa, ja pankkisysteemin jämäköityminen oli luonut olosuhteet yksityisluotolle ja sitä kautta teollisen tuotannon kasvulle. Katarina Suuren aikana palkattua työvoimaa käyttäneiden tehtaiden määrä nelinkertaistui nousten määrällisesti kahdella tuhannella, mutta maaorjasysteemi säilyi voimissaan. Keisarinnan aikana valtion ottamasta ulkomaanlainasta tuli normi, esimerkiksi Turkkiä vastaan käytyjen kalliiden sotien luoma budjettivaje tasoitettiin lainalla, mutta toisaalta taloudellisesti kehittyneiden Puolan alueiden ja Krimin anastaminen olivat kompensoineet kallista ekspansiota ja edistäneet taloudellista kehitystä. (Ananich 2006, 396–398.)

Karamzinin viittaama identiteettillis-ideologinen kahtiajako konkretisoitui keisarikunnan voimistuneen länsivuorovaikutuksen, eritoten Ranskan vallankumouksen (1789) heijastamien vaikutteiden ja Napoleonin Venäjälle tekemän sotaretken (1812) jälkeen, kahden 1800-luvun keisarikuntaan muodostuneen älymystökoulukunnan *länsimielisten* (Западники) ja *slavofiilien* (Славянофилы) välisessä debatissa käsittäen paitsi keisarikunnan Eurooppa-suhteen, myös *Venäjän idean* sisällön¹⁶ (ks. luku 4). Hamburgin mukaan (2006, 122) Karamzin kirjoitti vuonna 1811 ”muinaisen ja modernin Venäjän muistion” varoittaen Aleksanteri I:stä *Code de Napoléonin* (vuonna 1804 Ranskassa käyttöön otettu suhteellisen liberaali siviililaki) keisarikuntaan adaptoinnista ja maaorjuuden lakkauttamisesta väittäen Venäjän perustan kummunneen sotilaallisista voitoista ja yhtenäisestä hallinnosta. Karamzinin mukaan auktoriteetin jakautuminen on johtanut Venäjän häviöön, ja keisarikunnan on pelastanut järkevä, kansan suosioon juurtunut autokratia, Hamburg esittelee (ibid.). Sveitsiläisen opettajan toimesta valistuksen hengessä kasvatettu Aleksanteri I haaveili nuorena keisarikunnan muuttamisesta tasavallaksi ja maaorjuuden lakkauttamisesta. Valtaan päästyään hän perustikin kahdeksan ministeriötä, joiden kautta tuli tehdä uudistuksia, tarkoituksena oli saada hallinta lakiperusteiseksi. Napoleonin sotien jälkeen keisarikunta sai ison osan Puolasta ja Suomi liitettiin ruhtinaskuntana sen osaksi, mutta ei integroitu imperiumiin, kuten Katarina Suuren tapaan hallinto- ja oikeusjärjestelmän ulottamisella sekä venäjän kielen virallistamisella haltuun otetuilla alueilla (Koivisto 2001, 93–94, 98–99). Osa Napoleonin sotien ja Pariisin valtauksen osallistuneista sotilaista oli jäänyt Länsi-Eurooppaan viettämään aikaa ennen kotimaahan paluuta, esimerkiksi upseeri Pjotr Tšaadajev, joka julkaisi vuonna 1836 *Filosofiset kirjeet* ollen hyvin kriittisiä Venäjän keisarikuntaa ja perinteistä venäläisyyttä kohtaan (Karppinen 2006, 20; Bartlett 2006, 94). Tšaadajevin kyynisyys havainnollistunee Pertti Luntisen suomentamassa (1981, 44) sitaatissa:

”Emme ole lisänneet yhtään ideaa ihmiskunnan aatteiden varastoon, emme ole myötävaikuttaneet ihmishengen kehitykseen. Kaiken minkä olemme lainanneet, olemme vääristäneet, yksikään hyödyllinen ajatus ei ole itänyt marrosta isänmaastamme, yksikään suuri totuus ei ole noussut keskuudestamme; itse emme ole keksineet mitään, ja vierailta olemme osanneet lainata vain tyhmää ylvästelyä ja hyödyttöä ylellisyyttä. Meidän on täytynyt levittäytyä Beringin salmilta Oderille jotta meidät olisi ollenkaan huomattu”

---

¹⁶ Koherentin aatteen sijaan, Vladimir Solovjovin vuonna 1888 lanseeraamalla käsitteellä viitataan (retrospektiivisesti) lähinnä kamppailuun sen sisällön määrittelystä (Karppinen 1999, 18; Pursiainen 1999, 14).

Mielisairaalaan passitettu Tšaadajev (Karppinen 1999, 20) ei ollut ainoa, joka oli adaptoinut vaikutteita Länsi-Euroopasta. Aleksanteri I:n kuoltua ja Nikolai I:n valtaan noustua joukko liberaaleja upseereita vastusti uuden keisarin valintaa vaatien liberaaleja hallintouudistuksia ja maaorjuuden lakkauttamista, mikä intensifioitui vuoden 1825 ”dekabristikapinaan” päättyen Nikolai I:n voimankäyttöön. Konservatiivisen linjan valinnut tsaari perusti turvallisuuspoliisin tarkoituksenaan paljastaa salaliitot ja ”viidennet kolonnat”. Sitä johtava Aleksandr von Benckendorff julisti Venäjän menneisyyden olleen ihailtava, nykytilanne mahtava ja tulevaisuuden ylittävän jopa rohkeimmat odotukset. Keisarikunnan liberalisointi oli kapinaa karttavan Nikolai I:n aikana jäissä. Hänen opetusministerinsä Sergei Uvarov muotoili vuonna 1833 virallisen valtion ideologian perustuen ortodoksisuudelle, autokratialle ja kansallisuudelle, Rosamund Bartlett kuvaa. (Bartlett 2006, 94.)

Näin 1800-luvulle tultaessa Eurooppa-integraatio ei ollut muodostanut fraktiota ainoastaan ranskaa puhuvan, matkailun ja kasvatuksen myötä lännestä konventioita adaptoivan Pietarissa ja Moskovassa asuvan aatelistiitin ja periferian konservatiivisuskonnollisen väestön välille. Keskuksiin oli kasvanut (aatelistoon kuulumaton) *intelligentsija*, joka akateemis-kulttuurisena eliittinä fragmentoitui aatteellisiin leireihin, tuoden kirjallisessa argumentaatiossa esiin identiteetti- ja intressiryhmien välistä jännitettä. (Aihetta käsitellään tarkemmin Dostojevski geopolitiikkona -osiossa, ks. luku 4.) Kiteytettynä: länsimieliset peilasivat Venäjää mallinnäyttäjänä pitämäänsä Eurooppaan, kannattivat liberaaleja arvoja kuten individualismia, rationalismia, omistussuojaa ja kaupallisuutta sekä perustuslakia ja yksinvaltiuden rajoittamista, ja jättivät uskonnon toissijaiseksi pitäen Venäjää takapajuisena, jonka tuli integroitua läntiseen, universaalina pitämäänsä sivilisaatioon. Slavofiilit näkivät Venäjän tulevaisuuden erillisenä kansakuntana. He nojautuivat ortodoksisuuteen, venäjän kansan ja kyläyhteisöjen yhtenäisyyden ihanteeseen, korostivat pehmeitä arvoja, kuten ihmisrakkautta, tunteellisuutta ja hengellisyyttä, sekä pitivät Eurooppaa ateismin ja egoismin lähteenä. (Karppinen 2003, 20; Koivisto 2001, 69–72, 81, 125, 129; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–150; Tsygankov 2010, 4.) Painottaessaan ideaalejaan molemmat leirit laiminlöivät onnistuneen valtionhallinnan ja modernisoinnin kannalta tärkeitä аспектеja: slavofiilit kannattivat patriarkaalista järjestelmää antaen vähän arvoa sosiaaliselle ja taloudelliselle kehitykselle, länsimieliset eivät puolestaan huomioineet kansallisia intressejä eivätkä kansan luonnetta, joiden ymmärtäminen edellytti valtion menestyksestä modernisointia, Vladimir Kolosov ja Nikolai Mironenko argumentoivat (2001, 150). Jakautuneen intelligentsijan vastapuolella

itse hallintovalta on toiminut Venäjän ideationaalisen suunnan keskeisenä määrittäjänä (Karppinen 2006, 283), kuten Uvarovin ideologinen linjaus viittaa. Nikolai I:n hallinto (1825–1855) suhtautuikin molempiin leireihin kriittisesti¹⁷ (Koivisto 2001, 125) ja niiden nostamia argumentteja arvostelivat ”valtiokeskeisen ajattelijat” (державники), kuten Aleksanteri II:n ulkoministerinä pitkään toiminut (1856–82) Aleksandr Gortšakov, joka valtion intressejä lähtökohtanaan pitävänä rakensi pohjan statistiselle koulukunnalle, Andrei Tsygankov arvelee (2010, 6–7). Gortšakov ei ollut eurooppalaistaja, mutta ymmärsi politikoinnissaan Venäjän ja Euroopan sidonnaisuuden (Kolosov ja Mironenko 2001, 150) pyrkien palauttamaan keisarikunnan kansainvälisen aseman hävityn Krimin sodan jälkeen kehittämällä alliansseja ja rajoittamalla Venäjän osallistumista Euroopan asioihin (Tsygankov 2010, 6–7). Tasapainoilu materiaalista kehitystä edistävän kansainvälisiä siteitä edellyttävän modernisoinnin ja toisaalta yhteiskunnan hallintaa hankaloittavan pluralismin hillinnän välillä (geopolityn kiinteys), on ollut tyypillinen haaste myös myöhempien aikojen statistisille hallinnoille (ks. Sakwa 2004), jopa siinä määrin, että epäonnistuminen on johtanut keskusvallan syrjäyttämiseen.

Venäjän keisarikunnan imperialismi päättyi Japanin voittamaan sotaan (1905), mutta samalla päättyi myös imperiaalinen aika. 1900-luvun alkuun saakka keskusvalta oli laajentanut periferiassaan modernia teollisuustalouttaan, kuten saanut valmiiksi Trans-Siperian rautatienkin. Kun tsaarivalta aikoi vallata Japanin intresseissä olleita Kiinan ja Korean alueita, syntyi vuonna 1904 Venäjän-Japanin sota. Nikolai II:n häviö kääntyi massamenetysten mukana tsaarivaltaa ja hallinnon demokratisointia vaatineisiin mielenosoituksiin, niiden verisiin hajotuksiin ja anarkistien terrorismivyyhteihin. Kun sisäministeri Vjatšeslav von Plehwe murhattiin, hänen seuraajansa Pjotr Svjatopolk-Mirski esiintyi puheissaan sovittelijana; hallinnon ja yhteiskunnan suhde oli kohennettavissa, kun yhteiskunnan ääni pääsisi paremmin kuuluville. Sanomaan voimakkaasti tarttuneet liberaalit ryhtyivät mobilisoimaan keskustelua poliittisen muutoksen demokratisoinnista, mikä kärjistyti ensikertaa koko imperiumin laajuiseen vuoden 1905 mielenosoitukseen, jota Nikolai II ruokki Pietarissa mieltä osoittaneiden ”verisunnuntain” tulituksella. Mellakat radikalisoituivat siinä määrin, että Nikolai II takasi ”lokakuun manifestissaan” ensi kertaa Venäjän historiassa merkittävät siviilivapaudet ja mahdollisti lainsäädäntövaltaa saaneen

---

¹⁷ Vaikka slavofiilit tukivat valtionjohtoa yksinvallan ja kansallisen koheesion ideaaleilla, oli heidänkin (johtohahmojen) asema tukala kritisoimiensa instituutioiden, kuten maaorjuuden, kuolemanrangaistuksen, väkivaltakoneiston, ”saksalaisen” byrokratian ja journalismin sensuurin seurauksena (Koivisto 2001, 129, 133).

parlamentin eli duuman perustamisen. Kauppaunionit ja lakkoilu laillistettiin, kuten myös poliittiset puheet ja kokoontuminen. Lehdistönvapautta lisättiin, joskin viranomaisten valvonnassa. (Steinberg 2006, 67–70.) Vaikka Nikolai II pyrkikin lieventämään hallinnon kritiikkiä poikkeuksellisen liberaaleilla myönnytyksillä, ne olivat kuin polttoainetta kolmesataa vuotta kestäneen Romanovien dynastian syrjäytystoiveille, joiden realisointi oli edellyttänyt laajan informatiivis-kommunikatiivisen tilan muodostumista, ja sen mukana tsaarivaltaa haastavien toimijoiden diskursiivis-retoriset operaatiot.

Kehityksen mahdollistivat meneillään olevat teollistuminen ja sen mukana taloudellinen ja sosiaalinen modernisaatio; tehtaiden lisääntyminen, teknistyminen ja tavaratalojen määrän sekä kaupallisuuden kasvu jouduttivat urbanisaatiota, vaikka 1900-luvun taitteessa maalaisten osuus oli vielä 85 % väestöstä. Maaorjuuden päätyttyä (1861) maalaiselämä oli säilynyt pitkälti työn, yhteisön, perheen ja uskonnon ympärillä ja toimeentulo keskittynyt lähinnä viljelyyn ja käsityövalmistukseen, mutta eritoten nuorempien kaupungeissa matkustelu ja muuttoliike vaikuttivat miljoonien elämään, sillä saatuaan uusia materiaalisia (muoti, sisustus) ja aatteellisia (kokemusten ja lukemisen kautta) vaikutteita, heistä kehittyi itsetietoisempia ja autonomisempia modernit elämänodotukset omaavia yksilöitä. Vuoden 1905 mielenosoitukset aktivoivat maalaisia poliittisesti. Monet talonpoikaisperheet nostivat esiin epäoikeudenmukaisen kohtelun kokemuksensa, kun saivat liian vähän maata maaorjuuden päätyttyä. Urbaani keskiluokka kasvoi ammattiosajien, kauppiaiden ja toimihenkilöiden lisääntymisen mukana. Lukutaito levisi, kuten säännöllinen lukeminenkin, ja sen mukana lehdistön markkinat. Näin maaseudun ja kaupunkien välinen liikkuvuus lisääntyi, kuten myös sosioekonominen siirtyminen talonpojista työläisiksi ja koulutettujen luokkien välillä. (Steinberg 2006, 77–78, 86–89.) Ajatukset levisivät ja keskustelua käytiin yhä kollektiivisemmässä mittakaavassa. Poliittisilla liikkeillä oli sauma ”iskeä”.

Puoluekentällä maltillinen vasemmisto jakautui Perustuslaillisdemokraattiseen puolueeseen ja tsaarihallintoa maltillisesti kannattaviin Oktobristeihin eli Lokaakuun 17:nneen liittoon, joita yhdistivät näkemykset Venäjän modernisoimisesta laillisuusperiaatteen, demokraattisen parlamentin ja siviilioikeudet (omantunnon-, uskon-, sanan- ja kokoontumisvapaudet sekä koulutusoikeuden ja työvoimasuojan koko väestölle) adaptoivaksi valtioksi ja kannattivat talonpojille myönteisiä maareformeja. Sosialistit ajoivat liberaalien rinnalla yksilönvapautta, mutta lähestyivät tavoitetta radikaalimmin vaatien

poliittis-sosiaalisen perustan muuttamista ja linkittivät yksilön toimijuuden yhteisvastuun ja keskinäisriippuvuuden intressien käsitteisiin. Populistisosialistit organisoituivat Sosialistisen vallankumouksellisen puolueen (SR) piiriin, jota edusti Duumassa Trudovik-ryhmä pitäen työläisiä äänestäjäkuntanaan ja sosialismia tulevana yhteiskuntamuotona. Marksistit organisoituivat Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen piiriin käsittäen yhteiskunnan tieteellisen rationalismin linssin kautta; sosialistinen järjestys olisi kapitalismista seuraava progressiivis-historiallinen kehitysaskel, joka realisoituu teollisen proletaariluokan aikaansaamana. Siksi myös marksistit profiloituivat edustamaan työläisiä, jotka piti saada kollektiivisesti ”tietoisiksi” kapitalismin epähumanista kohtelusta ja identifioitumaan proletaariluokaksi, joka suorittaisi kapitalismin päättävän sosialistisen vallankumouksen. Vladimir Leninin näkemyksessä demokratia oli instrumentaalinen mahdollisuus tehostaa kamppailua sosialismin puolesta, ja vallankumous rationaalinen prosessi. (ibid. 73–75, 82–83.) Demokratisointi yhdisti laajasti länsimielisen intelligentsijan, koulutetun kaupunkilaisväestön, opiskelijoiden, kasvaneen tehdastyöläisryhmän sekä maalaisten ja sotilaiden oikeuksia ja vapauksia lisääviä intressejä (Smith 2006, 114, 119–220), mutta myös imperiumiin kuuluvia kansallisryhmiä, joissa nationalistiset vaikuttimet haroivat tsaarivallan integraatiopolitiikkaa vastaan.

Vuoden 1897 keisarikunnan väestönlaskennassa ei-venäläiset, oman kielen omaavat kansallisuudet, olivat venäläisväestöön nähden hienoinen enemmistö, ja 1900-luvun vaihde oli laajaa nationalistisen aktivismin aikaa. Esimerkiksi puolalaiset, ukrainalaiset, suomalaiset, baltialaiset, juutalaiset, georgialaiset ja armenialaiset toimijat mobilisoivat kulttuurista ja kansallista ”heräämistä” viitaten jopa kansallisvaltiolliseen kehitykseen. Samanaikaisesti Nikolai II oli valinnut valtaan noustuaan linjakseen venäläisperusteisen kansallisromanttisen politiikan – Rusin ja tsaarin yhtenäisyyden myytin – asettaen vähemmistöryhmät assimilaatiopolitiikan kohteeksi vaatien opetus- ja hallintokieleksi venäjän, kannustaen venäläistaustaisia muuttamaan ja kirkollistoimijoita levittämään instituutiotaan ja ortodoksiuskoa imperiumin raja-alueille. Nikolai II käytti ei-venäläisiä myös *toiseuden* ryhmänä syyttäen vuoden 1905 mellakoita ei-venäläisten, eritoten juutalaisten mobilisoimaksi liikkeeksi. Uskonnollisen moninaisuuden ja kansallisille johdoille yhteiskunnallisen toimijuuden mahdollisuuksia parantavien lokakuun reformien jälkeenkin, tsaarivalta rajoitti ei-venäläisten puolueiden osuutta duumassa ja hallinnossa, hillitsi radikaalien liikkeiden muodostumista sekä paikalliskielien ja tapojen opettamisen institutionalisointia keisarikunnan venäläistämiseen edelleen tähdäten. Nationalistisen

keskusjohdon ja sen linjaa ylläpitävien yhteiskuntatoimijoiden näkemyksissä kansallinen ideologia sisälsi käsityksen venäläisen sivistyksen ja järjestyksen tuomisesta takapajuisille alueille, mutta monet sosialistit näkivät kansallisuuksien ”heräämisen” kulkevan venäläisten vaatiman demokratisoinnin ja siviilioikeuksien rinnalla, imperiumin sisäisessä kontekstissa. (ibid. 89–91.)

Hallinnan demokratisointireformeista huolimatta Nikolai II:lle jäi päätäntävalta ministereiden nimeämisessä, byrokratian kontrolloimisessa sekä ulkopoliittikan ja armeijan osalta (Steinberg 2006, 71), minkä nojalla hänen keskushallintonsa ryhtyi tukemaan – Balkanin vaikutuspiirin intressit mielessään – Serbiaa Itävalta-Unkarin kanssa syntyneessä konfliktissa. Hallintoeliitin oletukset muutaman kuukauden kestävästä konfliktista osoittautuivat myös Saksan sekaantumisesta ja siten maailmansodan syntymisestä johtuen keisarikunnan väestölle ja lopulta tsaarivallalle tuhoisaksi. Sotavuosien aikana keisarikunnan armeijan palvelukseen värvättyjen työikäisten miesten määrä oli kasvanut vuoteen 1917 mennessä 37 prosenttiin, mikä viitanee osaltaan kotirintamalla koettuun kärsimykseen. (Hagen 2006, 95–96.) Vuoden 1917 helmikuun lopulla Pietarin naistyöläisten ja kotiäitien aloittama, leipäpulausta akuutisti lähtenyt mielenosoitus intensifioitui päivässä maanlaajuisesti reilun 200 000 työläisen lakoksi yltyen opiskelijoiden ja keskiluokan mukaan tullessa massaprotestiksi, jossa vaadittiin sodan ja autokraattisen tsaarivallan päätöstä. Vallankumoukselliset sosialistit saivat äkillisen momentuminsa ja lietsoivat tsaarivaltaa vastustavien mellakoiden yltymistä. Kun Nikolai II:n sotilaat eivät noudattaneet mellakoiden hajotusmääräystä, tsaari oli pakotettu luopumaan vallastaan maaliskuun alussa. (Smith, 2006, 114–115.)

1917 kevään ja kesän aikana menševikit ja SR dominoivat populaaria liikehdintää Venäjän tasavallan väliaikaishallituksen kontekstissa. Kesäkuussa pidetyssä ensimmäisessä yleisvenäläisessä neuvostokongressissa SR:llä oli 285, menševikeillä 248 ja bolševikeilla verrattain vain 105 edustajaa, mutta sekä SR että menševikit jakautuivat sittemmin sisäisesti ympärysvaltojen tukijoihin ja Venäjälle neutraalia positiota ehdottaviin ryhmiin. (ibid. 123). S. A. Smith huomauttaa, että menševikkien ja bolševikkien todellista määrää ei voi arvioida, sillä keskuksissa jakautunut Venäjän Sosiaalidemokraattinen työväenpuolue säilyi monissa provinseissa yhtenäisenä. Joka tapauksessa vuoden 1917 sosiaaliryhmistä kaikista politisoituneimpia olivat teollisuuden työntekijät, joille tsaarivallan kumoutuminen tarkoitti myös tehtaanjohdon ja kauppiaskerroksen esimiesten autokraattisen hallinnan loppua; vihatut johtajat heitettiin ulos ja tilalle perustettiin laajasti tehtaiden asioista päättäviä

tehdaskomiteoita, joiden jouduttamana tehtaanjohto adaptoi muun muassa kahdeksan tuntisen työpäivän, nosti palkkoja ja paransi työolosuhteita. Ne olivat myös ensimmäisiä organisaatioita, jotka virallisesti siirtyivät maltillisten sosialistien tukijoista bolševikkien kannattajiksi. (ibid. 121, 124.)

Suomessa pitkään piilotellut, *Valtio ja vallankumous* -utopiansa kirjoittanut Lenin¹⁸ suostutteli Pietariin palatessaan osan bolševikeista ajatukseen vallankaappaamisesta väliaikaishallitukselta. Suunnitelma toteutui lokakuun 24. päivänä Lev Trotskin mobilisoiman punakaartin ottaessa haltuun Pietarin siltoja, rautatieasemia ja muita strategisia kohteita. Seuraavana päivänä Lenin julisti Pietarin neuvostossa lakkauttavansa väliaikaishallinnon ja totesi: ”In Russia we must now set about building a proletarian socialist state”, Smith esittelee Neuvosto-Venäjän syntyhetkeä. Menševikit ja SR:n edustajat poistuivat ilmoittaen vallankaappauksen tarkoittavan provokaatiota sisällissodalle. (ibid. 135.) Vallan kaapanneet bolševikit vetivät valtion pois maailmansodasta allekirjoittaen keväällä 1918 Saksan kanssa Brest-Litovsk-rauhansopimuksen, jonka nojalla pitkään keisarikunnan osina olleet Baltian provinssit, Suomen ruhtinaskunta ja suuri osa nykyistä Valko-Venäjää sekä Ukrainaa erotettiin imperiumista (ibid. 136; Raleigh 2006, 144), osan palautuessa myöhemmin keskusvallan alaisuuteen.

Näin Leninin ja Trotskin johtamat bolševikit onnistuivat kaappaaman vallan, mutta toimenpide edellytti määrätietoisen toiminnan lisäksi osin kontingentin tilaisuuden muodostumista. Väliaikaishallituksen aikana tapahtunut sekä SR:n että menševikkien sisäinen hajaantuminen teki puolueista ja niiden toimijoista mitä oletettavimmin hetkellisesti ”toimintakyvyttömiä” jättäen siten tilaa suoralle toiminnalle. Toisaalta vallankaappaus ja sen akuutti säilyttäminen edellyttivät riittävää, taustalla nopeasti kohenevaa puoluekannatusta, mikä konkretisoitui onnistuneessa punakaartin mobilisoinnissa.

Venäjän keisarikunnan hajoaminen ja Neuvostoliiton muodostuminen tarkoitti eräänlaista välipäätöstä 1800-luvun alusta alkaneelle intelligentsijan debatille Venäjän kehityksen suunnasta. Kuten edellä esiteltiin (ks. myös Dostojevskia käsittelevä analyysiluku), geopolityn ideationaaliset piirteet olivat pohjautuneet 900-luvulta alkaen valtionperustusmyyttien, kirkkoslaavin sekä Bysantista kantautuneen ortodoksisen identiteetin ja toisaalta näitä ideologisina hallinnankeinoina käyttäneen autokraattisen

---

¹⁸ Leninin näkemykset ”kommuunista valtiosta”, joka tuhoaisi porvarillisen valtiomuodon pilarit – poliisin, armeijan ja byrokratian – sekä vaihtaisi parlamentaarisen demokratian neuvostojen ylläpitämään suoraan demokratiaan, tarkoitti monille sosialistipuolueiden jäsenille porvariallianssin katkaisua ja sosialistisen hallinnon perustamista, Smith kirjoittaa (2006, 134).

keskusvallan perustalle. Elementit olivat läsnä Kiovan Venäjän muodostumisessa, venäläisten ruhtinaskuntien mongolivallasta vapautumisessa sekä Moskovan Venäjän laajan territorion kolonialisoinnissa, kuten integroinnissakin. Siinä oli karkeasti määritettyä perusta, johon slavofilia pohjautui, eurosentrisyyden ja valistusaatteiden sisällön kritiikin lisäksi. Länsimielisyyden pohja oli kehittynyt Pietari Suuren suorittaman länsiekspansion sekä Länsi-Euroopan keskuksista keisarikuntaan merkittävässä mittakaavassa adaptoimien vaikutteiden, kuten hallinta-, talous-, teknologia-, koulutus-, kulttuuri- ja arkielämän instituutioiden muodossa synnyttäen ensin ranskankielisen eurooppalaisen aateliselitiin ja myöhemmän kehityksen myötä valistusaatteita kannattavan intelligentsijan leirin, joka puolestaan vieroksui slavofilian perustaa. Keisarikunnan loppu ja Neuvostoliiton alku oli niin länsimielisten kuin slavofiilien perustavien toiveiden suhteen ironinen käänne. Länsimieliset saivat Venäjälle haluamansa läntisen ideologian, mutta toisaalta joutuivat pettymään sen diktatuuriseen sovelmaan sekä selkeämmän kahtiajaon muodostuttua Länsi-Euroopan ja Neuvostoliiton välille. Puolestaan slavofiilit saivat integroidun valtion, ja ekspansiiviset slavofiilit kolmatta Roomaa jäljittelevän geopolityn, mutta *saatanallisen* ideologian ja mielivaltaisen tyrannian muodossa. Vallan anastaneet, molempien intelligentsijaleirin elementtejä statistisessa politikoinnissaan valikoidusti yhdistäneet Leninin johtamat bolševikit, päättivät Venäjän ideaa käsittelevän debatin aktiivisen jatkumon aiempaa tiukemmalla sensuurilla, ja ryhtyivät geopolityn integroinnin kannalta mahdottomaksi osoittautuneeseen projektiin, jossa tavoiteltava päämäärä eli geopolityn yhtenäisyys tuli olemaan paradoksaalisessa ristiriidassa käytettyihin keinoihin nähden (ks. luku 2.6).

Edellä käsitellyn globaalin imperialismin ajanjakson läpileikkaus havainnollisti ne geopolitiittiset prosessit, joiden myötä maapallon kokonaisterritorio haltuunotettiin pitkälti eurooppalaislähtöisten, Länsi-Rooman ja Bysantin integratiivisia rakenteita ”perineiden” ekspansiivisten geopolityjen toimesta, mikä laajensi kansainvälisen systeemin globaaliksi kokonaisuudeksi. Ekspansio edellytti geopolityjen sisäistä integraatiota tarkoittaen suhteellisen vahvaa alueellisen entiteetin valtaapitävien ja väestön välistä identiteetillis-ideologista, institutionaalista ja taloudellista koherenssia, mikä sai suvereenin valtiomuodon vakiinnuttua juridisen legitimitietin. Eurooppalähtöisen modernin kansainvälisen systeemin, eli tietyllä maantieteellisellä alueella vallitsevan oikeudellisesti tunnustetun institutionaalis-byrokraattisen tilan, vakiintuminen ja toisaalta teknologinen pioneerisuus vapautti eurooppalaisten rannikkovaltojen resursseja ”uuden maailma” valtaamiseen.

Konkreettisen valtauksen ja kolonialisoinnin taustalla tapahtuneet tilan haltuunoton prosessit kulkivat kolmen keskuksista käsin levitetyn tilaulottuvuuden muodossa; informatiivis-kommunikatiivisen (informaatiokanavien rakennuksen myötä kielialueen, maailmankuvan, uskonnon, ideologian ja identiteetin levitys), taloudellisen (keskinäinen kaupankäynti, markkina-alueen levittäminen, taloudellisen riippuvuussuhteen muodostaminen) ja institutionaalis-byrokraattisen (juridisten, sopimuksellisten ja byrokraattisten käytäntöjen territoriaalinen levitys), joiden kautta periferia integroitiin keskuksiin pakkovallalla, intresseillä sidostaen sekä vapaaehtoisen suostumuksen kautta. Joka tapauksessa tilojen levittämistä seurasi keskuksista käsin eri tilaulottuvuuksissa tehty geopoliittinen integraatio (ks. Miller & Rose 2010). Imperialismi edellytti myös laajenemissyyntä ja oikeutuksen, eli ekspansioideologian käsittämällä ”oikean” uskonnon, sivistyksen ja vapauden tuomisen, mutta myös *muukalaisen* tuhoamisen ja korkeamman sivilisaation tekemän territorion ”löydön” legitimaation. Näin tehtiin orientalistista (ks. Said 1979) geopolitiikkaa teologisilla, sivilisaatiollisilla ja juridisilla argumenteilla, ja saatiin levitettyä ”järjestäytynyt” alue globaaliksi systeemiksi käsittämällä oikeudellisesti tunnustetut tilalliset entiteetit, suvereenit valtiot. Laajan territorion ja väestön hallinta tarkoitti myös resurssien ja sitä kautta vallan kasaantumista, mutta kuten Rooman jakautuminen osoitti, periferian keskukseen integroinnilla on rajansa ja epäonnistunut ekspansio laukaisee potentiaalisesti separaatiota myös keskuksessa. Brittisiirtokuntien paikallisintegraatio ja imperiumista taistelun kautta vapautuminen, johti Yhdysvaltain valtiollisen kehityksen tielle käsittämällä Pohjois-Amerikan keskiosan valtauksen ja asteittaisen läntisen pallonpuoliskon integroivien haltuunoton. Globaalin suurtoimijuuden saavuttaessaan Yhdysvaltain hallitus adaptoi geopolittisia instrumentteja, joiden avulla keskusvalta pystyi haltunnottamaan ja kontrolloimaan tilaa entistä tehokkaammin. Venäjän keisarikunnasta oli puolestaan kehittynyt eurooppalainen suurvalta muiden rinnalle, pitkälti Pietari Suuren adaptoiman merkantilismin ja läntisten instituutioiden, kuten teknologiankin myötä. Jatkuva laajeneminen ja imperiaalisuus päättyi Nikolai II:n hävittyä Japania vastaan käymänsä sodan sekä ensimmäisen maailmansodan massatappioiden myötä. Niistä seurasivat geopolityn sisäiset massaprotestit ja keisarikunnan liberalisointivaatimukset, joiden toteuttaminen kiihdytti tsaarin ja sodan kritiikkiä. Kannatuksen menettänyt tsaari luopui kansannousussa vallasta, jonka sittemmin anastivat väliaikaishallitukselta vallankumoukselliset bolševikit, jotka, kuten tuonnempana kuvataan, ryhtyivät geopolityn perustan tuhoamiseen ja jälleenrakentamiseen Venäjälle ja venäläisille

vierailla ideoilla. Seuraavassa esitellään keskeisiä geopolittisiä argumentteja 1800-luvulta kylmän sodan alkuun.

2.5 Geopoliittista argumentaatiota lännestä ja idästä 1800-luvulta kylmään sotaan

Globaalin imperialismien aikana ekspansio vallan kasvattamisen vuoksi ja tilaisuuden tullen mukaili ennennäkemättömässä määrin Kautilyan määrittämää laajentumisnormia. Edellä tarkasteltujen maailmanhistorian geopolittisten prosessien yhteydessä tuli esille myös eri geopolityjen valtaapitävien tuottamia tilan haltuunottoa oikeuttavia argumentteja. 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen myös itsenäiset intellektuellit profiloituivat kirjoittamallaan näkemyksillään geopolittisiksi toimijoiksi, sillä saavuttaessaan sekä aikansa että tulevaisuuden yleisöä, johon myös valtaapitävät sisältyvät, saattoivat he retoriikallaan muokata lukijoidensa maailmankuvia ja välillisesti jopa päättäjien geopolitiikantekoa. Seuraavassa esitellään diskursiivis-retorisen geopolitiikan skaalaa yksittäisten ajattelijoiden argumentaatiossa.

Christian Abrahamssonin mukaan (2013, 38–40) saksalaiset maantieteilijät ottivat 1850-luvulla vaikutteita Darwinin ideoista adaptoiden ne väestönkasvusta kumpuaviin ekspansioargumentteihin. Esimerkiksi Oscar Peschelin *Lebensraum* (elintila) tarkoitti käsitteenä ihmisrotujen välistä luonnonvalintakamppailua territorion hallinnasta. Puolestaan Friedrich Ratzel yhdisti käsitteeseen biologian, antropologian ja rajatun territorion tarkoittaen maaperään orgaanisesti sidoksissa olevaa kansaa, jonka tuli populaationsa kasvaessa laajentaa myös elintilaansa, kuten elävät organismitkin. Metafora oli käännettävissä valtioiden dynamiikkaan: Ratzelin ajattelussa jatkuva ekspansio takaa valtion elinvoiman, mutta laajenemisella oli tilalliset rajoitteensa, sillä vain muutama valtio pystyisi saavuttamaan suurvaltiuden samanaikaisesti aiheuttaen niiden välille pysyvän elintilakamppailun, Abrahamsson esittelee. (ibid.) Ratzel kehottikin Saksan johtoa Lebensraumin laajentamiseen, sillä muutoin Saksa häviäisi kuihtuen pois (Ó Tuathail 1998, 4). Myös Kautilyan asettama ultimaattinen päämäärä eli kokonaistilan valtaaminen sai yhdysvaltalaisen Alfred Mahanin kirjoituksissa uuden tulemisen. Mahanin mukaan anglo-amerikkalaisen liiton perustaminen ja merien kontrollointiin tähtäävä toiminta mahdollistaisi maailmanlaajuisen imperiumin muodostuksen tehden globaalin dominoinnin USA:lle mahdolliseksi (Mahan 1890, 31–35, 37–40, 43, 46; 1897, 4–7, 13, 24–25, 27–28, 34).¹⁹ Näin

---

¹⁹ Mahanin mukaan meri on rannikkovaltion logistinen valtti suojaten sitä myös kalliilta maasodankäynniltä. Etu mahdollistaa merivaltakehityksen edellyttäen laajaa rannikkoa ja useita

vallan kasvattamista argumentoitiin myös suuremman tilan kattavilla liitoilla, joita ehdotettiin niin suurvaltojen kuin pienten toimijoiden strategiaksi. Venäläinen Nikolai Danilevski argumentoi slaaviliiton perustamista, joka tekisi Venäjän keisarikunnasta ja Itä-Euroopan slaaveista riittävän vahvan yhteisön tasapainottaakseen eurooppalaisten itään kohdistuvaa ekspansio painetta (Danilevski 2002, 328, 337–340, 395, 440, 479, 511, 524, 549, 591, 594–597, 604, 617, 629, 633, 644–645). Englantilainen Halford Mackinder näki tilanteen puolestaan lähes päinvastaisena. Länsi-Euroopan tuli hänen argumentissaan vastustaa Venäjän ja Itä-Euroopan integraatiota, sillä 1900-luvulla väijäämättä vahvistuvan keisarikunnan liittoutuminen esimerkiksi Saksan kanssa tarkoittaisi maailmanimperiumin syntyä (Mackinder 1904, 436, 434; 1942, 98).²⁰ Mackinderin argumentin taustalla ollut Britannian vallan säilytysmotiivi, jota hän korosti rakentamalla sen uhkaajaksi Aasiaan ulottuvan Venäjän (Meinig 1956, 595), ilmensi yleisesti ottaen suhteellisesti heikentyvien toimijoiden, eritoten pienempien valtioiden liittoutumispainetta. Ruotsalaisen Rudolf Kjellénin mukaan kansallisvaltiot kävivät pieneksi vastatakseen 1900-luvun poliittis-taloudellisiin välttämättömyksiin ja tarjosi ratkaisuksi identiteettinsä ja autonomiansa

---

satamia, jotka sisäiseen kauppaan integroituna edistävät vaurauden lähteenä olevaa ulkomaankauppaa mahdollistaen merivoimien rakentamisen. Merivaltiuuden korreloi väestömäärä, merenkulun parissa työskentelevien määrä, teknologiataso, kauppatavaran tuotanto ja merivoimien vahvuus. Hallinnon tulisi olla vapaa ja instituutioiden palvelu ”vaurastumista rakastavan kansan” tahtoa eli kaupallisuuden tukemista. Mahan argumentoi USA:n isolaation päätyneen, sen kohtalona oli kontrolloida meriä intensiivisellä kaupankäynnillä ja merivoimilla dominoiden paitsi Karibialla, myös globaalisti. Hän piti esikuvana demokratisoitunutta, laajan kauppaverkoston ja siirtokuntasysteemin sekä korkean teollistumisen rakentanutta Englantia, mutta pienen saarivaltion suhteellisen vallan heiketessä ehdotti anglo-amerikkalaista liittoa maailmanlaajuisen imperiumin muodostamiseksi. (Mahan 1890, 31–35, 37–40, 43, 46; 1897, 4–7, 13, 24–25, 27–28, 34.)

²⁰ Mahanin samastaessa valtamerien kontrollin maailmandominointiin, piti Mackinder ”maailmansaaren” eli Euraasian pohjoisosan ”sydänmaan” kontrollia keskiössä. Arktiselta rannikolta Itä- ja Mustanmeren väliselle kaistaleelle sekä etelän aavikoille ulottuvalla Venäjän keisarikunnan hallinnassa olevalla alueella ei ole kunnollista vesikulkua tehden siitä syvyyspuolustuspotentiaalisen luonnonlinnakkeen. Venäjän alueelle kehittyisi 1900-luvulla väestönkasvun, resurssirikkaan maaperän, tuotannon ja teknisen kehityksen sekä rautatieverkoston laajenemisen myötä logistisesti dynaaminen suurtalousalue tehden modernit sotavoimat rakentaneesta imperiumista maavallan. Sydänmaata ympäröi kehävyöhyke (inner crescent) kattaen Länsi-Euroopan, Lähi-Idän, Intian ja Kiinan, niiden takana on ulkokehä (outer crescent). (Mackinder 1904, 434, 436; 1942, 80, 99; 1943, 597–599, 601, 603) Kontekstualisoidakseen antagonismin Mackinder rakensi (1942) historiallisen katsauksen maa- ja merivaltakamppailusta, jotka olivat ”päättäneet” merivallan herruusjakson. Venäjän ja Britannian 1800-luvun kilpailu näyttäytyi hänelle maavallan laajenemisena kohti Intiaa, merivallan kohti Kiinaa korostaen rautateiden tasoittaneen maavallan liikkuvuutta merelliseen nähden (Mackinder 1904, 434; 1942, 83, 95–96). Sydänmaavallan laajeneminen Euraasian laitamille tarjoaisi mantereeseen resurssit laivaston rakentamiseen (Mackinder 1904, 436) muodostaen merivallan tukikohdan maailmansaarelle (Mackinder 1942, 49). ”Joka hallitsee Itä-Eurooppaa, kontrolloi sydänmaata. Joka hallitsee sydänmaata, kontrolloi maailmansaarta. Joka hallitsee maailmansaarta, kontrolloi maailmaa.” (Mackinder 1942, 106.)

säilyttävien valtioiden välisiä tilakomplekseja eli valtioblokkeja, hahmotellen näin ikään kuin NATO:n ja EU:n prototyypit.²¹ (Abrahamsson 2013, 40–41; Cohen 2015, 24; Tunander 2001, 452–453, 457–458.)

Edellä esiteltyt 1870–1920 aikavälillä julkaistut argumentit rakennettiin nationalististen ajattelijoiden toimesta, joille ekspansio oli normi (Ó Tuathail 1998, 1, 4), jonka he kuvittivat kansallisvaltionsa sijainnin, vallitsevan valtasuhteen ja kansallisten identiteetin piirteiden perusteella niin puolustuksellista kuin hyökkäävää retoriikkaa hyödyntäen. Suureksi kasvaminen yksin tai yhdessä oli olennaista, sillä muutkin kasvoivat isoksi, mutta suhteellisen vallan sisältö alkoi 1900-luvulle tultaessa täydentyä muillakin materiaalisilla aspekteilla. Imperiumeja verrattiin niiden hallitseman pinta-alan, väestömäärän, raaka-aineiden, tuotannon, teollistumisen, talouden ja sotavoimien ekspansio potentiaalın perusteella (Gadžiev 1998; Kaakkuriniemi 2015, 107). Vaikka ajanjakson tilallinen ajattelu on jälkikäteen tulkittu enimmäkseen materialistisena – ”klassisena geopolitiikkana”²² – on siihen tosiasiasa nivoutunut olennaisesti myös tilan haltuunoton ja kontrolloinnin oikeutukseen tähtääviä ideationaalisia eli diskursiivisia (ks. Agnew & Ó Tuathail 1998) ja retorisia (ks. Harle & Moisio 2003) operaatioita, joista edellä esiteltyt ekspansio teorit pitkälti koostuvat. Diskursiivis-retorisen geopolitiikan keskeisin operaatio käsittää geopolityn rakentamisen – funktio tulee ilmi jo muinaisajattelijoiden argumenteissa.

---

²¹ Kjellén jatkoi Ratzelin ideoita tarkastellen valtiota maaperäänsä kiinnittyneenä tilallisena organismina käsittäen geo-, etno-, talous- ja sosiaalipolitiikan toimijuuden, kasvuhulun sekä ykseyden maaperän ja väestön välillä (vartalo ja sielu) ollen kansainvälisessä ympäristössä kuin itsenäinen persoona rajoineen ja suhteellisine kykyineen. Kjellén sovelsi Lebensraumia todellisiin suurvaltoihin pitäen sotaa ja rodullista sekoittumista valtiota vahvistavina asioina, esimerkiksi kelttien, roomalaisten ja germaanien assimilaatio edisti Englannin menestystä. (Abrahamsson 2013, 40–41; Cohen 2015, 24; Heffernan 2000, 27; Tunander 2001, 452–453, 457–458.)

²² *Geopolitiikka* paketoitiin ensikertaa käsitteeksi vasta jälkikäteen, 1890–1920 aikavälillä kirjoittaneiden valtioiden tilallisesta kamppailusta ja elinkaaresta kiinnostuneiden neljän ajattelijan töiden ympärille: saksalainen maantieteilijä Friedrich Ratzel käsitteli Lebensraumia, yhdysvaltalainen meristrategi Alfred Mahan kirjoitti merivallasta, englantilainen Halford Mackinder käsitteellisti maavallan sekä *sydänmaan* ja ruotsalainen Rudolf Kjellen käsitteli valtioita elävinä organismeina (Kearns 2009, 3–4; Tunander 2001, 454). He olivat geopolitiikkoja tuntematta myöhemmin popularisoitua ajatussuuntausta. Tosin Kjellen käytti sanaa ensikerran sitä tarkemmin määrittelemättä vuoden 1899 esseessään ja Ratzel operoi poliittisen maantieteen termillä. (Atkinson & Dodds 2000, 8; Dugin 2000, 19; Kjellen 1899, 283; Sumida 1999, 41.) Anglosaksis-germaaninen assosiaatio johtunee käsitteen tunnetuimpien 1930–40-luvun popularisoiden saksalaisen Karl Haushoferin ja yhdysvaltalaisen Nicholas Spykmanin orientaatiosta (ks. Kearns 2009, 15–20; Tuomi 1996, 36). Ajan *geopolitiikka* oli normatiivinen, ”rehellisen” imperialismin pseudotieteellinen työkalu, ja tähän kontekstiin viitataan usein ”klassisena geopolitiikkana”.

Kuten Platon ja Kautilya painottivat, väestön pitäminen homogeenisena ja uskollisena kollektiivina edistää valtiollisen stabiliteetin ja autonomian tasoa sekä valtiojohdon toimintakykyä. Yhtenäisyys saadaan aikaan indoktrinoimalla kansalaiset valittujen uskomusten ja konventioiden piiriin, samaan aikaan, kun vieraiden ajatusten vaikutus pyritään estämään entiteetin keskuudessa. (Kautilya 1915, 74–335, 362–363 500, 508, 564; Platon 1988, 86–90, 124–132, 143, 185–187, 240, 352–353; 1991, 22, 47, 99–103.) Näin valtiollisen tilan integroiminen tapahtuu pitkälti koheesiota vahvistavin ideoin, joiden nojalla tilaan pyritään synnyttämään kollektiivinen identiteetti. Eksklusiivinen suhtautuminen *muukalaisuuteen* on yksi prosessia palvelevista keinoista (ibid.), sillä (tilallis-kollektiivinen) identiteetti määritellään usein toiseuden määrittelyn kautta (Poo 2005, 23–36; Prozorov 2014, 136). Tällainen rakenne huokuu esimerkiksi Danilevskin argumentista. Teoksessaan *Россия и Европа* (Venäjä ja Eurooppa) (2002/1871) Danilevski rakentaa Venäjän keisarikuntaa ja Itä-Eurooppaa yhdistävän integratiivisen idean hajottamalla toisen, eurooppalaisten imperialismin oikeutukseen liittyvän *sivilisaation* käsitteen. Kuten edellä jo sivuttiin, läntisen Euroopan toimijat adaptoivat 1700-luvulla sivistyksellisen ”sivilisaationsa” antonyymiksi ”barbaarisuudelle”, joka institutionalisoitui eräänlaiseksi kriteeriksi, jolla ylempiarvoinen ”eurooppalainen sivilisaatio” paitsi oikeutti kolonialisminsa, arvioi muiden kollektiivien kelpoisuutta kansainvälisen systeemin jäseniksi (Duara 2001, 100; Schmitt 2006, 86, 104; ks. Huntington 1996, 21, 164). Se oli siten hyvin hierarkisoiva, eri alueiden yhteisöjä arvojärjestykseen asettava ideationaalinen vallankäytön työkalu. Sellaiselta se näyttää myös Danilevskin argumentissa, jossa hän ennustaa ”germaanis-roomalaisen” sivilisaatiokäsityksen puoltavan eurooppalaisille slaavit osakseen sulattavaa ja Venäjän itsenäisyyden romuttavaa itäekspansiota. Vedotessaan taustalla olevaan slaavien ja germaanis-roomalaisten kansojen historialliseen eripuraan ja Krimin sodassa (1853–1856) eurooppalaisyhteisön Venäjälle osoittamaan vihamielisyyteen, ehdottaa hän turvallistamisretoriikassaan ratkaisuksi yhteistä uhkaa tasapainottavan slaaviliiton perustamista, joka ajan saatossa kehittyisi itsenäiseksi sivilisaatioksi. (Danilevski 2002, 328, 337–340, 395, 440, 479, 511, 524, 549, 591, 594–597, 604, 617, 629, 633, 644–645.) Näin Danilevskin rakentama alueellisen integraation idea perustui *sui generis* geopolityn erottamiseen sen autonomiaa uhkaavan kollektiivin kautta, ja määrittäessään slaaviliiton enteilevän itsenäistä sivilisaatiota, profiloitui hän retoriikallaan alueen väestön statuksen tasa-arvoiseksi eurooppalaisiin nähden. Ennen kaikkea Danilevski pyrkiin purkamaan eurooppalaisten (ja sisäpoliittisen debatin kontekstissa *länsimielisten*

tuottamaa) diskurssia eurooppalaisen sivilisaation universaaliudesta.²³ Sivilisaatiokäsitteen monikkoon pilkkominen liittyi hiljalleen yleistyvään diskurssiin kollektiivien relativistisesta sivistyksestä (Duara 2001, 100; ks. Huntington 1996, 21, 164), ja sivilisaatiollisesta elinkaaresta, jota Oswald Spengler oli popularisoimassa läntisessä Euroopassa vuoden 1918 teoksellaan *Der Untergang des Abendlandes* (Länsimaiden perikato). Argumenttinsa mukaan historialliset kulttuurit omaavat elinkaaren, ne ovat sivilisaatioiksi laajentumisen jälkeen myös kukistuneet, mikä tulee olemaan myös *lännen* kohtalona (Spengler 1918, 3, 21–22, 26–31, 50). Vladimir Alalykin-Izvekovin mukaan (2014, 446–447) Danilevski ei ollut ensimmäinen venäläinen sivilisaatioteoreetikko, mutta vaikuttavin 1800-luvun Venäjän keisarikunnassa. Vaikuttava hän oli myös geopolitiikkona, mutta merkittävin hallintovallan ulkopuolinen venäläisgeopolitiikko lienee ollut, tässä tutkimuksessa erikseen käsitelty, Fjodor Dostojevski (ks. luku 4).

Niin Danilevskin, Mahanin, Ratzelin, Kjellenin kuin Mackinderin tilallinen ajattelu perustui enimmäkseen toimijatason perspektiiviin, valtiojohdolle tuottamiensa policysuositusten muodossa. Argumentit olivat tilan hallintaan ja haltuunottoon liittyviä ongelmanratkaisuteorioita, joiden uskottavuutta pyrittiin lisäämään jälkikäteen katsottuna melko kaukaa haetuilla käsityksillä, jotka saattoivat kuitenkin ajan kontekstissa vakuuttaa retorisuudellaan. Oli kyse sitten uniik(e)ista sivilisaatio(i)sta, maantieteellisen sijainnin perusteella määrittävästä kulttuurisesta orientaatiosta joko kommunitaristis-autoritaariseen maavaltiuteen tai kaupallis-liberaaliin merivaltiuteen tai valtion kuvauksesta territorion ja kansan symbioosin muodostavasta elintilaa tarvitsevasta organismista, yhdisti näitä kaikkia

---

²³ Danilevskin mukaan entiteettien progressio on monisuuntaista ja siksi yksikään sivilisaatio ei voi saavuttaa korkeinta kehitystä muihin verrattuna; vain irrationaalinen historian tarkastelu johtaa eurooppalaisen sivilisaation yleismaailmallisuuden käsitykseen, jota on levitetty vahvojen valtioiden vallanlevityksen yhteydessä. Danilevski kumoo myös keisarikunnan liittymismahdollisuuden Euroopan yhteisöön, sillä Venäjä olisi liian vahva yksittäisjäsen, mutta nojaa myös keisarikunnan itsenäisyyden menettämiseen. Vain slaaviliitolla eli ekspansiolla itsenäisyys olisi säilytettävissä, ja muutoin se joutuu alistumaan ja luopumaan kulttuuris-historiallisista intresseistään. Yksistään Venäjä on Euroopan vastapainoksi liian heikko ja siksi siihen tarvitaan slaaviliittoa, jonka yhtenäisyyttä vahvistettaisiin venäjän kielen institutionalisoinnilla ja jäsenvaltioiden sisäpoliittisella autonomialla. Liitto laajentaisi Venäjän ulkopoliittista valtaa kohentaen asemaa valtiosysteemissä. Eurooppa pyrki heikentämään slaaviliittoa johdattelemalla maanalaisesti sen jäseniä liberalismiin ideologiaan ja pyrki sota-aikana liittämään osia itseensä tukien myös kaikkea antislaavilaista liikehdintää. (Danilevski 2002, 328, 337–340, 395, 440, 479, 511, 524, 549, 591, 594–597, 604, 617, 629, 633, 644–645.) Danilevskin argumentaation geopolitiittisuus koostuu sivilisaatiollisen geopolityn rakentamisen, kuten antagonistisen ja elinkaarellisen sivilisaatiokäsityksen ohella kovan ekspansion, kolonialisoinnin, sekä pehmeän imperialismiin, ideologian, kansallisen identiteetin, kielipolitiikan ja ”viidennen kolonnan” sekä voimatasapainon hahmottamisen aspekteista. Kirjoittaessaan hieman ennen Ratzelia, voidaan häntä pitää ”klassisena geopolitiikkona”. Danilevskia käsitellään myös Dostojevski geopolitiikkona -osiossa, ks. luku 4.)

määritelmiä mystifioitu kansallisromanttinen fatalismi mahtavamman imperiumin toivossa. Kyse oli *par excellence* valtion tilallista toimintaa ohjaavan idean rakentamisesta.

Karl Haushofer ja Nicholas Spykman lienevät keskeisimmät kirjoittajat, jotka paketoivat ja popularisoivat 1930–40-luvuilla, edellä esiteltyjen germaanisten ja anglosaksisten ajattelijoiden näkemyksiä geopolitiikka-sanan piiriin, ja ollessaan esikuviansa veroisia ultranationalisteja sekä akateemisia professoreita, jatkoivat he normatiivisen imperialismin pseudotieteellistä argumentaatiota kansallisvaltionsa keskusvaltaa ekspansioon kehottaen. Siksi käsitteen alkuperäinen konnotaatiokin rajoittuu tämän kuusikon tuottamien maailmankuvien ympärille. Haushofer teki *Geopolitikin* tunnetuksi Natsi-Saksan alkuaikoina soveltaen politikointiinsa eniten Mackinderiä ja Ratzelia: vaati Saksalle lisää *Lebensraumia* idästä joko sopien Neuvostoliiton kanssa tai sotimalla mahdollisten liittolaisten, Italian ja Japanin avulla. Argumentin oletetaan saavuttaneen Adolf Hitlerin hänen sihteerikseen ja puolue-eliittiin nousseen, Haushoferin opissa olleen Rudolf Hessin kautta. Yhtäläisyyksiä löytyy niin Hitlerin *Mein Kampf* -teoksesta kuin keskusvallan sotapolitiikastakin.²⁴ (Dodds 2007, 24, 32–33; Kearns 2009, 15–20.) Spykman omaksui pitkälti Mackinderin geopolitiittisen maailmankuvan, mutta määrittä Neuvostoliittoa ympäröivän vyöhykkeen eli Länsi-Euroopan, Lähi-Idän, Intian ja Kiinan kontrollon keskeiseksi maailmanherruuden kannalta²⁵ (Cohen 2015, 26; Meinig 1956, 555, 558; Sempa 2002, 72) ja näin suositti Mahanin tapaan Yhdysvaltain hallitusta jatkamaan imperialismia. Osmo Tuomi esittelee (1996, 36) Spykmanin geopolitiikka määritelmän²⁶ seuraavasti: ”Geopolitiikka on turvallisuuspolitiikan määrittämistä maantieteellisten tekijöiden perusteella. Kysymyksessä on parhaan mahdollisen turvallisuusjärjestelmän etsiminen tietyissä maantieteellisissä olosuhteissa. Päämääränä on tällöin rauha, ei laajentuminen.” Näin militaariseen rauhaan tähtäävä geopolitiikka ei kuitenkaan tarkoita alueiden kontrollipyrkimysten loppua, ja Spykmanin logiikka mahdollistaa verukkeen, jolla ekspansio voidaan oikeuttaa ”kunhan se takaa parhaan

---

²⁴ Geopolitiikka oli Haushoferille valtion kansallinen tieteenala, poliittisten prosessien ja maantieteellisen determinismin doktriini perustuen poliittiseen maantieteeseen (Cohen 2015, 15; Dugin 2010).

²⁵ Spykman määrittää Euraasian rantavyöhykkeen reunamaaksi (rimland), ja sen hallinnan sydänmaata kriittisemmäksi: ”joka kontrolloi reunamaata hallitsee Euraasiaa, joka hallitsee Euraasiaa, kontrolloi maailman kohtaloa” (Sempa 2002, 72; Cohen 2015, 26).

²⁶ Osmo Tuomen mukaan Spykman kategorisoi geopolitiikalle kolme merkitystä: synonyymi poliittiselle maantieteelle, natsien strategia, ja hänen määrittämänä paras mahdollinen maantieteellisiin tekijöihin perustuva turvallisuusjärjestelmä tavoitellen ekspansioon sijaan rauhaa (Tuomi 1996 36).

mahdollisen turvallisuusjärjestelmän”. Laajentuminen rauhan ja turvallisuuden saavuttamisen ”etsimisellä” näkyi Yhdysvaltain kylmän sodan patoamis- ja allianssipolitiikassa, joka Donald W. Meinigin mukaan (1956, 555) oli kuin Spykmanin teorian käytännön täytöntöönpanoa. Itse geopolitiikan käsite oli kuitenkin jo toisen maailmansodan päätyttyä demonisoitu natsien terminologiaksi (Dodds 2007, 24, 32–33, 35) ja käsitteen taustalla olevat argumentit leimattu pseudotieteeksi, kuten esimerkiksi Hans Morgenthau tekee (1948, 116) Mackinderin ja Haushoferin kirjoituksiin viitaten. Nuorempi tiedesukupolvi hyllytti käsitteen, kuten maantieteellisen determinisminkin keskittyen objektiivisempaan poliittisen maantieteen tarkasteluun (Dodds 2007, 24, 32–33, 35). Schmittkään ei käsitettä käytä, vaikka tekee (1997, 2006) geopolitiittista analyysia – objektiivis-kriittisellä otteella. Geopolitiikka palasi poliittiseen ja akateemiseen termistöön 1970-luvulla, eritoten Henry Kissingerin assosioidessa sen merkityksen suurvaltojen voimatasapainokamppailuksi (Ó Tuathail, 1998, 1), ja arkipäiväistyi 80-luvulla realismin koulukunnan keskuudessa (Dodds 2007, 39, 41) ikään kuin itsestään selväksi käsitteeksi, jolla viitataan valtaus-, sota- ja turvallisuuspolitiikkaan. Vasta 1980 luvulla palasi tieteen piiriin postmodernin tieteenfilosofian vaikutuksen myötä ”kriittisessä”, ”postmodernissa” ja ”uudessa muodossa” (ks. Gadžiev 1998; Ó Tuathail, 1998; Tuomi 1996).

Jälkikäteen ajateltuna oli vain ajan kysymys, koska vuosisadan vaihteen ekspansiiiviset ideologiat löytäisivät laajenemisen haittapuolia korostaneet kriittikkonsa. Tähän joukkoon lukeutunut englantilainen Norman Angell korostaa *The Great Illusion* -teoksessaan (1910) pasifismin materiaalisia hyötyjä, jotka olivat historiallisen kehityksen myötä ohittaneet valtaamisesta saatavan lisäarvon. Argumentin mukaan muutaman kymmenen vuoden aikana tapahtunut kommunikaatioteknologiakehitys oli tiivistänyt velkaperusteisessa finanssijärjestelmässä olevien valtioiden taloudellista yhteyttä ja siten keskinäisriippuvuutta, jolloin valtaus ei voinut enää johtaa onnistuneeseen omaisuuden anastukseen, sillä talousjärjestelmään sidottuun pääomaan kohdistetut toimenpiteet heijastuvat negatiivisesti hyökkääjän talouteen; valtaamisesta oli tullut tappiollinen investointi. Talous internationalisoi valtioiden suhteita hävittäen hiljalleen myös psykologiset jakolinjat kansojen välillä, Angell väittää. (Angell 1910, 32, 37, 51–52, 287, 298, 307.) Vaikka Angell antoi ymmärtää taloudellisen keskinäisriippuvuuden vallitsevan koko maailmassa, rajautuivat hänen tarkemmat viittauksensa (ibid. 51,53) ”puoleen tusinaan sivistyneitä” tai ”kristillisiä” valtioita, mikä käytännössä tarkoitti Pohjois-Amerikkaa ja läntistä Eurooppaa Saksa mukaan lukien. Logiikan mukaan taloudesta oli tullut uusi

ystävyyden vakuutus, joskaan se ei ollut vielä riittävä edes Angellin määrittämällä alueella, jossa oli juuri puhkeamassa ensimmäinen maailmansota. Argumentti, jonka mukaan valtiot liikkuisivat hiljalleen pois sodankäynnin tendenssistä (ibid. 185) näyttäytyi monille ensimmäisen maailmansodan jälkeen toivottavalta. Liberaalin internationalismin aate inkarnoitui Woodrow Wilsoniin, jonka visiot valtioiden välisen anarkian päättymisestä kontribuivat kansainvälisiä ongelmia rauhanomaisin ja oikeudellisin keinoin ratkovan Kansainliiton perustamiseen (Brown & Ainley 2005, 25; Sutch & Elias 2007, 33–34). Internationalismin argumentti siirsi politologista paradigmaa toimijatasolta toimijoiden välisen rakenteen tarkasteluun. Syntyi kansainvälisten suhteiden tieteenala rauhanomaisuutta painottavan liberalismmin (idealismmin) koulukunnan muodossa (Pursiainen 2000, 37). Kansainliitolla ei ollut kuitenkaan todellisia instrumentteja hillitä aggressiivista käyttäytymistä.²⁷ Ja kollektiivin uskottavuus horjui heti alkutaipaleella, sillä Yhdysvallat jättäytyi sen ulkopuolelle ja osa jäsenmaista suoritti 1930-luvulla aseellisia invaasioita (Japanin invaasio Kiinaan 1931, Italian Etiopiaan 1935 ja NL:n Suomeen 1939). (Sutch & Elias 2007, 36–37; Bull 2002, 231.)

Kansainliiton epäonnistuminen ja liberaalin internationalismin ongelmat nostivat kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa dominoineen liberalismmin kriitikot parrasvaloihin (Pursiainen 2000, 38). Edward Carr toteaa vuonna 1939 julkaistussa *The Twenty Years' Crisis 1919–1939*-teoksessaan, että vain kritiikiton katsanto poliittisiin ongelmiin johtaa oletukseen, jonka mukaan valta olisi poistettavissa politiikasta (Carr, 1981, 103–104). Carr oli argumenteillaan mukana palauttamassa kansainvälisten suhteiden tutkimukseen

---

²⁷ Kansainliitto perustettiin Versailles'n rauhansopimuksen yhteydessä vuonna 1919 (Sutch & Elias 2007, 184). Kansainliiton periaate perustui liberaaliin internationalismiin, mikä yksinkertaistaen tarkoitti ”sodan sijasta rauhaa” (Brown & Ainley 2005, 25). Keskeisenä hahmona Kansainliiton perustamisessa toimi Yhdysvaltojen presidentti Woodrow Wilson, joka johdatti valtionsa ensimmäiseen maailmansotaan vuonna 1917. Sodan jälkeen vuonna 1918 hän visioi kansainvälisiin suhteisiin perustavanlaatuista muutosta, mikä tarkoitti siirtymistä anarkiasta ja voimatasapainosta liberaaliin internationalismiin. Muutoksen mahdollistamiseksi Wilson kannatti uusien institutionaalisten rakenteiden muodostamista, mikä konkretisoitui Kansainliiton perustamisena vuoden 1919 rauhansopimuksen yhteydessä. (Sutch & Elias 2007, 33–34.) Wilsonin koulukuntalaiset pitivät voimatasapainoa epäluotettavana, sillä sitä oli käytetty Wienin kongressissa valtioiden pyrkimyksiä estävänä mekanismina, mutta myös siksi, koska 1914 aikaisen tasapainon nähtiin johtavan ensimmäiseen maailmansotaan (Cassels 1996, 147). Niinpä se rakennettiin oikeusperiaatteen perustalle. Kansainväliset ongelmat ratkottaisiin rauhanomaisesti Kansainliiton päätösten mukaisesti. (Brown & Ainley 2005, 25.) Uusi yritys maailman kontrolloimiseksi vaikutti ideana lupaavalta, mutta todellisuudessa sen toimivuus oli tuohon tuomittu jo alkutaipaleella. Joidenkin arvioiden mukaan perustettu systeemi muistutti vuoden 1648 Westfalenin rauhansopimusta, sillä se ei todellisuudessa pyrkinyt estämään suvereenien valtioiden oikeutta sotatoimiin omia intressejä tavoiteltaessa. (Sutch & Elias 2007, 36.)

reaalipolitiikan näkökulmaa antaen kipinän realismin koulukunnan muodostumiselle (Pursiainen 2000, 38).

“After the first world war, the liberal tradition was carried into international politics. Utopian writers from the English-speaking countries seriously believed that the establishment of the League of Nations meant the elimination of power from international relations, and the substitution of discussion for armies and navies. "Power politics" were regarded as a mark of the bad old times and became a term of abuse.” (Carr 1981, 103.)

Utopismi oli Carrin mukaan ongelmallista myös siinä mielessä, että se painotti keskinäisriippuvuutta ainoana relevanttina kansainvälisiin suhteisiin vaikuttavana faktana (ibid. 12). Kritiikki kohdistui siten liberalistien tekemään rajaukseen, joka mahdollisti valtaspektin pudottamisen valtioiden dynamiikkaan vaikuttavien tekijöiden hierarkiassa. Tämä utopistinen rajaus vääristi politiikan tutkimusta ja teki Carrin mukaan (ibid.) poliittisesta teoriasta normatiivista. Vaikka valta on Carrin argumentin keskiössä, haastaa hän territorion merkityksen tulevaisuuden toimijuudessa. Poliittinen valta organisoitiin Carrin mukaan vielä 40-luvulla territoriossa, joka näkyi toimijoiden tilallisena kasvuna, ja suurempi koko oli korreloinut omavaraisuuden tasoon. Jatkuva kasvu kohtaa kuitenkin jossain vaiheessa disintegratiiviset prosessit, Carr kirjoittaa. (ibid. 228–230.) Territorion *per se* haltuunoton merkityksen haihtumisen ennustuksellaan, Carr oli geopolitiikan futuristi, joskin oletama ei ollut ajan kontekstissa uskottava, sillä Hitler oli juuri käynnistämässä ”elintilaoperaationsa”. Näin lyhyen ajan sisällä oli tapahtunut tieteellisen paradigman muutos. Kansainvälisten suhteiden tieteenala oli liikuttanut perspektiiviä toimijatasolta rakenteen tarkasteluun, jolloin valtioiden normatiivisesta imperialismista kirjoittaneet geopolitiikot saivat rinnalleen objektiivisemmän tulokulman omaavat realistit.

2.6 ”Suuren ja mahtavan” integratiivinen paradoksi ja keinotekoinen kilpajuoksu geopolitiikan todellista mestaria vastaan

Viimeistään maailmansodat olivat romuttaneet eurosentrisen maailmanjärjestelmän, jonka tilalle muodostui kahden imperialistisen supervallan voimatasapainoon perustuva globaalin tilan jakava Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välinen järjestys, Schmitt kiteyttää (2006, 245, 305, 353). Muuten varsin holistisessa analyysissään, Schmitt keskittyy (2006) lähinnä Länsi-Euroopan, ”uuden maailman” ja Afrikan kontekstiin, mutta jättää Venäjän keisarikunnan kehityksen analyysin tekemättä ottaen (vuoden 1954 analyysissään) Neuvostoliiton annettuna realiteettina. Tästä huolimatta hän laati kolme vaihtoehtoista, joskin laveaa tulevaisuuden maailmanjärjestyskenaariota, jotka olivat kaikki jossain määrin

realisoituneet 2020-luvun kynnykselle tultaessa: toinen supervalta voittaa kamppailun, saavuttaa globaalin suvereeniuden ja kontrolloi integroimansa maailman omin standardien ja ideoin, vallitseva voimatasapainojärjestelmä säilyisi teknologiakehityksen mahdollistamassa kontekstissa, tai uusi maailmanjärjestys kehittyi muutaman itsenäisen ja homogeenisen *Großraum*in tai blokin välisen tasapainon muotoon (Schmitt 2006, 353–355). Ennustusta kirjoittaessaan keskimäinen skenaario oli vasta intensifioitumassa: Saksa ja Koreat oli juuri jaettu, NATO (1949), Varsovan liitto perustettu seuraavana vuonna ja asevarustelu vasta kiihtymässä kohti kuuluisaa tulenarkaa Kuuban ohjuskriisiä (ks. Leffler & Westad 2010). Vaikka kansainvälisten suhteiden tieteenalan kontekstissa liberaaliteoreetikoiden esittämät keskinäisriippuvuuden ja kollektiivisen turvallisuusorganisaation rauhan takaavat argumentit olivat menettäneet kansainliiton ja maailmansotien jäljiltä uskottavuutensa, ei kulta-aikaansa viettäneet realistitkaan nähneet tarpeelliseksi tarkastella uusien geopolityjen muodostamis- ja integraatioprosesseja. Realisteille riitti, että maailma oli pitkälti selitettävissä valtioiden yleisluonteisilla valtapyrkimyksillä ja keskinäisellä anarkialla, jossa ne allianssien vahvistamana jakautuvat materiaalisen kyvykkyytensä, eritoten militaarisen kapasiteettinsa perusteella kaksi- tai moninapaiseksi voimatasapainosysteemiksi. Kovan voiman ”mittaus”, ydinpommien aikaansaaman pelotevaikutuksen arviointi sekä voimatasapainomuutoksesta johtuvat sodat, joita ei teoriassakaan voinut estää, olivat tilasta ja toimijoiden ideationaalisista ominaisuuksista riippumattomia teoreettisia *totuuksia*, jotka tyydyttivät pitkään kansainvälisten suhteiden tieteenalan debattia. Tosin 1980-luvun kynnyksellä muodostuneen *englantilaisen koulukunnan* argumentaatio tarkoitti käytännössä valtiolliset rajat ylittävien informatiivis-kommunikatiivissa, taloudellisessa ja institutionaalis-byrokraattisessa tilassa selkeästi integroidun geopolityn, kuten *lännen* muodostumista, mikä oli kritiikki realismin statismien ja anarkian absoluuttisuudelle. Esimerkiksi Hedley Bull kuvaa kansainvälisen yhteisön tarkoittavan tilannetta, jossa ryhmä valtioita jakaa tietyt yhteiset arvot ja intressit sekä ylläpitävät yhteisön sääntöjä ja instituutioita sekä kokevat kuuluvansa yhteisöön (Bull 2002, 13). Anglosaksinen yhteisö, johon Bull viittaa, on kuitenkin seurausta Britti-imperiumin integratiivisesta geopolitiikasta ollen sitä kautta geopolity, jonka ideationaalinen ja institutionaalinen valta palautuu keskuksiin. Realismin jäykkiä totuuksia alettiin samoihin aikoihin kyseenalaistaa myös neoliberaalien, kuten Robert Keohanen ja Joseph Nyen toisen sukupolven keskinäisriippuvuusargumentein (2010); Angellin ja Bullin tapaan länsimaisessa kontekstissa osoitettiin todistein. Sittemmin kehitettiin, eritoten Aleksandr

Wendtin kontribuoina (1999) konstruktivismin suuntaus, joka lienee kansainvälisten suhteiden tieteenalan monialaisin ja siten käyttökelpoisin, mutta neorealistien luoman systeemitason tarkastelun perinnön jatkajana, tulokulma abstrahoi toimijoiden politikoinnin pois. Kansainvälisten suhteiden tieteenalan teorioiden ongelmana on pitkälti sen systeeminen ja sitä kautta toimijoiden rakennetta *muokkaavan* tarkastelun laiminlyönti. Sen sijaan, että tarkastellaan ”mitä on”, enemmän kertova tulokulma tarkastelee ”miten tehtiin”. Edellisellä ei voi mielekkäästi selittää, miten esimerkiksi Saksa onnistuttiin jakamaan ja kääntämään sen puoliskot lyhyessä ajassa entisten vihollisten leiriin, eritoten kotimaan yleisön hyväksynnällä (ks. Jackson 2006), eikä sitä, mitkä tekijät johtivat siihen, että Neuvostoliitto romahti, varsinaista sotaa käymättä. Tosin Nyen myöhemmin (2004) lanseeraamalla *Soft powerilla* ja *Smart powerilla*²⁸ voidaan toimintaa teoreettisesti tarkastella, mutta ne ovat käsitteinä niin haaleita, että ne joudutaan jälleen käsitteellistämään eri politiikan alueissa tapauskohtaisesti ja selittämään toimijoiden harjoittamia historiaan sidonnaisia geopolityn rakentamisesta koostuvia diskursiivis-retorisia, geoeconomisia, kuin formaaleja integraation ja separaation *prosesseja*.

Se miten eurosentriinen maailmanjärjestys ja eurooppalaiset toimijat olivat ”haihtuneet” puolella vuosisadassa geopolittisina toimijoina jakautuen kahden eri valistusateen ja niihin nojaavan talousjärjestelmän, *läntisen* ja *itäisen* valtakeskusten periferiaksi sekä asevarustelu- ja voimatasapainovyöhykkeeksi – muodostuen siten eräänlaiseksi Danilevskin, Mahanin, Mackinderin ja Spykmanin rakentamien skenaarioiden symbioosiksi – on selitettävissä toimijoiden harjoittamien geopolittisten prosessien tarkastelulla.

Yhdysvaltain johtaman *lännen* ja Neuvostoliiton johtaman *idän* geopolityjen muodostus erosi kolmessa tilalottuvuudessa tehdyn integraation laadussa, ja myös itse valtiot olivat lähtökohtaisen yhtenäisyytensä osalta verrattain epäsuhtaisia. Epäsymmetria kumpusi myös yhteiskunnallisen ideologian ontologisuuden teoreettisesta vastakkaisuudesta. Vaikka molemmat valistusajan maallistuneet aatteet pohjautuivat materialismiin ja rationalismiin, toinen perustui dynaamiselle voitontavoittelulle, toinen

---

²⁸ Nye määrittää (2004) pehmeän vallan (soft power) kykynä vaikuttaa muihin toivotun lopputuloksen saavuttamiseksi ilman pakkovaltaa tai taloudellisia kannusteita; tavoitteet saavutetaan, kun saadaan toiset toimijat haluamaan samoja päämääriä. Pehmeä valta voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: 1) vaikutusvaltaan, 2) toimijan argumentin tehokkuuteen ja 3) toimijan kulttuurin ja instituutioiden houkuttelevuuteen. Nämä abstraktit ominaisuudet ikään kuin suostuttelevat muut toimijat näkemään kansainväliset suhteet saman normatiivisen linssin läpi ja haluamaan samoja asioita. Smart power on puolestaan yhdistelmä kovan ja pehmeän vallan keinoja.

staatillisemmalle tasa-arvolle – pitkään jatkuva ja tasainen kilpailu oli jo teoriassa mahdoton yhtälö, ainakin paperilla. Toinen selkeä ero oli siinä, että liberalismi ja kapitalistinen talousjärjestelmä oli juurtunut anglosaksiseen maailmaan jo 1700-luvulta alkaen, puolestaan sosialistisella aatteella ei ollut juurikaan jalansijaa vielä 1900-luvun vaihteen Venäjän keisarikunnassa, eikä varsinkaan suunnitelmataloudella. Hypoteettisesti kuvattuna, keisarikunnan periferiassa nuorena asunut, ortodoksisen kirkon ja venäläisen kyläyhteisön menoihin osallistunut talonpoika Iivan, ei ollut nuoruudessa sosialismista kuullutkaan, ja Pietarissa asuva seurapiirielämän karkeloita kiertelevä edistysmielinen aristokraatti Konstantin, oli saanut sosialismista perustiedot lähinnä kotikasvatuksen ja kirjallisuuden kautta, mutta ei ollut nähnyt sellaista käytännössä. Vuosien päästä niin Ivan kuin Konstantin olivat nähneet maailmansotien, sisällissodan, ja useamman totaalisen muutoksen traumaattiset vaikutukset, edustaen venäläisten sijaan, toverillisen yhteiskuntaluokan subjekteja – mutta vain silloin, jos olisivat säästyneet Bolševikkien ja niiden perään Stalinistien suorittamasta, kautta Venäjän historian radikaaleimmasta ja bruttaaleimmasta muutoksesta. Geopolityn ideationaalinen, taloudellinen ja institutionaalinen perusta tuhottiin maailmansotien välisenä aikana, kuten myös Iivanin ja Konstantininkin identiteetti ja elämäntapa, puhumattakaan muiden väestöryhmien kohtalosta. Puolestaan yhdysvaltalainen itärannikolla asuva keskiluokkainen ja tasaisesti vaurastuva George, oli jo lapsuudesta saakka tottunut, kuten hänen englantilainen isoisoisänsäkin, voitontavoitteluun vapaassa ja rikkaassa imperiumissa. Yhdysvaltain ja Georgen ideationaalinen, institutionaalinen ja taloudellinen pohja säilyi vuosien ajan – 1930-luvun suurta lamaa lukuun ottamatta – suhteellisen stabiilina. Eksistentiaalinen *me* paitsi säilyi, myös laajeni, ja *muukalainen* oli vaihtunut ”natseista” ”neukuiksi”. Yhdysvaltain keskushallinto, eritoten Wilsonin ja Trumanin johtamana, sai kanavoida geopolitiittisen integraation resurssinsa ekspansioon. Puolestaan Leninin ”petyttyä” sosialistisen maailmanvallankumouksen (ks. Tsygankov 2010, 8) rajoittuneen yhden romahduksen partaalla olevan hallintoalueen keskusvallan kaappaamiseen, saattoi Bolševikkien ja sittemmin Josif Stalinin varteenotettavimpana vallan säilytysstrategiana olla suhteellisen kyvykkään ja sisäiset uhat järjestelmällisesti eliminoivan totalitaarisen valtiomuodon rakentaminen. Miten uusi geopolity Neuvostoliitto ja sen subjekti neuvostoihminen yritettiin rakentaa? Paradoksaalisesti, osoittamalla sisäinen *muukalainen* ja tuhoamalla geopolityn historiallinen perusta.

Smithin mukaan bolševikkien yksipuoluediktatuurin muodostumisen nopeuteen vaikuttivat epäilemättä olosuhteet: disintegroitu imperiumi, viranomaisten

fragmentoituminen limittäisiksi auktoriteeteiksi, romahtanut talous ja armeija, lisääntynyt rikollisuus sekä vallankaappaukseen kohdistunut vastustus. Bolševikit täyttivät kymmenien miljoonien toiveet sodasta vetäytymisestä eikä kannatusta puuttunut stabiilin valtion jälleenrakentamisestakaan. Lenin ja Trotski pettivät lupauksensa vallan jakamisesta neuvostoihin, kuten myös koalitiollahituksen muodostamisesta muiden sosialistipuolueiden kanssa. Heidän perustamansa instituutiot olivat puolueen alaisia (Sovnarkom), eivätkä he karttaneet häikäilemätöntä diktatuuria valtion jälleenrakennuksessa. (Smith 2006, 137, 139.) Bolševikit käynnistivät Trotskyn rekrytoiman puna-armeijan avulla kampanjan vastavallankumousta ja kriitikoitaan vastaan koostuen pluralistisesta *valkoisten* ryhmästä, kuten kauppa- ja maataloustoimijoista ja monarkian kannattajista.²⁹ Sisällissodan aikana bolševikit aloittivat vallankumousta jämäköittävät uudistukset; osa puoluejäsentä kannatti proletaarikulttuurin rinnakkaista rakentamista vallitsevan kulttuuripohjan rinnalle, mutta keisarikunnan kulttuuriperustan romuttamista kannattavat voittivat. Keskusvalta poisti kiireesti tittelit, yksityisomaisuuden sekä rankit ja uudisti käsitteistön, sosiaaliset hierarkiat, rituaalit, festivaalit, myytit, ”vallankumouksellisen moraali- ja oikeuskäsityksen”, paransi naisten asemaa uudella perhekoodilla, erotti kirkon valtiosta (esimerkiksi koulut kirkollisen instituution hallinnasta), haltuunotti opetussysteemin painottaen lukutaidon ja ”valistuksen” merkitystä, reformoi aakkosiston ja kalenterin pyrkien tekemään itse vallankumouksesta tradition lauluilla, puoluelehdellä, iskulauseilla, pamfleteilla ja festivaaleilla täydentäen jälkikäteen kumousnarratiivia upean tulevaisuuslupauksen muodossa. Bolševikit perustivat myös ”proletkultin” (proletaarinen kulttuuri-koulutus organisaatio) mobilisoiden työväkeä luovaan toimintaan – aktiivit representoivat sen sisällön poliittis-taloudellisen perustan muuttamiskamppailuna. Toimien laajuus korostaa sitä, kuinka kapea-alaista kommunistien kulttuuripääoma alussa oli, Raleigh toteaa. Puolue sai kuitenkin nopeasti 1,5 miljoonaa jäsentä ja sisällissodan voiton kynnyksellä bolševikit julistivat kommunismin voittoa,

---

²⁹ Pelätessään valkoisten voittoa, muut sosialistipuolueet tukivat ”punaisia”, ja pelätessään sosialistista vallankumousaaltoa, ympärysvallat tukivat ”valkoisia” – lähettivät kalustoa ja joukkoja satamiin ja rautatieyhteyksille, joskaan eivät kyenneet legitimoimaan kotiväelle varsinaista interventiota, Donald J. Raleigh kirjoittaa (2006, 143,145). Terrori oli osa yhteenottoja, esimerkiksi Ekaterinburgin bolševikit murhasivat Nikolai II:n perheineen. Vuonna 1920 etelän ja Siperian alueita hallinneet valkoiset hävisivät sisällissodan epäonnistuttuaan Moskovan invaasiassa, mutta heillä ei ollut myöskään koherenttia ideologiaa. ”One, Great, and Indivisible Russia”-iskulause kiteyttää ongelman, Raleigh jatkaa. Sisällissodassa kuoli arviolta kahdeksan miljoonaa ihmistä, kaksi miljoonaa keski- ja yläluokkaista emigroitui maasta ja sodan jälkeen (1921–23) noin viisi miljoonaa menehtyi nälkään. Sodat tuhosivat infrastruktuurin ja elintason. Teollinen tuotanto laski alle 30 % siitä mitä se oli ennen vuotta 1914. (ibid. 145–147, 166–167.)

neuvostovallan selviytymistä ja kapitalismin loppua. Sankaritarinalla rakennettu maailma omistettiin etuoikeutetulle työläisluokalle. (Raleigh 2006, 143–144, 148, 154–157.)

Bolševikkien organisoima taloussysteemi ”sotakommunismi” (1918–1921) käsitti yksityisomistuksen ja kaupankäynnin rajoitteita, lokaalitalouden keskittämistä, ruokadiktatuuria ja viljan anastuksia, työvoiman militarisointia sekä työläisten kehottamista pankkien kontrollointiin. Taloudesta vastasi Sovnarkhoz, jonka paikallisneuvostot perustettiin provinsseihin. Kun talonpojat pakotettiin epäedulliseen vaihdantaan, käytännössä kolonialisoitiin, ryhtyivät he kapinaan, johon keskusvalta vastasi nuoria talonpoikia mobilisoimalla, tuomalla nälkäisiä kaupunkilaistyöläisiä keräämään satoa, veronkorotuksilla sekä hyökkäämällä uskontoon, patriarkaaliseen kulttuuriin ja sukupuolirooleihin; se kohdisti maalaisväestöön ennennäkemätöntä alistusta. Kuitenkin myös työläisiä ajautui oppositioon pettyessään tyhjiin lupauksiin ja jäädessään työttömiksi taloussyöksyn ja polttoainekatkosten sulkiessa tehtaita. Työttömien ja työssäkäyvien kuilu kasvoi, eivätkä palkat pysyneet hintakehityksessä, mikä pakotti turvautumaan mustaan pörssiin ja rikollisuuteen. Työläisluokan tuki oli kuitenkin keskeistä proletaarien diktatuurin legitimoinnille, siksi bolševikit jälleenrakensivat diskursiivis-retorisesti työläisluokan identiteetin ja sosiaalipsykologisen statuksen: uusi työläinen tarkoitti käyttäytymiskoodia ja luokka toimi symbolisena pääomana, jonka ulkopuolelle jäivät edustivat alempiarvoista *toiseutta*. Sotakommunismi lujitti autoritarismia muokaten talouden perustaa keskittämisen, valtio-omisteisuuden, ylijäämälunastuksen ja työvoiman pakkoalokaation suuntaan, mikä tehtiin retorisesti uurastajaluokan hyväksi. Kuuden vuoden sotiminen oli kuluttanut tarvikkeet, koneet ja infran sekä uuvuttanut työvoiman epätoivon partaalle. Yksipuoluejärjestelmä jämäköityi, kun kansalaiset yrittivät selviytyä arjesta. Sisällissodan voitettuaan keskusvalta käänsi kurssia aloittaen (1921) suhteellisen liberaalin talouspolitiikan NEP:n: viljan pakkolunastukset korvattiin alhaisimmilla veroilla ja talonpojille sallittiin ylijäämämyynti, kansalaisille sallittiin maltillinen kaupankäynti ja tuotevalmistus, mikä muodosti laillisen yksityistalouden valtiojohtoisen rinnalle. NEP:llä houkuteltiin työväkeä kaupunkeihin, joissa väestö oli sotien seurauksena vähintäänkin puolittunut. Vuoteen 1925 mennessä Neuvostoliiton (1922) keskusvalta oli saanut vuosikymmenen kaaoksen rauhoitettua. Väestömäärä ylitti sotia edeltävän tason, valuutta- ja verotusreformien sekä teollisuuden ja ulkomaankaupan kohenemisen myötä talous kääntyi ylijäämäiseksi ja rautatieliikenne oli ennätystasolla. Elintaso koheni niin työläisten kuin yrittäjien keskuudessa, joiden vaurastuminen oli ristiriidassa puolueideologian suhteen.

Moskovassa elettiin jopa ylellisesti: kalliit turkikset ja timantit yleistyivät teattereissa, kasinoita ja yökerhoja avattiin, amerikkalainen jazz soi ja Hollywoodin-elokuvat pyörivät valkokankailla. (Ball 2006, 169–171; Raleigh 2006, 157–161, 164, 167.) Tämä koski tietenkin vain marginaalista väestönosaa, eikä paljasta taustalla olevaa menetystä, katkeruutta ja kollektiivien traumaa, mikä eritoten sisällissodan jälkeisessä kontekstissa oli muodostanut eri osapuolien mielikuvissa valtionsisäisen *vihollisen*, monien silmissä itse keskusvallan. Suuri väestönosa oli ennen kaikkea *muukalainen* itselleen, suhteessa vuosikymmenen takaiseen identiteettiinsä, suhteessa keskusvaltaan ja epävarmoihin tulevaisuusnäkyymiin. Pamfletit ja laulut eivät muistia pyyhi.

Poliittisen keskustelun maadoittamisen lomassa, bolševikit tuomitsivat myös geopolitiikan porvarillisena suuntauksena (Juntunen 2000, 88), mutta 1920-luvulla syntyi uusi kommunisminvastainen slavofilian muoto, *Euraasianismi*, joskin maasta emigroituneiden Nikolai Trubetskoin ja Pjotr Savitskin kehittämänä (Mäkinen 2008, 38). Trubetskoin mukaan Tšingis-kaani yhdisti ensimmäisenä Euraasian, jonka hallinta siirtyi sittemmin turaaneilta oman kulttuurin, politiikan ja talouden kehittäneille venäläisille, jotka tosin joutuivat eurooppalaisten imperialismin pakottamana turvaamaan autonomiansa heidän teknologiaansa adaptoiden (Trubetskoi 2003a, 150, 214–215). Savitski täsmentää, ettei Venäjä ole *Eurooppa* eikä *Aasia* vaan muodostaa erillisen maanosan, jossa vallitsee muilta vaikutteita ottanut, mutta silti *sui generis* venäläiskulttuuri. Euraasianismi kieltää eurooppalaisen kulttuuri- ja progressiökäsityksen universaaliuden jatkaen 1830-luvulla alkanutta slavofiilien traditiota. Euraasian idean tulisi olla originaali tehden valtiosta *ideokratian*, johon kommunismi on ideologiana kelpaamaton, sillä ei Venäjällä ole historiallista merkitystä. (Savitski 2002, 288; 2003a, 657, 659, 662–663, 665; 2003b, 680.) Trubetskoi näkee sosialismin roomalais-germaanisen kulttuurin tuotteena, ja Euraasia-Venäjän eurooppalaisimperialismia vastustavana realiteettina tukien kolonialisoituja kansoja. Kansalliskulttuurin tulisi pohjautua aitoon ortodoksisuuteen, jonka voimalla tataarien valta käännettiin venäläiselle ortodoksikeisarille. Euraasia-Venäjä tunnustaa eri kansallisuuksien oikeudet antaen niille suurimman autonomian valtakunnan yhtenäisyyden säilymisen rajoissa, ja koostuessaan slaaveista ja turaaneista (tataarit, tsuvassit, marit, baskiirit), ei panslaavius ole kestävä ajatus. (Trubetskoi 2002, 204; 2003a, 207, 213; 2003b 111–113, 119, 122.)³⁰ Huomionarvoista euraasianistien argumentissa on painotus

---

³⁰ Yksi Savitskin pääkäsitteistä Месторазвития (aluekehitys) tarkoittaa sosiaalis-poliittisen ympäristön ja territorion välistä yhteyttä ollen kuin ”maantieteellinen yksilö”, muistuttaen näin saksalaisen orgaanisen koulukunnan ideoita (Kolosov & Mironenko 2001, 157).

valtiollisen ideologian historiallisen relevanssin ja sitä kautta ideationaalisen koherenssin tärkeydessä, samoin kuin kritiikki vieraan aatteen adaptoinnista geopolityn integroimiseksi. Tuodessaan esille slavofiileille tyypillistä länsikritiikkiä, mutta ei niin tyypillistä monikansallista realiteettia, tarjoavat he historiallisesti merkittävää ortodoksista ideologiaa, joka toisaalta on ristiriidassa monikansallisuuden ja siten moniuskonnollisuuden suhteen; kokonaisväestöä yhdistävän idean osoittaminen jää tulematta. Omintakeista on myös tunnustus Mongoli-imperiumin pioneerityölle Venäjän alueen ”integroinnissa”. Joka tapauksessa suuntauksella ei Neuvostoliitossa ollut vaikutusta, joskin keskusvalta kohtasi monikansallisuuden ja ideationaalisen integraation haasteet. Jo Lenin lievitti kansojen keskusvallan vastaisen nationalismin nousun uhkaa tukemalla ei-venäläisten alueiden kulttuurista kehitystä ja tähdäten keskusvaltaisen, monikansallisen ja anti-imperiaalisen sosialistisen valtion rakentamiseen (Raleigh 2006, 151). Stalin tähtäsi samaan idean tasolla (ibid.), eliminoiden kuitenkin ”kansallisen uhan” pitkälti machiavelliläisessä hengessä, mutta totalitaarisessa sfäärissä. Stalin suoritti geopolitiittisen kokeen: voiko kansalaiset assimiloida pakolla vieraan identiteetin ja elämäntavan *omaksujiksi*. Ja toisaalta, voiko takapajuksen, mutta väestö- ja resurssirikkaan valtion nostaa lyhyessä ajassa maailmanpoliittiseksi toimijaksi.

Stalinistijohto ei voinut sivuuttaa keisarikunnan kehnoa menestystä vuosisadan alun sodissa, joka johtui pitkälti alkeellisesta teollistumisesta ja maataloustuotannosta, johtuen käytännössä tsaarivallan kumoutumiseen (Barber & Harrison 2006, 220–221). Kun kommunistisen liikkeen kehitys oli Kiinassa vallitsevan sisällissodan (1927–36) johdosta epävarmalla pohjalla, ja Britannia oli juuri katkaissut Neuvostoliittoon diplomaattiset suhteet uhaten sitä sodalla sekä länsimaiden lainananto Neuvostoliiton teollistamiseksi kiristyi, Stalin käänsi katseen sisäisiin resursseihin, joiden hyödyntäminen jäi ainoaksi vaihtoehdoksi sosialistisen valtion rakentamisessa, David R. Shearer rationalisoi keskusvallan toimia (2006, 199–200). Poliittis-taloudellinen ja ideologinen riippumattomuus edellytti muusta maailmasta eristäytymistä ja totalitaristisen järjestelmän muodostusta (Gadžiev 1998). Yleiset alkeellisen teknologiatason olosuhteet mahdollistivat platonilaisen geopolityn konstruoimisen machiavelliläisillä metodeilla, mutta vain vuosikymmeniksi. Vuonna 1929 pitämässään puheessa Stalin vetosi puolueeseen ja työläisluokkaan valtion modernisoimiseksi nopealla aikataululla; Neuvostoliitto ja vallankumous säilyisivät vain siinä tapauksessa, mikäli satavuotinen jälkeenjääneisyys kurottaisiin umpeen vuosikymmenessä – turvallisuus edellytti pikaista teollistumista ja

”kulakki”-luokan lopullista tuhoamista, Shearer esittelee (2006, 200). Virallinen *muukalainen* löytyi siis sisältä. Kommunistipuolue käynnisti sosialistisen hyökkäyksen, viisivuotissuunnitelman (1928–33), käsittäen massiiviset teollisuusprojektit, maatalouden kollektivisoinnin ja tehostamisen, valtavat koulutusreformit ja kulttuuri-investoinnit, jotka integroitiin suunnitelmatalouden systeemiin ja realisoitiin brutaalilla työvoima- ja väestöpolitiikalla (Shearer 2006, 192–193, 199). Stalinistien teollisuusprojektit koostuivat valtavien metalli- ja konetuotantokeskusten perustamisesta (esim. 100 000 työläisen Magnitogorsk) sähkövoimaloiden, pato- ja kanaalisysteemien (esim. Vienanmeren-Itämeren-kanava) rakennuksesta sekä teollisuustehtaiden pystyttämisestä, joissa massatuotettiin traktoreita, lentokoneita ja laivoja, erillisen sotateollisuuden ohella. Energian, hiilen ja rautamalmin tuotanto monikymmenkertaistui ja valtio kääntyi maakaasun tuojasta viejäksi. Muutaman vuoden aikana realisoidut suurhankkeet toteutettiin raadollisen ihmistyövoiman ja lukemattomien uhrien kustannuksella. Puolestaan maatalouden kollektivisointi- ja tehotuotantopolitiikka käsitti yksityismaanomistusjärjestelmän tuhon ja suurten maatalouslaitosten tulon. Kolhoosit olivat talonpoikien ylläpitämiä, sovhoosit puolestaan suoria valtionfarmeja, joiden työvoima, maatalousproletaarit, sidottiin valtion palkkajärjestelmään. Kampanja aiheutti talonpoikien ja maalaisväestön keskuudessa laajaa vastustusta. Valtion toimia pidettiin maalaiskuntaan kohdistuvana sodankäyntinä, minkä keskusvalta käänsi retorisesti ”rikkaiden” ylivalan päättäväksi luokkataisteluksi ja köyhien maalaisten auttamiseksi sosialismin rakentamisessa. ”Dekulakisaatiota” legitimoitiin alun alkaen luokkasodan propagandalla ja toteutettiin mobilisoimalla lokaalit puoluetoimijat, poliisi ja turvallisuusjoukot, jopa armeijan osastoja ja vapaaehtoisia tehdastyöläisjengejä käytettiin pakkokollektivisoinnin sokkijoukkoina. ”Kulakeiksi” nimettyjen vastustajien omaisuus takavarikoitiin, heidät lähetettiin perheineen vankifarmeille, kaukaisiin pohjoisen ja Keski-Aasian uudisasutuskeskuksiin tai teloitettiin vihollisluokkana. Vuoteen 1933 mennessä vähintään kaksi miljoonaa maalaista oli deportoitu, valtava määrä teloitettu ja lukemattomia menehtynyt nälkään tai epämääräisissä oloissa. Jo 60 % talonpojista työskenteli massafarmeilla, mutta etelässä, Länsi-Siperiassa ja Ukrainassa kollektivisointi kattoi liki 100 %. Maalaiselämä muuttui totaalisesti, farmiväestöltä kiellettiin luvaton matkustelu ja evättiin suurimmassa määrin sisäinen passi, joka oli edellytyksenä muutolle ja työpaikan vaihdolle – kollektivisointi oli uusi maaorjuuden muoto. (ibid. 192–200.)

Stalinistijohto vastasi asutus-, talous-, teollisuus- ja logistiikkapolitiikallaan pitkälti niihin ”ongelmiin”, joita oli esitetty esimerkiksi vuosisadan alussa Pjotr Semjonov-Tian-

Shanskin ja Neuvostoliiton kontekstissa I. L. Solonevitsin toimesta (Juntunen 2000, 89). Semjonov-Tian-Shanski problematisoi infrastruktuurin epäsymmetrian suhteessa valtion territorioon: keisarikunta muodostettiin kolonialisoimalla läntisestä keskuksesta, jolloin itä jäi harvaan asutuksi, jälkeenjääneeksi ja alttiiksi monimiljoonaisen ”keltarodun” invaasiolle – skenaario oli estettävissä siirtämällä kulttuuris-taloudellinen keskus Uralin itäpuolelle, valtion maantieteelliseen keskustaan perustamalla sinne pääkaupunki tai metropoleja, minkä myötä valtiosta kehittyisi kulttuuris-taloudellisesti ja demografisesti stabiilimpi lähentäen Kaukoitää keskustaan ja lisäten itäistä puolustuskykyä, Kolosov ja Mironenko esittelevät (2001, 155–156) Semjonov-Tian-Shanskin argumenttia. Puolestaan Solonevits väittää – Juntusen (2000, 88) esittelemänä – valtion köyhyyden ja kansan kehnon vapaustason olevan riippumatonta päättäjien politiikasta, sillä etäisyydet ja karut luonnonolosuhteet pitivät turvallisuuskulut korkeina ja hallinnan autokraattisena. Esimerkiksi USA:n vauraus ja vapaus selittyvät valtion otollisemmalla sijainnilla (ibid.). Stalinistijohto vastasi ”maantieteellisen determinismin ongelmaan” siirtämällä väestöä uusiin teollisuus-, maatalous- ja työleirikeskuksiin, integroi valtion etäisyyksiä logistisen infrastruktuurin rakentamisella sekä käynnisti vaurastumista ja materialisoimista edistävä teollisuus- ja maataloustuotantoprojektit toteuttaen politiikkansa ihmisarvon kustannuksella.

Yksityismaanomistuksen ja farmien tuhoaminen kulki yksityiskaupan alasajon rinnalla, mikä tapahtui raskaalla verotuksella, myynnin asteittaisella illegalisoinnilla ja ”kapitalisti-NEP:läisten” demonisoinnilla. Poliisi aloitti kauppiaiden ja välittäjien pidättämisen, viranomaiset sulki jälleenmyyntikauppoja, kielsivät maalaismarkkinat ja ajoittain jopa yksilöiden väliset omaisuuskaupat. Vaihdamman tuli tapahtua valtion kontrolloimien kauppojen ja systeemien kautta, markkinamekanismit korvattiin suunnitelmataloudella. *Gosplan* suunnitteli kaikki investoinnit, hinnat, tuotantomäärät ja jakelun. Kapitalismi kuihtui, mutta lieveilmiönä syntyi uudentyyppinen korporatismi, sillä pitäessään kiinni työtahdista tehdashallinnot olivat yllättäen paikkaamassa palvelutyhjiötä tarjoten työntekijöilleen esimerkiksi asunnon, ruoan, vaatekaupat ja kahvilat. Dekulakisaation ohella myös urbaanit alueet ”puhdistettiin” – oleskelulakien tultua ja niiden nojalla suoritettujen poliisitarkastusten muodossa – heikosti tuottavasta, marginalisoituneesta, ”anti-neuvostolaisesta” ja vaarallisesta väestöstä: kriminaaleista, kulkijoista, köyhistä, syrjäytyneistä, jopa orvoista. ”Vaarallinen aines”, kuten tietyt kansallisuudet deportoitiin raja-alueilta Uralin, Siperian, Keski-Aasian ja pohjoisen suosituille ”dumppauspaikoille”, jonne siirrettiin länsirajalta puolalaisia, saksalaisia,

karjalaisia, etelästä tšetšenejä ja krimin tataareja. Japanin suorittaman Kiinan invaasion jälkeen 172 000 korealaistaustaista neuvostokansalaista deportoitiin Kaukoidästä. Miljoonien siirtely tarkoitti valtion itäosan väestömäärän kasvua ja ”kriminaalien putsaus” varsinaisten vankileirien, *Gulagien* väestön lisäämistä, ollen esimerkiksi vuonna 1940 puolitoista miljoonaa. Asutussiirtokunnista ja Gulageista tuli osa suunnitelmataloutta. Massakuolemista huolimatta väestömäärä kasvoi vuosien 1926–37 aikana 147 miljoonasta 162 miljoonaan, mutta urbaaniväestö tuplaantui ollen 52 miljoonaa. (Shearer 2006, 198–204.)

1930-luvun lopulla stalinistijohto jämäköitti sosialistista järjestelmää merkittäväillä terveydenhuolto-, opetus- ja kulttuuri-investoinneilla; aluesuunnitelmiin sisällytettiin koulujen ja terveyskeskusten rakennusbudjetit sekä opettajien, lääkäreiden ja hoitajien määrä palkkoineen. Jopa elokuvateattereiden määrä suunniteltiin, ja esimerkiksi Novosibirskiin rakennettiin oopperatalo ennen hallintorakennusta ja puoluemajaa. Keskusvalta tarvitsi lukutaitoisen ja koulutetun yleisön, mutta pyrki kontrolloimaan mitä väestö luki ja näki; taukotuvat varustettiin sanomalehdillä, ammattiliitot tarjosivat ilmaisia lukukursseja ja peruskoulutusta. 30-luvun lopussa 75 % väestöstä oli lukutaitoista, kun vuonna 1926 oli vain 41 %. Keskusvalta investoi massiivisesti taiteen, kirjallisuuden, elokuva-alan ja viihteen tuotantoon ja otti kontrolliin myös sidosorganisaatiot esteettisistä normeista ja sensuurista vastaavien toimijoiden kautta ja velvoittaen ammattitaiteilijat organisaatioiden jäseniksi. Kaikki kulttuuri, taide ja moraalit pyrittiin jalostamaan sosialismia legitimoivaksi dogmiksi ollen Stalinin aikana sosiaalisen mobilisoinnin resurssi, jolla väestö linkitettiin retorisesti keskusvaltaan. Kun insinöörit suunnittelivat infrastruktuurin, tuli taiteilijoiden – ”sielun insinöörien” – rakentaa sosialistinen yksilö. *Sosialistinen realismi* oli ideologinen kriteeri käsittäen konfliktin, uhrauksen ja tragedian sekä moraalisen opetuksen: sosialismin rakentaminen oli yksilöä tärkeämpää, ja yksilö realisoiti itsensä kieltämällä itsekäät intressit omistautuen kollektiivisen tahdon tukijaksi, Shearer esittelee Stalinin diskursiivis-retorista operaatiota. (Shearer 2006, 206–208.)

Neuvostoliitto ei ollut kansallisvaltio. Stalin hahmotti kansallidentiteetin räjähdyspotentiaaloin deportointi- ja repressiopolitiikalla, mutta toisaalta teki myös sovitteluhenkistä integraatiopolitiikkaa joidenkin vähemmistökansojen suhteen. Keskusvalta ”auttoi” alueellisten kansalliskulttuureiden ja instituutioiden kehitystä ”kansallinen muoto sosialismin sisällöllä” -periaatteen mukaisesti. Etnisiä ryhmiä juurrutettiin omiin tasavaltoihin ja autonomisiin hallintoalueisiin hyväksyttävillä

kansallismuodoilla, etnografiatutkijat loivat viranomaisten valvonnalla yli 50 kirjakieltä kollektiiveille, joilla ei kirjallista perimää ollut, ja eri paimentolaisryhmät pilkottiin pieniksi kansallisryhmiksi, joiden kansanperinteitä vietettiin virallisesti, mutta neuvostoihmisten toverillisessa kontekstissa. Venäläiset traditiot olivat virallisia koko maassa. Stalin kieltäytyi kuitenkin perustamasta venäläispatrioottien ehdottamaa rinnakkaista kommunistipuoluetta, eikä päästänyt venäläisiä dominoimaan nykyistäkään. Poliitiikka ei tarkoittanut suoraa assimilaatiota, mutta kannustetun venäläisten muuton myötä kulttuuri levisi ja sen mukana kielikin, joka institutionalisoitiin koulutus- ja byrokratiakieleksi. Kansallinen identiteetti ei ollut kaikkien osalta kuitenkaan keskeisin hierarkisoiva kriteeri, vaikka sisäisessä passissa edellytettiin sen identifiointia. Dokumenttiin merkitty sosiaaliluokka määritteli suhtautumisen, joskin sen merkitys alkoi puhdistuksen jälkeen hiipua. 30-luvun puolivälissä saavutettu sosialismin ”voitto” päätti sekä luokkasodan että sen verukkeella tehdyn sarron legitimoitiretoriikan. Stalin muutti poliittisen vihollisen puhdistuksen normaaliksi hallinnaksi, ja tämä erotti stalinistit keskeisesti bolševikeista, Shearer kiteyttää. Jälkeenjäänyt ja köyhä, mutta resurssi- ja työvoimarikas Neuvostoliitto oli muutettu muutamassa vuodessa pakkovallalla 80 prosenttisesta agraaritaloudesta radikaalisti urbanisoituneeksi, koulutetuksi, liikkuvaksi ja logistisen infrastruktuurin myötä integroituneemmaksi keskusjohtoiseksi suunnitelmataloudeksi, jonka teollinen tuotanto oli nelinkertaistunut ja maatalous keskitetty suurtiloihin. Toiseen maailmansotaan mennessä Neuvostoliitto oli teollistunut (ydin)sotavoima kärkimaiden rinnalla, ja kaikki oli tapahtunut modernilla orjatyövoimasysteemillä. (Shearer 2006, 192–193, 210–211, 214.)

Näin Stalinistit ”saattoivat loppuun” geopolityn rakennusprosessin, jonka suunnan bolševikit olivat valinneet, keisarikunnan ideationaalisen, institutionaalisen ja taloudellisen perustan ensin romutettuaan. Nopeasti rakennetun kansainvälisessä ympäristössä pitkälti teollistumisensa ja sotilaallisen mahtinsa ansiosta menestyvän suurvallan keskusjohto oli integroinut ”tyhjältä muodostetun” geopolityn totalitaarisia menetelmiä käyttäen talouden ja ihmisten formaalin eli juridiset ja voimakeinot käsittävän kontrollin keinoin. Päällisin puolin stalinistijohto oli onnistunut myös neuvostoihmisen maailmankuvan luomisessa, mutta muutos oli kuitenkin tehty suuressa osassa pakkovallalla ja pelolla suostutellen, mikä paitsi ohitti aidon ruohonjuuritasolla muodostuvan identiteetin, kielsi monien kansalaisten aiemman maailmankuvan. Neuvostoliiton alkutaipaleen kokenut kirjailija Mihail Bulgakov kuvaa *Koiran sydän* (1990) kertomuksessaan satiirilla 1920-luvun bolševikkien masinoiman proletariaatin muodostumista ja sen arkeen tuomat muutokset. Professori-kirurgi

Preobraženski tekee eugeenisen (rodunjalostus)kokeen, jossa hän siirtää kadulta poimimalleen kulkukoiralle ihmiskivekset ja aivolisäkkeen. Koira muuntuu ihmismäiseksi hahmoksi, joka on vähä-älyinen, huonokäyttöksinen ja röyhkeä, ja josta tulee nopeasti kommunistiaktiivi hokien, todellisuudesta vähän ymmärtävänä, kaiken tasapäistävää hyvettä. Koira-ihmisen sosialistinen aktivismi ajaa professorin ahtaalle vieden häneltä ammattinsa harjoittamiseen edellyttäviä oikeuksia ja olosuhteita, kuten klinikkansa työtiloja. Hermoraunion partaalle pinnallisella sosialismijargonilla viety professori operoi olennon lopulta takaisin koiraksi tullen johtopäätökseen epäonnistuneesta kokeesta. Koomisen absurdisuuden taustalla oleva kritiikki kohdistuu sekä bolševikkien konstruoiman keinotekoisien laumaidentiteetin sisältöön – proletariaatti kaikkea traditionaalista periaatteesta vastustavana luokkana – että ideologian haitallisuuteen sivistyksen ja koulutettujen toimialojen osalta. Huomionarvoista on myös ”kokeen” elinkaaren ajallinen sopiminen sotakommunismiin ja sen päättäneen liberalisoivan NEP-politiikan kontekstiin. Puolestaan 30-luvun Neuvostoliittoa Bulgakov käsittelee pääteoksessaan *Saatana saapuu Moskovaan* (1940) (alkup. *Macmep u Mapzapuma* 1928–40). Dostojevskin tavoin (ks. luku 4) monitasoista symboliikkaa ja realismia fantastisessa, eritoten satiirisessa muodossa kuvaava Bulgakov kuvittanee (1940) Stalinin valtaanpääsyn ja stalinistijohdon politiikan salaperäisen taikuri Wolandin ja hänen fantastisen seurueen toiminnan metaforaan; Woland saapuu, ennustaa ääneen kuoleman, anastaa kohtaamansa toimijan kodin ja deportoi hänet loitsuillaan Krimille, pitää teatterissa häkellyttäviä yleisöä vakuuttavia esityksiä, esimerkiksi vaihdattaa heidän vaatteensa hienompiin ja taikoo heille rahaseteleitä. Silmäkääntötemput paljastuvat kaoottiseksi farssiksi – ihmiset tajuavat teatterista poistuessaan olevansa alasti ja rahasetelien muuttuneen vain paperiksi. Kaupunki täyttyy epätoivoisista, alasti juoksevista ihmisistä, byrokralaitoksilla on jatkuva sekasorto, hullujen huoneet täyttyvät ja Woland on ottanut teatterin toiminnan haltuunsa. Pelko *aiheettomasta* kiinnijäämisestä hiipii hahmojen uniin vieden myös, romaania romaanin sisällä kirjoittavan, Mestarin sairaalloseen tilaan heittäen käsikirjoituksensa tuleen ja menemällä oma-aloitteisesti mielisairaalaan. Se mitä Bulgakov Neuvostoliiton muodostumisen aikalaisena kertomuksissaan kuvaa käsittää geopolityn keinotekoisien absurditeetin. Väestö ”reviittiin ideationaalisilta juuriltaan” ja pakotettiin pelolla suostutellen luonnottomaan muottiin. ”Puhdistusten” massiivisuus kosketti tavalla tai toisella suurta osaa kansalaisista ja oletettavasti enemmistö tiesi tai vähintäänkin aavisti näkemänsä ja kuulemansa perusteella mitä ympärillä tapahtui. Suhtautuminen keskusvaltaan ja kaikkialle levinneisiin

puolueorganisaation toimijoihin perustui lähihistorian ja vallitsevien muutosten perusteella vähintäänkin varmalle epävarmuuden kokemukselle. Ison ihmismäärän tuli hillitä näkemyksensä ääneen sanomista ja näytellä heille annettua sosialistisen kansalaisen roolia, mikä oli ristiriidassa suhteessa kokemukseen, kaikesta ideologisesta massaindoktrinaatiosta huolimatta. Keinotekoinen konstruktio säilyisi siis niin kauan, kunnes totalitaarisen järjestelmän tuottama maailmankuva institutionalisoituisi sukupolvien vaihduttua ja historian unohduttua synnynnäiseksi kansalaisten ideationaaliseksi perustaksi. Kehityssuunta edellytti myös Platonin suosittamaa valtion pysyvää isolaatiota, joka ei kuitenkaan pidemmän päälle olisi tullut onnistumaan Kautilyan kuvaaman valtioiden välisen systeemin lainalaisuuksissa (ks. 2.1). Valtion suhteellisen kyvykkyyden säilyminen edellyttää *aitojen* liittolaisten ja materiaalisen vaurauden ylläpitoa (ks. 2.1.), joka 1950-luvulle tultaessa vaati yhä intensiivisempää kaupankäyntiä, teknologian kehittämistä ja tieteellistä vuorovaikutusta kansainvälisellä tasolla (Gadžiev 1998). Suhteellisen sulkeutuneen Neuvostoliiton materiaallinen mahti säilyisi niin pitkään, kun talouskasvua ja teknologista kehitystä pystyttiin tuottamaan keskusjohdon käyttämällä ensisijaisella, määrällisen työvoiman resurssilla, joka jäi kapitalistisessa maailmassa nopeasti toissijaiseksi materiaalisen kehityksen ja kasvun lähteeksi (ks. Holloway 2006); ”kaikkien” voiton tavoitteluun kehitetty sekä poliittiset ja taloudelliset suurtoimijat että ruohonjuuritason subjektit sidostava talousjärjestelmä pystyi dynaamisilla, kansainvälisellä tasolla liikkuvilla investointivirroillaan, monitasoisilla teknologisilla hankkeillaan ja ruohonjuuritason kilpailullaan tuottamaan nopeampaa absoluuttista kehitystä. Sosialismia ei oltu alkuunkaan suunniteltu tai representoitu imperialistiseksi projektiksi *per se*, eli asteittain muiden valtioiden hallituksia ja paikallistoimijoita sosialistisen geopolityn keskuksen integroivaksi prosessiksi, vaan ketjureaktionomaisesti tapahtuvana, muiden valtioiden sosialistien tekemän hallintonsa vallankaappauksen ja siten sosialistisen ”maailmanvallankumouksen” muodossa – ainakin bolševikkien puheissa (ks. Haslam 2006, 636–640; Tsygankov 2010, 8). Kun sitä ei sitten tapahtunutkaan, olivat sosialismin ideologian nimissä vallan anastaneet bolševikit ja sittemmin stalinistit ajautuneet myös eräänlaiseen umpikujaan; valta-asema oli säilytettävissä valitun ideologian – linja olisi ollut myös muutettavissa – kontekstissa, ja kun Neuvostoliitto oli myös ajautunut taloudelliseen isolaatioon, oli kapitalistiselta maailmalta ”suojautuminen” vaatinut edellä kuvattuja tuotannon modernisointiprosesseja, joiden nojalla aitoa kilpailua pystyttiin ylläpitämään kylmän sodan alkuun saakka. Ironista kyllä, jo sosialistisen vallankumouksen alkuunpanija Lenin tiesi – *Imperialism, the Highest Stage of*

Capitalism -teoksellaan (1999) – kapitalismin olevan tehokkain imperialismin muoto. Sosialistinen järjestelmä kilpaili epäonnistuneen maailmanvallankumouksen jälkeen vain aikaa vastaan, joskaan kehityskulku ei ollut kovin suoraviivaista.

Ted Hopfin mukaan (2006, 665) stalinistijohto oli varmistunut toisen maailmansodan puhjettua Leninin teorian pätevydestä – kapitalistiset imperialistit ajautuvat vääjäämättömästi sotaan kamppaillessaan globaaleista resursseista – mutta se, mitä tapahtui sodan jälkeen, yllätti Stalinin. Sen sijaan, että Britannian hallitus olisi tehnyt Yhdysvaltain suhteen eriävää politiikkaa, asettui se tukemaan Washingtonin toimia Turkin, Iranin ja Trumanin doktriinin osalta. Stalinistijohto oletti maailman jakautuvan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton etupiireihin tarkoittaen, Maksim Litvinovin ja Ivan Maiskin alkuvuodesta 1944 Vjatšeslav Molotoville luovutetun muistion perusteella, Neuvostoliiton epäsuoraa kontrollia suuresta osasta Eurooppaa. Myös Stalinin, Winston Churchillin ja Franklin Rooseveltin seuraavan vuoden Jaltan tapaamisessa viitattiin Itä-Euroopan hallitusten ystävälliseen orientoitumiseen Neuvostoliiton suhteen. (ibid. 665–666). Kapitalistinen maailma ei jäänyt kuitenkaan kilpailemaan keskenään globaaleista resursseista, eikä se rajoittunut Yhdysvaltain kaukaiseksi etupiiriksi. Stalinin silmissä USA:n keskusvalta tavoitteli alkavalla politiikallaan hegemoniaa koko Neuvostoliiton ulkopuolisessa Euroopassa, Hopf kirjoittaa (2006, 665).

Eräänlaisina Euroopan jakamistalkoiden alkusysäyksinä toimivat 40-luvun loppupuolella Churchillin “rautaesirippupuhe”, Ranskan pääministerin Robert Schumanin esitys Euroopan yhteisestä hiili- ja terästuotannon kontrollista sekä USA:n ulkoministeri George Marshallin ehdottama Euroopan jälleenrakennusapu, joilla oli merkittävä suostutteleva vaikutus: yleisö alkoi hahmottaa mielikuvissaan Euroopan Amerikka-johtoisena kollektiivina, John Agnew ja Nicholas Entrikin kirjoittavat (2004, 1–2). Presidentti Harry S. Truman aloitti maaliskuussa 1947, jälkikäteen Trumanin oppina tunnetun politiikan, esittäessään kongressille kommunismin ja totalitarismin vastaisella sekä vapaan maailman pelastuksen nimeen turvallisavalla retoriikallaan, 400 miljoonan dollarin tukipakettia Kreikalle ja Turkille, jonka kautta ne pelastettaisiin Neuvostoliiton nielaisulta, Melvyn P. Leffler kuvaa (2010, 76–77). Kyse oli, eritoten George F. Kennanin kontribuoiomasta Neuvostoliiton patoamiseen tähtäävästä strategiasta (ibid.), joka jatkui dominoteorian ja voimatasapainonäkemyksen saattelena NATO:n perustamisen (1949) ja Yhdysvaltain Australaasiassa (1951), Keski-Aasiassa (1955), Japanin ja Etelä-Korean hallitusten kanssa solmimien turvallisuussopimusten muodossa (Dodds 2007, 17, 24, 37;

Cohen 2015, 19, 28–29) ollen kokonaisuudessaan kuin Mahanin, Mackinderin ja Spykmanin argumentteja soveltava täytöntöönpano militaarisisessa kontekstissa.

Kolme kuukautta Trumanin doktriinin adaptoinnista Yhdysvaltain keskusvalta aloitti Marshall-avun (European Recovery Program) politiikan (Hopf 2006, 665). Vuosien 1948–51 aikana läntisen Euroopan valtioita rahoitettiin 12–13 miljardilla dollarilla (Hitchcock 2010, 154), jonka jälkeen rahoitusapu sisällytettiin pitkälti puolustusministeriön NATO:n tukibudjettiin (Agnew & Entrikin 2004, 1). Puhtaan hyväntekeväisyyden sijaan Washington sai massiivisella geoeconomisella operaatiollaan estettyä Neuvostoliiton sekaantumisen Länsi-Euroopan valtioihin, rakensi Yhdysvaltain liiketoiminnalle vientimarkkinat ja koetti luoda avoimen maailmankaupan. Keskusvalta pystyi tällä uudella imperialismilla muodolla erottamaan Länsi- ja Itä-Euroopan niin taloudellisesti kuin poliittisesti kontribuoiden merkittävästi läntisen osan poliittis-psykologiseen piristymiseen, mutta myös määrittämään rahoituksensa käyttötarkoituksella Länsi-Euroopan ideologisen ja institutionaalisen kehityksen seuraavaksi 50 vuodeksi. Agnew ja Entrikin arvelevat suunnitelman tähänneen kansallisten rajojen avaamiseen kaupankäynnille ja investoinneille, millä sekä julkiset että yksityiset toimijat saatiin sidostettua Washingtoniin palvelen keskeisesti Länsi-Euroopan kollektiivista yhdentymistä ja asettumista USA:n “osaksi” alkavassa kylmässä sodassa. (ibid. 1–2.) Stalin hylkäsi avun kieltäen sen myös Itä-Euroopan liittolaisiltaan, ja määrittä sen täydelliseksi amerikkalaiseksi imperialismiksi, mitä se monessa suhteessa olikin (ibid., Hopf 2006, 665–667).

Neuvostoliitto kehitti vuonna 1949 ydinaseen, mikä päätti Yhdysvaltain ydinvaltamonopolin, ja jonka seurauksena Truman pyysi hallitukseltaan turvallisuuspoliittisen selonteon (Cardwell 2011, 10–11). Trumanille esitettiin huhtikuussa 1950 Yhdysvaltain ulko- ja puolustusministeriön laatima kansallisen turvallisuuden policydokumentti (NSC 68), jonka maailmankuva käsittää Curt Cardwellin esittelemänä seuraavia turvallisuuksia elementtejä ja policyratkaisuja. Kahden aggressiivisen toimijan Saksan ja Japanin, kuten myös kahden mittavan imperiaalisen systeemin Britannian ja Ranskan romahtamisen myötä valta valuu kahdelle valtakeskukselle, Yhdysvallalle ja Neuvostoliitolle. Jälkimmäinen on uuden aikakauden uhka, sillä se on luonnostaan ekspansionistinen militaarinen valta, joka on fanaattisen uskontonsa, kommunismin vallassa ja joka tähtää maailman absoluuttiseen hallintaan. USA on Neuvostoliiton näkökulmassa vihollinen, jonka yhtenäisyyden se pyrkii hajottamaan tarkoittaen vääjäämätöntä valtakeskusten konfliktia, jossa joukkotuhoaseet muodostavat totaalituhon mahdollisuuden,

mikäli konflikti eskaloituu sodaksi. Käsillä olevat ongelmat koskevat tasavallan turvallisuuden ohella koko sivilisaation säilymistä. Dokumentissa kammoksutaan julman oligarkkista, yksilön vapauden totaalisesti tuhonnutta Neuvostojärjestelmää, joka ei voisi vallita rinnakkaisena vapaiden yhteiskuntien rinnalla, sillä se on intolerantti vapauden idealle muodostaen jatkuvan uhan orjayhteiskunnan perustalle. Uusi maailma polarisoituu siten orjayhteiskunnan ja vapaan välille. Näin argumentoidun polycysuosituksen mukaan USA:n tulisi suorittaa nopeasti vapaan maailman poliittinen, taloudellinen ja militaarinen vahvistus, ennen kuin Neuvostovalta toteuttaa, jo (Länsi-Eurooppaan, Lähi-Itään ja USA:han) valmistelemiensa sotavoimien ja arviolta 1953 tapahtuvan ensihyökkäyksen myötä maailmanvalloituksensa. NSC 68 -dokumentin adaptoinnin jälkeen USA:n keskusvalta levitti valtansa ennennäkemättömän massiivisella rauhanajan operaatiollaan perustaen ulkomaiden territorioille (meri)joukkojen tukikohtia, tehden interventioita muiden sisäpolitiikkaan ja suorittaen salaoperaatioita ulkomaiden hallituksiin kohdistuen sekä sotien Neuvostoliiton liittolaisia vastaan. (Cardwell 2011, 10–13.) Käytännössä operaatio oli alkanut jo vuonna 1947, keskusvalta vain laajensi toimiaan dokumentin argumentaation nojalla.

Yhdysvaltain massiivinen Eurooppaan kohdistama geokonominen interventio ja sitä seurannut formaali integraatio edellyttivät ylipäätään myös massiivista diskursiivis-retorista geopolitiikkaa, jonka sisällölliset elementit olivat olleet osin Churchillin, Marshallin ja Schumanin puheissa, Trumanin opin ja eritoten NSC 68 -raportin retoriikassa. Patrick T. Jacksonin (2006) mukaan Yhdysvaltain hallitus ja sen liittolaiset rakensivat metamaantieteellisen retorisen selviön – *Lännen* – joka oli keskeinen USA:ssa, Länsi-Euroopassa ja Saksan sisäisessä debatissa käytetty legitimointiperusta, jolla toimijat jaettiin läntisen koalition olemassaolon, ja sitä vastustaviin leireihin. Laveasta merkityksestään huolimatta länsi tarkoittaa supranationaalista entiteettiä, joka on laajempi ja vanhempi kuin varsinaiset valtiot yhdistyen niitä ylempiarvoiseksi “sivilisaatioksi”. Länsi on sisällöllisten ominaisuuksiensa perusteella eksklusiivinen yhteisö, johon kaikki eivät tule kuulumaan. Länsi on sidoksissa muihin selviöihin, kuten vapauden puolustamiseen ja Venäjän vastustamiseen. Kaikki nämä retorisen selviön strategiset aspektit, kuten myös kommunisminvastaisuus, olivat läsnä sodanjälkeisen Länsi-Euroopan ja Saksan jälleenrakennusta koskevissa debatteissa, joiden voittaminen oli niin paikallisella kuin kansainvälisellä tasolla ehtona ERP:n, NATO:n ja USA:n käytännön osallistumiselle Länsi-Euroopan hallitusten politiikanteossa. Yhdysvaltain “vapauden puolustamisen” ja hallitusten

demokratisoinnin operaatio kulmineitui symbolisesti Saksan jakamiseen ja perustetun Saksan liittotasavallan *tuomiseen* läntisen sivilisaation ja organisaatioiden piiriin. (Jackson 2006, 59, 65, 68, 71, 111, 171, 226–230, 241.) Rahoitus ja jälleenrakennus eivät sodan päätyttyä kuulosta sinänsä vastentahtoisilta ehdotuksilta, mutta kuka suostuu rahoittamaan äskettäin kansalaisiaan massoittain tappanutta natsi-demonia? Miten syvempää *muukalaisuutta*, jollei jopa vihaa tunteneet naapurimaat, kuten ranskalaiset saatiin hyväksymään vihollinen vierelleen, ja miten Saksan yhtenäisyys onnistuttiin ylipäättään jakamaan? Pelkkä lahjonta ei operaation onnistumista selitä, ja jos operaatio onnistui Saksan osalta, onnistui se muuallakin Länsi-Euroopassa. Jacksonin analyysissä Konrad Adenauer (Kristillisdemokraattisen unionin puheenjohtaja ennen Saksan liittotasavallan kansleriksi valintaa) kykeni sisäisessä debatissa voittamaan vastapuolueen SPD:n Saksan ykseyden säilyttämisargumentin tuottamalla mielikuvaa Saksan luonnollisesta kuulumisesta läntisen kulttuurin ja sivilisaation perheeseen, sekä kommunisminvastaisella ja enteilevästi oletetulla Neuvostoliiton tulevalla invaasiolla. Kun tämä retorinen selviö onnistuttiin hyväksyttämään niin läntisessä Saksassa, Ranskassa, kuin anglosaksisessa maailmassa, oli sen jälkeen helppo perustella Saksan liittotasavallan eli Länsi-Saksan perustaminen (1949), kuten myös legitimoimaan tälle ”läntisen sivilisaation valtiolle” tasa-arvon ja velvollisuuden nimissä kuuluvat Marshall-apu ja NATO-jäsenyys. Oikeutuslogiikka oli selkeä myös ylikansallisella tasolla: Saksan liittotasavalta oli länsivaltio ja sillä oli siten rooli lännen puolustuksessa estäen Neuvostoliiton invaasioskenaarion Ranskan rajalle saakka. (ibid.)

USA:n keskusvallan tekemä Euroopan geopoliittinen interventio sai Stalinin reagoimaan Itä-Euroopan valtioiden suhteen samalla tavalla, kuin mihin tahansa sisäpoliittiseen uhkaan: otti subjektit haltuun pakkokeinoihin perustuvalla kontrollilla. Näin binaarinen stalinistiyhteiskunta muotoutui myös kansainväliselle tasolle. Useat hallitukset olivat jääneet pakon sanelemana Neuvostoliiton ”ystäviksi”, ja Itä-Euroopan väestö kääntyi neuvostomiehittäjiä ja Moskovan paikallisedustajia vastaan. Moskova kielsi Itä-Euroopan liittolaisiltaan lännen suunnalta tarjotun talousavun, ja vuosien 1945–46 aktiivinen vuoropuhelu Itä-Euroopan ei-kommunististen puolue toimijoiden kanssa katkesi viimeistään vuonna 1948. Edellisvuonna Puolan, Romanian ja Unkarin vaalitulokset oli falsifioitu avoimesti, Itä-Euroopan valtioiden poliisivoimien kontrolli oli valunut Moskovan kommunistiliittolaisten käsiin ja Neuvostoliiton malliin sopeuttava ylikansallinen instituutio Kominform perustettu. Hopf viittaa Stalinin ajautuneen itsetappiolliseen politiikkaan: läntiset toimijat saivat Stalinin pakkotoimia kauhistellessaan vauhtia integraatiolleen, ja

keskusvallalla oli itäeurooppalaisen paikallisväestön keskuudessa yhä ohuempi kannatus. Ristiriitainen tilanne oli muodostunut jo vuoden 1945 Jaltalla, Stalinin, Churchillin ja Rooseveltin määrittäessä Itä-Euroopan hallitukset sekä vapaiksi että ystävällisiksi Neuvostoliitolle; vapaat hallitukset eivät olisi valinneet ystävyyttä Moskovan kanssa ja stalinistijohdon ystävyyksikäsitys tarkoitti sellaisia hallitusmuotoja, jotka eivät olisi vapaita. 25 vuotta Jaltan jälkeen Molotov muisteli, että Puolan olisi pitänyt olla “itsenäinen”, ei vihamielinen pyrkiessään muodostamaan porvarihallitusta ollen luonnostaan neuvostovastainen agentti. Stalinistinen identiteettipolitiikka tarkoitti, että mikä tahansa ei-sosialistinen hallitus Itä-Euroopassa tulisi olemaan luonnostaan vihamielinen Neuvostoliitolle ja imperialisti USA:n liittolainen, aivan kuten porvarilliset “maaherrat” olivat kotopuolella ulkomaailman kapitalistien salaisia liittolaisia. Siksi Itä-Euroopalta vaadittiin stalinistista ortodoksisuutta, Hopf kiteyttää analyysinsä. (Hopf 2006, 665–667.)

Miten Eurooppa siis jaettiin? Tiivistettynä, Länsi-Eurooppa suostuteltiin ja ostettiin, Itä-Eurooppa pakkolunastettiin. Yhdysvaltain hallituksella oli taustalla vahva anglosaksiseen traditioon perustuva integratiivinen rakenne, Manifest Destinyn pohjalle vakiintunut ekspansioideologia, jolle oli jo aiemmin rakennettu tehokas diskursiivis-retorinen kaava sekä käytössään vuosisadan vaihteessa läntisellä pallonpuoliskolla tehokkaaksi todetut geoeconomisen intervention ja institutionaalisen integraation menetelmät. Puolestaan stalinistien haltuunoton ja kontrolloinnin keinot kumpusivat Neuvostoliiton sisäisen hallinnan kontekstista.

Heti Stalinin kuoltua keinotekoisesti ylläpidetty Platoninen ideaali murtui seuraajan Nikita Hruštšovin de-stalinisaation politiikalla. Valtaan noustuaan Hruštšov piti 1956 puolueen 20:nnessä kongressikokouksessa nelituntisen puheen sisältäen William Taubmanin esittelemänä (2006, 268) seuraavia Stalinia kritisovia aspekteja. Hruštšov syytti edeltäjänsä mittavasta vallan väärinkäytöstä, massapidätyksistä, deportaatioista ja teloituksista ilman tutkintaa tai oikeudenkäyntiä, sekä turvattomuuden, pelon ja epätoivon tuottamisesta. Stalinistiset syytteet vastavallankumousrikoksista olivat järjenvastaisia, viattomat ihmiset tunnustivat rikoksia brutaalien kuulustelumetodien sekoittamana vieden heiltä ihmisarvon. Rehelliset ja viattomat kommunistit tulivat kidutetuiksi ja tapetuiksi ja kaikesta tästä Stalin oli henkilökohtaisesti vastuussa. (ibid.) Puoluekokous vastaanotti tabun rikkoneen puheen mykistyneessä hiljaisuudessa. Puhe oli tarkoituksena säilyttää salassa, mutta se sallittiin kuitenkin jaettavaksi puolueen paikalliskomiteoille, jotka puolestaan lukivat sen miljoonille paikalliskommunisteille. Puolan kommunistijohto salli tuhansien

kopioiden kierrätyksen, joista yksi päätyi Yhdysvaltain tiedustelupalvelulle, ja lopulta New York Times julkaisi sen 4.6.1956. (ibid. 269.) Hruštšovin toinen merkittävä sisäinen kritiikki kohdistui itse sosialistisen valtion tuotannon tehottomuuteen. Maatalousreformejja tehdessään hän kohtasi systeemin rajallisuuden, kuten sosiaalisen vastustuksen ja painavan byrokratian. Taubman esittelee (ibid. 278) ajoittain vapaakaupan lähettiläältä vaikuttaneen neuvostojohtajan kommenttia erään valtionfarmin työntekijöille: “Excuse me for talking to you sharply, but if a capitalist farmer used eight kilos of grain to produce one kilo of meat he’d have to go around without trousers. But around here a state farm director who behaves like that his trousers are just fine. Why? Because he doesn’t have to answer for his own mess; no one even holds it against him.” Hruštšovin luoma vapautuneempi ilmapiiri salli ihmisten keskustelun siitä, mitä kaikkea olikaan Stalinin aikana tapahtunut, ja nuorempi sukupolvi uskalsi jakaa keskenään näkemyksiä, lukea epävirallista kirjallisuutta, ja ottaa selvää mitä valtiossa oli tapahtunut. Todellisuuteen herääminen mahdollisti hiljattaisen kansalaisyhteiskunnan elpymisen, ja itse Mihail Gorbatšov muisteli jälkeinpäin olleensa “20:n kongressin lapsia”, niitä nuoria reformisteja, jotka jatkoivat sittemmin Hruštšovin aloittamalla linjalla, Taubman esittelee. (ibid. 291.) Brezhnevin aikainen Neuvostoliitto stabiloitui eräänlaiseen “vallankumouksellisen modernin rutinoitumisen” aikaan käsittäen “yhteiskuntasopimuksen” turvatuun työpaikkaan, matalien perustarvikehintojen, rinnakkaistalouden toleranssin ja maltillisen sosiaalisen liikehdinnän muodossa. Stabiloituminen tarkoitti sekä poliittisen pysähtyneisyyden ja taloudellisen hiipumisen pitkittymistä, sillä jatkuvat ylimitoitettut puolustus- ja maatalousbudjetit sekä työvoiman tuottavuuden lasku ja tekemättömät investoinnit tuottavampaan teknologiaan ajoivat 1970-luvun talouskehityksen nolleen. Länsimaalaisten turismin ja länsimaisen tavaran kaupustelu sekä eliitille avatut luksustuoteliikkeet johtivat hiljalleen rehottavaan mustaan pörssiin sekä käsitykseen paremmasta länsimaalaisesta elämäntasosta. (Hanson 2006, 293, 296, 302–303, 310.)

Sitten tapahtui se, mitä kuvattiin lännen voitoksi, totalitarismista vapautumiseksi, historian loppuksi, ja toisaalta 1900-luvun suurimmaksi geopolitiittiseksi katastrofiksi. Ironisesti, geopolitiittisessä mielessä suurin katastrofi oli kuitenkin tapahtunut jo vuosisadan alussa, sillä bolševikkien ja stalinistien tuhotessa Venäjän ideationaalisen, taloudellisen ja institutionaalisen tradition perustan, puhumattakaan 1950-luvun puoleen väliin saakka jatkuneesta sisäisten *muukalaisten* etsimisestä (sisällissota, kulakit, kapitalistit, NEP-politiikan aikana vaurastuneet, heikosti tuottava “aines” ja mielivaltaiset puhdistukset) eivät

ainoastaan estäneet aidon, sisäsyntyisen integraation muodostumista, vaan tekivät sen mahdottomaksi kaikesta totalitaarisesta pakottamisesta huolimatta. Kontekstin huomioiden, vieraan valistusaatteen varaan rakennettu geopolity oli integratiivinen paradoksi niin kansallisella kuin kommunistisen maailman ylikansallisella tasolla: ihmiset pyrittiin integroimaan heille vieraan sosialistisen yksilön rooliin pakolla, pelolla ja väkivallalla, mikä puolestaan aiheutti suurempaa kokemuksellista disintegraatiota keskusvallasta. Kun tällaisessa asemassa tuli vielä kilpailla kaikilla geopolitiikan alueilla – asevoimia lukuun ottamatta – pitkän ja kehittyneemmän ekspansiotradition (Manifest Destiny, Monroen doktriini, geoeconomiset ja institutionaaliset interventiot sekä harjaantuneet diskursiivis-retoriset operaatiot) omaavaa supervaltaa vastaan, vieläpä sellaisella systeemillä, joka ei perustunut voitontavoitteluun, oli lopputulos jälkikäteen analysoiden vääjäämätön.

2.7 Romahdusta romahduksen perään ja USA:n hallituksen ”troijalainen”

Neuvostoliitossa pitkään jatkuneet talouskehityksen hiipuminen, poliittisen elämän salamyhkäisyys ja vallan kasaantuminen korruptoituneelle eliitille sekä monien yhteiskunnan hyvinvointiin vaikuttavien toimialojen, kuten tieteellisen ympäristön sulkeutuneisuus ja staattisuus, olivat valtiota kolmanteen maailmaan upottavia ongelmia, jotka Gorbatšov hahmotti jo ennen vuoden 1985 valtaannousuaan. Hän käynnisti *perestroikan* (uudistuspolitiikan) ja *glasnostin* (avoimuuspolitiikan) tarkoittaen poliittisen systeemin asteittaista demokratisointia³¹ ja hillittyä markkinatalouden adaptointia, keskeisten teollisuusalojen toiminnan valvontaa sekä sananvapauden ja yhteiskunnan ”itsehallinnan” lisäämistä. (Sakwa 1998, 77; 2002, 8–9; Klein 2008, 268.) Reformien vaikutteet tulivat, tälläkin kertaa, länsimielisiltä intellektuelleilta ja eräänlaisena mallina toimivat Euroopan sosialidemokratiaan pohjautuvat valtiot. Tsygankovin (2010, 3–5) mukaan Gorbatšov ei kuitenkaan tähdännyt läntisen liberalismiin malliin pyrkien pikemminkin päivittämään sosialistista järjestelmää ”humaanimaksi”. Neuvostoliiton ensimmäiseksi presidentiksikin valittu toimija (Sakwa 1998, 119) teki radikaaleja politiikanmuutoksia myös kansainvälisellä tasolla. Sosialistivaltiolle kansainvälistä tunnustusta ja imagonkohotusta tavoitellessaan, Gorbatšov solmi Yhdysvaltain

---

³¹ Vuoden 1987 vaalikäytäntö rajoitti paikallisneuvosto- ja parlamenttiedustajien toimikaudet enintään 5+5-vuotiseksi ja reformeilla tähdättiin tehokkaaseen, parlamentille vastuulliseen hallitukseen. Ministeriöt itsenäistettiin puolueorganisaatiosta ja paikallisosastot saivat enemmän autonomiaa. Vaaliperiaate laajennettiin hallinto- ja teollisuusneuvostoihin osallistaen päätöksiin enemmän eri tason toimijoita. Gorbatšov tavoitteli myös sosiaaliturvauudistuksia. (Sakwa 1998, 104, 118, 138, 224.)

keskushallinnon kanssa asevalvontasopimuksia ja veti joukkoja pois Euroopasta ja maailmalta. (Tsygankov 2010, 4–5, 69.) Tämän ”romanttisen” Neuvostoliiton alasajon ja Berliinin muurin purkamisen narratiivin taustalla olivat kuitenkin intressipohjaiset neuvottelut, joiden tiimoilta myös akateemikot ovat käyneet moraalista ja juridista debattia. Toisen argumentin mukaan Saksojen liittämistä ja Neuvostoliiton joukkojen vetämistä käsittelevissä neuvotteluissa Yhdysvaltain ulkoministeri James Baker ja Saksan liittotasavallan ulkoministeri Hans-Dieter Genscher olisivat antaneet Gorbatšoville takuut siitä, ettei NATO laajentuisi itään, joiden myötä Neuvostoliiton keskusjohto suostui Saksojen jälleen liittämiseen ja militaariseen vetäytymiseen (Wolff 2015, 1005; Sauer 2017, 86). Kun NATO sitten jatkoi itäekspansiota, läntiset toimijat ovat perustelleet lupauksen hylkäämistä kirjallisen sopimuksen puuttumisella (Wolff 2015, 1005), mikä on myös akateemisen debatin vasta-argumentti.³² Joka tapauksessa Gorbatšovilla oli rationaaliset perusteet päätöksenteolle, ja vaikka vetäytyminen olisi ollut jo sinällään harkittu teko, esimerkiksi talouslaskun kompensoiminen militaarisuudesta leikkaamalla, ei Gorbatšov välttämättä hahmottanut radikaalina reformistina pidemmän aikavälin seurauksia, kuten ei myöskään Neuvostoliiton sisäisessä kontekstissa; nopea liberalisointi sai aikaan geopolityn disintegraation ja kuten vuosisadan alussa, momentumin suoralle toiminnalle.

Kun tarkoituksena oli nostaa Neuvostoliitto lännen rinnalle, johti demokratisointi pluralismin kasvun kautta vahvaan polarisoitumiseen ja siten paradoksaalisesti systeemin heikentymiseen. Neuvostoliiton tasavaltojen johdot ottivat päätäntävällän omista asioistaan ja asettuivat keskushallintoa vastaan. Reformikoalitio hajosi 90-luvulle tultaessa ja sosialismi tuli tiensä päähän vailla selkeää vastustusta vuonna 1991. (Sakwa 1998, 104, 209, 266; 2004, 13, 17, 24.) Keskeinen epäonnistuminen oli tapahtunut myös talousreformien osalta, sillä valtion bkt oli laskenut tasaisesti vuodesta 1985 (Tsygankon 2010 5, 18, 55–57). Siirtymä vanhasta uuteen ja logiikkansa puolesta varsin erilaiseen taloussysteemiin oli jännitteinen eikä hallituksen toimijoilla ollut konsensusta siitä tuliko markkinatalouden korvata suunnitelmatalous. Gorbatšov kannatti siirtymää periaatteessa, mutta jarrutti käytännössä, sillä päämies oli – sittemmin Boris Jeltsinin linjasta poiketen – tietoinen hintojen vapautumisen johtavan kyllä tarjonnan ja palveluiden lisääntymiseen, mutta samalla hintojen nousemiseen korkeammaksi, kuin mihin suurimmalla väestönosalla oli

---

³² Esimerkiksi Mary Elise Sarotte (2014) on neuvotteluja tutkineena päätenyt siihen, ettei mitään rikkomuksia ole tapahtunut sopimuksellisen dokumentin puuttuessa. Michael Rühle väittää (2014, 239) koko lupauksen olevan myytti. Osa tutkijoista viittaa puolestaan suullisen sopimuksen validiteettiin (Sauer 2017, 87).

varaa aiheuttaen siten kymmenille miljoonille ihmisille lähivuosina elintason romahduksen, ja vaikuttaen sitä kautta arvaamattomasti Neuvostoliiton yhtenäisyyteen ja stabiliteettiin, Archie Brown kirjoittaa (2006, 335). Neuvostoliiton talous ei ollut enää suunnitelmallista, eikä vielä markkinatalouttaakaan, ja talouden sakkamisen ohella sakkasi myös Gorbatšovin suosio (ibid.). Päämies sysättiin vallasta ja kannatusta nopeasti kerryttänyt, atlanttista talouslinjaa radikaalimmin puoltanut Jeltsin äänestettiin vaaleilla Venäjän federaation presidentiksi (ibid. 328–329; McFaul 2006, 354–355).

Tsygankovin mukaan (2010, 5, 12, 18, 55–57) venäläisliberaalien tehokas länsimaistamisretoriikka sekä kapitalistisen maailman stabiili talouskasvu vakuuttivat Jeltsinin hallituksen markkinatalouden adaptoinnista ulospääsytynä jälkeenjääneisyyden tieltä, mutta keskeisen kontribuution tekivät myös länsimaiden poliitikot; liberaalidemokratian universalisaatioretoriikan rinnalla kulkivat varsin rutinoituneet toimenpiteet ulkomaiden hallitusten modernisoimiselle – puhdasta filantropiaa laajemmilla motiiveilla. Helmut Khol ja John Major lobbasivat G7-kollegoitaan antamaan Venäjälle talousapua, joka toteutettiin Bill Clintonin kehotuksesta IMF:n lainoin tähdäten ensisijaisesti markkinareformien tukemiseen (Shevtsova 2010, 13, 19). Venäjän uudistamisesta muodostui Clintonin hallituksen ulkopoliittinen missio (Shevtsova 2003, 150). Ulkoministeri Warren Christopher julisti Venäjän demilitarisaaion, privatisaaion, talouden elvytyksen ja edustuksellisten instituutioiden rakentamisen Yhdysvaltain ulkopoliitiikan korkeimmiksi prioriteeteiksi, Peter Shearman kirjoittaa (2010, 21). Atlantismiin orientoitunut Jeltsinin hallinto vastaanotti reformiavun ja ulkoministeri Andrei Kozyrev muotoili länsi-integraatioon tähtäävän strategisen kumppanuuden politiikan (Tsygankon 2010, 18). Jeltsinin atlantistisen projektin tuli samanaikaisesti rakentaa vapaat markkinat, demokratisoida valtio ja etsiä jälki-imperiaaliselle ydinasevallalle uusi geopoliittinen positio (Mäkinen 2008, 52; Shevtsova 2007, 892), joka oli pitkälti ”löydetty jo muiden toimesta”. Kuten kaikki edeltävät geopolityn ideationaalisen, taloudellisen ja institutionaalisen perustan repineet kumoukselliset reformit, myös tällä projektilla oli kaoottiset seuraukset. Erona edelliseen oli se, että kapellimestareina toimivat sekä Jeltsin että läntiset toimijat.

Jeltsin sitoutui puheissaan IMF:än suosittamaan ja läntisten toimijoiden aggressiivisesti painostamaan ”sokkihoito”-strategiaan³³ eli nopeasti toteutettuun hintojen

---

³³ Naomi Kleinin mukaan (2008) kyseessä oli Chicagon koulukunnan kehittälemä talouspoliittinen instrumentti ulkopoliitiikan välineenä, jonka Milton Friedman teki tunnetuksi Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin neuvonantajana. Kyseistä instrumenttia käytettiin laajasti kolmannen maailman valtioiden talousreformien pohjana toimien interventiokeinona, jolla saatiin levitettyä oman

vapauttamiseen, teollisuuden ja maaomistuksen privatisaatioon, massiivisiin menoleikkauksiin ja monetarismin politiikkaan, Tsygankov kirjoittaa (2010, 80, 242; ks. Klein 2008). Pääministeri Jegor Gaidarin hallituksessa työskenteli mallia ajavia länsimaisia neuvonantajia, ja IMF:n kautta asetettiin rahoituksen ehdoksi makrotaloudellisia kriteereitä – ei uusien demokraattisten instituutioiden rakentamista, Lilja Shevtsova korostaa (2010, 20, 31). 1992 loppuvuoteen mennessä uudistuspolitiikka oli aiheuttanut kaoottiset ja *tavoitteisiin* nähden jopa päinvastaiset seuraukset vieden suurimman väestönsosan taloudelliseen ahdinkoon (Tsygankov 2010, 75). Angela Stentin ja Shevtsovan mukaan privatisaatio tapahtui hyvin epäsymmetrisesti, sillä kansalaisille jaettavaksi tarkoitetut ”privatisaatiokupongit” kasautuivat niitä haaliville ja ihmisiltä pois ostaneille toimijoille muodostaen rikkaiden ja ökyrikkaiden oligarkkien ryhmät, mihin Jeltsin oli osallisena luovuttaessaan suosikeilleen valtion omaisuutta ja valtapositiioita. Näin väestön köyhtymisen ohella transitio kasvatti korruptiota ja rikollisuutta. (Shevtsova 1996, 96–97, 2007, 893.) Vapaiden markkinoiden sijaan syntyi oligarkkinen kapitalismi ja näennäisdemokratia, jonka läntiset, pitkälti eliitin taskuun kertyneet apupaketit olivat mahdollistaneet, Tsygankov kiteyttää (2010, 88–89). Hallinan korruptio kiihdytti talouslaskua, heikensi terveydenhuoltoa, koulutusta ja talousinfrastruktuuria, ja kun kaikki reformit legitimoitiin demokratisoinnin retoriikalla, kääntyivät pettyneet kansalaiset massoittain ”demokratian” ja läntisen ”avun” vastustajiksi (Motyl ym. 2005, 5–6). Kuten arvata saattaa, reformihallituksen toimet herättivät oppositiossa jyrkän vastareaktion (Tsygankov 2010, 75). Patriotit syyttivät Jeltsinin hallitusta alusta alkaen valtiollisten intressien ”länteen myynnistä” sekä Venäjän vieraannuttamisesta traditioistaan ja viittasivat ”demokratisointiin” USA:n hallituksen ekspansioprojektina; ideologian ja instituutioiden eksportointi olisi vain Venäjän sisäpolitiikan kontrolloimisen instrumentti alkaen tarkoituksellisesti masinoidusta kaaoksesta. Patriotit korvasivat ulkopoliittisissa diskursseissaan kommunistisen ideologian geopolitiikan käsitteellä ja identifioivat Venäjän läntisiä toimijoita tasapainottavaksi suurvallaksi, jonka elintärkeänä intressinä oli säilyttää hegemonia Neuvostoliiton jälkeisellä alueella. Puolestaan sentristit hahmottivat Venäjän hakevan lännestä vauhtia vahvistuen tulevaisuudessa itsenäiseksi, identiteettinsä säilyttäväksi ja intressejään puolustavaksi vallaksi. (Sakwa 2002, 353, 362; Shearman 2010, 21–22.) Negatiivinen kehityskulku ja opposition (joka täydentyi reformikoalitiosta

---

markkina-alueen vaikutuspiiriä. Myös vapaa-kauppa- ja globalisaatio-oppina (uusliberalismi) tunnettu politiikka aiheutti Kleinin mukaan Jeltsinin Venäjällä laajaa taloudellista tuhoa köyhdyttään valtaväestöä merkittävästi. (ibid.)

poistuneilla toimijoilla) voimistunut kritiikki pakotti hallituksen kääntämään jo vuoden 1992 lopulla kurssia: Kozyrev viittasi “kuherruskuukauden” päättymiseen adaptoiden myös suurvaltadiskurssin, ja Jeltsin alkoi kritisoidaan Yhdysvaltain taipumusta “ehtojen saneluun”, viittasi lännen tasapainottamiseen ja identifioi Venäjän euraasialaiseksi valtioksi. Kaikkiaan statistien retoriikka nosti uskottavuuttaan, minkä ohessa geopolitiikasta muotoutui kansallisen diskurssin perusta, jonka huomiotta jättäneitä länsimaistajia ei otettu debateissa enää todesta. (Sakwa 2002, 354; Tsygankov 2010, 67.)

Vuoden 1993 käydyissä parlamenttivaaleissa voittivat Vladimir Žirinovskin johtamat hallitusta ja länttä voimakkaasti kritisoineet populistit-nationalistit (Venäjän liberaalidemokraattinen puolue) (Tsygankov 2010, 13), mikä paljasti kansalaisten patrioteille antaman tuen ja sitä kautta vahvisti hallitusta potentiaalisesti horjuttavan opposition valtaa – jos vain Gorbatšovin aikaansaaman aidon demokratiakehityksen myötä muodostuneen parlamentin valtaoikeuksia ei oltaisi heti perään rajoitettu. Venäjän federaatio muuttui vuoden 1993 perustuslaissa superpresidentiaaliseksi ”vaalimonarkiaksi”, jonka nojalla presidentti pystyi estämään vahvan opposition muodostumisen rajoittaen siten vallankäyttöään hillitseviä instituutioita (Shevtsova 2007, 893; Tsygankov 2010, 89). Perustuslaki hyväksyttiin Jeltsinin masinoimalla kansanäänestyksellä, jonka ”järjestämistä” Yhdysvaltain hallitus rahoitti 500 miljoonalla dollarilla, ja jonka jälkeen Jeltsinin valtapositio oli pitkälti sinetöity, Shevtsova huomauttaa (2010, 28). Shevtsova toteaa (2010, 28) Venäjän hallituksen saaneen vuosien 1993–1996 välillä niin IMF:ltä kuin G7-mailta lähes 30 miljardin dollarin edestä rahoitusta ja lainaa, joista osa meni tietoisesti suoraan Jeltsinin vaalikampanjoihin ja poliittiseksi suojaksi. Shevtsova esittää (ibid.) retorisen kysymyksen: ketä tai mitä varten lännen suunnalta tuleva apu oli tarkoitettu?

”Yeltsin in fact often found himself in agreement with the West. For example, he agreed to bring Russian troops out of the Baltics, accepted the inclusion of former Soviet satellites in both NATO and the European Union, and in the end he agreed to the Western proposals for the resolution of the crisis in Yugoslavia. Of course, Yeltsin argued, threatened, and cajoled before acquiescing. But Russia simply did not have the power to resist the reduction of its sphere of influence.” (Shevtsova 2010, 19).

Toisaalta länsijohtajat tukivat Jeltsiniä puolestaan Tšetšenian sodassa, esimerkiksi Clinton taivutteli puheissaan journalisteja maltillisempaan Venäjän keskusjohdon kritiikkiin sodan tiimoilta. Clinton lobbasi vielä vuonna 1998 IMF:ää, maailmanpankkia ja Japania antamaan 22 miljardin dollarin vakautuslainan, mutta sekään ei auttanut, sillä talous romahti samana vuonna. (ibid. 28–29.) Talouden romahdus tarkoitti symbolisesti liberaalin ”kokeen” epäonnistumista, jota Washingtonin suunnalta perusteltiin maailmanmarkkinoiden

olosuhteilla, Tsygankov kirjoittaa (2010, 13). Mutta mikä koe todellisuudessa oli meneillään?

Kun vielä vuonna 1991 Venäjän federaation läntisiin instituutioihin integroituminen, kuten EU:n ja NATO:n liitännäisjäsenyys, oli eri toimijoiden julkilausumissa mahdollista, osoitti NATO:n ensimmäinen laajenemiskierros länsitoimijoiden integrointipreferenssit Keski- ja Itä-Euroopan valtioiden osalta, jopa Venäjä-suhteensa kustannuksella, mikä viittasi Shevtsovan mukaan (2007, 901) siihen, ettei Venäjän integrointi ollut edes länsitoimijoiden agendalla. Venäjän hallituksen suosiman ETYJ:n merkitys väheni ja vaikka valtio sisällytettiin vuonna 1994 muodollisesti G8-ryhmään, pidettiin sitäkin ennenaikaisena kumppanuutena (Stent & Shevtsova 1996, 102–103; Tsygankov 2010, 68). 90-luvun alusta alkanut tasainen taloussupistuminen ja hintojen nousu johtivat vuoden 1998 hyperinflaation, johon mennessä bkt oli laskenut 42 % ja köyhydessä elävän väestön osuus kasvanut kahdesta prosentista yli 40 % (Sakwa 2004, 183). Valtio oli kyvytön keräämään, jatkuvaa alijäämää kattavia veroja, mikä johtui pitkälti neoliberaalin talousteorian adaptoinnin ja toisaalta tappiollisille yrityksille valtaviin tukien maksamisesta, Richard Sakwa kirjoittaa (ibid.). Sakwan mukaan (2002, 308) itsemurhatilastot ja alkoholinkulutus kasvoivat merkittävästi 90-luvun alkupuolella. Epätasa-arvo kasvoi, rikkain 10 % tienasi 13 kertaa enemmän kuin köyhin 10 % vuonna 1995, työttömyysluvut nousivat ja talous romahti 1998 (ibid. 303). Monet venäläiset kokivat tuplanöyryytystä sisäisen ja ulkoisen imperiumin menettämisestä, ja kun kotimaassa rehottava epävakaus, rikollisuus, korruptio, köyhyys ja palveluiden heikkeneminen, yhdistettynä rahat “varastaneiden” oligarkkien ja pääomien pakoon, jopa reformistit alkoivat syyttämään tilanteesta länttä. Venäjän ja lännen suhteet heikkenivät. (Sakwa 2002, 303; Stent & Shevtsova 1996, 102–103.) Geopolityn tila inkarnoitui tragikoomisesti Jeltsinin figuuriin; julkisesti ryypiskelevä, puheitaan sammaltava päämies oli kansainvälisessä julkisuudessa naurunalainen ja kotimaassaan häpeän symboli.³⁴

Jos tarkoituksena oli saada aikaan Venäjän federaation sisäinen hajautus tapahtuen talousinfrastruktuurin ja sen mukana yhteiskunnan instituutioiden romuttamisella, poliittisen kentän vastinpariksi lainarahoja ja valtion omaisuutta anastavien ökyrikkaiden luokan synnyttämisellä sekä kehityksen takaavan presidentin ja hänen institutionaalisen valta-aseman vahvistamisella, oli Yhdysvaltain demokratisoinnin retoriikalla legitimoitu

---

³⁴ Jeltsinin toimintaa voi tarkastella seuraavasta videosta
<https://www.youtube.com/watch?v=v9YnDirqwT4> (Neoplan80 2014.)

geoekonominen ja sen kautta institutionaalinen interventio täydellisesti onnistunut geopoliittinen “koe” – varsinkin, kun otetaan huomioon, millainen operaatio oli käynnissä Keski- ja Itä-Euroopan valtioiden osalta. Francis Fukuyaman popularisoima³⁵ (Fukuyama 1992) liberaali-interventionistien argumentti – geopolitiikka ja vanhan maailman standardit haihtuvat Neuvostoliiton mukana Yhdysvaltain johtamasta liberaalidemokraattisesta ”historianjälkeisestä” maailmasta – toimi tehokkaana, suurta yleisöä suostuttelevana, diskursiivisena retoriikkana, jonka nojalla ”passiivisesti” tapahtuva prosessi voitiin suorittaa konkreettisella ekspansiolla. Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin neuvonantajana toimineen Milton Friedmanin (Chicagon koulukunta) tutuksi tekemä ”sokkihoito”-doktriini (Klein 2008, 23, 272–276) tarjosi puolestaan geoekonomisen intervention mekanismin, jonka kautta päästiin käsiksi valtionhallinnon toimintaan. Keskeisenä Clintonin hallituksen geostrategian lobbaajana toimi, jo presidentti Jimmy Carterin kansallisen turvallisuuden neuvonantajana toiminut Zbigniew Brzezinski (Tsygankov 2009, 52). Brzezinskin vuonna 1997 kirjoittama argumentti puhuu puolestaan:

“[W]ider Europe and an enlarged NATO will serve well both the short-term and the longer-term goals of U.S. policy. A larger Europe will expand the range of American influence—and, through the admission of new Central European members, also increase in the European councils the number of states with a pro-American proclivity—without simultaneously creating a Europe politically so integrated that it could soon challenge the United States on geopolitical matters [–] a failure to widen NATO [–] could even reignite currently dormant or dying Russian geopolitical aspirations in Central Europe. Indeed, the failure of the American-led effort to expand NATO could reawaken even more ambitious Russian desires. If a choice has to be made between a larger Euro-Atlantic system and a better relationship with Russia, the former has to rank incomparably higher to America.[–] any accommodation with Russia on the issue of NATO enlargement should not entail an outcome that has the effect of making Russia a de facto decision-making member of the alliance, thereby diluting NATO's special Euro-Atlantic character. while simultaneously relegating its newly admitted members to second-class status. That would create opportunities for Russia to resume not only the effort to regain a sphere of influence in Central Europe but to use its presence within NATO to play on any American-European disagreements in order to reduce the American role in European affairs.” (Brzezinski 1997, 101-102.)

Näin kylmän sodan päättyminen vastasi pitkälti Schmitten 50-luvulla tekemää ensimmäistä ennustusta. Toisen supervallan voittaminen ja sitä seuraavat maailman haltuunotto ja omin standardein kontrolloiminen oli toteen käyvä skenaario, jota Yhdysvaltain hallitus pyrki realisoimaan monella tasolla kulkevalla geopolitiikan operaatiollaan. ”Historianjälkeistä”

---

³⁵ Francis Fukuyama nousi teoksellaan *The End of History and the Last Man* (1992) uuden imperialistisen liberaalisukupolven populaarifiguuriksi. Fukuyaman tuottaman mielikuvan mukaan maailma universalisoituu Yhdysvaltain johdon alaisuuteen, Neuvostoliiton romahdus tarkoittaa geopolitiikan ja vanhan maailman käytäntöjen haihtumista (1992, 145). Perinteinen geopolitiikka jatkui kuitenkin myös NATO:n ja EU:n ekspansiona.

maailmaa rakennettiin Euraasian länsiosassa aktiivisesti kahden aallon strategialla. Kun ensimmäinen sokkiaalto palveli separaation kylvämistä, seurasi tätä tulevina vuosina integratiivinen aalto kattaen saman mekanismin, kuten toisen maailmansodan jälkeen, eli varsinaisen institutionaalisen sidostamisen Keski- ja Itä-Euroopan maiden osalta. Kuten Brzezinski asian ilmaisee, tulevina vuosina tapahtunut Amerikka-myönteisten Itä-Euroopan hallitusten integroiminen eurooppalaisiin päätöksentekoinstituutioihin tuli tekemään samalla kollektiivisesta päätöksenteosta haastavampaa, mikä olisi Yhdysvaltain hallitukselle eduksi. Näin kyse oli täydellisesti onnistuneesta geopoliittisesta operaatiosta. Puolestaan venäläisten intellektuellien piirissä vuosituhannen vaihteessa käyty geopoliittinen keskustelu oli omanlaisensa maailma. Venäjän kehitykselle, kuten myös hallinnolle suunnatut geostrategiasuosituksukset olivat pluralismissaan varsin mielenkiintoinen debatti.

2.8 Jälkineuvostolainen geopoliittinen argumentaatio

Neuvostoliitossa geopolitiikka oli tieteenalana kielletty ja käsitteellä oli negatiivinen konnotaatio viitaten länsimaiden ulkopoliittiseen strategiaan ja ei-marxilaisten tutkijoiden teorioihin, Gadžiev kirjoittaa (1998). Perestroikan aikana geopoliittinen argumentaatio nousi pinnalle ja Neuvostoliiton romahdettua siitä tuli Venäjällä suorastaan tieteellinen trendi (ibid.). Näin venäläinen geopoliittinen ajattelu ja käsitteistö muotoutuivat eksplisiittiseksi vasta 1990-luvulla (ibid.), joskin *de facto* geopoliittinen argumentaatio oli mukana jo venäläisten ruhtinaskuntien ajoilta. Suuren myllerryksen jälkeisen valtion geopoliittinen konteksti tulkittiin kirjavasti, ja niiden pohjalta tuotettiin osin 1800-luvun länsimielisten, slavofiilien ja statistien periaatteita mukailevia polycysuosituksia. Seuraavassa käsitellään 1990-luvun ja milleniumin alkuvuosien aikaista geopoliittisen argumentaation skaalaa.

Dugin esittelee (2002, 84) Lev Gumiljovin (Savitskin ja Trubetskoin perintöä jatkaneena) ”viimeisenä euraasianistina”, joka aloitti *passionaarisen etnogenesis*-teoriansa kehittämisen 1960-luvun lopulla. Gumiljovin mukaan ihmiset ovat passionaarisia pyrkien toimimaan abstraktin ideaalin saavuttamiseksi, ja tämä ominaisuus yhdistää heidät ”etnokseksi” (etniseksi ryhmäksi), jonka passionaarisuustaso mukailee elinkaaren vaiheita määrittäen myös etnoksen käytöksen. Kun kansa innostuu passionaarisiksi, kestää sen ”etnogenesis”-sykli noin puolitoista vuosituhatta: se kasvaa alussa lähikansat ja kulttuurit sulattavaksi ”superetnokseksi”, saavuttaa korkean materiaalsen ja kulttuurisen hyvinvoinnin, joka superetnoksen hajoamisvaiheessa hiipuu ja osa subetnoksista absorboituu kasvaviin superetnoksiin. (Gumiljov 2002, 458; Gumiljov & Ermolaev 2002,

468–469.) Näin Gumiljov rakentaa mystisillä käsitteillään ”normaalin” sivilisaatioteorian, mutta sen varsinainen erikoisuus liittyy relativistiseen aikakäsitykseen. Gumiljov väittää historiankulun suhteelliseksi ja sidonnaiseksi superetnosten kehityssykliin – ihmiskunnan historia on fenomenologisesti epäsymmetrinen ja siksi universaalit kehityskäsitykset olisivat naiiveja. Hypoteettinen ”hyperetnos” (universaalit arvot omaava sivilisaatio), tarkoittaisi yhden superetnoksen dominointia, mutta superetnokset eivät yhdisty, vain subetnokset voivat integroitua toiseen. Jos Venäjä liittyisi Euroopan superetnokseen, luopuisi se arvoistaan ja etnisyydestään. Venäjän superetnoksen passionaarisuus alkoi 1200-luvulla tarkoittaen sen olevan iältään noin 800 vuotta, jolloin superetnosten historiallinen vaihe on yleensä kokenut murtuman ennen inertiaivaihetta. Jos murtumasta ei selviä, on superetnos yleensä hajonnut ja liennut toiseen. Venäjän vertaaminen Länsi-Eurooppaan ei ole mielekästä, sillä se on 500 vuotta kehityksessä edellä ja koki murtumavaiheen 1400–1500-luvulla (esim. Ranskan sisällissota tapahtui 1400, Venäjällä 1900-luvulla). Venäjä voi kopioida Eurooppaa, mutta se ei voi päästä samalle hyvinvoinnin tasolle, sillä se on eri passionaarisuusvaiheessa, Gumiljov väittää. (Gumiljov & Ermolaev 2002, 469–472.) Vaikka akateemisessa keskustelussa Gumiljovin väitteitä pidettiin irrelevantteina, popularisoivat ideologisesta tyhjiöstä kärsineet länsikriittiset nationalistit hänen teesinsä (Juntunen 2000, 92–93). Gumiljovin ajattelussa huokuu fatalistinen toiveikkaus, mikä saattoi kaikessa abstraktissa mielikuvituksellisuudessaan inspiroida kansallisen ylpeytensä menettäneitä nationalisteja.

Jälkineuvostolaisia neoauraasianisteja yhdistää usein käsitys Venäjästä jonkinasteisena sivilisaatiollisena kollektiivina (Kolosov & Mironenko 2001, 165), mutta kyseisen lähtökohdan edustajat jakautuvat vielä ekspansionisteihin ja eristäytyjiin. Alakategoriana ovat myös, sivilisaatioajattelun vähemmälle jättävät, länsiystävälliset vakauttajat, jotka näkevät Venäjän roolin Euroopan ja Aasian välisenä siltana ylläpitäen pragmaattiset suhteet molempiin (Mäkinen 2008, 41–42, 48). Tsygankov esittelee Nikolai A. Nartovin ajattelua, joka Neuvostoliiton romahdukseen pettyneenä, lähestyy Venäjän tilannetta sivilisaatiollisesta, neuvosto-marxilaisesta sekä traditionaalisen geopolitiikan näkökulmasta. Argumentissa Venäjän kuuluisi olla poliittisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti itsenäinen euraasialainen Neuvostoliiton rajat käsittävä imperiumi, jonka se voi palauttaa suojaamalla uniikin sivilisaationsa, eurooppalaisista ja aasialaisista eroavan etnisen väestön, lännen ”haitalliselta” vaikutukselta ja tuomalla jälkineuvostoalueen takaisin Venäjän hegemonian alaisuuteen. Neuvostoliitto oli luonnollinen geopolitiittinen muoto ja

romahduksen jälkeiset rajat ovat lännen toimijoiden tekaisemina keinotekoiset. Nartov näkee Venäjän sivilisaatiolla olevan erityinen tehtävä maailman geopoliittisen stabiliteetin ja tasapainon turvaajana suojaten historiallisesti maailmaa lännen imperialismilta. Venäjä voi olla joko lännen siirtomaa tai euraasialainen valta rakentaen poliittis-taloudellisen autonomian ja turvallisuusvyöhykkeen ympärilleen. Militaarisuus turvaa position Euraasiassa tukien strategisia intressejä ja kulttuuriarvoja. Militaarisuus ja yhteistyö aasialaisten ja muslimivaltioiden kanssa edistäisi lännen tasapainotusta. (Tsygankov 2003, 120–123). Tsygankovin tulkintaa mukailien (ibid.), Nartovin ajattelu on mielikuvituksetonta, mustavalkoista ja geopoliittisen toimijuuden kannalta vanhanaikaista sekä tehotonta perustuen pitkälti Danilevskin, Leontevin, Savitskin ja Gumiljovin representointiin sekä universaalin kulttuuri- ja sivilisaatiokäsityksen purkuun.

Dugin on nimetty neofasistiksi, ekstriimiksi neoeuraasianistiksi (Mäkinen 2008, 44–45; Gadžiev 1998) sekä Putinin ”Rasputiniksi” ja ”aivoiksi” (Big Think 18.12.2016). Hänen 90-luvun geopoliittinen ajattelu nähtiin Juntusen mukaan (2000, 100) tiedepiireissä vanhentuneena vastaamatta ajan realiteetteja, mutta sai positiivistakin vastaanottoa venäläisyleisöltä. Dugin pitäneen nykyistä ja tulevaa venäläiseliittiä kohderyhmänään (Mäkinen 2008, 47), minkä aistii hänen paternalistisessa luennointi- ja kirjoitustyyliin. Produktiivisen ja geopolitiikkaan hyvin perehtyneen intellektuellin argumentit voivat kuulostaa lännen toimijoille epämieluisilta ollen vastareaktiota Manifest Destiny -dogmin, Fukuyaman ja Brzezinskin väitteille.³⁶ Hänen ensimmäinen huomiota herättänyt vuonna 1997 julkaistu teos *Основы Геополитики - Геополитическое будущее России* (2000) (suom. Geopolitiikan perusteet, Venäjän geopoliittinen tulevaisuus) sisältää geopolitiikan ”perehdytyksen” ja ydinargumentin saaden myöhemmissä teoksissa kuten *Геополитика России* (2012) (suom. Venäjän Geopolitiikka) ja *Теория многополярного мира* (2013) (suom. Moninapaisen maailman teoria) uskottavampia vivahteita. Argumentissaan Venäjän identiteetti perustuisi *Venäjän kansaan* ollen Duginin mukaan yhtenäinen etnisesti, kulttuurisesti, psykologisesti kuin uskonnollisesti. Sen perustalle rakentuisivat kansalliset geopoliittiset intressit. Kansana se kuuluu niihin, joilla on sivilisaatiollinen ekspansiomissio ollen historiallisesti orientoitunut imperiumin rakentamiseen ja venäläisen maailmankuvan levittämiseen. Tehtävää tulisi jatkaa rakentamalla Euraasian allianssiperusteinen imperiumi, vaikka atlanttinen sivilisaatio on vahvempana eristänyt Venäjän maailmanpolitiikasta ja

---

³⁶ Dugin reagoi eksplisiittisesti Wolfowizin 1992 raporttiin, jonka mukaan USA:n tärkein tehtävä on estää autonomisten, USA:n vaikutuspiirin ulkopuolisten toimijoiden syntyminen jälkineuvostovallelle (Dugin 2000, 113).

sivilisaatiollisesta missiostaan.³⁷ (Dugin 2000, 101–102, 106–108, 113, 121, 124.) Euraasian imperiumi rakennetaan vedoten yhteiseen viholliseen – Yhdysvaltoihin ja kaupalliseen liberalismiin. Saksa on keskeinen kumppani, sillä se on maavaltana perinteisesti vastustanut kaupallis-merellistä Englantia, joka ei ole varsinaisesti eurooppalainen valtio, ja heikennyttyään toiminut USA:n tukikohtana. Myös Ranska on taipunut atlantismiin, mutta voisi liittyä antiamerikkalaiseen blokkiin huomattaessaan sen vahvemaksi. Moskova-Berliini-akselin avulla saadaan yhdistettyä Saksan ympärysalueet, kumottua Itä-Euroopan organisaatiot, eritoten NATO, kitkettyä russofobia ja nostettua Venäjän talous liittolaisten korkean teknologian adaptoinnin ja teollisuusinvestointien kautta. Aasiassa Venäjän tulisi lähentyä Intian ja Japanin hallituksia muodostaen Moskova-Tokio-akselin, jonka legitimointia edistää Japanin ja USA:n historiallinen vihollisasetelma. Moskova-Teheran olisi kolmas akseli muodostuen Iranin Amerikan-vastaisen fundamentalismin nojalla. (ibid. 125, 127–134, 136–137.) Duginin mukaan Euraasian imperiumi ei ole kansallisvaltio, ja venäläiset ovat entiteetin osa. Imperiumi jaetaan etnisuskonnollisiin alueisiin myöntäen niille maksimaalinen autonomia kulttuurisessa, kielellisessä, taloudellisessa ja juridisissa aspekteissa rajoittaen kuitenkin geopoliittista ja ideologista suvereniteettia. (ibid. 122.) Näin Dugin jatkaa euraasianistien linjalla tehden suhteellisen autonomian ja vahvan imperiumin välisen ristiriidan näkyväksi: kyse olisi käytännössä joko assimiloivasta imperiumista tai valtioblokista. Nartovin tapaan Duginin maailmankuva on jälkeenyäännyt, eritoten talousvetoisessa, kaupallisessa ja pitkälti geoekonomiseen toimijuuteen perustuvassa

---

³⁷ Duginin mukaan 90-luvun Venäjällä kilpailee kaksi projektia: radikaali liberalisaatio adaptoiden ”historian lopun”, individualismin ja kuluttajakakeskeisen talouden hyläten siten kansan historian, uskonnon, geopoliittiset intressit ja tasa-arvon sekä tätä vastustava ”neuvosto-tsaarilainen” kommunistien ja ortodoksimonarkkien oppositio pyrkien palauttamaan rakenteet, jotka romuttivat edelliset valtiomuodot. Dugin väittää tarjoavansa kolmannen tien. Venäjän kansa eroaa läntisestä sivilisaatiosta, ja sen geopoliittinen missio on estää liberaalin mallin globaali leviäminen. (Dugin 2000, 101–102,108.) Hän käsitteellistää toimijat maa- ja merisivilisaatioiksi nimeten merisivilisaation talassokratiaksi (merivalta), maasivilisaation tellurokratiaksi (maavalta). Tellurokratian kulttuuri painottuu hierarkkiseen konservatismiin, jäykkiin juridisiin normeihin, isolaation kontekstissa kollektiivis-sosiaalisiin traditioihin, militaarisuuteen sekä kunnian, omistautumisen ja lojaalisuuden hyveille tähdäten stabiiliin järjestykseen despoottisella keskushallinnolla. (Dugin 2011, 49, 51.) Talassokratia orientoituu kaupallisuuteen, teknologisoitumiseen, vapaakauppaan ja palkka-armeijaan ollen dynaaminen, yksilö- ja yrittäjakeskeinen, nopeasti kehittyvä ja pintakulttuuria vaihtava demokratia. (Dugin 2000, 12; 2011, 49, 51.) Merivallan ekspansio tapahtuu kolonialisoiden ja käyttäen perinteisen lisäksi kauppasotaa. Maavalta valtaa lähialueita liittäen ne emämaahan provinssiksi. (Dugin 2010.) ”Klassisilta geopoliitikoilta” ja Schmittin (1997, 5; 2006, 353) maa- ja meritoimija-dikotomian viittauksista adaptoidun ideaalityypittelyn tarkoituksena lienee estää ”maasivilisaation” liukeneminen ja pysyvän mahdin todistelu. Duginin mukaan (2007, 2), raja ”meren” ja ”maan” välillä ei ole vuosituhannessa muuttunut. Näin hän rakentaa diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa jättäen NATO:n ja EU:n itäekspansioon vähemmän tärkeäksi faktaksi.

maailmassa. Keskeinen aspekti, jonka Dugin geopolityn rakentamisen kannalta tuo selkeästi esille, on yhteisen *muukalaisen* osoittaminen, joskin ajan kontekstissa, maailmansotien alliansseihin viittaamisella, ei kotimaan rajojen ulkopuolista uskottavuutta juurikaan ollut. Toinen integratiivinen olennaisuus on aidon ideationaalisen perustan osoittaminen, jonka tärkeyttä eivät bolševikit ja stalinistit ymmärtäneet. Duginin mukaan (ibid. 121–122) Venäjän hallituksen tulee välttää aiemmin romahdukseen johtaneita materialistisia, ateistisia ja talouskeskeisiä ideologioita. Hallinnon tulisi palauttaa uskonnollis-monarkkinen järjestelmä, aito ortodoksinen maailmankuva, nostaa kansan käsite sosiaalipolitiikan keskiöön, nujertaa atlantistiset liikkeet venäläisellä nationalismilla ja ehkäistä privatisaatio, mutta luoda kansallinen kapitalismi tarkoittaen taloudenohjausta vain strategisilla aloilla. (ibid.) Kyse olisi siis jonkinlaisesta historiallisen keisarikunnan sovelluksesta ollen vähintäänkin haasteellinen milleniumin kontekstissa. Näin Dugin konstruoi argumentissaan geopolityn ideationaalisen pohjan adaptoiden slavofiileiltä venäjän kansan, ortodoksinuskon, ”kolmannen Rooman” messiaanisuuden ja Mackinderin maavallan sekä sisämaan ”luonnollisen” autoritaarisuuden elementtejä kohdaten euraasianistien tapaan monimuotoisuuden ristiriidan. Hän muuttaa euraasianismin suuntauksen maa- ja merivalta-antagonismin käsittäväksi geopolitiittiseksi teoriaksi, jolla oikeuttaa ekspansion atlantistisen imperialismiin kustannuksella (Tsygankov 2015, 12). Dugin uskottelee (2000, 105–106, 123–124), että taistelu venäläisten maailmanjohtajuudesta ei ole vielä loppunut, ja Neuvostoliitosta irtaantuneet ”jälki-imperiaalista legitimizeettiä” nauttivat ”lähinaapuruston” valtiot tulevat olemaan taloudellisesti riippuvaisia Moskovasta, siitäkin huolimatta vaikka ne altistuvat supervallan USA:n kontrollille. Toisaalta IVY-maiden hallitukset voivat vaihtua USA:n ”koloniaalisiin” hallitukseen laiminlyöden venäläisväestön kulttuuriset ja uskonnolliset intressit ja myös Venäjän venäläiset altistuvat supervallan vaikutukselle (ibid. 105–106), mikä on Duginin ajattelun realistisimpia olettamia. Kokonaisuudessaan Duginin argumentti on keskinäisriippuvaisen maailman, Yhdysvaltain hegemonian sekä heikon Venäjän kontekstissa, Gumiljovin tapaan, utopistinen kuvitelma ja heikolla hetkellä nationalisteja piristäväksi tarkoitettu haave. Sen voidaan ajatella olevan ekspansiivisen sijaan defensiivinen; ”pelkäävä koira haukkuu”. Myöhemmässä tuotannossaan Dugin muuttaa diskursiivis-retorista geopolitiikkaansa moninapaista maailmaa (ks. Dugin 2013) ja liberalismia dekonstruoivaa argumentaatiota korostaen (ks. Dugin 2009).

Vadim Tsymburskin mukaan jälkineuvostolaisen Venäjän vaihtoehtoina on pitää kiinni edellisestä imperiumista, mikä johtaisi Venäjän hajoamiseen valtioryhmiksi, tai luopua periferian hallinnasta omaksuen imperiuminjälkeinen geopoliittinen identiteetti, kuten Britannia ja Turkki tekivät, mikä säilyttäisi imperiumin ytimen. Uuden geopoliittisen identiteetin tulisi kuitenkin kattaa keisarikunnan ja Neuvostoliiton seuraavat ominaisuudet. Venäjä on geopoliittinen etnos ollen erillään Euroopan ja Kiinan sivilisaatioalustoista. Sen on ollut vaikea hallita suurta ja koskematonta tilaansa idässä, jossa ei ole 400 vuoden aikana ollut uhkaa. Venäjän alusta on erillinen länsipuoleisista kansoista ja valtioista (Baltia, Tshekki, Puola ja Unkari), vaikka se kiinnitti ne aiemmin itseensä. Kyseinen ”salmivyöhyke” (территории-проливы) ei kuulu myöskään roomalais-germaaniseen sivilisaatioon.³⁸ Tsaariaikaiset salmi- ja Siperia-laajennukset sekä niiden välissä ollut venäläiskansa muodostivat sekoittuneen etnosivilisaatiollisen alustan, *Saari Venäjän*, jonka rajat täsmentyivät sodissa.³⁹ Neuvostoliiton romahtaminen hävitti 280-vuotisen länsikeskeisen imperiumin, jolloin Venäjän tulisi etäännyttää saarelleen luopuen salmivyöhykkeestä, jonka vaikutuspiiriinsä palauttaminen saattaa onnistua vasta kaukaisessa tulevaisuudessa.⁴⁰ Venäjän tulisi keskittyä sisäiseen geopolitiikkaan hajottaen länsisentrisyyden militaarisine tavoitteineen valtion federalisoinnilla, joka vapauttaisi Euroopan-puoleisten alueiden resursseja itäiselle aluekehitykselle. Keskustan siirtymä saaren sisä- ja itäosaan, optimaalisesti Novosibirskin alueelle, edesauttaisi keskuksen ja periferian välisten intressien sovittamisen turvaten myös periferian kehitystä. Keskushallinnon tulee säilyttää voimapolitiittiset valtuudet estäen Neuvostoliiton kaltaisen romahtamisen. (Tsymburski 1993, 1–4, 11–14.) Nähdessään eristäytyneisyyden geopolitiikan parhaimmaksi strategiaksi romahtaneelle imperiumille (Tsygankov 2015, 12–13), on Tsymburskin argumentissa havaittavissa Semjonov-Tian-Shanskiin painottama maantieteellisen epäsymmetrisyyden kompensatiotarve sekä eräänlainen Monroe -doktriini

---

³⁸ Länsi- ja Itä-Euroopan välillä kulki 1500-luvulla selvä raja (salmivyöhyke), mutta 1700-luvulla muodostuneiden Itävallan ja Preussin myötä alue siirtyi läntiseen systeemiin. Liivinmaansodasta (1558–1583) lähtien länsi on kokenut Venäjän ekspansion salmivyöhykkeelle uhkaavana. (Tsymburski 1993, 3.)

³⁹ Tsymburskin mukaan Mackinderin traditiota noudattavat euraasianistit eivät pysty identifioimaan Venäjää laiminlyöden sen saarellisuuden ja liittäen sen aiempiin vaelluskansojen imperiumeihin (Mongolivaltakunta) (ibid. 4).

⁴⁰ Tsymburskin mukaan Jeltsinin väitteet NATO:n itälaajenemisesta Venäjää eristävänä asiana on naiivi, sillä Venäjä luopui salmivyöhykkeestä jo NL:n romahtaessa, jonka jälkeen Itä-Eurooppa on pyrkinyt taas lännen periferiaksi. Itä-Euroopan ei-liberaalit konventiot tulevat kuitenkin aiheuttamaan Euroopalle päänvaivaa. Venäjän tulee tarkkailla salmivyöhykettä (Afganistanista Kaakkois-Eurooppaan) konfliktipotentiaalisenä alueena ja Venäjän on vallitsevassa tilanteessa siedettävä kaikki lännen liikkeet. (Tsymburski 1993, 12.)

isolaation mielessä. Niin Tsymburski kuin Dugin (jos Duginin argumentti tulkitaan defensiivisenä) tähtäävät ensisijaisesti Venäjän säilyttämiseen, mutta keinot sen sijaan ovat vastakkaiset. Tsymburskin isolaatio vaikuttaa heikolle valtiolle uskottavammalta vaihtoehdolta, joskaan ei ota huomioon kehityksen kannalta olennaista ulkomaankauppaa, jonka Dugin huomioi maltillisesti Moskova-Berlin-Tokio-Teheran-allianssissaan. Taloudesta ja geoekonomiasta muovautui yhä keskeisempiä geopolitiikan instrumentteja, joita Kolosov ja Mironenko argumentissaan painottavat.

Kolosov ja Mironenko korostavat geopolitiittisen strategian painottumista geoekonomiaan, sillä suuralueet eivät ole olleet pitkään aikaan omavaraisia, vaan globaalissa keskinäisriippuvuudessa finanssipolitiikan, transnationaalisuuden sekä kansainvälisten yritysten osalta. Riippuvuussuhteen lisäksi Venäjän geopolitiittinen konteksti määrittyy sotilaallisesti NATO:n ekspansiona Neuvostoliiton jälkeiselle alueelle ja Kiinan potentiaali kasvaa. Geoeconomisesti Venäjää ympäröivät EU kattaen yli 20 % maailman BKT:stä, Japani 9 % ja nouseva Kiina (2015 vuoden ennusteissa Kiina 18 %, USA 16,5 % ja Venäjä 3 %). Kokonaiskuvassa Atlantin alue johtaa, Kiina on toisena⁴¹, mutta Venäjä on kuitenkin eräänlainen napa heikentyen kaikissa (politiikka-, talous- sosiaali- ja kulttuuri-) ulottuvuuksissa jääden ydinasevallaksi, joka käy läpi haastavia reformeja demokratian, markkinatalouden ja geopolitiittisen koodin määrittämisen osalta. (Kolosov & Mironenko 2001, 215, 223–224.) Venäjän vaihtoehtoisia kehitysskenaarioita ovat: osiin hajoaminen aikaansaaden maailman stabiliteettia horjuttavan ketjureaktion, (Duginin propagoiman) autoritaarisen imperiumin rakentaminen aiheuttaen kansainvälisessä yhteisössä vastareaktion vieden Venäjän maailmantaloudelliseen boikottiin korostaen teknologista jälkeenjääneisyyttä ja ehdyttäen resurssit, tai federatiivisen demokratian rakentaminen. Viimeisin mahdollistaa geopolitiittisen koodin, jolla Neuvostoliiton aikainen maailmanpolitiittinen auktoriteetti ja kansainvälinen balanssi ovat palautettavissa edellyttäen kuitenkin instituutioiden horisontaalisia siteitä, talouden ja yhteiskunnan vapautta, Venäjän laajan territorion integroimista sekä taloudellisesti ja sosiaalisesti eritasoisten alueiden tasapainotusta. (ibid. 220–222.) Armeijareformin lisäksi Venäjän tulee luoda geoeconominen strategia perustuen vientivoittoisuuteen ja talouden transnationalisoimiseen. Halvalla tuotetut tavarat, joiden tuotantoa johtavat maat investoivat ja ostavat, on avain talouskehitykseen, jonka avulla Venäjä vahvistaa globaalia valta-asemaansa. Venäjän valta

---

⁴¹ Kiinan geopolitiittiset intressit kohdistuvat Aasia-Tyynellemerelle, Kaakkois-Aasian maihin, missä se pyrkii vahvistamaan alueellista johtoasemaansa. Teollisuuskasvunsa johdosta se joutuu kääntymään naapurimaansa Venäjän resursseihin. (Kolosov & Mironenko 2001, 231.)

riippuu myös geopolittisesta koodista perustuen todelliselle potentiaalilleen politiikassa, taloudessa, kulttuurissa ja sosiaalisessa ympäristössä. Lähtöleikkauksen tavoitteena tulisi integroitua IVY-maihin taloudellisesti, kulttuurisesti ja kommunikatiivisesti. (ibid. 222, 224–225, 233; ks. Akamatsu 1962) Näin Kolosovin ja Mironenkon lähestyminen on kontekstiin nähden realistinen painottuen materiaaliseen toimijuuteen, viitaten taustalla myös ideationaaliseen integraatioon. Kehottaessaan adaptoimaan läntiset instituutiot ja arvot, vihjaavat he Venäjälle myös länsimaista ideologis-identiteettillistä perustaa, näkemättä sitä läntisten toimijoiden geopolittisena ekspansiona, ja niin ollen Venäjän toimijuutta osin rajoittavana ulkoisena kontrollina. Ristiriitaisuutta ei sinällään olisi status quo -politiikassa, mutta määrittäessään Venäjän hallituksen tähtäimeksi vallan kasvattamisen ja geopolittisen ekspansion, eritoten IVY-maiden geokonomisella ja diskursiivis-retorisella integraatiolla, tarkoittaa se kilpailua alueen kontrolloimisesta läntisiä toimijoita vastaan. Kolosovin ja Mironenkon argumentti on esitetty päivitetyn todellisuuskäsityksen kontekstista painottaen geokonomiaa keskeisenä geopolityä vahvistavana ja geopolittista toimijuutta kasvattavana toimintana. Prosessiin nivoutuu käytännössä myös diskursiivis-retorisen ja institutionaalisen geopolitiikan tasot, joiden käsittely, eritoten sisällöllisten elementtien osalta jää uupumaan.

Dmitri Treninin mukaan Venäjä ei ole enää synonyymi Euraasialle kattaessaan 50 % Neuvostoliiton väestöstä, 60 % teollisuudesta ja 70 % pinta-alasta. Muutos heijastuu valtiojohtoon epävarmuutena uuden identiteetin ja roolin valinnassa pitäen kuitenkin kiinni suurvaltiudesta (pitää kiinni separatiivistista alueista, kuten Tšetšeniasta pelätessään disintegroivista ketjureaktiosta) ollen ristiriidassa heikkoon talouteen (vuoden 1999 suhteellinen BKT 1,6 %) ja sosiaalioloihin. Kun Venäjä-Euraasian imperiumi ei ole palautettavissa, tulee Venäjän hallituksen hyväksyä aluemenetykset, vähentää geopolitiikan merkitystä, transformoida valtio demokraattiseksi federaatioksi ja integroitua kehittyneemmän lännen osaksi sekä julistautua idässä aasialaiseksi valtioksi pitäen ovet auki Kaukoidän investoinneille ja työvoimalle. Modernisoinnin ohella (ulko)politiikan tulisi tähdätä venäläistuotteiden ja osaamisen vientiin, sillä valtiomenestys riippuu talouden ja teknologian kehityksestä. (Trenin 2001, 12, 14, 21–24 29, 316–320, 336.) Mikäli Venäjä sisällytettäisiin jopa EU:hun, tulisi Euroopasta tasapainoisempi ja vähemmän jännittynyt mahdollistaen ”Vancouverista-Vladivostokiin” käsittävän turvallisuussysteemin. USA:n hallitus ei koe Venäjää uhkana, mutta pyrkii estämään imperiumin palautuksen. Se tarvitsee kumppaneita Euraasian haasteissa, ja Yhdysvaltain koalitioon tulisi liittyä Afganistanin, ekstremisti-islamistien ja kansainvälisen huumekaupan kitkemisen osalta. Länsi-

integraation epäonnistuminen johtaisi marginalisoitumiseen, jopa Venäjän disintegraatioon, eikä perääntyminen Euraasiaan olisi vaihtoehto. (ibid. 320, 329–331.) Läntisistä instituutioista toistaiseksi hylätty Venäjä on pyrkinyt kuitenkin organisoimaan ja integroimaan IVY-alueen intresseilleen edulliseksi, ja revisionistit (kuten Dugin) ovat vaatineet imperiumin vaikutusvallan palauttamista oikeuttaen naapurimaiden absorboinnin Venäjän federaation rajojen ulkopuolelle jääneisiin venäläisiin (25 milj.) viitaten, panslaaviudella tai ortodoksisuuteen vetoamalla, mikä on tuomittavaa ja vaarallista Venäjän monikulttuuriselle stabiliteetille. (ibid. 17–18, 313–314, 320, 333–334.) Tätä vastoin Venäjän hallituksen tulisi edistää Baltian maiden integraatiota EU:hun sekä avustaa rajojen ulkopuolelle jääneiden venäläisen ja muiden etnisten ryhmien assimilaatiota uusiin itsenäisiin valtioihin, antaen esimerkiksi EU:n ratkaista Viron ja Latvian vähemmistöongelmat, mutta kuitenkin kehittää venäläistä kansalaisyhteiskuntaa Ukrainassa, Kazakstanissa ja Valko-Venäjällä. Mikäli Venäjä kehittyy taloudellisesti vahvaksi, tulee siitä taas kulttuurimagneetti Ukrainan venäläisalueille, joka on parhaillaan assimiloidumassa läntiseen Ukrainaan ja ukrainalaisiin. (ibid. 25–26, 322, 334.) Kuten Tsygankov toteaa (2003, 11), Treninin argumentista puuttuu politiikan hahmottaminen valtakamppailuna. Trenin ei myöskään vaikuta ymmärtävän paljoa geopolitiikasta tuoden sen tiimoilta esiin paradoksaalisia väitteitä sekä purkaen että rakentaen Venäjälle geopoliittista toimijuutta. Trenin väittää (2001, 14–15), ettei geopolitiikalla ole globalisaation aikakaudella relevanssia, sillä valtiot integroituvat muodostaen rajat hävittävän kansainvälisen yhteisön. Pian hän toteaa (ibid. 29), että geopolitiikka jää kuitenkin olennaiseksi aspektiksi niin pitkään, kun valtiot ovat kansainvälisiä toimijoita. Ristiriitainen on myös väite (ibid. 28) siitä, että Venäjä olisi adaptoitunut hyvin geopoliittisiin realiteetteihin viitaten toisaalta valtiojohdon epävarmuuteen uuden identiteetin valinnassa. Trenin tekee geopolitiikkaa, kenties tietämättään, kannustaessaan hallitusta venäläisen kansalaisyhteiskunnan muodostumisen tukemiseen Ukrainassa, Kazakstanissa ja Valko-Venäjällä sekä määrittäen (ibid. 320) venäjän kielen potentiaaliseksi politiikan ja bisneskieleksi, ja venäläisen kulttuurin Euraasian keskiöön. Treninin sanoman absurdisuus kulminoituu geopolitiikasta luopumisen kehotukseen, ja nurinkurinen argumentaatio viitanee (geo)poliittisten prosessien ymmärtämättömyyteen.

Edellä esitellyt vuosituhanen vaihteessa rakennetut argumentit edustavat venäläisen geopoliittisen argumentaation eräänlaisia ääripäitä (ks. Tsygankov 2003). Trenin on radikaalina länsimaistajana eräänlainen utopisti, joka ei hahmota toimijoiden

(geo)poliittista luonnetta. Nartov on eräänlainen ajasta jälkeenjäänyt kommunismin ja kylmän sodan maailmankuvan jatkaja. Gumiljov on sivilisaatiollisella aikateoriallaan geopolittinen fantasiakirjailija. Dugin yhdistelee niin fantasiaa, realismia, imperiaalista, sivilisaatiollista, maa- ja merivalta-ajattelua sekä allianssipohjaista geostrategiaa representoiden ”kaikki” geopolitiikan piirissä kirjoitetut ideat Venäjän ideationaalisen integroinnin ja ekspansioon oikeuttavan diskursiivis-retorisen geopolitiikan operaatioissaan. Hän on siirtynyt eritoten 2000-luvun tuotannossaan liberalismiin ja modernin maailmankuvan dekonstruomiseen suoran länsikritiikin ohella. Tsymburskin ehdottama romahtaneen imperiumin isolaation strategia tuo esille sisäisen kehityksen aspektin. Se on kuitenkin keskinäisriippuvaisessa maailmassa, jossa myös taloudellinen vuorovaikutus on geopolityn vahvistamisen keskiössä, pidemmän päälle kannattamaton strategia (ks. Gadžiev 1998). Kolosovin ja Mironenkon painottama geoekonomia on konkreettisen geopolittisen toimijuuden näkökulma, jossa talouden keskeisyys huomioidaan. Näiden enemmän tai vähemmän käytännöllisten argumenttien ohella K. S. Gadžievin argumentaation (1998) voidaan nähdä olevan kontekstiin nähden paitsi realistisin, myös uskottavin. Erityisen mielenkiintoisen hänen ajattelustaan tekee se, että Venäjän valtionjohto on 2000-luvulla, korostuneen geoekonomisen toiminnan ja valtiota stabiloivien toimien ohella, adaptoinut diskursiiviseen-retoriikkaansa samoja elementtejä.

2.9 Kremlin milleniumin linja kuin Gadžievilta adaptoitu strategia

Gadžievin ajattelun pohja rakentuu maailmanhistorian geopolittisen kehityksen verrattain uskottavaan kontekstualisointiin, eritoten tilakäsityksen osalta. Hänen mukaansa (1998) 1950-luvulta alkaneen kommunikatiivisen teknologiakehityksen ja viimeistään vallankumouksellisen globaalien tietoverkon vakiintumisen myötä maailma on synkronisoitu tiedonkulun suhteen niin lokaalisti kuin globaalisti, keskusten ja periferian välillä. Kehitystä kiihdyttävät transnationaalisten kontaktien määrän ja matkustelun lisääntyminen sekä muutaman valtiokielen ympärille rakentunut, osin valtiollisten toimijoiden kontrollin ulkopuolinen, massamedia (Gadžiev 1998). Pitkälti Yhdysvaltain kontribuoima globalisaatioprosessi on luonut suhteellisen yhtenäisen, kaikki valtiot ja sen myötä väestön kattavan informatiivis-kommunikatiivisen tilan, jonka kautta transnationaalinen vuorovaikutus muokkaa paikallisväestön identiteetin monitasoiseksi; väestö identifioituu sekä lokaaleihin, kansallisiin että transnationaalisiin yhteisöihin. Yhdysvaltain hallitukset ovat vuosisadan aikana harjoittamallaan politiikoillaan integroineet myös paikallistaloudet

yhdeksi keskinäisriippuvaksi globaaliksi maailmantaloudeksi tarkoittaen siten yhteisen taloudellisen tilan syntyä; valtiolliset toimijat liikuttelevat massiivisia investointivirtoja toistensa talouksiin, kaupankäynti ja finanssivirrat kiihtyvät ja kapitaalia liikuttavat myös taloudellisen integraation keskiössä olevat transnationaaliset korporaatiot, kuten yksityiset sijoittajatkin. Keskinäisriippuvainen taloudellinen tila estää käytännössä yksittäisen valtion tehokkaan taloudellisen omavaraisuuden, ja markkinatalous on välttämätön taloudelliselle kehitykselle määrittäen valtioiden kansainvälisen valtapolitiikan. Globalisaation ja tietoverkon ilmiöitä ovat myös hallinnollisten ja organisointia uudistavien instituutioiden linkittyminen tarkoittaen siten institutionaalis-byrokraattisten tilojen integraatiota. Gadžievin mukaan näiden globaalien tilalautuvuuksien muodostuminen on seurausta pitkälti eurosentrisestä kolonialismista ja sittemmin lännen imperialismista. Valtioiden rajat ovat muuttuneet näiden tilalautuvuuksien ilmaannuttua yhä häilyvämmiksi laajentaen myös valtionhallintojen toimikenttää samaan aikaan, kun niiden toimijuus on rajoitetumpaa tilan hallinnan osalta. Valtiollisten rajojen ”haihtuminen” ei kuitenkaan tarkoita assimiloitumista, eikä se hävitä geopolitiittista valtakamppailua. Geopolitiikalla on keskeinen merkitys esimerkiksi tilannesidonnaisten konfliktien ratkaisussa, jossa päätöksentekoa ja konsensusta muovaavat poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja sotilaalliset aspektit. (ibid.)

Gadžievin geopolitiittisessa maailmankuvassa (1998) globalisaatio myös johtaa länsikeskeisen maailmanjärjestyksen päättymiseen, eikä maailmaa pystytä integroimaan lännen suunnalta rakennettujen tilalautuvuuksien kautta universaaliksi. Realismin termistöä käyttäen, Gadžiev väittää kaksinapaisen maailmanjärjestyksen päättyneen jo 50-luvulla, kun Kiina aloitti riippumattomuuspolitiikan Moskovasta, ja Euroopan talousintegraatio muodosti EU:sta yhä itsenäisemmän poliittis-taloudellisen keskuksen; EU:sta kehittyi yksi maailmanpoliittinen keskus. Siksi diskursseissa ylläpidetty USA:n yksinapaisuus on hegemonian haihduttaneen taloudellisen ja geopolitiittisen pluralismin myötä harhakuvitelma. Maailman talousvaltakeskuksia ovat USA, EU ja Japani, mutta Kiinasta voidaan jo nyt sanoa sen olevan talouspoliittinen valta, joka työvoimansa, luonnonvarojensa, teknologiansa ja sotilaallisen kapasiteettinsa myötä kehittyi paitsi itsenäiseksi valtakeskukseksi, todennäköisesti maailman suurimmaksi ”navaksi” (ennusteissa bkt USA:n tasolla vuonna 2015). Myös Intia ja Indonesia ovat kehittymässä taloudellisesti vauhdilla. Kiinan ja Intian väestö kattaa 37 % maapallon väestöstä ja valtiot ovat jo nyt regionaalisesti ja militaarisesti merkittäviä. Myös subregionaalinen poliittis-taloudellinen organisaatio ASEAN (Indonesia, Malesia, Singapore, Thaimaa, Filippiinit ja Brunei) tulee integroitumaan potentiaalisesti

merkittäväksi turvallisuusyhteisöksi. ”Itä” on jo ”lännen” veroinen maailmanyhteisössä ja sen asema tulee vahvistumaan 2000-luvulla, Gadžiev kirjoittaa. (ibid.) Gadžiev argumentoi, että vaikka tilaulottuvuudet ovat levinneet globaalille tasolle, ei se tarkoita sitä, että maailma integroituisi Yhdysvaltain standardien alaiseksi (vrt. Schmitt 2006). Maailmanyhteisö on pluralistinen kokonaisuus jakautuen kansallisten, kulttuuristen ja uskonnollisen identiteetin perusteella eri keskuksiin (vrt. Huntington 1996). Nämä vahvat historialliset juuret omaavat paikallisidentiteetit säilyttävät keskeisen asemansa väestön ideationaalisina pohjina. Esimerkiksi demokratiainstituution ja markkinatalouden vakiintumiseen kului lännessä useampi vuosisata, kun sama prosessi alkoi Itä-Euroopassa vasta 1980-luvulla. Riippumatta siitä missä muodossa esimerkiksi Venäjän valtiojohto kansanvaltainstituution adaptoi (jos adaptoi), ei se voi institutionalisoitua länsimaisessa muodossa, sillä se edellyttäisi myös kansallisen alustan eli historiallisten normien, arvojen, instituutioiden sekä poliittisen kulttuurin jälleen tuottamista, mitä ei voida ulkopuolelta aidosti tehdä; väestö ymmärtää instituution eri tavalla, kuin yhdysvaltalaiset, englantilaiset tai ranskalaiset, ja aito demokratia voi vakiintua vain jos suurin osa kansasta sen hyväksyy ja toimii periaatteen mukaisesti ruohonjuuritasolla. Myös aasialainen demokratia eroaa amerikkalaisesta, sillä itämainen kulttuuripohja painottaa yhteisön intressejä länsimaiseen yksilön oikeuksia ja vapauksia painottavaan kansalaisyhteiskuntaan verrattuna. Liberaalia demokratisaatioprosessia luonnehtii se, että sen muodollisia instituutioita on helppo eksportoida, mutta sen realisoitumiseen edellyttävän kulttuuripohjan tuonti on jo vaikeampi tehtävä. (Gadžiev 1998.) Gadžieville on myös selvää, etteivät liberaalidemokraattiset periaatteet sovi kaikkien toimijoiden kansallisiin intresseihin, useat valtiot säilyvät puolidemokraattisina tai autoritaarisina järjestelminä, mutta huomauttaa, että 2000-luvun menestyjät kykenevät sovittamaan individualismin ja orgaanisen yhteisön intressipohjat. Amerikkalainen markkinatalous eroaa myös eurooppalaisista sosiaali- ja talouspolitiikan malleista perustuen osin valtion ohjaukseen sekä kommunitarismin, solidaarisuuden ja paternalismin elementeille. Itä-Aasiassa kehittyvä malli korostaa niin ikään valtiollista ohjausta ollen joidenkin tulkinnassa suunnitelmataloutta. Demokraattinen hallintomuoto ja intensiivinen kaupankäynti eivät myöskään estä tiettyjen valtioiden välille syntyviä konflikteja. Kamppailukeinoina ovat taloudelliset keinot, kuten kauppasodat. Valtiollisilla toimijoilla on myös valtaa hallita ja ohjailta korporaatioiden ja investoijien oikeuksia. Gadžieville on selvää, että maailman todellista järjestystä luonnehtivat monitasoiset fragmentoitumis- ja regionalisaatioprosessit, mitä voidaan kuvata moninapaisuutena tai

polysentrisminä. (ibid.)⁴² Tämän määrittämänsä kontekstin perusteella hän rakentaa myös Venäjän hallitukselle policysuositukset.

Gadžievin (1998) mukaan Venäjän suurvaltiuden päivät ovat päättyneet, jos asiaa tarkastellaan vallitsevan kontekstin ja traditionaalisen, sotamahtiin perustuvan, geopolitiikan käsityksen perusteella. Nykysuurvaltojen keskeisimmät intressit ovat ulkoisen ekspansioon sijaan sisäisen kehityksen takaaminen: suurvaltastatusta ei voi saavuttaa eikä ylläpitää, jos ei ole kykyä tuottaa vaurautta. Venäjän federaation territorio tarjoaa kaikki kansantalouden kasvattamiseen tarvittavat resurssit, kuten raaka-aineet ja suuren väestömäärän, mikä yhdistettynä parannettuihin viestintä-, liikenne- ja logistiikkayhteyksiin sekä sisäisen että ulkomaankaupankäynnin kohentamiseen suhteessa lähinaapureihin, määrittävät kansallisen turvallisuuden intressit, hän kirjoittaa. Gadžievin painottamana valtionjohdon on välttämätöntä saavuttaa valtiosisäinen vakaus (taloudellinen, sosiaalinen, poliittinen ja ideologinen). Stabilointi on prioriteetti, jonka tiimoilta saavutetut onnistumiset ja epäonnistumiset vaikuttavat ratkaisevasti myös Venäjän valtiojohdon

---

⁴² Polysentrismän käsite tarkoittaa lyhyesti määritettynä sosiaalista systeemiä, jossa on useita päätöksiä tekeviä keskuksia. Keskuksilla on rajatut ja autonomiset valtaoikeudet, ja ne operoivat keskenään yleisten sääntöjen puitteissa. Käsitteen hahmotteli ensimmäisenä Michael Polanyi (1951) teoksessaan *The Logic of Liberty*. Hänen mukaansa polysentrisissä organisaatioissa toimijat ovat vapaita tekemään individuaaleja ja persoonallisia kontribuutioita ja rakentamaan toimintansa sen mukaan, miten parhaiten näkevät sen sopivan systeemiin. Markkinat voidaan Polanayin mukaan nähdä polysentrisenä systeeminä, sillä ne koostuvat useiden toimijoiden verkostosta, jotka jatkuvasti muokkaavat käytöstään muiden tekemien päätösten perusteella. (Aligica & Tarko 2012, 237–238.) Vincent Ostrom määrittelee polysentrismän sen vastakäsitteen *monocentrism* avulla. Monosentrismissä valtamonopoli on keskiössä. Sellaisessa poliittisessä systeemissä valtaoikeudet sääntöjen määrittämisessä ja niiden valvonta kuuluvat yhdelle ainoalle struktuurille, jolla on monopoliasema pakkovallan lailliseen käyttöön. Sen sijaan, polysentrisessä systeemissä usealle toimihenkilölle ja päätäntäelimelle on myönnetty rajalliset ja suhteellisen autonomiset valtaoikeudet määrittää, valvoa ja muuttaa laillisia suhteita. (McGinnis 1999, 55–56.) Niinpä kyseisessä poliittisessä systeemissä kukaan ei ole legitiimiä yksinoikeutta vallankäyttöön ja vallankäyttäjää hillitään laillisuusperiaatteen mukaisesti. Polysentriset systeemit perustuvat laillisuusperiaatteeseen. Ostromin mukaan vapaus ja oikeudenmukaisuus ovat sellaisia poliittisia tavoitteita, joiden toteutumiseksi polysentrismi tarjoaa olosuhteet. Polysentrisen järjestelmän olemus määrittyy järjestelmän toimijoiden kulttuureista ja arvoista käsin. Näin ollen kyseisen järjestelmän kontekstiin liittyvät myös keskustelut systeemiin sisältyvistä säännöistä ja laeista, poliittisista arvoista ja kulttuurisesta sopeutumiskyvystä niiden ylläpitämisessä. (Aligica & Tarko 2012, 245–246.) Aligican ja Tarkon mukaan monet valtavirtaan kuuluvat politiikan tutkijat ovat aikoinaan liittäneet käsitteeseen myös toisenlaisia konnotaatioita. Nämä näkivät auktoriteetin fragmentoitumisen ja toimivallan päällekkäisyyden johtavan tilaan, jossa ”näkömätön käsi” ohjaa ”sosiaalista mekanismeja”. Tällainen kehitys aiheuttaa heidän mukaansa hallinnon institutionaalisen epäonnistumisen ja johtaa tilaan, jota voidaan kuvata ”kaoottiseksi”. Ostrom kuitenkin vastasi kritiikkiin ja täsmensi, että systeemiin kuuluvat päätöksentekomekanismit ovat muodollisesti riippumattomia toisistaan ja niiden välillä vallitsee pysyvä suhteiden järjestys. (Aligica & Tarko 2012, 244.)

vaikutusmahdollisuuksiin niin Neuvostoliiton jälkeisellä alueella kuin maailmanpolitiikassakin. Kutistumisestaan huolimatta Venäjä jää suureksi geopoliittiseksi muodostelmaksi, jolla on intensiivinen suhde euraasialaisiin kansoihin ja kulttuureihin. Valtion poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen kehitys edellyttävät myös monivektorista ulkopoliittikan ja diplomatian tekoa, joiden kautta kaupallisuutta voi tehostaa monisuuntaisilla talous-, kauppaa-, tulli-, ja logistiikkasopimuksilla. Kaikki valtakeskukset huomioiva aktiivinen neuvottelu, edistää myös uuden globaalien voimatasapainon muodostumista, mikä on keskeistä perinteisen hegemonian haihtuessa; turvallisuus on saavutettavissa vain internationaalaisella tasolla. Kylmän sodan aikainen geopoliittinen rakenne on muuttunut perustavanlaatuisesti. Subjektien tasa-arvon ja vapauden arvoille nojautuva nykyaikainen kansainvälinen systeemi on ristiriidassa ulkopoliittisen hegemonin käsitteeseen; USA:n suhteellinen heikkeneminen ja Venäjän poistuminen geopoliittiselta areenalta ei siten tarkoita välttämättä sitä, että tilalle nousisi politiikan tai talouden osalta uusia hegemonivaltoja. Polysentrisessä (monikeskuksisessa) maailmassa valta mitataan monelta kantilta, Gadžiev kirjoittaa. (1998.) Miten Venäjän valtionjohto on toiminut suhteessa Gadžievin tuottamiin policysuosituksiin ja representoimaansa maailmankuvaan? Toiminta on ollut yllättävän yhteneväistä.

2.9.1 Putinin statistisen keskusjohtoisuuden palauttava stabilointi, intressiryhmien suhteen tasapainotteleva retoriikka ja monisuuntainen politiikanteko

Vladimir Putinin hallitus ryhtyi pitkälti Gadžievin hahmottelemiin stabilointitoimiin adaptoiden myös diskursiivis-retoriseen geopolitiikkaansa tämän representoiman maailmankuvan. Jeltsinin aikakaudella tapahtunut vallan fragmentoituminen eri intressiryhmien, kuten poliittisen eliitin, aluejohtajien, oligarkkien ja rikollisjärjestöjen kesken, oli tehnyt valtion sisäisen tilan kontrolloimisesta ja siten geopolityn hallinnasta keskusvallan näkökulmasta haastavaa (Sakwa 2004, 235–241). Sakwan mukaan Putin aloitti vankan systeemin rakentamisen oikeusjärjestelmän ja aluehallintojen reformeista sekä kamppailun vallan anastamisesta oligarkeilta (joskin teki osan kanssa myös yhteistyötä). Pragmaattis-statistinen orientaatio tuli käsittämään vallan keskittämisprosesseja, joita oikeuttavina käsitteinä käytettiin ”lain diktatuuria”, ”suvereenia demokratiaa” ja ”taistelua korruption kitkemiseksi” (ibid.; ks. Karppinen 2006, 206, 221, 301). Shevtsovan mukaan (2007, 893) kyseessä oli *per se* henkilövaltaan ja autokratiaan tähtäävä toiminta, jossa Jeltsinin systeemiä vain vahvistettiin ja demokratia jätettiin nimelliseen arvoonsa. Keskusvaltajohtoisen institutionaalisen-byrokraattisen tilan jälleenrakennuksen ohella, Putinin

reformit kohdistuivat myös talouteen. Talouden liberalisointi johti todellisen kapitalistisen järjestelmän muotoutumiseen (Sakwa 2004, 235), esimerkiksi Markku Kivisen mukaan (2014) Venäjän federaatiosta kehittyi vähemmän säännelty taloussysteemi Yhdysvaltain järjestelmään verrattuna. 1990-luvun lainat maksettiin 2000-luvun alussa ajallaan (ibid. 188) ja talouskasvu, joka kumpusi pitkälti otollisesta öljynhinnasta, selittää myös Putinin saamaa kannatusta väestön keskuudessa, eritoten Jeltsiniin verrattuna. (Shevtsova 2007, 893–895).

Kreml tasapainotteli myös väestön ideationaalisen integroinnin suhteen. ”Putin vetoaa kansakunnan eheyteen yli ahtaiden kansallisuusrajojen valtakunnan eheyden ja imperiumin mahdin säilyttämiseksi”, Karppinen kirjoittaa (2006, 220). Sakwan mukaan (2004, 235, 242) presidentti hillitsi russofilian ja nationalististen aatteiden keskiöön pääsemistä ja toisaalta argumentoi länsi-integraation ehdottomuuden puolesta. Putinin ensimmäisen kauden ”länsikäännös” nostatti hallituksen kansainvälistä profiilia, eritoten Yhdysvaltain suhteen *Bandwagoning*-politiikan⁴³ myötä (ibid.; Shevtsova 2003, 4, 233). George W. Bushin aloittama ”terrorisminvastainen sota” (ks luku 3) oli siten mahdollisuus profiloitua kansainvälisellä areenalla hyveelliseksi toimijaksi. Clintonin hallituksen loppuvuosien viittaukset ”maailman vaarallisimpaan kleptokratiaan” (jonka se oli osin itse rakentanut) muuttuivat heti Bushin neuvonantajien puheissa ”toivottavan transition valtioksi” ja ”tärkeäksi kumppaniksi terrorisminvastaisessa sodassa”, Tsygankov kirjoittaa (2009, 53). Näin adaptointiin myös kollektiivisen muukalaisen, terrorismin käsite, jonka nojalla yhteinen vihollinen oli osoitettavissa, ja jonka nojalla voitiin oikeuttaa myös omalla hallintoalueella tehdyt ”terrorisminvastaiset” operaatiot (esim. toinen Tšetšenian sota ks. Politkovskaja 2004) Geopolityn ideationaalinen integrointi käsitti sekä eri intressiryhmiä suostuttelevan käsitteistön maltillisen ylläpidon että kollektiivisen muukalaisen osoittamisen (rikolliset, terroristit, eritoten tsetseenit, oligarkit ja ”korruptoituneet toimihenkilöt”), joiden jahtaamiseen hallintovalta oli ”omistautunut” (ks. Politkovskaja 2004). Nationalisteja suostuteltiin suvereeniuuden, suurvaltiuden ja moninapaisen maailman (realismin) käsitteillä (ks. Mankoff 2009, 15; Shevtsova 2007, 900). Puolestaan liberaaleja kosiskeltiin sekä länsi-integraation, ”demokratisoinnin” että markkinatalousreformien myötä toteutuvan vaurastumisen ideoilla, mutta myös vuodesta 2008 lähtien polysentrisen, eli (taloudellisessa mielessä) monikeskuksisen maailmanjärjestelmän käsitteistöllä (ks. luku 2.9.2). Suurelle kansanosalle kohdistettiin puolestaan oikeudellisuuden ja vakautuksen retoriikka saaden

---

⁴³ John Mearsheimer esittelee (2001, 139, 160) *bandwagoning*-käsitteen vahvemman ja potentiaalisen kilpailijan kelkkaan hyppäämisen politiikkana ollen heikon toimijan strategia.

suostutteluvoimaa valtion käymästä kamppailusta korruptiota, rikollisuutta, valtion varat anastaneita oligarkkeja ja terroristeja vastaan (Karppinen 2006, 301; Sakwa 2004, 235, 242). Monikansallista väestöä pyrittiin suostuttelemaan venäläisyyteen/kansallisuuteen vetoavan retoriikan hillinnällä ja toisaalta myös valtion kulttuuriseen diversiteettiin viittaamalla. Eritoten 2008 jälkeen keskusjohto adaptoi pluralististen kulttuurien ja sivilisaatioiden representoinnin osaksi käsitteistöään (Linde 2016).

Mikä on sitten Putinin näkemys Venäjän kansallisesta ideasta? Putinin vastaus hänelle vuonna 2016 esitettyyn suoraan kysymykseen koostuu muodollisesta laveiksi tekemiensä intressiryhmien etuun sekä taloudellisen ja elämänlaadullisen progressioon tähtäävästä kansalaisten identifioinnista statistiseen patriotismiin. Samalla hän viittaa keskusjohdon mandaattiin tämän progression toteuttamiseksi, sillä toisin kuin Neuvostoliitossa, keskusjohto tekee Putinin mukaan työtä ihmisten muodostamalle kansalle:

”У нас нет никакой и не может быть никакой другой объединяющей идеи, кроме патриотизма [–] чиновники, и бизнес, да и вообще все граждане работают для того, чтобы страна была сильнее. Потому что если так будет, каждый из нас, каждый гражданин будет жить лучше – и достаток будет больше, и комфортнее будет, и так далее. Это и есть национальная идея. [–] Она не идеологизирована, это не связано с деятельностью какой-то партии или какой-то страты в обществе. Это связано с общим объединяющим началом. Если мы хотим жить лучше, нужно, чтобы страна была более привлекательной для всех граждан, более эффективной, и чиновничество, и госаппарат, и бизнес – все должны быть более эффективными. [–] мы работаем на страну, понимая под этим не нечто аморфное, как ещё в советское время было, такая «давленка» со стороны государства – сначала страна, а потом неизвестно кто. Страна – это люди, вот в этом смысле «на страну». И другой идеи мы не придумаем, и придумывать не надо, она есть.”⁴⁴ (Valdimir Putin 3.2.2016.)

On huomionarvoista, että progressio viittaa pitkälti taloudelliseen tehokkuuteen. Maailmanjärjestys-dokumenttielokuvassaan vuodelta 2018 hän viittaa valtioon ja ”etnokseen” sekä painottaa niin ikään taloudellista vaurastumista kehityksen mittarina. Rivien välistä tulkiten Putinin uskottelema kansallinen identiteetillis-ideologinen perusta näyttäisi käsittävän muodollisesti tyhjän määritelmän, joskin eri väestönsia ja

---

⁴⁴ Suom. ”Meillä ei ole eikä voikaan olla mitään muuta yhdistävää ideaa, kuin patriotismia [–] virkamiehet, ja bisnes, ja oikeastaan kaikki kansalaiset tekevät työtä sen eteen, että valtiosta tulisi voimakkaampi. Sillä jos niin tulee käymään, jokainen meistä, jokainen kansalainen tulee elämään paremmin – ja vaurastuminen lisääntyy, ja mukavuudentaso, ja niin edelleen. Se on juuri kansallinen idea. [–] Sitä ei ole ideologisoitu, se ei ole sidonnainen jonkun puolueen toimijuuteen tai johonkin yhteiskuntakerrokseen. Se on sidottu kaikkia yhdistävään uuteen alkuun. Jos haluamme elää paremmin, valtiosta pitää tehdä miellyttävämpi kaikille kansalaisille, tehokkaampi, ja virkamiehet, ja valtiokoneisto, ja bisnes – kaikkien tulee olla tehokkaampia. [–] me työskentelemme valtiolle, tarkoittaen ei mitään amorfista, kuten oli vielä neuvostoaikana, sellaista ”murjaisua” valtioneuholta – ensin valtio, ja sitten ei ole selvää kuka on järjestyksessä seuraavana. Valtio – on ihmiset, ja tässä mielessä ”valtiolle”. Ja muuta ideaa me emme keksi, eikä sitä tarvitsekaan, sillä se jo on.

intressiryhmiä valtiojohtoisen katsantokannan taakse suostuttelevan identifiikaation.

2.9.2 Diskursiivisen retoriikan kurssi kohti Schmittin kolmatta skenaariota

Koko Putinin vallassaolon aikana, taustalla on kulkenut Yhdysvaltain toimijuutta ja sen maailmanpoliittista asemaa väheksyvä mielikuvien rakennettu narratiivi, jota terrorisminvastaisen sodan kumppanuuden aikana pidettiin hillitysti taustalla, mutta joka voimistui sittemmin aina 2020-luvun kynnykselle tultaessa. Kyse on systemaattisen argumentaatiotekniikan adaptoinnista, jossa eri tasoilla kulkevalla narratiivilla pyritään purkamaan vallitsevaa todellisuuskäsitystä ja samanaikaisesti korvaamaan se uudella (Crawford 2002, 100–109). Putinin vuoden 2007 Münchenin turvallisuuskonferenssissa pitämä puhe oli presidentin siihenastisen uransa voimakkain Yhdysvaltain hallintoon kohdistama kritiikki. Se näyttää olleen myös lähtölaukaus Venäjän hallituksen aloittamalle Yhdysvaltain valta-asemaa, ei ainoastaan intensiivisemmin purkavalle, vaan sitä kohtaan hyökkäävälle diskursiivis-retoriselle geopolitiikalle:

”Чуть ли не вся система права одного государства, прежде всего, конечно, Соединенных Штатов, перешагнула свои национальные границы во всех сферах [–] и навязывается другим государствам. Ну кому это понравится?”⁴⁵(Vladimir Putin 10.2.2007).

Se retoriikka, jolla keskusvalta lähti Schmittin kolmannen skenaarion kaltaista maailmanjärjestystä mielikuvien rakentamaan, käsitti uusien maailmantaloudellisten mahtien ”objektiivisen” muodostumisen, eritoten BRICS-yhteisön ja sen jäsenten mahtiin vetoavan argumentaation. Lisäksi keskusvallan toimijat viittasivat maailman kulttuuriseen ja sivilisaatiolliseen monimuotoisuuteen ja niiden ”rauhanomaiseen rinnakkaiseloon”, sekä uuden tasa-arvoisen maailman ongelmia ratkovan moninapaisen kansainvälisten suhteiden arkkitehtuurin muotoutumiseen. (Lavrov 7.8.2008, 9.4.2016, 1.9.2016, 23.9.2016, 30.11.2016; ks. Linde 2016; vrt Huntington 1996.) Toisin kuin esimerkiksi Bobo Lo tulkitsee (2015, 44), moninapaisuus ja polysentrismi eivät tarkoita valtionjohdon representaatiossa samoja asioita. Usein Lavrovin puheissa litanianomaisesti peräkkäin kulkevilla käsitteillä on oma retorinen funktio. Moninapaisuudella Lavrov tarkoittaa kansainvälisten suhteiden arkkitehtuuria, joka muodostuu aktiivisen rakentamisen tuloksena. Sen sijaan polysentrismi on objektiivinen tapahtuma. Käsitteillä on kuitenkin ulkoministerin puheissa sama vastakäsite, yksinapaisuus. Talousmahtien objektiiviseen

---

⁴⁵ Suom. ”Melkein koko systeemi on yhden valtion oikeuden alaisena, tietenkin Yhdysvaltojen, joka ylitti kansalliset rajansa kaikilla alueilla [–] painostaen muita valtioita. Kuka siitä voisi pitää?”

muodostumiseen nojaaminen on vuosien varrella vähentänyt, vastakkainasettelun ja realismin konnotaation omaavan, moninapaisuuden⁴⁶ käyttöä. Molemmat käsitteet toistuivat Lavrovin julkilausumissa vuonna 2009 yhtä useasti (30/33), mutta vuosina 2015 (12/31) ja 2016 (14/36) moninapaisuus-käsitteen käytön frekvenssi oli puolittunut polysentrismiin nähden.⁴⁷ Näin käsitystä fragmentoituneesta maailmasta tuotettiin painotetummin taloudellisen ja kulttuurisen ulottuvuuden kautta. Lavrov linkittääkin lausunnoissaan polysentrismiin, sivilisaatiollisen ja kulttuurisen pluralismin sekä uusien poliittis-taloudellisten valtakeskusten nousun. Argumentaatioketjuissa oli mukana myös demokratian ja globalisaation käsitteet, jotka, ironista kyllä, käännettiin tukemaan universaalien sijaan pluralistista maailmankäsitystä. Lavrovin puheissa monikeskuksinen maailma on tulosta itse globalisaatiosta, ja demokratia toimii puolestaan moniyhteisöllistä maailmankäsitystä oikeuttavana aatteena: ”It’s a polycentric world. Call it multipolar, call it polycentric, call it more democratic—but this is happening.” (Lavrov 29.03.17). Näin käsitystä fragmentoituneesta maailmasta tuotettiin sekä taloudellisella että kulttuurisella tasolla, yksinkertaisesti maailman rakenteen nimeämisellä.⁴⁸ Lavrov on koko ulkoministeriuransa ajan määritellyt merkitykseltään samanlaista asetelmaa, mutta ”Lännenjälkeinen maailma” on uusi käsite, jonka Lavrov esitti (18.2.2017) ensikertaa Münchenin turvallisuuskonferenssissa vuonna 2017. Regionaalisen maailmankäsityksen representoinnin ohella Lavrov on demonisoinut painotetusti myös Yhdysvaltain hallituksen militaarisia interventioita. USA näyttäytyy vastuuttomana toimijana, jonka ”toistuvat virheet” Lähi-Idässä kylvävät tuhoa ja aiheuttavat kollektiivisen uhan terrorismin muodossa. Lavrov tuottaa erilaisia narratiivien katkelmia vihjaten USA:n hallituksen tukevan systemaattisesti uusien terroristijärjestöjen muodostumista:

---

⁴⁶ Vuoden 2000 ulkopoliittisessa konseptiossa oleva käsite (Sakwa 2002, 365), palveli mitä ilmeisimmin tuttavallisen käsitteen roolia” kotimaan patriooteille, jotka olivat tottuneet sen kuulemiseen Yhdysvaltain tasapainotuksen ja suurvaltastatuksen nimeen vannoneen Primakovin tuottamana. USA:n dominoiman tai ”yksinapaisen” maailman kontekstissa käsitteellä ei juurikaan ollut kansainvälistä uskottavuutta. Kun sen vakiinnuttaminen epäonnistui 90-luvulla, muokkasi Venäjän hallitus merkityssisältöä ajan henkeen sopivammaksi. Putin ei ensimmäisinä valtavuosinaan (2000–2003) käsitteellä juurikaan operoinut, sillä ”9/11”-jälkeinen Putinin ”länsikäännöksen” mukana moninapaisuudesta karsiutui antiamerikkalainen sävy vaihtuen niin Putinin kuin Lavrovin edeltäjän Igor Ivanovin puheissa ”monivektorisuuden politiikaksi”, jolla rakennetaan bilateraalaisia suhteita maailman eri ”napoihin” tai reagoidaan, kuin kollektiivisena yhteisönä maailman haasteisiin. Käsite vakiintui valtiojohdon diskurssiin vuonna 2004, eritoten sille vastakaikua antaneiden Kiinan, Intian, Brasilian ja Ranskan hallitusten toimijoilta Putinin vierailujen yhteydessä. (Smith 2014, 88,90–93; Mankoff 2009, 30–31.)

⁴⁷ Kaikki puheet vuosilta 2009, 2015, 2016 on tarkistettu hakusanoilla: полицентр- ja многополюс-.

⁴⁸ Pekka Korhosen mukaan nimeäminen on poliittista toimintaa, jota käytetään, kun asioille, objekteille tai paikoille halutaan antaa merkityksiä (Korhonen 2012, 137).

“Look, al-Qaeda was born from the American support of mujahideens in Afghanistan. [...] And ISIL was born after the American invasion of Iraq, as you know.” (Sergei Lavrov 12.10.2016)

”If you take the history – during the Reagan administration al-Qaeda was born because the United States were supporting the Mujahedeen movement in Afghanistan against the Soviet Union. During George Bush Jr. ISIL was born after they invaded Iraq and after in May 2003 they dismantled every structure with Sunni population – be it army, be it security, be it police. And I’m afraid that this particular administration of the United States might make history by being the administration which gave rise and support to Nusra.” (Sergei Lavrov 30.9.2016)

”Kuvitteellisesti ilmaisten, lampusta ei vapautettu pelkästään yhtä, vaan useampi henki, joista kaikkein vaarallisimpana ISIS:in, Al-Nusran ja näihin sidoksissa olevien ryhmien ylläpitämä terrorismi.” (Sergei Lavrov 20.10.2016)⁴⁹

Näin Lavrov piirtää mielikuvaa siitä, että terroristien ”luominen” on ollut ikään kuin tarkoitushakuinen prosessi. Vaikka suurvaltojen edustajat politikoivat yleensä monologin muodossa, voidaan toimijoiden välillä havaita geopolittista vuoropuhelua, joka havainnollistuu järjestelemällä heidän samoihin aiheisiin liittyvät ja suhteellisen samaan aikaan esittämät argumentit dialogiksi. Seuraavassa on koostettuna Barack Obaman ja Sergei Lavrovin ajatusleikinomaisesti kasattu, vuosina 2016–18 käyty, ”keskustelu”, joka kuvastaa pitkälti sitä diskursiivis-retorista kamppailua, jonka sisällölliset elementit olivat kaikuneet heidän lausunnoissaan myös vuosia aikaisemmin:

“The point is American leadership in the 21st century [--] Leadership means a wise application of military power and rallying the world behind causes that are right.” (Barack Obama 12.1.2016.)

“I think that we are in the post-West world order [--] adjust to new realities that there are other powerhouses economically, financially and politically, China, India, Brazil. African countries are going to be very much on the rise [--] Russia certainly would like to be an independent world player. Independent in the sense [--] would not be influenced by pressure.” (Sergei Lavrov 29.6.2018.)

“All the talk of America’s economic decline is political hot air. [--] all the rhetoric you hear about our enemies getting stronger and America getting weaker. [--] Let me tell you something: The United States of America is the most powerful nation on Earth.” (Barack Obama 12.1.2016.)

“It is not Russia that is shaping this world order, it is history. It is the development itself. You cannot really hope to contain these new powerful, economically and financially, countries. You cannot really ignore their role in world trade and world economy.” (Sergei Lavrov 29.6.2018.)

“We spend more on our military than the next eight nations combined (Barack Obama 12.1.2016). Rivals like Russia or China cannot match our influence around the world, unless we give up what we stand for, and turn ourselves into just another big country that bullies smaller neighbors.” (Barack Obama 10.1.2017). “American values and American ideals are what will lead the way [--] both here and abroad” (Barack Obama 16.12.2016). “If we [--] are not willing to stand up on behalf of these values, then certainly China, Russia, and others will not” (Barack Obama 18.1.2017).

---

⁴⁹ Alkur. ”Образно говоря, в результате из бутылки был выпущен не один, а сразу несколько джиннов, самым опасным из которых является террористическая угроза в лице ИГИЛ, «Джабхат ан-Нусры» и аффилированных с ними группировок.” (Sergei Lavrov 20.10.2016)

”Olemme vahvasti eri mieltä niiden kanssa, jotka syyttävät Venäjää ja uusia maailmaan vaikuttavia keskuksia yrityksestä heikentää ns. ”liberaalia maailmanjärjestystä”. Sellaisen maailmanmallin kriisi oli ohjelmoitu jo siinä vaiheessa, kun taloudellisen ja poliittisen globalisaation käsite oli suunniteltu lähinnä välineeksi, jolla varmistaa eliittiklubiin kuuluvien valtioiden kasvu ja kaikkien muiden dominointi. Tällaisen systeemin vakaus ei voi objektiivisesti katsottuna olla kestävä.” (Sergei Lavrov 18.2.2017.)⁵⁰

“250 years after the beginning of the great American journey, my faith and my confidence, my certainty in our democratic ideals and universal values remain undiminished” (Barack Obama 16.11.2016). ”America will always act, alone if necessary, to protect our people and our allies; but on issues of global concern, we will mobilize the world to work with us.” (Barack Obama 12.1.2016.)

“After five or so centuries of domination of the collective West [--] I think it is a logical reaction: trying to slow down something, which is objective and does not depend on any single administration.” (Sergei Lavrov 29.6.2018.) ”Johtajien tulee tehdä valinta. [--] demokraattisen ja oikeudenmukaisen maailmanjärjestyksen luomisen puolesta [--] jossa jokainen valtio tukeutuu kv-oikeuden puitteissa suvereniteettiinsä, pyrkii etsimään tasapainon omien ja kumppaneiden kansallisten intressien välillä kunnioittaen jokaisen kulttuuris-historiallista ja sivilisaatiollista identiteettiä.”⁵¹ (Sergei Lavrov 18.2.2017.)

Todellisuus ja todellisuuden nimeäminen ovat eri asioita, vaikka jälkimmäinen edellyttääkin todellisuudesta kumpuvia todisteluja, jotka huokuvat myös Obaman ja Lavrovin keskustelusta. Geopoliittisen maailmankuvan rakentamisessa on usein kyse konkreettisen maailman eli maapallon ja siinä toimivien toimijoiden suhteen muotoilusta. Myös toimijoidenvälisen tilallisen valtasuhteen eli maailman geopoliittisen rakenteen representoiminen on ydinasia, jonka ympärille Obaman ja Lavrovin debatti keskittyy. He pyrkivät muokkaamaan käsityksiä tästä rakenteesta todistelemalla geopolityjen materiaalisilla, kuten asevoimien kyvykkyyden ja taloudellisen mahdin osoittimilla sekä ideationaalisten resurssien, kuten ideologian pätevyuden, instituutioiden levinneisyyden ja maailman yhtenäisyyden tai sen pluralistisen olemuksen todistelulla. Onko maailma universaali, ja Yhdysvaltain hallitus sen hegemoni? Vai onko maailma vallan jakautumisen suhteen moninapainen tai monikeskuksinen? Ei liene yllättävää, että asiasta kiistellään myös akateemisessa debatissa (ks. esim. Kubjakin & Tushba 2014; Layne 2012; Makarychev &

---

⁵⁰ Алкуп. ”Мы категорически не согласны с теми, кто обвиняет Россию и новые центры мирового влияния в попытке подорвать т.н. «либеральный мировой порядок». Кризис такой модели мира был запрограммирован уже тогда, когда концепция экономической и политической глобализации задумывалась главным образом как инструмент обеспечения роста элитарного клуба государств и его доминирования над всеми остальными. Объективно устойчивость подобной системы не может быть долговечной.” (Sergei Lavrov 18.2.2017.)

⁵¹ Алкуп. ”Лидеры должны сделать выбор. [--] в пользу созидания демократического и справедливого мирового порядка, когда каждая страна, опираясь на свой суверенитет в рамках международного права, будет стремиться к поиску баланса между своими национальными интересами и национальными интересами партнеров, при уважении культурно-исторической и цивилизационной самобытности каждого из них.” (Sergei Lavrov 18.2.2017.)

Morozov 2013), mutta useimmat kuitenkin näkevät tämän geopoliittisen prosessin liikkuvan kohti vallan fragmentoitumista, regionalisoitumista ja vallan painopisteen liikkumista kohti Aasiaa ja nousevaa Kiinaa. Tsygankovin analyysissä kansainvälinen järjestelmä ei ollut enää vuonna 2009 länsikeskeinen (yksinapainen), mutta ei vielä moninapainenkaan (Tsygankov 2009b, 348). Lavrovin ja Obaman debatti osoittaa, että kyse on kilpailusta, jossa muuttuvaa todellisuutta pyritään diskursiivis-retoristen keinojen avulla ”hidastamaan” tai ”nopeuttamaan”. Jos käsitykset maailmanjärjestelmän luonteesta ovat mielikuvien varaan rakennettuja argumentteja, on syytä tarkistaa muilta toimijoilta, onko Schmittin ennuste maailman tilallis-poliittisen järjestyksen fragmentoitumisesta *de facto* käynnissä:

“Our world is undergoing profound changes unseen in a century: the surging trend toward multi-polarity, economic globalization, IT application and cultural diversity, accelerated transformation of the global governance system and international order, rapid rise of emerging markets and developing countries, and greater balance in global power configuration. The well-being of people in all countries has never been so closely intertwined as it is today.” (Xi Jinping 3.9.2018.)

“[A]s a matter of fact, we live in a multipolar world, where power is diffused and the centres of power have multiplied. And the old global order has disappeared, but a new global order has never really emerged. The only way to govern this multipolar – more chaotic but also more interesting maybe – world, is through a multilateral global governance.” (Federica Mogherini 7.8.2017.)

2.10 Geopolitiikan muuttumisesta ja pysyvyydestä

Joku voisi väittää geopoliittisen toiminnan jääneen historiaan. Toinen voisi todeta, että se on vain kiihtynyt. Pinnallisesti ja kaukaa katsottuna tilan haltuunotto ja kontrollointi näyttää historiassa pitkälti ”pelkältä” maa-alueen valtaukselta ja toisaalta tätä estävältä voimapolitiikalta. Kuten edellä on kuvattu (ks. luku 2.1—) geopoliittiset prosessit ovat käsittäneet jo muinaisina aikoina samat kolme tilaulottuvuutta ja niihin sidoksissa olevat geopolitiikan muodot. Se mikä on, yhä suurempien toimijoiden imperialismin ja toisaalta teknologisen kehityksen aikaansaamana, muuttunut, on näiden tilojen universalisoituminen maailmantalouden, globaalin tietoverkon sekä institutionaalis-byrokraattisen alustan levitessä globaaliksi. Eräällä tavalla kyseiset tilaulottuvuudet eivät ole ”postmoderneja”, kuten esimerkiksi Dugin (2011, 30–31) tai Gadžiev (1998) viittaavat, se mikä on postmodernia, on näiden tilojen leviäminen globaaliin ja kaikki toimijat kattavaan mittakaavaan. Toisaalta tilallisen toiminnan kannalta keskeinen muutos käsittää myös territoriaalisten invaasioiden ja militaaristen valtausten marginalisoitumisen selittyen vakiintuneilla instituutioilla (Schmitt 2006; Wendt 1999), reaalipolitiikan mahdollisuuksilla ja alueiden kontrolliedellytysten muutoksella.

Maapallon territorion peittyessä toisensa tunnustavien valtioiden alueiksi ei valloitus näyttäydy enää legitiiminä toimintana. Stabiloituneen valtiojärjestelmän ja kansainvälisen yhteisön normit ovat myös tehneet anastuksista ja rajojen siirtelystä vaikeampaa. Voimankäytön rajoittamisesta ja rajojen korjaamisesta pyrkivät vastaamaan kollektiivisen turvallisuuden organisaatiot, kuten YK. (Buzan 1983, 59, 62–63, 97, 99, 117, 163.) Ne ovat kuitenkin joko epäonnistuneet (Falk 2004, 5), tai eivät kykene hillitsemään vahvoja toimijoita riittävästi (Claude 1984, 353), sillä suhteellisen riippumattomien suurvaltojen hallitusten ei tarvitse noudattaa kansainvälisiä instituutioita, mikäli ne eivät palvele niiden intressejä⁵² (ks. luku 3). Toimiakseen kollektiivinen turvallisuus edellyttää universaalia toimijoiden osallistumista, mutta jäädessään sub-globaaliksi tarkoittaa se allianssin muodostumista (Buzan 2004, 149). Epäsymmetrinen osallistuminen pilkkoo kansainvälisen yhteisön heterogeeniseksi tehden legitimitetistä tulkinnanvaraista ja itsessään kamppailun kohteen (Claude 1988, 146; ks. luku 3). Näin kansainväliset instituutiot selittävät osittain invaasioiden ja kaappausten hiipumista.

Valtausten vähentymisen reaali poliittisia selityksiä on sodan kallistuminen⁵³, eritoten kehittyneiden ja vahvasti keskinäisriippuvaisten valtioiden välillä, jättäen sen hyödyt taloudellista rasitetta pienemmiksi (Jervis 1991, 47–48). Anastuksen suurin hyöty lienee symbolinen vallan demonstraatio, jolla on instrumentaalista arvoa valtiollisen integraation tai kilpailijaan kohdistetun separaatiovaikuttamisen edistämiseksi (ks. luku 3). Myös kaapatun alueen integrointi on haastavaa, jollei alueella vallitse jo ennestään hyökkääjävaltion kieli- ja kulttuuri-identiteettiä sekä käytäntöjä ja instituutioita (ks. 2.1). Reali poliittisiin syihin lukeutuu myös hallitun maa-alueen koon ja valtion kyvykkyyden välisen korrelaation suhteellinen pienentyminen ekspansiomotiivia vähentäen (Gadžiev 1998). Toki laajempi territorio tarkoittaa usein myös suurempia raaka-ainevarantoja sekä korkeampaa väkilukua, joilla on kansantaloutta kasvattava potentiaali. Toisaalta nykyaikainen toimijuus painottuu materialistisessa mielessä kaupallisuuden ja teknologiatason kautta tuottavuuden tehokkuuteen ja taloudelliseen mahtiin, joka asettaa kriteerit maailmanpoliittiselle toimijuudelle tehden territoriaalisesta ekspansiosta tappiollista. Aseellisten invaasioiden tavoitteet ovat saavutettavissa vaikuttamalla

---

⁵² Vaikka YK:n turvallisuusneuvoston veto-oikeus estää toimimasta suurvaltojen intressejä vastaan, on se kyvykäs vastaamaan pienempien toimijoiden uhkiin (Barkin 2013, 111).

⁵³ Jo Sun Tzu on todennut sodan kalliiksi politiikan viimeiseksi keinoksi, joka tyhjentää osapuolten varoja, nostaa tyytymättömyyttä ja heikentää järjestystä, minkä johdosta ainoastaan nopeasta sodasta voi hyötyä (Sun Tzy 2016, 7).

kohdevaltion instituutioihin ja ideologiaan (Buzan 1983, 76), jolloin alueen fyysinen hallinta ei ole välttämätöntä riittävän määräsvallan saamiseksi (Tuomi 1996, 140–141). Moderni hallinta säilyttää kontrolloidun valtion tilallisen suvereniteetin toteutuen yhteistyömuodoin, jotka sopimuksin oikeutettuina peittävät toiminnan interventionistisen luonteen (Schmitt 2006, 251–252).

Valtiosysteemin rajojen vakiintuminen, on tulkittu myös maantieteellisten toimijoiden ja niiden hallitseman territorion staattisuutena ollen kuin itsestään selvyiksi, joihin ei tarvitse kiinnittää huomiota. Tämä näkyy valtioiden juridisiin rajoihin nojaavissa tarkasteluperspektiiveissä käsittäen sisäpolitiikan, ulkopoliitiikan ja valtioiden kansainvälisen politiikan. Ulkopoliitiikkaa tarkasteltaessa, territoriaalisten rajojen sisällä olevat toimijat paketoidaan usein yhtenäiseksi polityksi. Toisaalta sisäpolitiikan analyysissä hahmotetaan usein toimijoiden pluralismi keskittymällä vallan jakautumiseen ja intressiryhmien yhteiskunnalliseen asemaan, mutta toimijoiden maantieteellinen sijainti, kuten keskus tai periferia, sekä toimijoiden mahdollinen side rajojen ulkopuoliseen maailmaan jäävät vähemmälle huomiolle. Geopoliittisen ajattelun kannalta ”sementoituneiden” rajojen sijaan tarkasteluperspektiivi kohdistuu geopoliittisten toimijoiden harjoittamaan dynaamiseen prosessiin, jossa alueellinen haltuunotto ja hallinta palautuvat identiteettillis-ideologisen, taloudellisen ja institutionaalisen integraation, ja toisaalta samojen prosessien hajauttamiseen kilpailevan geopolityn suhteen. Universalisoituneet tilat ovat tuoneet toimijat samalle areenalle, jossa geopoliittinen kamppailu jatkuu monitasoisemmin, sekä lokaalisti, että globaalisti. Kun vielä 1900-luvun alkupuoliskolla valtioiden rajat ja toimintasäde olivat vahvasti sidoksissa niiden maantieteelliseen sijaintiin, voidaan rajapintoja tänä päivänä, toimijan fyysisestä sijainnista riippumatta, luoda ja muokata näissä geopoliittisissa tiloissa, joissa toimijat voivat ”liikkua” ja operoida vaikkapa maapallon toisella puolen. Samaan aikaan kun tilalliset toimijat ovat merkittävässä määrin ”vapautuneet” alueellisista rajoistaan, on tilan kontrollista ja haltuunotosta muodostunut kompleksisempaa, usealla tilallisella tasolla käytävää geopolitiikkaa, jonka seuraukset korreloivat kunkin valtion suhteelliseen valtapolitioon ja taloudelliseen menestymiseen. Näin suvereenit rajat hämärtäneet tilaulottuvuudet ovat muuttaneet geopoliittista toimijuutta ja toimintaa. Tätä voidaan tarkastella tilaulottuvuussidonnaisesti kerraten samalla tässä tutkimuksessa käsitteellistetyn geopolitiikan ominaisuuksia. Geopolitiikka on geopolityn rakentamista käsittäen tarkemmin: *Geopolitiikka on tilassa toimivien kollektiivien päättäjien ja niiden politiikkaan potentiaalisesti vaikuttavien ajattelijoiden harjoittamaa tilan*

kontrollointia ja haltuunottoa, jota tehdään integratiivisten ja separatiivisten prosessien keinoin, niin materiaalisia kuin ideationaalisia resursseja hyödyntäen, vallitsevien historiallisten olosuhteiden mahdollistamissa rajoissa. Geopoliittinen toiminta on sidonnaista tilaulottuvuuteen koostuen seuraavista kategorioista.

Informatiivis-kommunikatiivisessa tilassa – käsittää rajat ylittävät, sekä paikallista että kansainvälistä yleisöä (potentiaalisesti) tavoittavat tiedonkulun alustat – harjoitetaan *diskursiivis-retorista geopolitiikkaa* eli tilan, toimijoiden ja väestön välisen suhteen rakentamista ideoita käyttäen (ks. esim. Agnew 1998; Gadžiev 1998; Jackson 2006; Ó Tuathail 1998, 3). Tässä ideationaalisessa kategoriassa geopolityjen rajat ja ominaisuudet ovat joustavia, valtioiden ja liittojen lisäksi geopolittisten toimijoiden maailmankuvin identifioimia kollektiiveja, kuten kansoja, kulttuureja, sivilisaatioita, ideologisia arvoyhteisöjä tai jonkin muun identiteettillisen seikan perusteella rakennettuja maantieteellisiä ryhmiä, joiden olemassaolon uskottavuus riippuu paitsi diskurssista myös sen retorisesta vetovoimasta (ks. Agnew 1998; Austin 1962; Burke 1969; Hart 2004; Jackson 2006; Perelman 1982; Wittgenstein 1961).

Diskursiivis-retorinen geopolitiikka⁵⁴ on valtakamppailun välineenä keskiössä. ihmisten käsitys maailmasta ja suhteestaan siihen perustuu kielellisesti jaettujen merkitysten ja ideoiden omaksumiseen, on olennaista ymmärtää tämän prosessin sosiaalinen rakentuminen. Kieli on ensisijainen politiikan väline, jolla maailma paitsi valikoidusti representoidaan (diskurssi), pyritään se tekemään niin, että vastaanottaja voisi tarjotun kuvauksen hyväksyä (retoriikka). Ilman jaettuja ja yhteisesti kannatettavia ideoita, ei tapahdu kollektiivista toimintaa ja siksi tämä ideationaalinen toiminta edeltää materiaalista. Aleuita haltuunotetaan ja kontrolloidaan ohjaamalla väestön ajattelua ja samaistamalla se identiteettillis-ideologisesti geopolityn valtaapitävien lausunnoissa representoituihin käsityksiin ja maailmankuviin. Toisin sanoen diskursiivis-retorisella käynnistetään ja tuetaan muita geopolittisiä prosesseja. Jo muinaiset ajattelijat käsittelivät hallitsijan keskeisimpiin intresseihin lukeutuvan väestön ideationaalisen integroinnin tapahtuen primitiivisiä tiedotus- ja kommunikaatiokanavia pitkin. Tämä sisäisen alueen ideationaalinen integrointi on

---

⁵⁴ 1900-luvun lopulla muodostunut kriittisen geopolitiikan suuntaus tarkastelee geopolitiikkaa toimijakohtaisesti tuotettuna poliittisena diskurssina representoiden maantiede ja kv suhteet tarkoitushakuisesti. Se tähtää geopolittisten toimijoiden (intellektuellit, valtiot, instituutiot) rakentamien maantieteellis-poliittisten ”totuuksien” politisoimiseen. (Ó Tuathail 1998, 3.) Kriittinen geopolitiikka tarttui eritoten kylmän sodan aikaiseen (realismin) reduktionistiseen ajatteluun määrittäen myös klassiset teoriat yksinkertaisen deterministisiksi ja epätieteellisiksi. Koulukunnan ajattelu saattaa kuitenkin ylikorostaa sosiaalista konstruktioita vieroksuen materiaalisen todellisuuden vaikutusta geopolittiseen diskurssiin. (Tuomi 1996, 43–45.)

kuitenkin monimutkaistunut informatiivis-kommunikatiivisen tilan vallankumouksen seurauksena. Kun vielä 1900-luvun loppupuoliskolla diskursiivis-retorinen vaikuttaminen rajoittui pitkälti valtiollisten tiedotusvälineiden, puolueiden äänenkannattajalehtien ja alueellisten tiedotuskanavien kautta tapahtuvana paikallistoimintana, murtuivat lokaalit infoseinät viimeistään globaalin tietoverkon, internetin yleistyessä. Kun siihen mennessä kansalaisten identiteetin kontrolloimisesta kamppailivat ensisijaisesti (järjestelmän totalitaarisuustasosta riippuen) hallituksen ja puolueiden lisäksi aatteelliset intressiryhmät, monitasoisti informatiivis-kommunikatiivisen tilan globalisoituminen tätä kamppailua helpottaen huomattavasti paitsi rajojen sisällä olevia toimijoita myös ulkomaisia pääsemään paikallisyleisön kuultaviksi. Eli sen lisäksi, että valtaapitäviä ja väestöä pääsevät tavalla tai toisella puhuttelemaan paikalliset geopolityn kehitykseen potentiaalisesti vaikuttavat toimijat, altistuu geopolityn entiteetti tavalla tai toisella valtionrajojen ulkopuolelta tulevalle sanomalle. Jo muinaisajattelijat määrittivät tämän vieraan geopolityn koherenssia hajauttavaksi taktiikaksi, jolla nostatetaan suhteellista valta-asemaa. Lahjotut saarnaajat ja huhuja levittävät vakoojat ovat tänä päivänä korvautuneet suurina vastaanottajamääriä tavoittavien mediatalojen palstatilaa hyödyntäviksi, journalisteiksi, asiantuntijoiksi, intellektuelleiksi, poliitikoiksi sekä itse valtioiden päämiehiksi. Merkittävä rooli on myös diskursiivis-retorisen sanoman jälleentuottajilla tehden geopolitikoinnista välillistä toimintaa. Näin geopolityjen poliittisten päättäjien säännölliset lausunnot kohdentuvat kotiyhteisöille, kohdennetusti vieraskollektiivin väestölle sekä maailmanyhteisölle tehden heidän diskursiivis-retorisesta geopolitikoinnistaan kohderyhmien suhteen kolmitasoista. Tiedotusvälineiden siirtäessä informaation maapallon toiselle puolelle (jossa sitä valikoidusti esitetään ja kommentoidaan), voidaan näiden kolmen tason nähdä säännöllisesti läsnä oleviksi. Teoreettisesti hahmotetun geopolitiikan dynamiikan perusteella, tämä informatiivis-kommunikatiivinen tila, on (kamppailu)areena, jossa tilallisten entiteettien valtaapitävät pyrkivät integroimaan ”sisäisen tilan” identiteettiryhmät mahdollisimman koherentiksi entiteetiksi tavoittaen potentiaalisesti myös rajat ylittävät identiteettiryhmät omien katsantokantajensa kannattajiksi saaden aikaan toimijoiden välisen diskursiivis-retorisen kamppailun. Pääsy kilpailijoiden vaikutuspiiriin väestön kuultavaksi mahdollistaa niin suoran kuin epäsuoran mielipidevaikuttamisen saaden onnistuessaan aikaiseksi sisäisen separaation ja mahdollisesti ideologisen ja kulttuurisen integraation tiettyjen väestöryhmien osalta. Mentaliteetiltaan, kommunikaatioltaan ja tavoiltaan historiallisesti identifioituvat ihmisryhmät esiintyvät territoriossa limittäisesti ja päällekkäisesti, jolloin

tietyin maantieteen väestö voi kuulua tai samaistua useampaan eri yhteisöön. Identiteettiryhmien levittäytyminen ja paikallinen samaistumistaso ovat luonteeltaan dynaamisia prosesseja, joihin vaikuttavat paitsi kollektiivien historiallinen laajuus, myös niiden aktuaalinen samaistumisen houkuttelevuus, mikä mahdollistaa monitasoisen väestön integraation prosessit. Tätä ihmismassojen ajattelun kontrollointiin tähtäävää psykologista vaikuttamista ja siihen liittyviä tekijöitä on luonnehdittu populaarikielessä ”informaatiovaikuttaminen”, ”infosota”, ”faktojen jälkeinen aika”, ”troliarmeijat” sekä venäjällä ”зомбирование” (zombisointi) tarkoittaen massoihin kohdistuvaa indoktrinaatiota. Rajat ylittävä diskursiivis-retorinen geopolitiikka tarkoittaa sisäisen ja ulkoisen politiikan välisen rajan haihtumista, sillä paikallinen hallitus pyrkii alueellisen ja globaalin integraation ohella estämään kilpailijoiden harjoittaman separaation ja päinvastoin. Yhtenä kamppailukeinona on informatiivis-kommunikatiivisen tilan rajoittaminen, mikä tarkoittaa sensuuria ja infoseinien asettamista rajojen sisäiseen internettiin oman väestön ideologisen kontrollin helpottamiseksi (esim. ”Runet” ja Kiinan internet-sensuuri). Toisaalta tilanteessa, jossa tietoverkon rajoittaminen on päättäjille joko laillisesti tai kannatuksen säilyttämisen kannalta haasteellista, on päättäjien keinona kamppailla kilpailevia ideologioita ja separatismia vahvistumista vastaan pyrkimällä asettamaan ja ylläpitämään asemansa hegemonisen diskurssin ja retoriikan tuottajina. Kyseessä on tällöin myös globaalin mittakaavan tilan rajoittamiskeino.

Institutionaalis-byrokraattisessa tilassa – käsittää maantieteen jakautumisen juridisesti legitimoitujen geopolityjen eli aluekollektiivien, kuten suvereenien valtioiden tai niiden muodostamien liittojen virallisiin hallinnallisiin rajoihin – harjoitetaan muodolliseen vallankäyttöön perustuvaa *formaalia geopolitiikkaa* eli territorion kontrollointia tai haltuunottoa sekä voimapolitiittisin, lainsäädännöllisin, sopimuksellisin että institutionaalisin keinoin (ks. esim. Miller & Rose 2010; Schmitt 2006). Tässä tilassa harjoitettava integraatio on suvereenin valtiomuodon nojalla (valtaapitävillä juridinen oikeus hallita rajojen sisäisiä asetuksia) ensisijaisesti paikallisen valtionhallinnon ja valtaa omaavien instituutioiden vallassa, mutta kyseinen ”kotikenttäetu” on kuitenkin laimentunut kansainvälisten normien ja ylikansallisten instituutioiden vahvistuneen aseman takia. Ylikansalliset organisaatiot kuten Euroopan unioni, johon jäsenmaat liittyvät ja osallistuvat omaehtoisesti, ulottavat synkronointiin tähtäävät proseduurinsa kaikkien jäsenvaltioidensa noudatettaviksi, mikä muodostaa keskuksen ja periferian välisen integraation. Kollektiivisesta päätöksentekomekanismista huolimatta valtasuhteen epäsymmetria, johtaa päätäntävällän

kasaantumseen suurimmille valtioille. Näin ollen liitot, mutta myös löyhemmät valtioiden väliset sopimukselliset yhteistyösuhteet muodostavat kaikesta keskinäisriippuvuudestaan huolimatta keskuksen ja periferian välisen etähallintasuhteen, joka ylittäessään valtioiden institutionaalis-byrokrattisen tilan rajat, poistaa alueen eksklusiivisen kontrollin paikalliselta hallinnolta.

Taloudellisessa tilassa – käsittää geopolityjen territoriaaliset rajat ylittävät, tilallisten kollektiivien vaurauteen vaikuttavat pääoma- ja investointivirrat, kuten niihin linkittyvät kaupallisuus, tuotanto ja raaka-ainemarkkinat logistisine reitteineen – harjoitetaan *geoekonomiaa* eli geopolityn taloudelliseen etuun tähtäävää raha- ja resurssivirtojen ohjailua, mutta myös tarkoituksellista taloudellisten riippuvuussuhteiden rakentamista tai hajottamista osana vallankäytön proseduureja (ks. esim. Gadžiev 1998; Luttwak 1990; Kolosov & Mironenko 2001). Geoekonominen valtakamppailu tarkoittaa valtioiden tai liittojen pyrkimystä säädellä sisäistä talouttaan, markkinoitaan ja tuotantoaan sekä rahoittaa ja rakentaa infrastruktuuria tehokkaamman teknologian ja tuotannon mahdollistamiseksi. Yleisen talouskasvun ohella, tarkoituksena on parantaa vienti-tuontisuhteesta saatavaa voittoa, sekä vaurastua suhteessa muihin geopolityihin. Oman tuotannon kansainvälisen kilpailukyvyyn kohentamisen lisäksi tuontia kontrolloidaan veroilla ja tullimaksuilla, joilla taloudellisen hyödyn saamisen ohella pyritään suojelemaan paikallista tuotantoa ja teknologian kehitystä. Protektionismi ilmenee myös niin, että alueelliset raaka-aineet pyritään myyntiä ennen jalostamaan paikallisesti. Keskeistä geoekonomiselle toiminnalle on myös raaka-aineiden kulkureittien kontrolloiminen sekä suhteellista etua parantava investointitoiminta. (Luttwak 1990, 125–126; 1999, 129,131; Kolosov & Mironenko 2001, 216, 224–225.) Maailmanvallat tähtäsivät 1900-luvun puoliväliin saakka territorioiden ja resurssien hallintaan (siirtomaat), jonka jälkeen valtastrategiat painottuivat informaation, tavaran, palvelujen, pääomien ja työvoiman kontrolliin nostoen geoekonomian alueiden kamppailun välineeksi. (Kolosov & Mironenko 2001, 215–216.) Näin osapuolia hyödyntävän vaihdannan ja taloudellisen keskinäisriippuvuuden taustalla käydään kamppailua suhteellisista voitoista, jotka palautuvat rajojen sisäiseen talouteen ja heijastuvat tilallisten toimijoiden valta-asemaan. Geoekonomisen kamppailun voimistuminen havainnollistuu talouspakotteiden, kauppasaarron ja kauppasodan muodossa.

Käytännössä geopolitiittiset toimijat operoivat kaikilla näillä tasoilla pyrkien integroimaan kohdealueensa niin taloudellisesti, ideologisesti kuin instituutioiden osalta ja samaan aikaan estämään tai vähintään hillitsemään näiden prosessien onnistumista

mahdollisen kilpailijan harjoittamana. Kun globaalit tilaulottuvuudet ovat rinnakkaisesta dimensiostaan huolimatta sidoksissa toisiinsa ja pohjimmiltaan valtioiden territorioon. Siksi ”maahantunkeutuminen” tapahtuu esimerkiksi onnistuneella diskursiivis-retorisella operaatiolla informatiivis-kommunikatiivisessa tilassa, jonka jälkeen eteneminen tapahtuu geoeconomisella integraatiolla taloudellisessa tilassa, joka puolestaan helpottaa normatiivista vaikuttamista valtion institutionaalis-byrokraattisessa tilassa mahdollistaen äärimmillään maa-alueen konkreettisen anastamisen. Kamppailuun kuuluvat vastareaktiot ja siksi tämä eri tilojen haltuunottoa ja sen seurauksia havainnollistava esimerkki kuvaa modernin valtaamisen prosessia ”ideaalitalanteen” näkökulmasta. Seuraavaksi tarkastellaan diskursiivis-retorisen geopolitiikan roolia militaarisissa invaasioissa.

3 Tila haltuun väkisin, mutta *legitimoidusti*: diskursiivis-retorinen geopolitiikka Irakin ja Krimin operaatioiden ehtona

Tässä analyysiluvussa havainnollistetaan diskursiivis-retorisen geopolitiikan rooli alueiden voimapoliittisessa haltuunotossa eli ”klassisen” geopolitiikan operaatioissa. Tarkastelussa on kaksi 2000-luvulla tehtyä sotaoperaatiota, jotka erosivat merkittävästi toisistaan niin kontekstin kuin toteuttamistavan perusteella. Maapallon toiselle puolelle tehtyä Irakin invaasiota edelsi pitkä valmistelu ja se toteutettiin tilanteessa, jossa akuuttia konfliktia ei ollut. Krimin valtaus oli naapurimaahan nopeasti tehty hybridi-isku, joka tapahtui kontingentin konfliktin yhteydessä. Edellisen oikeutuskampanja alkoi vuosi ja jälkimmäisen kaksi päivää ennen hyökkäystä. Vaikka kampanjoissa oli teknisesti katsoen diskursiivis-retorisia yhtäläisyyksiä, erosivat niiden sisällölliset ominaisuudet ensisijaisen kohdeyleisön perusteella. Niin Yhdysvaltain kuin Venäjän hallitukset saivat militaarisille interventioilleen riittäväksi katsomansa kannatuksen, jonka ymmärtäminen edellyttää diskursiivis-retoristen valintojen analysoimista suhteessa kohdeyleisön identiteettiin ja tapahtumien kulkuun.

3.1 Puheakti geopolittisena operaationa

Mitä tarkoittaa diskursiivis-retorinen geopolitiikka? Miten sitä tehdään ja kuinka se edistää tilan haltuunottoa? Ilmiö voidaan havainnollistaa tarkastelemalla sen keskeisintä ilmenemiskontekstia - suurvaltojen poliitikkojen puheita. Presidenttien ja ministereiden sanoma sisältää aina geopolittisiä merkityksiä ja usein valikoidun geopolittisen maailmankuvan. Ne ovat harkittuja valintoja, sillä päämiesten esiintymiset ovat suostuttelutilanteita, joissa kuten Roderick Hart toteaa (2004, 80), jokaisella liikkeellä pyritään edistämään tavoitteita. Tietynlaisen diskurssin ylläpitäminen on selkeimpiä merkkejä puheaktien tarkoitushakuisuudesta.

Ludwig Wittgenstein kuvaa osuvasti, että henkilön kielen rajat ovat hänen maailmansa rajat (Wittgenstein 1961, 68). Kun poliitikot rajaavat kielellistä ilmaisuaan käyttäen vain tiettyjä käsitteitä ja diskursseja tuottavat he pelkistettyä maailmankuvaa. He karsivat määrittämästään todellisuudesta ristiriitaiset huomiot ja kilpailevat näkemykset, joihin he voivat tarpeen tullen viitata epäsuorasti. Kielellistetty maailma sisältää tällöin valitut reunat, lainalaisuudet ja dynamiikat. Se on maailma, jonka poliitikot haluavat yleisön omaksuvan.

Se, että tarjottu todellisuuskäsitys on selkeästi rajattu, eikä näytä päällepäin sisäisesti ristiriitaiselta, ei vielä tarkoita, että yleisö sen hyväksyisi. Kuulijat ovat usein

altistuneet vaihtoehtoisille maailmankuvauksille, ja heillä on luonnollisesti myös omanlainen käsitys todellisuudesta. Tästä syystä vastaanottajan vakuuttamisen onnistuminen riippuu julkilausuman retorista ominaisuuksista suhteessa kohdeyleisön identiteettiin. Ne voidaan tiivistetysti määrittää yleisösidonnaisiksi suostuttelutekniikoiksi, joilla pyritään herättämään kuulijoissa toivottuja tunteita, muodostamaan yhteyksiä eri asioiden välille⁵⁵, todistelemaan argumentein, joita vastaanottajat voisivat hyväksyä tai näyttämään asiat selkeiltä ilmaisemalla sanoma tarinan muodossa⁵⁶ (Hart 2004, 81–82, 88). Chaïm Perelmanin mukaan vastaanottajille sovitettujen esitysten tarkoituksena on pyrkiä ”kohtaamaan yleisö henkisesti” (Perelman 1996, 16, 28). Kenneth Burken määritelmässä puhuja luo suhteen yleisöön identifioimalla yleisön itseensä ja yleisön intressit omiinsa. Suostuttelu tapahtuu erilaisin samaistuksin ja onnistuessaan puhujan toiveet siirtyvät yleisön mielipiteiksi.⁵⁷ (Burke 1969, 46, 57.) Näin ollen vakuuttamisessa on kyse siitä, että tarjottu todellisuuskäsitys saadaan näyttämään tutulta.

Vakuuttaminen voidaan nähdä myös neuvottelutilanteena, jossa reetori suhteuttaa väitteet yleisön uskomuksiin, oletuksiin, kokemuksiin ja tunteisiin, minkä tarkoituksena on tehdä sanoma ”järkeenkäyväksi” (Hart 2004, 79). Koska suostuttelu on yhtä lailla tunteisiin kuin järkeen vetoava tekniikka (Burke 1969, 51), voi irrationaalisuudelle tai vääristyneille harhoille perustuva väite ”käydä järkeen”, mikäli se vetoaa yleisön tunteisiin oikealla tavalla (Hart 2004, 78). Ihmismielessä ”järki” rakentuu usein tunteiden ”päälle”, minkä ihminen rationalisoi itselleen loogiseksi.⁵⁸

---

⁵⁵ Yhteyksiä muodostetaan identifioimalla erilaiset asiat toisiinsa osoittaen niiden sisältävän samaa olemusta, mitä Burke kutsuu identifikaation tekniikaksi (Burke 1969, 20–21).

⁵⁶ Julkiset politiikat esitetään usein narratiivipätkinä, anekdootteina tai syväkulttuuristen tarujen sovelluksina, joita on helppo toistaa. Narratiivien ollessa ”vain tarinoita” on niitä vastaan vaikea hyökätä. Koska tarina ei väittele, on sanoman argumenttia vaikea arvioida. Näin ollen narratiivit edistävät suostuttelua vähentäessään vastarinnan muodostumista, mutta myös viihdyttäessään yleisöä. Tarinallisuus muuttaa ihmisten järkeilyä, sillä aikajana herättää kiinnostuksen tapahtumien kulkuun, henkilöhahmojen luonnehdinta sekä elämän kuvaus lisäävät tarinan samaistumispintaa ja dramaattiset käänteet sekä yksityiskohdat vahvistavat selostusten mukaansatempaavuutta. Narratiivit vetoavat primitiivisyyteen, sillä ihmiset ovat lapsesta saakka tottuneet kuulemaan tarinoita opetuksineen. Hyvin esitetty tarina sisältää häivytytyn argumentin, jonka kuulija saa itse oivaltaa. Tarinoilla liikutetaan yleisöä kohti johtopäätöstä tietynlaiseen reaktioon kannustaen. Narratiiveja analysoitaessa on paneuduttava niiden taustaan, esittämistapaan ja arvioitava mitä sisältöä (faktoja) niiden avulla paljastetaan ja mitä häivytetään. (Hart 2004, 88–91.) Lyhyet narratiivit tulee erottaa suurnarratiivista, sillä poliitikot tuottavat usein tarinanpätkistä koostuvan kokonaistarinan.

⁵⁷ Ideaalitulanteessa reetori puhuu samanlaisella kielellä ja intonaatiolla, elehtii samoin ilmein, ajattelee samoin ideoin ja mielikuvin sekä asennoituu suostuttelukohteensa tavoin (Burke 1969, 55).

⁵⁸ Suostuttelun hahmottaminen edellyttää laajaa ymmärrystä reetorin ja yleisön olemuksesta. Suostuttelulogiikka on ihmislogiikkaa perustuen informaaliin järkeilyyn. Se poikkeaa perinteisestä logiikasta (syllogismi), sillä reetori pystyy rakentamaan siltoja irrallisten ideoiden välille. (Hart 2004, 78–80.) Syllogismi ”jos p, niin p”, perustelee itse itsensä, mutta argumentaatiossa on kyse

Rakenteellisesti tarkasteltuna puheteko koostuu John Austinin havainnollistamana kolmesta osasta. Se on fyysistä toimintaa, jossa asiaan tai tapahtumaan liitetään merkityssisältö, *lokuutio*. *Illokuutio* on merkityssisällön esittämistapa ja *perlokuutio* tarkoittaa vaikutusta, jonka puhuja toivoo saavansa aikaan vastaanottajassa. (Austin 1962, 94–107.) Kun nämä käännetään geopolitiiseen luentaan, on *lokuutio* diskurssi, joka sisältää geopolitiittisia väitteitä ja *illokuutio* retorinen konstruktio, jolla väitteet yritetään legitimoida. Vaikka nämä ovat teoreettisesti erotettavissa, kulkevat sanoma (diskurssi) ja sen hyväksyttämisen keinot (retoriikka) aina käsi kädessä. *Perlokuutio* on puheoperaation perimmäinen tavoite, jonka tarkoituksena on saada yleisö omaksumaan puhujan rakentama maailmankuva ja ”faktat”.

Millä tavoin tarjotun todellisuuskäsityksen omaksuttaminen yleisöllä edistää tilan haltuunottoa? John Agnew ja Gearóid Ó Tuathail toteavat (1998, 78), että vallalla olevan ajatuksen mukaan geopolitiikka tarkoittaisi diskurssin sijaan pelkästään konkreettista maantieteessä tehtävää toimintaa, kuten vieraan maaperän invaasiota tai vastaavia fyysisiä sotatoimia. He kuitenkin painottavat, että näiden toimien mobilisointi ja oikeutus tapahtuvat päämiesten diskursseissa ja retoriikassa. (ks. Harle & Moisio 2003.) Toimijat pyrkivät puheissaan tekemään maantieteellisen toiminnan ja sotatoimet ymmärrettäväksi (Agnew & Ó Tuathail 1998, 78). Näin ollen puheteot ovat itsessään geopolitiittisiä operaatioita, sillä niiden avulla pyritään muuttamaan (tai ylläpitämään) käsityksiä maantieteeseen sidoksissa olevista realiteeteista ja oikeuttamaan niihin tehtävää muutosta.

3.2 Hyvin kampanjoitu on puoliksi tehty: operaatio Irakin oikeutus ja hyökkäys

Riikka Kuusiston mukaan nykypäivänä länsimainen sodan oikeutus perustuu jyrkkien vastakohtien ja ääriolosuhteiden representointiin, jota tukevat toimijoiden nimeämiset ja epäselvien taustojen merkityksellistäminen selkeiksi narratiiveiksi. Sotaan lähteminen

---

hyväksynnän hankkimisesta väitteelle p, jota yleisö ei välttämättä ole etukäteen hyväksynyt (Perelman 1996, 29). Syllogismi perustuu tietyille järkeilyn säännöille, faktojen keräystavoille (tieteelliset menetelmät) ja päättelytavoille testattavuuteen perustuen. Ihminen on rajallinen loogikko sillä ajatteluun vaikuttavat psykologiset tekijät (asenne, muistin rajallisuus, pelot ja huolet) saavat aikaan virheellisiä tuloksia. Koneenomainen järkeily onnistuu siihen saakka, kunnes saavutetaan retorinen taso. (Hart 2004, 79–80.) Paremmiin määriteltynä retorinen taso häviää sen mukaan mitä rajatuimmin asioita tarkastellaan. Mekaaninen logiikka, joka sisältää minimaalisen määrän retoriikkaa voi tapahtua vain ”laboratoriokontekstissa” ja silloinkin se on osa laajempaa retorista kokonaisuutta. Loogiset operaatiot esimerkiksi fysiikan mittauksissa sekoittuvat retoriikkaan siinä vaiheessa, kun tutkijat raportoivat niistä sanallisesti ja mikäli kyseessä on tekninen sovellus, on sen käyttötarkoitus täytynyt ensin legitimoida retorisesti, mikä tarkoittaa logiikan sosiaalista ja siten retorista riippuvuutta. Sähkötekniikan keksiminen ei mekaanisella logiikalla johda television rakentamiseen, vaan se edellyttää ensin soveltavan idean (sisältäen materiaalisen ja ideationaalisen tason), joka legitimoidaan retorisesti.

oikeutetaan vetoamalla vaaroihin, pahoihin vihollisiin, jaloihin tehtäviin ja viimeiseen taisteluun. (Kuusisto 1998, 606–607.)

Irakin operaatio alkoi reilu vuosi ennen hyökkäystä, kun George W. Bush nimesi 29.1.2002 Irakin kuuluvan ”pahan akseliin” (axis of evil), terrorismia tukevaan valtioryhmään yhdessä Iranin ja Pohjois-Korean kanssa. Valtion liittäminen terrorismiin oli keskeinen siirto, vaikkei Klaus Doddsin mukaan (2007, 14) ollut todisteita sen hallituksen yhteydestä islamistisiin terroristijärjestöihin. Maantieteellinen läheisyys oli riittävä todiste monille maapallon toisella puolella asuville amerikkalaisille (ibid.), jotka olivat toipumassa vain kuukausia aiemmin shokeeranneista 9/11-iskuista. Terrorismi-käsitteen käytöllä mobilisoitiin kotimaan yleisössä pelkoa ja kostonhalua, ulkomaailmassa empatiaa uhriksi joutunutta USA:ta kohtaan. Nimeäminen auttoi Yhdysvaltain hallitusta suostuttelemaan kansalaisensa ja jotkin valtiot näkemään tulevan invaasion jatkumona Afganistanin operaatiolle ja ratkaisevana iskuna terrorisminvastaisen sodan voittamiseksi (Dodds 2007, 14).

Terrorismiin viittaaminen oli paitsi retorinen, myös tekninen ehto sodan aloittamiseksi. Bush käytti Anna Kronlundin mukaan (2013, 176) presidentiaalista momentumiaan, joka oli syntynyt 9/11 iskujen jälkeisen lainsäädännön ja laajan kannatuksen ansiosta.⁵⁹ Senaatin hyväksymä ja Bushin allekirjoittama (18.9.2001) AUMF-laki (Authorization for Use of Military Force) antoi presidentille epämääräisen *carte blanche* -oikeuden asevoimien käyttämiseen niitä toimijoita kohtaan, jotka hänen mukaansa liittyivät ensimmäisiin USA:han kohdistuneisiin iskuihin sitten Pearl Harborin (1941) tapauksen. Lain mukaan:

“President is authorized to use all necessary and appropriate force against those nations, organizations, or persons he determines planned, authorized, committed, or aided the terrorist attacks that occurred on September 11, 2001, or harbored such organizations or persons, in order to prevent any future acts of international terrorism against the United States.” (S.J.Res.23, 107th Congress 2001.)

Kronlund kiteyttää, että presidentille taattiin valtuudet päättää milloin ja mistä syystä kansallinen hätätila vallitsee ja mitä välttämätön ja asianmukainen voimankäyttö tarkoittaa (Kronlund 2013, 178).⁶⁰ Kun hallitus oli Albert Weeksien mukaan valmistellut

---

⁵⁹ Kronlund havainnollistaa (2013, 176), että presidentiaallinen momentum, joka vahvistui 9/11 jälkeen Bushin saaman laajan puoluerajat ylittävän kannatuksen myötä, oli paitsi korvannut 1970-luvulla vallinneen kongressin momentumin, myös heikentänyt entisestään kongressin valtaa.

⁶⁰ War Powers Resolution -lain (1973) tarkoituksena oli antaa kongressille oikeuksia rajoittaa presidentin yksipuolista sotavoimien käyttöoikeutta. WPR:n perusteella presidentillä on oikeus viedä asevoimat konflikteihin, mikäli sota on julistettu, erityislain nojalla tai kansallisen hätätilan vallitessa. Presidentin tulee raportoida kongressille 48 tunnin kuluessa armeijan käyttöönnotosta ja

sodanjulistuksen mahdollistamista kongressin hyväksymällä erityislailla, suoritti se samanaikaisesti propagandaa puhkuvan informaatiokampanjan, jolla pyrittiin saamaan liittolaisia ja julkinen hyväksyntä sotatoimille (Weeks 2010, 65). Retorinen operaatio koostui Irakin identifioinnista AUMF -kriteereihin sopivaksi, sen hallituksen näyttämisestä kansainvälisten pelisääntöjen laiminlyöjänä ja moraalittomana toimijana. Tässä rakennetaan jako moraalisen ja lainkuuliaisen ”meidän” sekä pahan ja moraalittoman ”heidän” välille, jolloin vihollisen tuhoaminen ”meidän maailmasta” kuvataan välttämättömäksi elämämme järjestyksen ja turvallisuutemme kannalta (Kuusisto 1998, 606).

Bushin puheissa (12.9.2002; 7.10.2002) Irakia johtaa kansaansa sortava ja Lähi-Idän rauhaa rikkova massamurhaajadiktattori Saddam Hussein, joka tukee terrorismia (al-Qaidaa) ja jolla on joukkotuhoaseita (kemiallisia, biologisia ja pian ydinase), jotka muodostavat turvallisuusuhan USA:lle ja koko maailmalle. Laiton hallitus ei ollut kansainvälisistä sopimuksista huolimatta suostunut joukkotuhoaseitaan tuhoamaan, eikä valtiota vastaan asetetut sanktiot olleet asiaa edesauttaneet. Bush viittasi epäsuorasti, mutta varsin selkeästi, että Hussein tulisi käyttämään kyseisiä aseita suurella potentiaalilla.

Sanoma oli paketoitu tutun ”hyvä vastaan paha” -tarinan alkuun, jolloin jokainen kuulija tietäisi kuinka sen tulisi päättyä oikein. Jos tietyllä alueella riehuu rikollinen, joka terrorisoi paitsi hallitsemansa territorion ihmisiä, uhkaa laittomalla pyssyllään myös naapureitaan ja kauempia alueita, niin olisihan jotain tehtävä. Poliisin olisi tultava paikalle, takavarikoitava pyssy ja laitettava rosvo telkien taakse. Näin saataisiin alueelle ja maailmaan rauha. Kukapa ei haluaisi tarinan päättyvän onnellisesti?

Rodney Carlisle huomauttaa, että vaikka amerikkalaisten mielipidetutkimusten mukaan 65–75 % kansalaisista kannatti sotatoimia Husseinin eliminoimiseksi, olivat kannatusluvut vieläkin korkeampia siinä tapauksessa, mikäli muut valtiot tukisivat Yhdysvaltojen positiota. Muiden maiden suostuttelu oli kuitenkin vaikeampaa kuin Afganistanin operaatiossa, jota oli tukenut 16 valtiosta koostuva NATO. Sadat tuhannet mielenosoittajat Saksassa, Ranskassa ja Isossa-Britanniassa vastustivat hallitustensa osallistumista sotaan. Ranskan ja Saksan hallitukset vastustivat operaatiota, ja NATO sekä YK kieltäytyivät tukemasta sotatoimia. Turkkia houkuteltiin mukaan, mutta sekin kieltäytyi.

---

kongressilla on oikeus lopettaa sotavoimien käyttö 60 päivän kuluessa presidentin raportista. Mikäli kongressi päättää vetää joukot pois, mutta presidentti jatkaisi sotatoimia, voisi häntä kohdata virkasyyte. (Phelps & Boylan 2002, 642, 646–647.) Kansallisen hätätilan julistamisoikeus ja AUMF-laki takaa kuitenkin presidentille interventio-oikeuden ja mikäli diskursiivis-retorinen geopolitiikka on riittävän tehokasta, voisi sotaoperaatio jatkua.

Muutammat pienet NATO-maat tukivat USA:n ja Iso-Britannian näkemystä. (Carlisle 2005, 68–72.) Bushin lanseeraaman, pääosin pienistä maista koostuvan halukkaiden koalition (coalition of the willing) (ibid. 71) panos jäi Isoa-Britanniaa lukuun ottamatta symboliseksi (Cohen 2015, 5). Mitä lähempänä hyökkäys oli, sitä selkeämmin Bush puki narratiivissaan USA:lle sankarin viittaa, sillä kyse ei enää ollut vapaaehtoisuudesta, vaan velvollisuudesta vastata vihollisen pakottamaan sotaan rauhan säilyttämiseksi:

“Sometimes peace must be defended. A future lived at the mercy of terrible threats is no peace at all. If war is forced upon us, we will fight in a just cause and by just means. (George W. Bush 28.1.2003) If war is forced upon us by Iraq's refusal to disarm, we will meet an enemy [--] who has terrible weapons, who is capable of any crime.” (George W. Bush 26.2.2003.)

Maaliskuun puolessa välissä saavutettu kannatus näytti riittävän USA:n ja Britannian hallituksille, jotka yhdessä pienempien toimijoiden kanssa (esim. Espanja, Japani ja Keski-Euroopan valtiot) tarttuivat toimeen (Carlisle 2005, 72). Kun Bush ilmoitti (19.3.2003) sotaoperaation alkaneen Irakin riisumiseksi aseista, ihmisten vapauttamiseksi ja maailman puolustamiseksi suurelta vaaralta (muistuttaen kuitenkin, että USA teki sen vastentahtoisesti), sai tarina onnellisen lopun. Paha saisi palkkansa ja maailmaan palaisi rauha.

Tarjottu todellisuuskäsitys oli selkeän rajattu ja kuulosti tutulta rosvo-poliisinarraatiivilta. Siihen oli sovitettu myös oikeutetun sodankäynnin kriteereitä. John Mattox kiteyttää perinteisen käsityksen oikeutetun sodan ehdoista (*jus ad bellum*) seuraavasti. Jotta suvereeni valtio voi legitimiesti käyttää väkivaltaa toista kohtaan on kyseessä oltava puolustustoimi viattomiin kohdistunutta hyökkäystä vastaan, väärin anastetun omaisuuden tai ihmisten syrjäyttämisen palauttaminen tai pahan rankaiseminen. Taustalla tulee olla todisteet oikeista tarkoitteista ja pyrkimys välttää sota neuvotteluilla. Sotatoimilla tulisi olla todennäköisyydet väkivaltaisuuksien lopettamiseen, tulevaisuuden potentiaalisten väkivaltaisuuksien ehkäisyyn ja rauhan muodostamisen tulisi olla sodan ultimaattinen tavoite. (Mattox 2006, 8–10.) Irak saatiin pitkälti näyttämään oikeutetun hyökkäyksen kohteelta.⁶¹

Onnistuneesti rajattu ja tehokkaasti tuotettu diskursiivis-retorinen geopolitiikka mahdollisti perinteisen geopolitiittisen toiminnan. Koska sodan tärkein peruste oli Husseinin hallitsemien joukkotuhoaseiden riisunta (Carlisle 2007, 149), jättivät Bush ja kumppanit

---

⁶¹ Vaikka Irak saatiin näyttämään oikeutetun hyökkäyksen kohteelta, asetui operaation taustamotiivi ja laillinen (AUMF) edellytys, kosto 9/11 iskujen tekijöitä kohtaan, erästä oikeutetun sodankäynnin kriteeriä vastaan. Oikeutettuun interventioon ei nimittäin saa liittyä kostoaietta (Mattox 2006, 9).

mainitsematta, etteivät todisteet joukkotuhoaseista olleet kiistattomia. Useat tiedustelupalvelun virkamiehet olivat ilmaisseet epäilyksensä väitettyjen joukkotuhoaseiden olemassaoloa kohtaan (Weeks 2010, 67). Hallitus piti huolen myös siitä, ettei se viitannut kansainväliseen oikeuteen, sillä se mihin USA oli ryhtymässä, laiminlöi kansainvälisen oikeuden periaatteita. Weeks huomauttaa (2010, 47), että kansainvälinen oikeus on selkeä määritelmässään, että valtio voi puolustaa itseään, mikäli sitä vastaan kohdistunut isku on konkreettinen. Miehityksen yhteydessä ei löydetty joukkotuhoaseita ja Bush myönsi joulukuussa 2005, että sota oli perustunut virheelliseen tiedusteluun. Tämän jälkeen sen perusteeksi valittiin Irakin demokratisoiminen ja valtion jälleenrakentaminen, mutta yli kuusivuotiseksi venynyt kallis sota alkoi menettää julkista kannatustaan. (Weeks 2010, 59, 134.)

Irakin esimerkki havainnollistaa kuinka tilan väkivaltainen haltuunotto edellyttää vähintään kotiyleisön suhteen menestyksestä diskursiivis-retorista geopolitiikkaa. Tarjotun maailmankuvan hyväksyttämisen onnistuminen luo tarvittavaa toiminta-alttiutta (Perelman 1996, 19), jota ilman sotaan lähteminen maapallon toiselle puolelle ei onnistuisi. Se oli pitkään valmisteltu, selkeän narratiivin ja argumentin sisältävä kampanja, joka realisoitiin hyökkäyksenä siinä vaiheessa, kun kotimaan kannatus ja muodostunut allianssi sai USA:n hallituksen näkökulmasta riittävät mittasuhteet.

3.3 Tilaisuus tekee varkaan: operaatio Krimin anastus ja oikeutus

Sotilaallisten invaasioiden oikeutus ei toteudu aina pitkän kampanjoinnin muodossa. Krimin niemimaan valtaaminen ja liittäminen Venäjän federaatioon on tuorein esimerkki kohdevaltion hetkellisen sekasorron tarjoamasta mahdollisuudesta tehdä nopea maantieteellinen interventio ja oikeuttaa se reaaliajassa. Vuonna 2014 puhjennut Ukrainan kriisin keskeisimpiä geopolitiittisia seurauksia olivat Krimin niemimaan valtaaminen Venäjän toimesta, Petro Porošenkön allekirjoittama assosiaatiosopimus EU:n kanssa ja Itä-Ukrainan alueelle puhjennut sisällissota, jossa Venäjä on tukenut olennaisesti separatisteja. Ukrainan kriisi on konflikti konfliktin sisällä purkautuen paikallisten voimien kahakointina, jota lännen ja Venäjän toimijat olivat jo pitkään ruokkineet kamppaillessaan jälkineuvostoalueesta taloudellisten, ideologisten ja institutionaalisten integraatioprojektien eli uuden/postmodernin geopolitiikan keinoin (ks. esim. Brzezinski 1997; Huntington 1996; Mearsheimer 2014). Kriisin syntyminen ei ollut yllätys. Samuel Huntington ennusti vakivaltaisen yhteenoton jo vajaat 20 vuotta ennen Maidanin protesteja ja ”oranssi

vallankumous” osoitti Ukrainan sisäisen jakautuneisuuden vuosikymmen ennen väkivaltaista vallanvaihdosta. Tästä huolimatta, kokonaisuuden (historia, taustaprojektit, osapuolien politiikka) sekä tapahtumaketjun kontingentiuden ymmärtäminen ja selittäminen ovat osoittautuneet vaikeaksi tehtäväksi, eritoten normatiivisille tutkijoille. Useampi tutkija on sortunut selkeään politikointiin redusoimalla ja rajaamalla moniulotteisen ilmiön, tuottaen mustavalkoisia näkökulmia, jotka puoltavat ”absoluuttista totuutta” ja näyttävät ”todellisen syyllisen”. He ovat ryhtyneet rikostutkijoiksi tilanteessa, jossa koko autoletka ajaa ylinopeutta. Iso osa heistä sakottaa niitä, joista ei pidä, mutta harvemmalla on rohkeutta laittaa kaikkien kortit hyllylle. Koko akateemisen keskustelun olemusta voidaan kuvata ajatuksella: ”enemmistö on aina väärässä, vähemmistö on harvoin oikeassa.”

Konfliktin taustasyitä on käsitelty akateemisessa debatissa verrattain paljon. Seuraavassa tarkastellaan vähemmälle huomiolle jäänyttä varsinaisen konfliktin kehitystä, jonka hahmottaminen haihduttaa illuusiot Ukrainasta sisäisesti yhtenäisenä valtiona tai pelkästään neutraalina pelinappulana suurten toimijoiden pelissä. Juuri Ukrainan sisäisillä toimijoilla on keskeinen rooli lopputuleman kannalta, minkä monet konfliktia käsittelevät akateemikot sivuuttavat täysin.

Tapahtumaketjun tarkastelu aloitetaan levottomuuksiin johtaneen akuutin motiivin ilmenemisestä Krimin liittämiseen päättyen. Perspektiivinä on havainnollistaa Lavrovin, Putinin, Medvedevin sekä ”rivipoliitikkojen” ja median tuottamaa alueen haltuunoton oikeutusta eli diskursiivis-retorista geopolitiikkaa, jonka valtiojohto rakensi pitkälti tulkitsemalla Maidanilta alkanutta tapahtumaketjua omin retorisin silmin lisäten sanomaansa historiallisia perusteita Krimiä liitettäessä. Tästä näkökulmasta aihetta on tutkittu vähän. John Biersack ja Shannon O’Lear ovat analysoineet (2014) Venäjän valtiojohtoon diskurssia määrittäen kolme toisistaan riippuvaa narratiivia Krimin haltuunoton oikeuttamiseksi:

“Russia designated Crimea as always Russian, revived language from the World War II to demonize the post-Yanukovych Ukrainian government, and claimed the Crimean’s were asserting their right of self-determination. All three of these selective explanations of events led, according to the Russian government, to Moscow’s necessary involvement in Crimea.” (Biersack & O’Lear 2014, 254.)

Tarkasteltaessa valtiojohtoon julkilausumia, voi huomata, että Biersack ja O’Lear ovat kyllä huomioineet olennaisia yksityiskohtia ja erottaneet useista eri oikeutukseen tähtäävistä narratiiveista kolme selkeää näkökulmaa, mutta analysoidessaan ne symmetrisinä sekä irrallisina kronologisesta ja kontingentista tapahtumankulusta sekä jättäessään muut narratiivit mainitsematta, ei heidän analyysinsä tavoita diskursiivis-retorisen suostuttelun

kehittymistä ja sidonnaisuutta tapahtumien kulkuun, useiden narratiivien ilmaantumista ja kokonaistarinaan sulautumista, eikä hahmota retorisesti ratkaisevinta momentumia - turvallistamisen huippuhetkeä - jolloin hallitus propagoi median ja ”rivipoliitikkojen” avustuksella kohdeyleisölleen keskeisimmän rationaliteetin intervention oikeuttamiseksi. Eivät Venäjän päämiehet puhuneet Krimin kuulumisesta Venäjään, kun valtaus oli käynnistynyt, vaikka Biersack ja O’Lear määrittävät (ibid.) sen ensimmäiseksi narratiiviksi. Vastaava virhepäätelmä olisi väittää Irakin demokratisoimisen olleen Bushin hallituksen ensimmäinen narratiivi. Molempia pidettäisiin yleisöstä riippumatta järjettöminä ensiperusteina (potentiaaliselle) verenvuodattamiselle ollen retorisesti tehottomia, eikä niillä voisi siten selittää molempien invaasio-operaatioiden kohdeyleisön keskuudessa syntynyttä kannatusta.

Ingrida Unikaitė-Jakuntavičienė ja Rita Matulkaitė ovat tutkineet (2017) Ukrainan kriisin osalta lännen ja Venäjän hallitusten kronologisesti kehittynyttä toisiinsa suhtautumisen retoriikkaa. He painottavat (2017, 302), että:” It is important to note that at different stages of the crisis rhetoric of leaders may be used differently.” Tämä johtuu siitä, että suostuttelu perustuu asioiden tärkeyteen ja yleisö tunnistaa järkeenkäyväksi akuutit ja käytännölliset ehdotukset, jotka toimivat usein abstrakteja paremmin (Hart 2004, 81). Puhe Krimin historiallisesta kuulumisesta Venäjään vain täydensi niitä perustavanlaatuisia retorisia rationaliteetteja, joiden tuottaminen oli alkanut jo Janukovytsin hallitusta vastaan käynnistyneiden mielenosoitusten aikana.

Tässä analyysissä havainnollistuu politiikan kontingenttiuden ja diskursiivis-retorisen geopolitiikan vuorovaikutus. Ukrainan sisäisten tapahtumien, Venäjän hallituksen valtaustoimien ja puheiden lisäksi mukaan otetaan USA:n hallituksen retoriikkaa, johon Putin ja kumppanit reagoivat. Konfliktiin sekaantuneita toimijoita ovat myös USA ja EU (Unikaitė-Jakuntavičienė & Matulkaitė 2017, 301). Sen lisäksi, että havainnollistetaan *mitä* Venäjän hallitus teki, keskitytään siihen, *miten* ja *milloin* teki. Kaikki tietävät, että silmänkääntäjä tekee tempun, mutta enemmän kiinnostaa se, kuinka tempu tehdään.

Kun Viktor Janukovyts ilmoitti 21.11.2013, ettei allekirjoita EU:n kanssa neuvottelemaansa assosiaatio- ja vapaakauppasopimusta, seurasi siitä protestointia Kiovassa, Maidanin aukiolla. ”Euromaidan” vaati hallitukselta tiiviimpää EU-yhteistyötä ja se laajeni useisiin maan länsi- ja keskiosiin kattaen arviolta 300 000 mielenosoittajaa. Joulukuun ensimmäisenä Kiovan keskustaan kerääntyi yli puoli miljoonaa kapinoitsijaa. Leninin patsas vedettiin alas ja poliisi käytti voimakeinoja. Eskaloituminen alkoi 16.1.2014,

kun parlamentti sääti lakeja, joiden nojalla massalevottomuuksien järjestäjiä voitiin rangaista 10–15 vuoden vankilatuomioilla. Tämä herätti yhä voimakkaampia vastareaktioita kärjistyen väkivaltaisuuksiin, ja ensimmäisen protestoijan kuolema tammikuun 22. voimisti kapinan vallankumousliikkeeksi. Aseistautuneet mielenosoittajat valtasivat Volynian alueen sekä Lvivin ja Ternopilin kaupunkien hallintorakennuksia ja syrjäyttivät paikallishallitukset. He anastivat asevarastojen kalustoa ja varustivat Maidanin mielenosoittajia. 15 poliisia ja 77 mielenosoittajaa oli saanut surmansa 20.2.2014 mennessä. Seuraavana päivänä Janukovyts ja opposition edustajat Jatsenjuk, Klytško ja Tyahnybok allekirjoittivat sopimuksen, jota todistivat Saksan, Ranskan ja Puolan ulkoministerit sekä Venäjän edustaja. Sopimuksen mukaan Janukovytsin tuli allekirjoittaa 48 tunnin aikana lakiehdotus, joka palauttaisi vuoden 2004 perustuslain. Perustettaisiin hallitus, joka rajoittaisi presidentin valtaoikeuksia ja uudet presidentinvaalit pidettäisiin samana vuonna. Sopimuksessa määriteltiin myös keinot konfliktin lopettamiseksi. Kun opposition osapuolet esittelivät sopimusta Maidanin protestojille, ei se heille kelvannut. Janukovyts piti syöstä heti vallasta ja hän pakeni Kiovasta saman vuorokauden aikana. Tapahtui vallankumous. (Sakwa 2015, 68–73.)

Ennen vallankumousta akuutti konflikti oli rajoittunut lähinnä sisäpoliittiseksi yhteenotoksi, jota ulkoiset osapuolet olivat pyrkineet hillitsemään korostaen diplomatiata ja rauhanomaisia keinoja. Se oli kuitenkin alusta asti myös kansainvälinen konflikti, sillä taustatoimijat muokkasivat retoriikallaan käsitystä tapahtumien ja toimijoiden luonteesta, vaikuttivat toimijoiden käytökseen sekä muiden valtioiden asenteisiin ja diplomaattiseen toimintaan (Unikaitė-Jakuntavičienė & Matulkaitė 2017, 300–301). Venäjän ja Yhdysvaltojen hallitusten julkilausumat erosivat konfliktin osapuolien olemuksen ja toimien kuvauksen suhteen selkeästi jo ennen Janukovytsin ja opposition sopimusta. Valkoisen talon tiedottajan lausunto sisälsi selvän tulkinnan konfliktin syntisemmästä ja vastuullisemmasta osapuolesta:

“We are outraged by the images of Ukrainian security forces firing automatic weapons on their own people. We urge President Yanukovich to immediately withdraw his security forces from downtown Kyiv and to respect the right of peaceful protest, and we urge protesters to express themselves peacefully.” (Office of the Press Secretary 20.2.2014.)

Ulkoministeri John Kerry havainnollisti (20.2.2014) tilanteen samalla tavalla ja kehotti Janukovytsia perustamaan opposition kanssa väliaikaishallituksen, tuottaen Yhdysvalloille tyypillistä diskurssia, jolla tuetaan opposition valtaanpääsyä. Hallituksen vaihtaminen on ollut USA:n strategia, jolla se on muokannut jälkineuvostolaisten valtioiden instituutioita, mikä on toteutunut rahoittamalla oppositiota ja tukemalla väri vallankumouksia (Tsygankov

2009a, 7). Lavrov oli sen sijaan samana päivänä syyttänyt länttä osapuolien sekä tapahtumien valikoivasta representoinnista tuottaen itse päinvastaista todellisuuskuvaa. Hän käytti mielenosoittajista ”ekstremistit, radikaalit ja antisemitistit” -nimityksiä, merkityksellisesti Ukrainan hallituksen hyveellisenä ja vakavasti otettavana toimijana ja maalasi opposition epäluotettavaksi neuvottelukumppaniksi, jolla olisi vastuu väkivaltaryhmien kontrollista:

”Ни поджоги машин, ни забрасывание сотрудников полиции «коктейлями Молотова», ни убийства в захваченном экстремистами помещении «Партии регионов» не комментируются [--] Замалчиваются случаи насилия над губернаторами в различных регионах Украины, факты, связанные с «удачными» попытками захвата оружейных складов. Призывают исключительно правительственную сторону прекратить насилие над «очевидно мирными демонстрантами» [--] Правительство и Президент Украины уже не раз проявляли добрую волю, предлагали пойти на компромисс, договаривались, в частности, об освобождении задержанных на Майдане в обмен на освобождение правительственных зданий. Правительство свою часть договоренности выполнило, а оппозиция ее - сорвала. [--] Оппозиция не может или не хочет отмежеваться от экстремистов, а наши западные партнеры в Европе и Соединенных Штатах всю вину возлагают на власти Украины и не квалифицируют подобающим образом действия экстремистов. [--] украинцы должны разбираться сами, в рамках своего конституционного поля, без навязчивых предложений принять ту или иную миссию, украинская оппозиция должны решительно и срочно отмежеваться от экстремистов, прочих радикалов и антисемитов.” (Sergei Lavrov 20.2.2014.)⁶²

Tässä vaiheessa esillä olevia narratiiveja olivat: ekstremistit ja heidän tekemät raakuudet, opposition epäluotettavuus ja linkki ekstremisteihin, Ukrainan hallituksen luotettavuus ja hyveellisyys, lännen tarkoitushakuinen tulkinta ja ulkopuolinen painostuspyrkimys tiettyyn politiikkaan (väliaikaishallitus) sekä konfliktin ratkaiseminen juridisten normien puitteissa.

Mikäli toimija ei rakenna diskursiivisesti pahaa vihollista ja artikuloi asiallisia sotimisen motiiveja, ei se voi saada Kuusiston mukaan laajaa kannatusta sekaantuessaan

---

⁶² Suom. ”Autojen tuhopolttoja, poliisiin päälle heitettyjä polttopulloja, murhia, joita tehtiin ekstremistien valtaamissa ”Alueiden Puolueen” tiloissa ei ole kommentoitu [--] Vaiti pysytään Ukrainan eri alueiden kuvernööreihin kohdistuneista väkivaltaisuuksista, faktoista, liittyen ”onnistuneisiin” yrityksiin kaapata asevarastot. Kehotetaan pelkästään hallitusosapuolta lopettamaan väkivallan kohdistamista ”ilmeisen rauhanomaisiin mielenosoittajiin” [--] Ukrainan hallitus ja presidentti ovat jo useamman kerran osoittaneet hyvää tahtoa ehdottaen kompromissia, sopivat Maidanilla vangittujen vapauttamisesta vastineeksi hallintorakennusten vapauttamisesta. Hallitus on toteuttanut oman osuuden sopimuksesta, oppositio sen sijaan - repi sen. [--] Oppositio ei voi tai ei halua erottautua ekstremisteistä, mutta meidän läntiset kumppanimme Euroopassa ja Yhdysvalloissa vierittävät koko syyllisyyden Ukrainan viranomaisille eivätkä määrittele ekstremistien toimia asianmukaisesti. [--] ukrainalaisten tulee selvittää asiat itse, oman perustuslakinsa puitteissa, ilman pakottavien ehdotuksien hyväksymistä tämän tai tuon mission osalta, Ukrainan opposition tulee päättäväisesti ja pikaisesti erottautua ekstremisteistä, muista radikaaleista ja antisemitisteistä.” (Sergei Lavrov 20.2.2014.)

suoranaisesti ulkomaisiin konflikteihin (Kuusisto 1998, 606). Se mitä Lavrov teki jo ennen vallankumousta, oli pahan toimijan määrittämistä leimaamalla opposition laittomuuksiin taipuvaksi sekä väkivaltaisuuksia ja rasismia tukevaksi (koska ei erottaudu ekstremisteistä ja antisemitisteistä), minkä tarkoituksena oli rakentaa argumentatiivinen pohja mahdollisen intervention oikeuttamiseksi. Perustuslain huomioiminen kriisin ratkaisussa oli keskeinen argumentti, jota voitaisiin käyttää ”juonenkäänteenä” invaasiota oikeutettaessa. Kyseessä oli sotaa valmisteleva diskurssi ja retoriikka, jossa osapuolien nimeäminen ja valintojen selittäminen juonenomaisesti vaikuttavat tapahtumien jatkoon (Kuusisto 1998, 603).

Päästyään valtaan uusi hallitus erotti Janukovytsin (BBC 22.2.2014), mutta erotus ei noudattanut perustuslain *імпичменту* -artiklan proseduuria (Biersack & O’Lear 2014, 264; Sakwa 2015, 76). Janukovyts piti toimea laittomana vallankaappauksena verraten sitä natsien valtaannousuun 30-luvun Saksassa, eikä suostunut eroamaan (BBC 22.2.2014). Lännen johtajat tukivat vallankumousta tunnustaen Kiovan uuden hallituksen, jonka Venäjä näki Ukrainan perustuslain vastaisena kaappauksena (Tsygankov 2014, 193). Medvedev väitti (24.2.2014), ettei hallitusta ole ja vihjasi, että läntiset toimijat, jotka pitivät aseellisen kapinan tuloksena valtaan nousseita legitimeinä, olivat lukeneet väärin perustuslakeja.

Uusi parlamentti (Верховна Рада) äänesti 23.2. ukrainan kielen asettamisesta valtion ainoaksi viralliseksi kieleksi kumoten vuoden 2012 lain, jonka mukaan ne alueet, joissa vähintään 10 % väestön äidinkieli on muu kuin ukraina, voivat asettaa kielen viralliseen asemaan. Ukrainassa on 27 hallintoaluetta, joista 13 valitsi venäjän toiseksi viralliseksi kieleksi. (Sakwa 2015, 54–55.) Vuosina 2006–07 teetettyjen tutkimusten mukaan 52 % ukrainalaisista piti ukrainaa ja 25,7 % venäjää äidinkielenään. Uudempien kyselyiden mukaan 27,5 miljoonaa kansalaista käyttää venäjää aktiivisesti työkielenään ja 80 % väestöstä osaa sitä sujuvasti. (Marple 2015, 10–11.) Arseniy Svynarenkon mukaan ”Vain 38 % Ukrainan asukkaista käyttää ukrainan kieltä kotonaan ja arkielämässä” (YLE 6.3.2014).

Kielilaki tarjosi Lavrovin kokonaisnarratiiviin elementtejä. Sen lisäksi, että ulkoministeri tarttui (25.2.2014) Janukovytsin ja opposition välillä tehdyn sopimuksen laiminlyönteihin, tulkitse hän kielilain tarkoittavan venäjänkielisten ja muiden vähemmistöjen kansallisten perusoikeuksien epäämistä. Medvedev ja Lavrov tuottivat nyt juridista narratiivia koostuen laittoman vallankaappauksen ja sitä ennen tehdyn sopimuksen rikkomisen sekä kielilain vähemmistöjen oikeuksia syrjivistä aspekteista. Tähän

ajankohtaan voidaan paikantaa tulevan valtausoperaation oikeuttamiseen tähtäävän turvallistamisretoriikan alkaminen:

”Сейчас радикалы грозят «походом» на те регионы страны, которые высказывают несогласие с используемыми оппозицией методами”(Sergei Lavrov 25.2.2014).⁶³

Vihjatesaan venäjänkielisiin kohdistuneen epäoikeudenmukaisuuden lisäksi heihin kohdistuvaan fyysisen uhan mahdollisuuteen, merkitsi se sellaisen tilanteen kontekstualisointia, jossa sotatoimia voitaisiin perustella humanitaarisena interventiona, puolustustoimena viattomiin kohdistuvan hyökkäyksen estämiseksi. Barry Buzanin, Ole Wæverin ja Jaap de Wilden mukaan turvallistamisliike (*securitizing move*) on puheteko, jossa määritellään olosuhteet, joiden nojalla oikeutetaan poikkeukselliset toimenpiteet. Valtionedustajan viitatessa turvallisuuteen, on se perinteisesti tarkoittanut hätätilaa, jolla oikeutetaan kaikkien keinojen käyttö uhkakuvan estämiseksi. Asia esitetään turvallisuusasiaksi, vaikkei se välttämättä sitä ole. Varsinainen turvallistaminen tapahtuu, kun yleisö hyväksyy ”olemassa olevan” uhan ja tarjotun politiikan sen torjunnassa. Onnistunut turvallistaminen koostuu eksistentiaalisista uhista ja poikkeustilasta, joka vapauttaa toimijat politiikan normeista. Sen suostuttelun tehokkuus perustuu ajatukseen, jonka mukaan tulee toimia ennen kuin on liian myöhäistä. (Buzan ym. 1998, 21, 23–26.)

Uhan representoimisen eräistä tarkoituksista oli identifioida tilanne vastaamaan Venäjän ulkopoliittisen konseptin kriteereitä (15.7.2008), jossa Venäjän hallituksen tehtäväksi määritellään: ”защищать права и законные интересы российских граждан и соотечественников, проживающих за рубежом”⁶⁴. Uhkakuva rakennettiin mukailemaan myös sotilasdoktriinia (5.2.2010), jonka perusteella asevoimien ja muiden joukkojen rauhanajan tärkeimpiä tehtäviä on: ”защита граждан Российской Федерации за пределами Российской Федерации от вооруженного нападения на них.”⁶⁵ Yksi keskeisistä pyrkimyksistä oli ilmiselvästi kannustaa Itä- ja Etelä-Ukrainan venäjänkielisiä ja kansallisuudeltaan venäläisiä mellakoimaan uutta hallitusta vastaan viestittäen heille Venäjän hallituksen tukea.

---

⁶³ Suom. ”Nyt radikaalit uhkaavat ”vaeltaa” niille valtion alueille, jotka ilmaisevat erimielisyytensä opposition käyttämiä metodeja kohtaan” (Sergei Lavrov 25.2.2014).

⁶⁴ Suom. ”Puolustaa ulkomailla asuvien Venäjän kansalaisten ja maanmiesten oikeuksia ja laillisia intressejä” (Ulkopoliittinen konseptio 15.7.2008).

⁶⁵ Suom. ”Venäjän federaation kansalaisten puolustaminen Venäjän federaation rajojen ulkopuolella heihin kohdistuvalta aseelliselta hyökkäykseltä” (Sotilasdoktriini 5.2.2010).

Krimillä ja Itä-Ukrainan kaupungeissa, joissa on venäjänkielinen enemmistö (Sakwa 2015, 25), ei kielilaista pidetty. Sevastopolissa venäjämieliset protestoivat lakia vastaan vaatien Krimille oikeutta päättää omista asioistaan (Россия24 25.2.2014a; Yle 27.2.2014). Simferopolissa Krimin parlamenttirakennuksen edustalla mieltä osoittivat uutta hallitusta vastustavat venäjämieliset, mutta myös tataarit, jotka kannattivat Krimin säilymistä Ukrainan alaisuudessa. Ryhmät ottivat yhteen. (Россия24 26.2.2014a; 27.2.2014a.) Turtšynov, joka hoiti presidentin tehtävää, reagoi protestointeihin 28.2. veto-oikeuttaan käyttäen ja kieltäytyi sovittelevana eleenä allekirjoittamasta uutta kielilakia, mutta Krimin valtaus oli tuolloin jo käynnissä (Sakwa 2015, 77).

Helmikuun 27. päivän aamuna oli niemimaalle ilmestynyt vihreäuniformuisia sotilaita, joilla ei ollut tunnistemerkkejä, mutta kehittyneet aseet. ”Hiljaiset gentlemannit” tai ”pienet vihreät miehet” toimivat rauhallisesti ympäröiden Ukrainan sotalaitteistot ja valtasivat Simferopolin lentokentän sekä Krimin hallintorakennuksia. Ukrainan varuskunnat antautuivat ja sotilaat työntyivät myös poliisin ja turvallisuuspalvelun tiloihin. Paikalliset tukivat laajasti miehittäjiä, jotka valtasivat Krimin niemimaan tärkeitä kohteita taisteluitta. Vaikka monet tajusivat heti, että kyseessä olivat Venäjän erikoisjoukot, väittivät sotilaat itse olevansa paikallisia vapaaehtoisia. (Galeotti 2015, 159–160; Biersack & O’Lear 2015, 249; Sakwa 2015, 82.) Kyse oli epäsuorasta sotatoimesta, hybridisodasta, jossa Venäjän hallituksen taktiikkana oli välttää ampuminen, käyttää erikoisjoukkojensa lisäksi paikallisia venäjämielisiä jengejä ja käydä informaatioisotaa medioidensa välityksellä (Galeotti 2015, 157–159).

Krimin parlamentin puheenjohtaja Vladimir Konstantinov kieltäytyi tunnustamasta Ukrainan uutta hallitusta ja vallatussa rakennuksessa pidettiin rajoitetun edustajamäärän kesken istunto, jossa Krimin pääministeriksi äänestettiin Sergei Aksenov. Proseduuri oli Ukrainan lain vastainen. Uusi parlamentti vaati Krimille autonomiaa Kiovasta. (Katchanovski 2015, 86; Biersack & O’Lear 2015, 250.)

Venäjän johtoportaan suunnalta ei tilannetta kommentoitu. Sen sijaan diskursiivis-retorista operaatiota ylläpitivät media ja ”rivipoliitikot”. Tarkasteltaessa valtiollisen Россия24 -uutiskanavan uutisointia ajalta 25–28.2. koostui suostuttelukampanja pienistä yksityiskohdista ja symboliikasta, joilla pyrittiin samaistamaan kotimaan yleisö Ukrainan venäläisiin sekä herättämään empatiaa heitä kohtaan. Tv-kuviin päätyivät Krimin ja Itä-Ukrainan hallintorakennuksien salkoihin vedetyt Venäjän liput ja toisen maailmansodan voittoa symboloivat oranssinmustat Yrjön nauhat, joita pitivät Kiovan uutta hallitusta

vastustavat ihmisjoukot huutaen samalla ”Россия, Россия”-mantraa. Haastatellut ihmiset pyysivät Venäjän hallituksen apua ja ilmoittivat haluavansa kuulua Venäjään. Otsikot olivat dramaattisia ja irrallisia uutisten melko rauhalliseen sävyyn esitetystä sisällöstä. Tarjottu skenaario oli kuitenkin paha enteilevä, mutta Venäjän intervention tarvetta ei vielä representoitu eksplisiittisesti. Ruuduilla näytettiin aseettomien ja selvästi amatööritsepuolustusjoukkojen muodostamia tienvalvontapisteitä Krimin kaupunkien laidoilla. Kerrottiin myös lentokentät valvontaansa ottaneista joukoista, jotka eivät silminnähdessä pitäneet aseita ensimmäistä kertaa kädessään, mutta eivät suostuneet kertomaan mitä joukkoja olivat. Myös itsepuolustusjoukkojen tekemistä hallintorakennusten valtauksista kerrottiin. Duuman (parlamentin alahuone) ”rivipoliitikot” ehdottivat lakia, jonka mukaan kaikki halukkaat Ukrainan kansalaiset saisivat halutessaan myös Venäjän kansalaisuuden. (Россия24 25.2.2014a; 25.2.2014b; 26.2.2014a; 26.2.2014b; 26.2.2014c; 27.2.2014a; 27.2.2014b; 27.2.2014c; 27.2.2014d; 28.2.2014.) Puheet Venäjän kansalaisuuden myöntämisestä kaikille ukrainalaisille halukkaille voidaan tulkita edistävän intervention oikeutusta kahdella tavalla. Tarkoituksena oli vahvistaa uhkakuvaa vihjaamalla tulevaan pakolaisaaltoon, mitä media ruokki uutisoimalla (Lenta 27.2.2014a) krimiläisten saapumista Venäjän konsulaattiin turvapaikkaa anoen. Toinen motiivi oli myöntää mahdollisimman monelle Venäjän kansalaisuus maksimoiden puolustettavien kansalaisten määrä. Esimerkiksi Oikeudenmukainen Venäjä -puolue ehdotti lakia, joka nopeuttaisi kansalaisuuden myöntämistä ukrainalaisille (Lenta 27.2.2014b). Venäjän passien omaavien ihmisten puolustaminen toimi verukkeena Venäjän tekemälle interventiolle Georgian konfliktin (2008) yhteydessä, mutta Krimin operaatiossa ei passeihin viitattu. Kuten Biersack ja O’Lear huomioivat Venäjän hallituksen diskurssi sisälsi joustavan määritelmän puolustettavista venäläisistä, jolloin passeihin viittaaminen olisi rajannut puolustettavien määrää. (Biersack & O’Lear 2014, 256.)

Tieto Venäjän suorittamasta valtausoperaatiosta levisi muualle maailmaan nopeasti. Barack Obama tuomitsi (28.2.2014) invaasion Ukrainan suvereniteetin loukkauksena ja kansainvälisen oikeuden vastaisena, vihjasi sanktioista ja antoi tukensa Ukrainan hallitukselle. Vaikka Venäjän valtavirtamedia representoi Krimin kohteet haltuun ottaneet joukot itsepuolustusryhmiksi, uutisoitiin (Lenta 28.2.2014; Коммерсантъ 28.2.2014) myös ukrainalaisten poliitikkojen väitteet Venäjän suorittamasta Krimin valtauksista erikoisjoukkojensa voimin. Kotimaan yleisöllä oli siten erilaisen informaation perusteella mahdollisuus päätellä hallituksensa interventio. Maaliskuun ensimmäisenä

Kreml julkaisi tiedotteen, jossa Putin vetosi Venäjän federaation liittoneuvostoon (parlamentin ylähuone) asevoimien käyttämiseksi Ukrainan alueella:

”В связи с экстраординарной ситуацией, сложившейся на Украине, угрозой жизни граждан Российской Федерации, наших соотечественников [--] вношу в Совет Федерации Федерального Собрания Российской Федерации обращение об использовании Вооружённых Сил Российской Федерации на территории Украины до нормализации общественно-политической обстановки в этой стране.” (Vladimir Putin 1.3.2014.)⁶⁶

Liittoneuvosto hyväksyi Putinin ehdotuksen (Россия24 1.3.2014a). Vaikka kyseessä oli tekninen asevoimien käyttöön liittyvä proseduuri, eikä varsinainen julkilausuma, oli se suora turvallistamisliike sisältäen interventiokriteerin, jonka Venäjän hallitus oli määritellyt sotilasdoktriinissaan - Venäjän kansalaisten ja maanmiesten turvallisuuden puolustamisen. Todellisuudessa uhkaa ei ollut, sillä Krim oli jo vallattu. Siirron rationalisointi ulkoistettiin alemman portaan päättäjille. Liittoneuvoston puheenjohtaja Valentina Matvijenko perusteli (ibid.) päätöstä myöntää Putinille pyytämänsä valtuudet mahdollisuudella suojata Krimin venäläisiä tarpeen niin vaatiessa. Hän vertasi tilannetta USA:n tai Israelin koneistojen aktivointiin, kun niiden yksittäistäkin kansalaista kohtaisi uhka ja jatkoi, että Krimillä venäläisiä on 60 % väestöstä. Presidentin tiedottaja Dmitri Peskov mainitsi, että toimia ei kuitenkaan ole aloitettu, mutta niitä harkitaan, mikäli tilanne kehittyi uhkaavaksi (Россия24 1.3.2014b). ”Rivipoliitikot” rakensivat selkeämpiä uhkakuvia, kritisoivat Obaman lausuntoja ja toimivat Putinin vetoimuksen ”kaikukoppina” (Россия24 1.3.2014c). Media otsikoi Ukrainan armeijan mobilisointiaikeista (Россия24 1.3.2014d; 1.3.2014e) ja oli näyttänyt jo päiviä haastatteluja, joissa ihmiset pyysivät Venäjän apua ja ilmaisivat haluavansa kuulua Venäjän alaisuuteen.

Tarkoituksena oli samaistaa kotiyleisö Ukrainan venäläisiin, herättää kotiyleisössä ahdistusta, pelkoa ja raivoa rationalisoiden ne toimet, jotka olivat jo käynnissä ja mahdollistaa virallisten joukkojen käyttö, mikäli Ukrainan hallitus olisi puolustautunut aseellisesti. Biersack ja O’Lear arvelevat, että Kiovan hallitus ohjeisti Krimillä olevia Ukrainan joukkoja pidättäytymään hyökkäämästä Venäjän sotilaita vastaan. Pyrkimyksenä oli estää Georgiassa tapahtunut skenaario, jossa Georgian joukkojen hyökkäys Etelä-Ossetian separatistialueelle (jossa oli venäläisiä sotilaita) antoi Venäjälle verukkeen laajalle interventiolle synnyttäen lyhyen sodan. (Biersack & O’Lear 2014, 250–251.)

---

⁶⁶ Suom. ”Ukrainassa vallitsevan poikkeuksellisen tilanteen, jossa Venäjän federaation kansalaiset, meidän maanmiehemme ovat hengenvaarassa [--] vetoan Venäjän federaation liittoneuvostoon Venäjän federaation asevoimien käyttämiseksi Ukrainan maaperällä siihen saakka, kunnes tämän valtion yhteiskunnallispoliittinen tilanne normalisoituu.” (Vladimir Putin 1.3.2014.)

Maaliskuun kolmantena koitti hetki, jolloin Venäjän hallituksen ylin porras perusteli invaasiotaan, myöntämättä sitä kuitenkaan eksplisiittisesti. Lavrov piti Genevessä YK:n ihmisoikeusneuvoston kokouksessa puheen, joka sisälsi aiempaa järeämpää turvallistamista sekä vastahyökkäyksen lännen esittämää kritiikkiä kohtaan. Hän toisti (3.3.2014) aiemman tarinansa, mutta keskittyi identifioimaan Ukrainan hallinnon ja ekstremistit selkeämmin samaksi, venäläisiä ja venäjänkielisiä sortavaksi, puhdistuksiin ryhtyväksi pahaksi:

”Центр Києва и многие города на западе Украины оказались захваченными вооруженными национал-радикалами под экстремистскими, антироссийскими и антисемитскими лозунгами. [--] Верховная Рада Украины приняла решения, ограничивающие права языковых меньшинств [--] Раздаются требования ограничить, а то и сделать наказуемым использование русского языка, запретить неугодные политические партии, провести люстрацию.” (Sergei Lavrov 3.3.2014.)⁶⁷

Koska uutta hallitusta ei voi suoraan nimetä natsihallitukseksi, merkityksellisesti (3.3.2014) Lavrov sen sellaiseksi kiertotietä, eri toimijoiden identifikaatioketjutuksella. Ekstremistit, jotka valtasivat ja polttivat kaupunkien hallintorakennuksia, hyökkäsivät poliisin päälle, ryöstivät asevarastoja, nöyryyttivät alueellisia virkamiehiä ja vandalisoivat kirkkoja sekä valmistautuivat rankaisemaan niitä (venäjänkielisiä), jotka vastustavat hallituksen päätöksiä, olivat natseja, koska käyttivät venäläisvastaisten ohella antisemitistisiä iskulauseita. Ja hallitus, joka jo Janukovytsin retoriikassa kaappasi vallan natsien tavoin, kuului Lavrovin rakentamassa mielikuvassa samaan natsijoukkoon, sillä se omasi natsi-ekstremistien kanssa yhtenevän agendan, venäläisten ja venäjänkielisten alistamisen, eikä tehnyt pesäeroa natseihin.

Kun rectorin suostuttelulogiikka ja järkeilystandardien uskottavuus vaihtelevat kuulijakunnan perusteella (Hart 2004, 81–82), tarkoittaa tietynlaisten standardien adaptoiminen myös kohderyhmän rajaamista. Natsi-vihollisen valinta absoluuttiseksi pahaksi viittaa siihen, ettei Venäjän hallituksella ollut vähäistäkään luottoa tai tarvetta lähteä kampanjoimaan intervention oikeellisuutta läntiselle yleisölle, sillä fasisminvastainen retoriikka on sille vierasta. Läntiselle yleisölle kohdistettu oikeutus olisi vaatinut pikemminkin terrorisminvastaista retoriikkaa, sillä se on tottunut kuulemaan

---

⁶⁷ Suom. ”Kiovan keskusta ja monet muut Länsi-Ukrainan kaupungit kaapattiin aseellisten nationalisti-radikaalien toimesta ekstriimien, venäläisvastaisten ja antisemitististen iskulauseita käyttäen [--] Ukrainan parlamentti (Ukrainan korkein neuvosto) teki päätöksen rajoittaa vähemmistökieliä edustavien oikeuksia [--] Vaaditaan venäjän kielen käytön rajoittamista sekä sen käytöstä rankaisua, vastenmielisten poliittisten puolueiden kieltoa, puhdistuksen suorittamista.” (Sergei Lavrov 3.3.2014.)

terroristidiktaattorien julmuuksista ennen ”humanitaarisia maailmanpelastussotia”. ”Natsikortti” oli tarkoitettu venäjänkieliselle maailmalle, vedoten tehokkaasti sen syväkulttuuriseen identiteettiin. Sankarikansalle, joka on tottunut viettämään itselleen merkittävää voitonpäiväjuhlaa, ovat natsit pahin mahdollinen demoni, jonka Neuvostoliitto kukisti. Lavrov ei jätä tähänkään kansalliseen tarinaan viittaamatta, muistuttaen (3.3.2014) seuraavana vuonna tulevasta 70-vuotisjuhlasta natsien kukistamisen kunniaksi.

”Natsit nousevat laittomasti valtaan ja hyökkäävät venäläisiä vastaan”, oli implisiittinen, mutta riittävän selkeä turvallistamistarina, jolla voittajakansassa lietsottiin vihaa ja tarjottiin identiteettiä uusintavan revanssin mahdollisuutta. Natsien hyökkäykseen vastaaminen ei ole vain velvollisuus vaan identiteettiä uusintava motiivi. Toimintaansa legitimoidakseen toimijan on viitattava yleisön arvostamiin traditioihin ja periaatteisiin sekä yhdistettävä ne spesifeihin tapahtumiin ja tekoihin (Kuusisto 1998, 606). Kuinka oikeuttaa vihjatun vastahyökkäyksen tarve jättäen kuitenkin mainitsematta konkreettinen interventio ja yrittää pitää jo meneillään oleva valtausoperaatio pimennossa?

”В ситуации постоянных угроз насильственных действий со стороны ультранационалистов, подвергающих опасности жизнь и законные интересы россиян и всего русскоязычного населения, были созданы народные отряды самообороны, которым уже пришлось пресекать попытки силового захвата административных зданий в Крыму и ввоза на полуостров оружия и боеприпасов. Поступает информация о подготовке новых провокаций, в том числе против Черноморского флота России на территории Украины. В таких условиях законно избранные власти этой Автономной Республики обратились к Президенту России с просьбой оказать содействие в восстановлении спокойствия в Крыму.” (Sergei Lavrov 3.3.2014.)⁶⁸

Väliintulon tuli näyttää humanitaariselta interventiolta ja avuntarjoamiselta ”autonomisen alueen laillisen hallituksen” pyyntöön. Venäjän joukkojen toiminta pyrittiin naamioimaan krimiläisten itsepuolustusryhmien teoiksi. Fyysisen uhan ”tulon” representoiminen kontekstualisoi poikkeustilan ja proaktiivisen puolustuksen tarpeellisuuden. Sen lisäksi, että Lavrov rakensi teknisen syy-seuraussuhdeperusteen: avunpyyntö, johon Putin vastasi hankkimalla laillisen oikeuden asevoimien käytölle, täsmensi ulkoministeri perimmäisen rationaliteetin Venäjän (mahdolliselle) sekaantumiselle:

---

⁶⁸ Suom. ”Tilanteessa, jossa vallitsi jatkuva ultranationalistien väkivallan uhka altistaen venäläiset ja koko venäjänkielisen väestön hengenvaaraan ja jossa heidän lailliset intressinsä olivat uhattuina, muodostivat ihmiset itsepuolustusjoukkoja, joiden on pitänyt jo estää Krimin hallintorakennusten voimakkaat valtausyritykset sekä aseiden ja ammusten tuonti niemimaaalle. Tietoon on tullut uusien provokaatioiden valmistelut kohdistuen myös Ukrainan alueella sijaitsevaan Venäjän Mustanmeren laivastoon. Kyseisissä olosuhteissa tämän autonomisen tasavallan laillisesti valitut viranomaiset kääntyivät presidentti Putinin puoleen pyytääkseen apua rauhan palauttamiseksi Krimillä.” (Sergei Lavrov 3.3.2014.)

”речь идет о защите наших граждан и соотечественников, о защите самого главного права человека – права на жизнь” (Sergei Lavrov 3.3.2014).⁶⁹

Lavrov pyrki vastaamaan lännen kritiikkiin bumerangin lailla. Hän syytti (3.3.2014) sanktioilla uhkaavia lännen toimijoita Ukrainan kriisin luomisesta, jonka ne saivat aikaan omilla geopoliittisilla peleillään ja yllyttäessään väkivaltaisia mielenosoittajia legitiimin hallituksen kaatoon. Huomionarvoista on se, ettei Lavrov kyseenalaistanut sanktioiden perusteita (voidaan nähdä intervention myöntävänä eleenä), vaan pyrki kumoamaan tuomitsevan osapuolen näkemykset siirtämällä sen vastuulle suuremman syyllisyyden.

Seuraavana päivänä Putin piti tiedotustilaisuuden, jossa suostutteli niin kotimaan kuin ukrainalaista yleisöä. Hän oli ymmärtävinään (4.3.2014) Maidanin protestoijia ja oli myötätuntoinen ukrainalaisia kohtaan, jotka olivat hänen mukaansa kärsineet itsenäistymisestään saakka huonoista hallituksista ja alueita hallitsevista oligarkeista. Ukrainalaiset olivat kyllästyneet korruptioon ja Putinin sanoin: ”уже привыкли, что одних жуликов меняют на других жуликов и проходимцев.”⁷⁰ Kansalla oli hänen mukaansa luonnollinen halu muutokseen, mutta vallan vaihdosta ei saanut tehdä laittomasti, koska se johtaa kaaokseen.⁷¹ Juuri juridinen narratiivi oli selitys konfliktin riistäytymiselle ja tärkein formaali legitimointikeino Krimin laittoman vallanvaihdon sekä Venäjän sekaantumisen oikeuttamiseksi. Kiovassa tehty vallanvaihdos, joka tapahtui väkivaltaisuuksien tuloksena ja perustuslain vastaisesti tarkoitti Putinin kuvailemana kuin Pandoran lippaan aukaisua, joka ikään kuin hävitti kaikki muutkin juridiset instituutiot:

”Оценка может быть только одна – это антиконституционный переворот и вооружённый захват власти. [--] Зачем нужно было заниматься незаконными, антиконституционными действиями и вводить страну, втаскивать страну в тот хаос, в котором она сегодня оказалась? [--] этими действиями в значительной степени раскачали восток и юго-восток Украины. [--] политическую жизнь

⁶⁹ Suom. ”Kyse on meidän kansalaisten ja maanmiehien puolustamisesta, kaikista tärkeimmän ihmisoikeuden puolustamisesta – oikeudesta elämään” (Sergei Lavrov 3.3.2014).

⁷⁰ Suom. ”Jo tottuneet siihen, että yhdet huijarit vaihdetaan toisiin huijareihin ja roistoihin” (Vladimir Putin 4.3.2014).

⁷¹ Putin kyseenalaisti myös Euromaidanin perusteet. Hän esitti (4.3.2014), ettei Janukovyč kieltäytynyt assosiaatiosopimuksesta, vaan halusi vielä keskustella sen vaikutuksista. Putin väitti Janukovyčin sanoneen, ettei voisi nostaa energian hintaa, eikä repiä taloussuhdetta Venäjään, johon kohdistuu kolmannes maan viennistä kattaen koneviennin. Yhteistyön repiminen ja EU-sopimus olisi tuhonnut koneviennin (länsi ei osta Ukrainalta), kaatanut yhtiöitä ja saanut aikaan työttömyyttä. Janukovyč oli kuulemma todennut, ettei tilanne olisi vastannut maan kansallisia intressejä, eikä voinut tehdä niin jyrkkää muutosta. Kun Putin ”puhui Janukovyčin suulla”, pyrki hän määrittämään Ukrainan kansalliset intressit ja osoittamaan maan riippuvuuden ja taloudellisen hyödyn Venäjästä. Mustavalkoisen jaon (Venäjä tai EU) tarkoituksena oli ”nostaa kynnystä” nykyisen hyötysuhteen hylkäämiselle ja viedä Euromaidanin rationaliteetti. Kyseessä oli diskursiivis-retorinen geopolitiikka, jossa Putin pyrki (jälleen) integroimaan Ukrainaa Venäjään. Viesti oli tarkoitettu myös varoitukseksi muiden jälkineuvostomaiden kumouksellisille vastaavan skenaarion vaarallisuudesta.

Украины превратили в фарс. [--] если кому-то можно всё нарушить, то это право принадлежит и всем остальным, и начинается хаос.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)⁷²

Analogiat eli vertaukset toimivat suostuttelussa todellisuuden rakennetta luovina todistelukeinoina, joilla asiat saadaan näyttämään samankaltaisilta. Analogia $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ tarkoittaa a:n suhteen b:hen muistuttavan c:n suhdetta d:hen. (Perelman 1996, 129–135.) Se mitä Putin pyrki havainnollistamaan, voidaan kiteyttää ajatukseen: ”Kun kerta Kiovassa asetettiin uudet standardit näyttämällä mallia laittoman ja aseellisen vallankumouksen suorittamiseksi, niin nämä uudet standardit saivat yhtä lailla olla krimiläistenkin käytössä.” Putin pyrki todistelemaan väitteensä relevanssia täsmentämällä argumenttinsa perustan eli laittoman vallanvaihdon tosiasiallisuutta:

”легитимным президентом чисто юридически, безусловно, является только Янукович. Есть три способа в соответствии с законом Украины отстранения президента от власти: смерть, [--] его личное заявление об отказе от власти и третье – импичмент. [--] В этом должны принимать участие Конституционный Суд, Верховный Суд, сама Рада. Это сложная, длительная процедура. Этой процедуры не было проведено. Поэтому с юридической точки зрения это неоспоримый факт.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)⁷³

Miksi Putin viittasi vielä Janukovytsiin, kun oli epäsuoraan kyseenalaistanut hänenkin kyvykkyytensä? Olkoonkin Janukovyts epäonnistunut presidentti ja samanlainen huijari kuin edelliset ja nykyiset hallitsijat, mutta oikeudellisesti hän oli Putinin painottamana vielä presidentti. Putin tarvitsi häntä Venäjän sekaantumista oikeuttavan juridisen narratiivinsa peruspilariksi. Kun Lavrov oli perustellut mahdollista asevoimien käyttöä Krimin hallituksen avunpyynnöllä, laajensi Putin tätä retorista logiikkaa tukeutumalla laillisen presidentin pyyntöön:

”у нас есть прямое обращение действующего и легитимного, как я уже сказал, президента Украины Януковича об использовании Вооружённых Сил для

---

⁷² Suom. ”Arvio voi olla vain yhdenlainen – se on perustuslain vastainen ja aseellinen vallankaappaus. [--] Miksi piti ryhtyä laittomiin perustuslainvastaisiin toimiin ja viedä valtio, vetää valtio siihen kaaokseen, jossa se on tänä päivänä? [--] näillä toimilla ratkaisevassa määrin ravisteltiin Itä- ja Kaakkois-Ukraina. [--] Ukrainan poliittisesta elämästä tehtiin farssi. [--] jos jollekin on sallittua laiminlyödä kaikki [lait], niin tämä oikeus kuuluu myös kaikille muille ja kaaos alkaa.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)

⁷³ Suom. ”Legitiimi presidentti, puhtaasti juridisesti, on kiistattomasti vain Janukovyts. Ukrainan lain mukaan on kolme tapaa, kuinka presidentti menettää asemansa: kuolema, [--] hänen henkilökohtainen eroilmoitus ja kolmanneksi – virkasyyte. [--] Siihen pitäisi osallistua perustuslakituoimioistuin, korkein oikeus, itse Rada [parlamentti]. Se on monimutkainen, pitkä proseduuria. Tätä proseduuria ei noudatettu. Tästä syystä juridisesti katsoen kyse on kiistattomasta faktasta.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)

защиты жизни, свободы и здоровья граждан Украины” (Vladimir Putin 4.3.2014).⁷⁴

Interventio olisi Putinin painottamana (4.3.2014) legitiimi ja kansainvälisen oikeuden mukainen, koska se tehtäisiin legitiimin valtionpäämiehen avunpyynnöstä ja ainoastaan Ukrainan kansalaisten puolustamiseksi. Kyse olisi hänen mukaansa humanitaarisesta missiosta ja velvollisuudesta puolustaa Venäjän kansalaisten ja venäjänkielisten lisäksi kaikkia ukrainalaisia. Hän kuitenkin toisteli, ettei asevoimien käytölle ollut sillä hetkellä tarvetta ja kyse olisi ääritapauksesta. Hän yritti tehdä selväksi, että ukrainalaiset ovat veljeskansa ja kaikkea muuta kuin vihollinen, eikä Venäjä tulisi koskaan kohdistamaan aseitaan siihen.

Asetelman muuttamisella siten, että Venäjä puolustaisi koko Ukrainan kansaa, tähdättiin ukrainalaisten, venäläisten ja muiden vähemmistöjen tasa-arvoistamiseen samaa suojelua nauttivaksi entiteetiksi, jonka määrittäminen palveli myös vihollisen implisiittistä rajaamista. Putin ikään kuin omi vastuun ukrainalaisten turvallisuudesta ja sen lisäksi, että osoitti heille hyväntahtoisuuttaan, tarkoituksenaan hillitä ukrainalaisten kielteistä suhtautumista, lähetti Ukrainan hallitukselle kiristysviestin nostamalla Kiovan armeijan käytön kynnyksiä. Putin rakensi (4.3.2014) mielikuvan, jossa uuden hallituksen voimankäyttö tarkoittaisi Venäjän suojelemien kansalaisten, ukrainalaisten (lasten ja naisten) ampumista.

Juridiseen narratiiviin oli vahvasti sidoksissa turvallistava tarina, jonka nojalla presidentti pyrki rakentamaan moraalisen oikeutuksen. Kertoessaan (4.3.2014) inhottavia tarinoita Kiovassa ja muualla tehdyistä julmuuksista, kuten kuvernöörien julkisista nautitsemisista ja kastelemisista talvipakkasessa sekä hallintorakennuksissa olleiden insinöörien ja teknisen henkilökunnan elävältä poltoista⁷⁵, eivät näiden temppujen tekijät olleet Venäjän johdon puheissa enää ekstremistejä vaan uusnatseja, nationalisteja ja antisemitistejä:

”И вот когда мы это видим, мы тогда понимаем, что беспокоит граждан Украины [--] И если мы увидим, что этот беспредел начинается в восточных регионах, если люди попросят нас о помощи, а официальное обращение действующего легитимного президента у нас уже есть, то мы оставляем за собой право использовать все имеющиеся у нас средства для защиты этих граждан. И считаем, что это вполне легитимно.” (Vladimir Putin 4.3.2014).⁷⁶

⁷⁴ Suom. ”Meillä on suora vetoamus virassa olevalta ja legitiimiltä, kuten jo sanoin, Ukrainan presidentiltä Janukovytsilta asevoimien käyttämiseksi Ukrainan kansalaisten elämän, vapauden ja terveyden suojelemiseksi” (Vladimir Putin 4.3.2014).

⁷⁵ Insinöörien maininta on tärkeä yksityiskohta, jolla samaistettiin Venäjällä suosittua ammatin edustajat uhreiksi. Venäjällä valmistuu vuosittain vajaa puoli miljoonaa insinööriä (WEF 17.9.2015).

⁷⁶ Suom. ”Ja kun me näemme tällaista, niin ymmärrämme, mikä huolestuttaa Ukrainan kansalaisia. [--] Ja jos näemme, että tämä kaaos alkaa itäisillä alueilla, jos ihmiset pyytävät apuamme ja virassa

Kun Putin ja Lavrov rakensivat uhkakuvaa, eivät he demonisoineet uutta hallitusta eksplisiittisesti, eivätkä viitanneet suoraan, että valtaan päässeet toimijat mobilisoisivat Ukrainan armeijan kohdistamaan voimaa Krimille ja Itä-Ukrainaan. He käyttivät metonymiaa, jossa Kiovan ja Länsi-Ukrainan alueella temmeltävät uusnatsit, (jotka olivat valmiita ”vaeltamaan” itään) käsitettiin uuden hallituksen joukkoina. Epäsuora samaistus tapahtui Putinin mainitessa (4.3.2014) lyhyen tarinan, jossa Hitlerin valtaannousua avittivat Ernst Röhmin rynnäkköjoukot.

Osa Putinin diskursiivis-retorisesta sanomasta oli kohdistettu jo tehdyn Krimin kaappauksen perustelemiseen periaatteella, ”koska muut, myös mekin”, sekä väheksymään Krimille tehdyn intervention vakavuutta lieventävillä asianhaaroilla. Putin mainitsi (4.3.2014) USA:n kansainvälisen oikeuden vastaiset tai YK:n turvallisuusneuvoston ehtoja rikkovat operaatiot Afganistanissa, Irakissa ja Libyassa, sekä viittasi tuttuun tapaan USA:n geopoliittiseen agendaan. Sanktioita kommentoidessaan hän huomautti niiden aiheuttavan tappioita kaikille osapuolille keskinäisriippuvaisessa maailmassa.

Kun toimittaja kysyi suoraan, olivatko Krimillä eri kohteita vallanneet sotilaat Venäjän armeijan joukkoja, katsoi Putin lattiaan vastaten: ”Это были местные силы самообороны.”⁷⁷ Ja kun toimittaja sitten mainitsi joukkojen uniformujen muistuttavan Venäjän armeijan asua, näytti Putin hermostuneen. Hän mainitsi (4.3.2014), että vastaavia uniformuja saa kaupoista ja käänsi huomion Kiovyssä ammattimaisesti toimineiden protestojien varustukseen. Militaarisen intervention vakavuutta hän pyrki väheksymään itsepuolustusjoukkojen rauhallisella ja väkivallattomalla, preventiivisellä puolustuksella, jota ilman Venäjä olisi joutunut käyttämään asevoimiaan. Rivien välisen viestin mukaan Venäjän oli välttämätöntä tehdä minimaalinen rike, jolla se esti dramaattisen skenaarion synnyn:

”Люди приходили, блокировали вооружённые подразделения [--] и договаривались с ними о том, что они должны подчиниться требованиям и воле народа, проживающего на этой территории. Не было ни одного боестолкновения, ни разу никто не стрелял, нет ни одного выстрела. Таким образом, напряжённая ситуация в Крыму, связанная с возможным применением Вооружённых Сил, она просто была исчерпана [--] ничего подобного делать не придётся.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)⁷⁸

---

oleva legitiimi presidentti on jo virallisesti vedonnut meihin, niin me pidämme oikeuden käyttää kaikkia keinojamme näiden kansalaisten suojelemiseksi. Ja katsomme sen olevan täysin legitiimiä.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)

⁷⁷ Suom. ”Ne olivat paikallisia itsepuolustusjoukkoja” (Vladimir Putin 4.3.2014).

⁷⁸ Suom. ”Ihmiset tulivat, blokkasivat aseistetut yksiköt [--] ja sopivat niiden kanssa siitä, että heidän tulisi noudattaa alueella asuvan kansan vaatimuksia ja tahtoa. Yhtäkään yhteenottoa ei tapahtunut,

Tässä vaiheessa ei Putin myöntänyt kaavailuja Krimin liittämiseksi Venäjään. Kun toimittaja kysyi, onko Krimin liittäminen Venäjään eräs vaihtoehto, vastasi Putin kieltävästi, mutta vihjasi sen mahdollisuudesta viitaten asian tekniseen potentiaaliin. Putin toisteli (4.3.2014), että vain kansa päättää tulevaisuudestaan, mutta vihjasi, että Kosovon albaaneille sallittiin itsemääräämisoikeus YK:n puoltamilla dokumenteilla.

Krimin parlamentti oli pääministerin vaihdon jälkeen ilmaissut halunsa autonomiaan, mutta päivien edetessä itsenäisyystoiveet muuttuivat niin poliitikkojen, aktivistien kuin tavallisten krimiläisten keskuudessa toiveeksi liittyä Venäjän federaatioon (Biersack & O’Lear 2014, 250). Maaliskuun 16. Krimin parlamentti ja Sevastopolin kaupunginhallitus järjestivät asiasta kansanäänestyksen. Sen tulokseksi ilmoitettiin 97 % kannatus Venäjään liittymisen puolesta. (Katchanovski 2015, 86.) Muutamaa viikkoa aikaisemmin tehtyjen kyselyiden perusteella liittymistä kannatti vain 41 % krimiläisistä (Dyczok 2015, 202). Venäjän turvallisuuspalvelun vuotojen perusteella vain kolmannes heistä oli käynyt äänestämässä, kun viralliseksi äänestysprosentiksi ilmoitettiin 85 % (Uehling 2015, 70). Tataarit olivat ilmeisesti boikotoineet äänestystä. Ivan Katchanovski huomauttaa (2015, 86), että Pew Centerin huhtikuussa 2014 tekemän selvityksen mukaan 91 % krimiläisistä vastanneista oli kuitenkin sitä mieltä, että kansanäänestys oli vapaa ja oikeudenmukainen.

Kahden päivän päästä äänestyksestä Putin piti Kremlissä seremoniallisen puheen liittoneuvoston, duuman sekä regionaalisen johdon edessä. Puheen loppuosa käsitti kaikki aiemmin tulleet narratiivit ja argumentit liittyen Venäjän toimintaan Krimillä, joiden lisäksi presidentti tuotti voimakasta Ukrainan ja Venäjän integraatioon tähtäävää suostuttelua.⁷⁹ Se sisälsi myös jyrkkää USA-kritiikkiä (imperialismi, kansainvälisen oikeuden laiminlyöminen, muiden pakottaminen sen normeihin, petetty lupaus NATO:n laajentumattomuudesta), jonka tiimoilta Putin loi marttyyrimäisen mielikuvan: “lännen

---

kukaan ei ampunut, ei ollut yhtään laukausta. Tällä tavoin Krimin jännittynyt tilanne, jonka suhteen oli optiona käyttää asevoimia, oli yksinkertaisesti poistettu [-] sellaiseen ei tarvitse ryhtyä.” (Vladimir Putin 4.3.2014.)

⁷⁹ Putin vakuutteli (18.3.2014) maiden välistä ystävyyttä sekä sitä, että Kiova on Venäjän äiti, jota Venäjä aina suojelisi, eikä valtioita voisi erottaa. Krim oli ollut ja jää venäläiseksi, ukrainalaiseksi ja tataarien niemimaaksi, eikä Ukrainan jako ole Venäjän intresseissä, vaikka muut sellaisilla aiheettomuuksilla pelottelevatkin. Taloudellisen hyödyn osoittaminen tuli tällä kertaa esille viittauksessa Venäjällä työskentelevän 3 milj. ukrainalaisen yhteistuloon, joka oli vuonna 2013 yli 20 mrd. dollaria ja tarkoitti 12 % Ukrainan BKT:stä. Tämän geopolittisen puheteon pyrkimyksenä oli ”sulattaa” maiden rajat todistelemalla historiallisen, taloudellisen ja ihmisten riippuvuussuhteen laajuutta.

harjoittama systemaattinen Venäjän alistaminen kulminoitui siihen, ettei alistettu voinut enää alistua.” Mallin osoittaminen on todellisuuden rakennetta luova argumentti, jossa erityistapaukseen pyritään liittämään mielikuva säännönmukaisuudesta (Perelman 1996, 122–128). Venäjän ja sen edeltäjien imperialismi, kuten 1700-luvulla Katariina Suuren suorittama Krimin niemimaan valtaaminen tataareilta (Dyczok 2015, 202), olivat faktoja, joiden jättäminen Putinin sortonarratiivista palveli emansipatorista oikeutusta:

”политика сдерживания России, которая проводилась и в XVIII, и в XIX, и в XX веке, продолжается и сегодня. Нас постоянно пытаются загнать в какой-то угол за то, что мы имеем независимую позицию, за то, что её отстаиваем, за то, что называем вещи своими именами и не лицемерим. Но всё имеет свои пределы. И в случае с Украиной наши западные партнёры перешли черту, вели себя грубо, безответственно и непрофессионально”. (Vladimir Putin 18.3.2014.)⁸⁰

Edellä havainnollistettiin Putinin “koska joku, myös muut” -argumenttia Ukrainan sisäisten lakien rikkomisen kontekstissa. Presidentti käytti samaa tekniikkaa rakentaessaan suoran analogian Kosovon ja Krimin itsenäistymisen välille. Länsi (USA) loi Putinin mukaan (18.3.2014) ennakkotapauksen tunnustaessaan Kosovon irtautumisen Serbiasta legitiimiksi ja todisti samalla, ettei keskushallinnon lupaa tarvita itsenäisyysjulistukseen. Hän viittasi myös YK:n kansainvälisen tuomioistuimen päätelmään, jonka mukaan kansainvälinen oikeus ei kiellä itsenäisyyden julistusta.

Sen lisäksi, että Putin pyrki osoittamaan krimiläisten toiminnan kansainvälisen oikeuden mukaiseksi, yritti hän (18.3.2014) kumota USA:n ja EU:n esittämän kritiikin viittaamalla niiden ”luomaan” toimintamalliin (Kosovo). Hän pyrki todistamaan niiden kaksinaismoralismin mielikuvalla: ”länsi saa tehdä, mutta muut ei”. Lännen esittäminen tekopyhänä (”kaksoisstandardit”) on tyypillinen Venäjän valtiojohton retoriikka. Kyseessä oli myös harhautus, jossa keskittyminen vietiin pois kansanäänestyksen luotettavuudesta ja varsinaisesta rikoksesta eli Venäjän sotilaallisesta invaasiosta, joka kansainvälisen oikeuden perusteella oli kiistattomasti laiton.

Puheen alkuosa rakentui Biersackin ja O’Learin korostamalle, mutta vasta tässä vaiheessa valtiojohton oikeutuksen tueksi mukaan tulleelle narratiiveille - Krimin historiallinen kytkös Venäjään. Toinen esiinnoussut narratiivi, johon Putin oli rivien välissä vihjannut kaksi viikkoa aiemmin, oli krimiläisten oikeus päättää liittymisestään. Kun

---

⁸⁰ Suom. ”Venäjän rajoittamispolitiikka, jota tehtiin 1700-, 1800- ja 1900-luvuilla jatkuu myös tänä päivänä. Meitä yritetään jatkuvasti ajaa johonkin nurkkaan siitä, että meillä on riippumaton positio ja siitä, että puolustamme sitä; siitä, että kutsumme asioita omilla nimillään, emmekä ole tekopyhiä. Mutta kaikella on rajansa. Ja Ukrainan tapauksessa meidän läntiset kumppanimme ylittivät linjan, käyttäytyivät törkeästi, vastuuttomasti ja epäammattimaisesti.” (Vladimir Putin 18.3.2014.)

väitteelle haetaan konkretiaa, todistellaan usein numeerisilla tiedoilla (Hart 2004, 84). Putin tukeutui (18.3.2014) edellä esiteltyihin äänestyslukuihin ja venäläisten (1.5 milj.) sekä venäjänkielisten (350 000) osuuteen Krimin kokonaisväestöstä (2.2 milj.). Hän nimesi myös tataarit liittymisen kannattajiksi, vedoten äänestystulokseen.

Historiallisen suhteen narratiivi koostui useista toteamuksista, joissa Krimin venäläisyys tuotiin esille. Presidentti piti laittomana Nikita Hruštšovin tekemää Krimin lahjoitusta Ukrainalle, jota Putin ei omien sanojensa mukaan ymmärtänyt. Hän esitti tapahtuneen sellaisilla metaforilla kuin: ”krimiläiset myytiin kuin säkki perunoita” ja ”ihmiset menivät nukkumaan yhdessä valtiossa ja heräsivät toisessa.” Hän kuitenkin totesi, ettei siirto ollut Neuvostoliiton kontekstissa merkittävä, sillä Neuvostoliiton hajoamista ei voinut kuvitella, mutta romahduksen jälkeen niemimaan irtoaminen vasta konkretisoitui, eikä siinä vaiheessa Putinin mukaan ollut enää mitään tehtävissä. Putinin esittämä historiallinen narratiivi huipentui Saksojen yhdistymisen analogiaan, jolla Krimin paluu paikalleen, keinotekoisesta eristämisen jälkeen, sai juhlallisen assosiaation.

Edellä mainittujen narratiivien ja argumenttien lisäksi Putin sivusi lyhyesti geopoliittisesti hyvin merkittävää teemaa – NATO:n laajenemista. Hän kiitti (18.3.2014) krimiläisten äänestystä, joka oli estänyt allianssin laajenemisen. Kommentti selittänee ainakin yhden motiivin Venäjän suorittamalle interventiolle. Presidentti yritti myös muodostaa Venäjän toimia tukevan koalition, kun hän kiitti (18.3.2014) Kiinaa ja Intiaa neutraalisuudesta tulkitsemalla sen tarkoittavan niiden osoittamaa tukea Venäjän valtiojohtoon toimille. Kolmen päivän päästä Venäjän federaation presidentti allekirjoitti (21.3.2014) lait, joiden mukaan Krim ja Sevastopol liittyivät Venäjän federaation osaksi.

3.4 Kolme Ukrainan sisäistä tapahtumaa, joita tulkitsemalla Venäjän valtiojohto rakensi diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa

Venäjän federaation suorittamaa Krimin valtausta, jota seurasi krimiläisten kiistelty kansanäänestys ja niemimaan liittäminen Venäjän osaksi, on käsitelty useissa analyyseissä ikään kuin automaattisesti tapahtuneeksi interventioksi, jonka erikoisuutena olivat hybridisodan elementit. Myös koko Ukrainan konfliktia sekä sen syytä on analysoitu mustavalkoiseen sävyyn, ja huomio on enimmäkseen kohdistunut varsinaisen konfliktin sijaan taustasyihin, Venäjän, Yhdysvaltojen tai Euroopan unionin toimintaan. Tällaisissa analyyseissä Ukraina nähdään yhtenäisenä entiteettinä ja isompien toimijoiden poliittisena pelinappulana, jolla ei olisi valtaa vaikuttaa kehitykseensä. Näkökulma oikeuttaa Ukrainan

konfliktin analysoimisen sivuuttamisen, mikä tuottaa vääristyneen käsityksen, jossa suurtoimijoilla olisi automaattiset toimivaltuudet tai mahdollisuus toimia päähänpistojensa mukaisesti. Jos Venäjän valtiojohdolla olisi valtaa lähteä tilanteesta riippumatta valtausretkille, niin miksi sen piti odottaa Ukrainan sisäistä epäjärjestystä?

Edellä tehty analyysi osoittaa sen, kuinka juuri Ukrainan sisäisten toimijoiden valinnat, jotka muodostivat konfliktin alun tapahtumaketjun, olivat ratkaisevia tekoja, joita ilman Venäjän valtiojohton olisi ollut vaikea rakentaa diskursiivis-retorista geopolitiikkaansa eli Krimille tekemänsä invaasion oikeutusta. Ja ilman näitä tapahtumia, jotka tarjosivat raaka-aineita voimakkaan retoriikan tuottamiseksi, ei intervention tekemiseen olisi löytynyt riittäviä perusteita. Toisin sanoen, ilman Ukrainan *de facto* jakaantuneisuutta ja sisäisten toimijoiden tekoja, ei Krimiä olisi Venäjän federaatioon liitetty.

Harvat ovat tutkineet sitä, kuinka Venäjän valtiojohto pyrki oikeuttamaan invaasiotaan, vaikka monet viittaavatkin sen suorittaman hybridisodan informaatiovaikuttamiseen. Mistä kyseinen infovaikuttaminen on koostunut, kenelle se oli suunnattu ja mihin perustui sen suostuttelutehokkuus, ovat ratkaisevia yksityiskohtia, joiden selittäminen on olennaista, mikäli tavoitteena on ymmärtää onnistuneen anastuksen anatomia. Biersack ja O’Lear ovat tutkineet aihetta eritellen (2014, 254, 263) kolme diskurssia/narratiivia, joilla Venäjän hallitus pyrki legitimoimaan toimensa Krimin suhteen. Heidän sanoin (ibid.) Venäjän hallitus (Putin) 1) määrittä Krimin kuuluneen aina Venäjään, 2) operoi toisen maailmansodan kielellä, jolla demonisoi valtaan nousseen hallituksen ja väitti ”fasistihallituksen” uhkaavan krimiläisiä, jotka eivät tukeneet uutta hallitusta, 3) ja väitti, että krimiläiset käyttivät itsemääräämisoikeuttaan erotessaan Ukrainasta ja liittyessään Venäjän federaatioon. Edellä tehdyn analyysin perusteella voi huomata, että sen lisäksi, että Biersack ja O’Lear jättävät huomioimatta muodollisesti tärkeimmän – juridisen diskurssin, ovat heidän määrittämät narratiivit epätarkkoja suoristaessaan mutkia (2), mutta myös anakronistisia. Heidän analyysinsä validiteetin ongelma on, että he tarkastelivat oikeutusdiskursseja abstraktioina, irrallisina tapahtumista, joiden yhteydessä ne esitettiin. Valinta johti siihen, ettei analyysin tarkoitusta eli *oikeutukseen* tähtäävän sanoman erittelyä pystytty toteuttamaan pätevästi. Ongelma kumpuaa myös metodologisesta tulokulmasta, sillä diskurssien tai narratiivien, eli representoitujen todellisuuskuvien osoittaminen ei vielä selitä niiden retorista vetovoimaa, eritoten siinä tapauksessa, jos ne irrotetaan kontekstistaan. Eli *oikeutukseen tähtäävien puhetekojen analyysi* edellyttää oikeutukseen tähtäävien

puhetekojen analysoimista niiden esiintymisyhteydessä, mitä Biersackin ja O’Learin suurpiirteinen analyysi ei tavoita.

Tämä analyysi, jossa Venäjän hallituksen puhetekoja tarkastellaan suhteessa tapahtumaketjuun, paljastaa kronologisesti ilmaantuvat diskurssit ja tarkastelee niiden sisältämää retoriikkaa sekä argumentaatiota. Tämän ansiosta se tuo esiin myös kohderyhmät: ensisijaisesti venäläiset ja toissijaisesti ukrainalaiset, joita Venäjän hallitus pyrki suostuttelemaan. Biersack ja O’Lear väittävät (2014, 253), että Venäjän hallitus pyrki kamppailemaan pehmeän vallankäytön keinoin (täsmällisemmin diskursiivis-retorisessa tilassa) voittaakseen Ukrainassa ja Venäjällä asuvan väestön lisäksi muun maailman sydämet ja mielet puolelleen. Valtionjohdon pyrkimys voittaa ”muu maailma puolelleen”, on kuitenkin aineistoon nähden liioiteltu väite. Toimia ei pyritty varsinaisesti oikeuttamaan lännen suuntaan, sillä Putin, Lavrov, Medvedev ja ”rivipoliitikot” syyttivät lännen toimijoita koko kriisin luomisesta, laittoman ja väkivaltaisen vallankaappauksen sekä ekstremistien tukemisesta ja kaksinaismoralistisesta toiminnasta. Pyrkimystä osoittaa länsi syyllisemmäksi osapuoleksi ei voi tulkita yritykseksi voittaa lännen toimijat (tai heihin ja heidän retoriikkaansa identifioituva läntinen yleisö) puolelleen, vaan yritykseksi hillitä kritiikkiä.

Tilan haltuunoton oikeutukseen tähtäävien puhetekojen ominaisuudet ja suostuttelutehokkuus paljastuvat ottamalla huomioon tapahtumien ja julkilausumien vuorovaikutus sekä kohdeyleisön ominaisuudet. Venäjän valtiojohto rakensi ”rivipoliitikkojen” ja valtionmedian tuella diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa tulkitsemalla Ukrainan tapahtumia Janukovytsin hylkäämistä assosiaatiosopimuksesta ja ”Euromaidanin” muodostumisesta lähtien. Ensimmäinen tapahtuma, josta valtiojohto sai raaka-aineita invaasiota oikeuttavaan kokonaisnarratiiviin, oli **sisäisen konfliktin väkivaltainen eskaloitumien** tammikuun lopulta alkaen. Argumentatiivinen pohja luotiin, kun Lavrov rakensi mielikuvan pahasta toimijasta tuottaen kolmea diskurssia. Ensimmäinen diskurssi koostui kolmesta (tässä vaiheessa heikon linkin omaavasta) narratiivipätkästä: ekstremistien tekemät raakuudet, opposition epäluotettavuus ja sen yhteys ekstremisteihin. Toisella diskurssilla ulkoministeri havainnollisti ”pahan” vastinparin, Ukrainan hallituksen, kuvaten sen luotettavaksi ja hyveelliseksi toimijaksi. Kolmas Lavrovin esiintuoma asia oli vaatimus konfliktin ratkaisemisesta Ukrainan juridisten normien puitteissa.

Seuraava tapahtumaketju, joka tarjosi elementtejä oikeutustarinaa, oli **vallankumous ja siihen liittyvät rikkeet sekä valtaan päässeen hallituksen äänestämä**

kielilaki, jonka perusteella ukraina jäisi ainoaksi viralliseksi kieleksi. Venäjän eliitti vahvisti tämän jälkeen juridista diskurssiaan, mutta aloitti myös turvallistamiskampanjansa. Medvedev viittasi vallankumouksen olleen Ukrainan perustuslain vastainen ja Lavrov tarttui Janukovytsin ja opposition välillä tehdyn sopimuksen rikkomiseen sekä tulkitsi kielilain tarkoittavan venäjänkielisten ja muiden vähemmistöjen kansallisten perusoikeuksien epäämistä. Kun Lavrov vihjasi ekstremistien muodostavan fyysisen uhan Itä-Ukrainan ja Krimin venäjänkielisiin ja kansallisuudeltaan venäläisiin, hän kontekstualisoi uhkatilanteen, jonka nojalla sotatoimia voitaisiin perustella humanitaarisena interventiona, puolustustoimena viattomiin kohdistuvan hyökkäyksen estämiseksi. Uhan representoiminen palveli myös tilanteen identifioimista vastaamaan Venäjän federaation formaaleja toimintakriteerejä (ulkopoliittinen konseptio ja sotilasdoktriini).

Samaan aikaan alkoi ”rivipoliitikkojen” ja Venäjän median (Россия24) ”kaikukoppakampanja”, jossa valtiojohdon diskursseja dramatisoitiin tehostaen eritoten turvallistamisretoriikkaa. Yksityiskohdista ja symboliikasta koostuvalla uutisoinnilla pyrittiin herättämään kotiyleisössä empatiaa samaistamalla se Ukrainan venäläisiin. Tv-kuvissa näytettiin Krimillä ja Itä-Ukrainassa hallintorakennusten saloissa liehuvat Venäjän liput ja toisen maailmansodan voittoa symboloivat oranssinmustat Yrjön nauhat, joita pitivät Kiovan uutta hallitusta vastustavat ihmisjoukot huutaen samalla ”Россия, Россия”-mantraa. Haastatellut ihmiset pyysivät Venäjän hallituksen apua ja ilmoittivat haluavansa kuulua Venäjään. Presentoitu skenaario oli konfliktia enteilevä.

Krimin valtausoperaatio, jossa Venäjän hallitus valtasi strategiset kohteet rauhallisesti erikoisjoukkojaan ja paikallisia venäjämielisiä käyttäen, käynnistyi 27. helmikuuta ja oli ilmeisesti päättynyt onnistuneesti vuorokauden sisällä. Krimin parlamentti äänesti laittoman proseduurin tuloksena uuden pääministerin ja julisti autonomiaa Ukrainasta. Kolmas tapahtuma, johon Venäjän viranomaiset ja media tarttuivat, käsitti **uutta hallitusta vastustaneiden krimiläisten sekä Krimin viranomaisten avunpyynnön**.

Nämä kolme Ukrainan sisäisten toimijoiden episodiatarjosivat Venäjän hallitukselle faktat, joiden nojalla he pystyivät tulkitsemaan ja representoimaan todellisuutta omien intressiensä mukaisesti. Kuten analyysissä osoitetaan, näihin episodeihin reagoitiin välittömästi luomalla niistä omat näkökulmat eli diskurssit retorisine ominaisuuksineen, mutta vasta valtauksen päätyttyä, Venäjän valtiojohto selkiytti luomansa näkökulmat ja voimisti dramaattisesti niiden retorisuutta. Turvallistaminen, joka alkoi 25.2. huipentui maaliskuun ensimmäisinä päivinä, jolloin kotimaan yleisölle propagoitiin keskeinen

rationaliteetti intervention legitimoimiseksi. Tämä momentum käsitti Putinin tekemän vetoituksen liittoneuvostolle asevoimien käyttämiseksi Ukrainan maaperällä Venäjän kansalaisten (Sevastopolin tukikohdassa) ja ”maanmiesten” hengenvaarallisen tilanteen johdosta (toimi uhkaviestinä Ukrainan hallitukselle, mikäli se olisi päättänyt hyökätä Krimin valtaamia venäläisjoukkoja vastaan), mitä Lavrov ja alemmat päättäjät täsmensivät kansalaistensa ja maanmiesten hengen turvaamisella. Putin ja Lavrov samaistivat epäsuorasti, mutta ymmärrettävän selkeästi ekstremistit, jotka ”vaativat puhdistuksia” ja Kiovan hallituksen, joka ”poisti kielilailtaan kansalaisoikeudet venäjänkielisiltä”, samaksi joukoksi ja rakensivat mielikuvan ekstremisteistä hallituksen armeijana. Tämän lisäksi he liittivät erilaisilla yksityiskohdilla määrittämänsä ”pahan” natsikollektiiviksi, mutta suoraan he eivät hallitusta sellaiseksi nimenneet.

Turvallistava momentum sisälsi myös tämän ”pahan” vastavoiman eli ”hyvän” toimijan rakentamisen, joka tarkoitti Venäjän hallituksen ohella kotimaan yleisöä. ”Hyvä” oli myös uhri, sillä kotimaan yleisö oli samaistettu hengenvaarassa oleviin Krimin maanmiehiin, joten turvallistamisen tuloksena kotimaan yleisölle syntynyt mielikuva tarkoitti muiden pelastamisen sijaan itsensä pelastamista. Hyvän ja pahan kamppailu representoitiin kohdeyleisön identiteettiä uusintavalla tavalla, herättämällä sankarikansassa velvollisuudentunnetta pitää natsit kurissa kuten se teki noin 70 vuotta aikaisemmin. Turvallistava momentum oli ratkaisevin invaasiota (jota ei kuitenkaan myönnetty) oikeuttava aspekti, sillä se vetosi tehokkaasti yleisön tunteisiin, vahvistaen moraalisen oikeutuksen hyväksymistä.

Formaali oikeutus eli juridinen argumentaatio oli vahvasti esillä Putinin puheissa, joissa hän yritti taivutella olosuhteet ja toiminnan näyttämään oikeudellisesti laillisilta. Hän yritti todistella toiminnan laillisuutta humanitaarisena missiona ja avuntarjoamisena legaalisen presidentin, Janukovytsšin esittämään avunpyyntöön ukrainalaisten suojelemiseksi. Kun turvallistava retoriikka oli tärkein (erityisesti tunteisiin vetoava) oikeutustyökalu Venäjän tekemälle Krimin invaasiolle, esiintyi juridinen diskurssi ja argumentaatio tärkeimpänä (logiikkaan vetoavana) oikeutuksena Krimin liittämiseksi. Putin vetosi krimiläisten kansanäänestyksen tulokseen ja vertasi tilannetta Kosovon irtaantumiseen Serbiasta, jossa keskushallinnon näkökulmalla ei ollut merkitystä, sillä YK:n kansainvälinen tuomioistuin puolsi Kosovon itsenäistymisjulistuksen kansainvälisen oikeuden mukaiseksi. Lisäksi Putin identifioi Krimin historiallisesti Venäjään kuuluvaksi,

asettaen ikään kuin viimeisen palan Venäjän valtiojohton diskursiivis-retoriseen geopolitiikkaan. Alueen valtaus merkitsi ympyrän sulkeutumista.

3.5 Diskursiivis-retorinen ja formaali geopolitiikka invaasioiden yhteydessä

Edellä havainnollistettiin kuinka tilan fyysinen eli militaarinen haltuunotto edellyttää diskursiivis-retorisen oikeutuksen, jota ilman ei suurvaltakaan voi lähteä hyökkäykseen. Sotilaallista invaasiota perustelevat julkilausumat ovat itsessään geopolitiittista toimintaa, sillä niiden avulla pyritään muuttamaan käsityksiä maantieteeseen sidoksissa olevista realiteeteista ja oikeuttamaan niihin tehtävää muutosta. Irakin ja Krimin tapaukset osoittavat, että invaasio-operaatioiden yhteydessä tuotettu diskursiivis-retorinen geopolitiikka sisältää tietynlaisen muodollisen rakenteen. Molemmissa tapauksissa hyökkäyksen kohdealueen valtaapitävät toimijat demonisoitiin ja osoitettiin pelastettavat ”uhrit”. Niissä luotiin ”hyvä vastaan paha”-asetelma, sekä määriteltiin poikkeustila ja preventiivisen toiminnan tarve kyseisillä maantieteellisillä alueilla. Molemmissa tapauksissa toimet sovitettiin omaa lainsäädäntöä tai erikseen määriteltyä politiikkaa vastaavaksi toiminnaksi. Ja molemmissa tapauksissa oli valittu suostuteltavat kohderyhmät (ensisijaisesti kotimaan yleisö), joilta saatava kannatus ratkaisee operaatioiden onnistumisen. Sisällöllisesti ne olivat kuitenkin erilaisia kampanjoita, johtuen erilaisesta kontekstista ja kohderyhmän identiteetistä. Irak ja Krim, kuten muutkin lähihistoriassa tehdyt invaasiot ovat spesifejä geopolitiittisia operaatioita koostuen traditionaalisen ohella selkeästi diskursiivis-retorisesta geopolitiikasta, jonka tarkoitushakuisuus ja keinot ovat metodologisesti analysoitavissa.

4 Dostojevskin (geo)poliittisuus

4.1 Johdanto: analyysin teoreettis-metodologinen viitekehys

”[J]okaisessa nerokkaassa ja uudessa inhimillisessä ajatuksessa tai yksinkertaisesti jokaisessa vakavassa ihmisajatuksessa, joka on syntynyt jonkun päässä, on aina jotakin sellaista, mitä ei mitenkään voida ilmaista toisille ihmisille, vaikka kirjoitettaisiin kokonaisia paksuja niteitä ja selitettäisiin tuota ajatusta kolmekymmentäviisi vuotta; aina jää jotakin, mikä ei ota lähteäkseen ulos pääkopasta vaan pysyy siellä ikuisesti; niinpä te kuolettekin kenties onnistumatta välittämään kenellekään tärkeintä osaa ajatuksestanne.” (Dostojevski 2006, 610.)

Maailmankirjallisuuden tähtiin lukeutuva Fjodor Dostojevski (1821–1881) kiteyttää eräänlaisen kirjailijaprofiilinsa *Idiootti*-teoksensa lainaukseen. Mustetta hän ei ajatuksen virtansa sanoittamiseltaan säästellyt ja jos valtavan tuotantonsa tarkoituksena oli kuvailla ”yksittäistä ihmisajatusta”, ei kirjailijaa sovi kritisoida ainakaan sen laajuuden puutteesta. Koko tuotannon hahmottaminen holistisena argumenttina ei kuitenkaan (kirjailijan ajattelun kehitystä tuntien) ole mielekästä, mutta kypsyyssajan järkäleistä: *Rikos ja rangaistus* (2013), *Idiootti* (2006), *Riivaajat* (2004) sekä *Karamazovin veljekset* (1999) voi suurargumentin nähdä – ainakin silloin, kun tulkitaan riittävän kaukaa, huomioidaan aikakauden ja kirjailijan elämän kontekstia (ks. Frank 1976, 1986, 1995, 2002; Jones 1980; Martinsen & Maiorova 2015), ja kuten teoreettiseen tarkasteluun kuuluu: tiedetään mitä etsitään. Dostojevskin tuotantoa on tulkittu paljon esimerkiksi filosofian, psykologian, teologian ja kirjallisuustieteen viitekehyksistä käsin, vähemmälle tarkastelulle on jäänyt hänen taiteensa poliittisuus, ja niin myös Dostojevskin analysoiminen poliittisena ajattelijana (Trepanier 2013, 1). Jos kirjailija pyrki rakentamaan kokonaisvaltaisen ajatuksen, on tämän tutkimuksen osan tarkoituksena valottaa sen (geo)poliittisia ulottuvuuksia.

David Walshin mukaan keskeisimmät syyt poliittisten tulkintojen vähyydelle ovat Dostojevskin *valitsema* kaunokirjallinen kommunikaatiotyyli (ensisijaiseksi diskursiivisen argumentaation sijaan) sekä ihmismielen hengellisyyden korostaminen, mikä oli vierasta (valistusajan jälkeisten eurooppalaisten) rationalismiin nojaavalle keskustelulle (Walsh 1987, 49) – ja näin myös Machiavellin (1997) ja Hobbesin (2015) realismin juuret omaavalle politiikan teoriatraditiolle. Dostojevskin taiteen poliittinen luenta voi olla myös haastavaa, sillä sanoman kamppaileva puoli naamioituu tehokkaasti myönteisinä miellettyihin *topoksiin*⁸¹ kuten rakkauden, myötätunnon, hyvinvoinnin ja pelastuksen ihanteisiin, joihin

---

⁸¹ Chaïm Perelmanin mukaan (1982, 21–32) argumentaatiossa nojaututaan hyväksytyihin otaksumiin tai faktoihin, joiden avulla varsinaiset pääväitteetkin pyritään hyväksyttämään.

hän nivoo aatteensa. Analyytikko tulee helposti vedetyksi kirjailijan maailman lainalaisuuksiin (Sandoz 1964, 358) eikä holistinen ote päästä helpolla tarkastelemaan taitavasti rakennetun normatiivisuuden poliittisuutta. Jopa poliittisesti lukevat tutkijat (esim. Moran 2018, 17) voivat luonnehtia Dostojevskin yhteiskunnallista argumenttia ”antipoliittiseksi ratkaisuksi”.⁸²

Kun yhteiskunnalliselle tasolle ulotettu näkemys asetetaan kilpailevien näkemysten rinnalle, on *epäpoliittisuutta* vaikea nähdä, joskin vastakkainasettelun intensiteetti vaihtelee sen perusteella, peilataanko Dostojevskin sanomaa polityn sisäiseen vai polityjenväliseen kontekstiin. Venäjän keisarikunnan sisäpoliittisessa yhteydessä Dostojevskin argumentaatiota kannattaa tuskin tarkastella Carl Schmittin (ks. 2007, 26–29) ystävävihollinen-asetelmassa, mutta kuten tuonnempana huomaamme, *poliittisen* intensiteetti voimistuu tultaessa kansainväliselle tasolle. Dostojevskin poliittisuus onkin pohjimmiltaan geopoliittista, sillä kirjailijan taiteellinen ja journalistinen todistelu näyttää tähänneen keisarikunnan (väestön ja ideologisten koulukuntien) integroimiseen (ks. Holland 2015, 292; Knight 2015, 28; Maiorova & Martinsen 2015, 2, 5–6) venäläisyydelle vieraaksi argumentoimansa entiteetin – *Euroopan ja eurooppalaisten ideoiden* nojalla.⁸³

Monet tutkijat tuovat esille Dostojevskin problematisoivaa suhtautumista *länteen* (esim. Heller 2008; Jones 1980; Kabat 1978), kuten myös *idän* keskeisyyden kirjailijan ajattelussa. Osa käsittelee Dostojevskin abstraktia messiaanisuutta (esim. Scanlan 2015), osa hahmottelee kirjailijan ”rakkauden” tai ”nöyryyden” ”politiikkaa” (esim. Moran 2018;

Suostuttelun perustana käytetään siis premissejä, aksioomia (ibid.), selviöitä (Jackson 2006, 28–29) ja *topoksia*, jotka Kari Palosen kuvaamana (2006, 21) tarkoittivat antiikin retoriikassa ”tavanomaista paikkaa” (locus communis), josta argumentit on löydettävissä.

⁸² Arvioidessaan *Dostoevsky's Political Thought*-kokoelmateosta Michal Kuz (2014) toteaa, että Dostojevski näyttäytyy analyyseissa liian yksinkertaiselta ja kesyltä, joka rakastavan ja myötätuntoisen kristillisyyden puolestapuhujana rajoittuisi vain modernin (läntisen kollektiivin) kriteeriksi. Ongelma korostuu analysoitaessa Dostojevskin politiikan positiivista ohjelmaa, johon hän kyllä viittaa romaaneissaan implisiittisesti, mutta julistaa eksplisiittisesti (monen tutkijan väheksymässä) poliittisiin kysymyksiin, tapahtumiin ja valtioihin kantaa ottavassa journalismissaan. Kuz jatkaa Dostojevskin olevan *Kirjailijan päiväkirjan* -esseidensä valossa äärinationalistinen, anti-semitistinen ja militaarinen imperialisti, jonka moni tutkija painaa villaisella. (ibid.) Kuzin huomautukset ovat osuvia siinä mielessä, että relevantti analyysi edellyttää tuotannon laajempaa, teoreettisen linssin läpi tarkastelua, kirjailijan retoriikkaa analysoiden. Hän ei kuitenkaan (retoriikan analyysin) metodia ehdota ja vaikka viittaakin Dostojevskin geopolitiikkaan, ei tarkemmin määritä mitä se teoreettisesti ja kirjailijan töissä tarkoittaa.

⁸³ Malcolm V. Jones painottaa (1980, 57), että Dostojevski on ymmärrettävissä ennen kaikkea romaaneidensa ja journalisminsa Eurooppa-tematiikasta, sillä se muodostaa muita teemoja perustavanlaatuisemman dynamiikan hänen ajattelussaan. Dostojevski onkin Tiina Kartanon kuvauksessa (2009, 41) bysanttilainen universalisti, itäinen vastine eurooppalaisille, jotka olivat pitkään julistaneet roomalaiskatoliseen henkeen yhdentymisen ja voittokulkunsa ylistykset.

Trepanier 2017), mutta harvempi paneutuu kirjailijan (journalismissa selkeämmin esiintyvään) ekspansion konkreettiseen puoleen (esim. Florovsky 1930; Heffermehl 2011; Maiorova 2015). Michal Kuzin näkemystä (2014) mukaillen useat poliittisen kontekstin tarkastelut ovat luonteeltaan irtonaisia tai case-rajausten (aineistona teos, narratiivi tai hahmo) pohjalta tehtyjä, teoreettisesti ja metodologisesti löysästi käsitteellistettyjä analyyseja, ollen näin puutteellisia Dostojevskin poliittisuuden kokonaiskuvan ymmärtämisen suhteen. Tässä tutkimusluvussa kirjailijan mielikuvien rakentamat *sui generis* tilalliset kollektiivit (*Eurooppa* ja *Venäjä*) sekä niihin linkittämät integratiiviset, separatiiviset ja ekspansiiviset operaatiot nähdään geopoliittisen teorian viitekehityksessä kokonaisvaltaisena politikointina. Tarkennettuna, Dostojevskin sanomaa analysoidaan diskursiivis-retorisen geopolitiikan metodilla, jonka avulla on osoitettavissa systemaattinen tilan kontrollointiin ja haltuunottoon tähtäävä suostuttelu. Satojen venäjän- ja englanninkielisten kirjoitusten otannalla, vain Fredrik Fabian Heffermehl on tehnyt artikkelissaan *Империализм Достоевского* (2011) varsinaista geopoliittista analyysia osoittaen systemaattisesti ja selkeästi Dostojevskin fiktiivisen ja journalistisen tuotannon imperialistisen puolen geopolitiikan käsitettä käyttäen, joskin hän rajaa geopoliittisen ajattelun yksinomaan ekspansioon, geopolitiikkaa käsitteellistämättä.⁸⁴ Kontribuoin tällä tutkimuksenosalla Dostojevskin geopoliittisuuden hahmottamiseen osoittamalla hänen geopolitya rakentava sekä sen sisäistä koherenssia lujittava agendansa. Tämä geopolitiikan ulottuvuus on kuvattu jo muinaisajattelijoiden argumenteissa.

Kuten Platon ja Kautilya painottivat, kansalaisten pitäminen homogeenisena kollektiivina edistää valtiollisen stabiliteetin ja autonomian tasoa. Yhtenäisyys saadaan aikaan indoktrinoimalla kansalaiset valittujen uskomusten ja konventioiden piiriin, samaan aikaan, kun vieraiden ajatusten vaikutus pyritään estämään entiteetin keskuudessa. (Kautilya 1915, 74–335, 362–363 500, 508, 564; Platon 1988, 86–90, 124–132, 143, 185–187, 240, 352–353; 1991, 22, 47, 99–103.) Eksklusiivinen suhtautuminen *muukalaisuuteen* on yksi prosessia palvelevista keinoista (ibid.), sillä (tilallis-kollektiivinen) identiteetti määritellään usein toiseuden määrittelyn kautta (Poo 2005, 23–36; Prozorov 2014, 136).

Vaikka Dostojevskin kypsyyssajan tuotannossa on nähtävissä Platonin ja Kautilyan (hallitsijoille) suosittamaa politikointia, ei valtiollisten intressien pönkittäminen ollut

---

⁸⁴ Vain muutamassa Dostojevskiin liittyvässä tieteellisessä julkaisussa esiintyy yksittäisenä ja irtonaisena oleva geopolitiikka-sana. Heffermehlin (2011) ohella myös G. R. Benevits (2001) on liittänyt Dostojevskin geopoliittiseen kontekstiin, mutta hänen kirjoitelmansa jää lyhyenä ja ympäröitynä epämääräiseksi, täyttämättä tutkimuksellisia standardeja.

kirjailijan ensisijainen lähtökohta. Dostojevskin maailmankatsomuksen keskiössä on ihminen (Bredjaev 1923, 35; Sandoz 1964, 353; Suhotina 2003, 64), jonka kohtalo riippuu pitkälti yhteiskunnassa vallitsevien aatteiden, instituutioiden ja konventioiden laadusta. Nämä rakenteen tasolta kumpuavat ideat nivoutuvat kirjailijan argumentissa osaksi ihmisen ”päänsisäistä maailmaa”; yksilön identiteetti ja käyttäytyminen ovat lähinnä sosiaalisen ympäristönsä *tuotteita*. Näin Dostojevski havainnoi ruohonjuuritasolta niitä seurauksia, joita Platonin ja Kautilyan ohjeistamien valtaapitävien lisäksi, yhteiskunnalliset liikkeet saavat aikaan. Sosiaalista *todellisuutta* realismin hengessä representoiva ajattelija (Knapp 2015, 230) käsittelee fiktiossaan Venäjän keisarikuntaan muodostuneiden identiteettiryhmien moninaisuutta (ks. Terras 1998, 73–74), identifioiden sen samalla yhteiskuntaa hajottavaksi ongelmaksi. Tarkennettuna, kirjailija problematisoi niiden ryhmien elämäkatsomusta ja käytöstä, jotka juontuvat *läntisistä* ajatussuuntauksista. (ks. Kabat 1978, 13–20.)

Uteliias kirjailija ei vaikuta kuitenkaan elämäkertansa perusteella vastustaneen Euroopasta kantautuneita aatteita periaatteen tasolla. Ensi sijassa kysymys oli siitä, mikä idea on ihmismielelle hyväksi (Jones 1969, 112–114; Suhotina 2003, 64). Hypoteettisen teoretisoinnin sijaan Dostojevskin vastaus kumpuaa hänen oman elämänsä empiriasta (Walsh 1987, 49–50), kirjailija ei kokenut eurooppalaisia ideologioita (henkilökohtaisen) turvan ja hyvinvoinnin lähteinä (Jones 1980, 54; Kabat 1978, 89–90, 165), pikemminkin ne näyttävät romaaneissa *riistävän* ihmiseltä *vapauden* ja pahimmillaan johtavan turmioon (Bouckaert & Ghesquiere 2004; Walsh 1987).

Näin Dostojevski tuottaa suurargumentissaan niin yhteiskuntaa kuin yksilöä varjostavan uhkakuvan, jonka torjumiseksi tarjoaa, traagisten elämänvaiheidensa seurauksena, pelastukseksi löytämänsä ideologian – ortodoksisuuden. Dostojevskin kuten Platoninkin argumentissa yhteiskunnallinen tasapaino ja yksilön hyvinvointi ovat ratkaistavissa *hyveellisen* ideologian hegemonialla. Harmoniaan ei päästä, jos polityn ulkopuolelta kantautuvat ideat päästetään hajottamaan integraatioprosessia (vrt. Kautilyan homogeenisyyden argumentti korostaa valtionhallinnan tehostumista). Suoralta kädeltä hän ei kuitenkaan turmiollisina pitämiään ideoita fiktiossaan tyrmää. Päinvastoin Dostojevski rakentaa puolustuksensa kilpailevia näkemyksiä vahvistaen, jopa siinä määrin, että osa romaaneita analysoineista tutkijoista (eritoten Bahtin 1984) on päätelty, ettei hän erityisemmin suosisi mitään näkökantaa.

Tässä (geo)poliittisen luennan metodiin (diskursiivis-retorisen tilallisen kamppailun analyysiin) nojaavassa artikkelissani, Dostojevskin kypsyyssajan tuotanto

näyttäytyy neutraalin tai ristiriitaisen kokonaisuuden sijaan systemaattisena politikointina, mikä on tulkittavissa useina narratiiveina, joilla kirjailija pyrkinee ratkaisemaan sekä yksilön että kansallisen tason identiteettikysymykset (ks. Holquist 1977; Jones 1980; Kabat 1978). Tuotannon rajatusta läpileikkauksesta huolimatta analyysin kattavuus riittänee osoittamaan kirjailijan politikoinnin sisällön ja struktuurin pääpiirteet. Dostojevskin *ajatus* käsittää argumenttiketjun koostuen ihmiskäsityksen määritelmästä, polityn normatiivisen ideologian asettamisesta, kilpailevien aatteiden demonisoinnista ja näkemyksensä systemaattisen puolustamisen lisäksi, ideansa ekspansiivisesta ulottamisesta (loppuelämänsä journalismin valossa) Venäjän keisarikunnan rajojen ulkopuolelle. *Hyvän* levittämisessä on imperialismien siemen, ja tässä – geopolittisessä suhteessa – jos jossain, Dostojevski löytäne (maantieteellisestä sijainnista ja aikakaudesta riippumatta) poliittiset sielunveljensä. Massojen (ja mahdollisesti hallintovallan) ajatuksiin vaikuttanut intellektuelli (Frank 2002, 201, 256, 377, 753; Kuz 2014; Maiorova & Martinsen 2015, 5) on geopolittinen toimija, vaikkei suoranaista valtaa omaakaan.

Tämän analyysiluvun tutkimuskysymyksiin (*Mikä tekee Dostojevskista geopolitiikan? Miten Dostojevskin (geo)poliittinen agenda on todennettavissa ja miten hän suostuttelee kohderyhmänsä kannalleen?*) haetaan vastausta tarkastelemalla kirjailijan argumentaatiotekniikoita, ajan yhteiskuntapoliittista kontekstia sekä Dostojevskin elämäkertaa, joiden huomiotta jättäminen estäisi kirjailijan ajattelun analysoimisen uskottavalla tasolla.

4.2 Kaunokirjallinen argumentaatio politikoinnin tukena

Toisin kuin 1800-luvun Euroopassa, Venäjän keisarikunnassa filosofis-poliittista debattia käytiin pitkälti kaunokirjallisuuden piirissä, sillä sensuuri esti traditioiden vakiintumisen erillisiksi keskusteluareenoiksi (Kartano 2009, 9; Koivisto 2001, 134). Suorat kannanotot saattoivat koitua keisarikunnan maaperällä kohtaloksi (esim. Pjotr Tšadajevin hulluksi julistaminen tai dissidenttien lähettäminen vankileireille) (Hamburg 2006, 126), mikä ohjasi tsaarihallinnon virallista politiikkaa haastavat venäläiset (esim. Aleksandr Herzen, Mihail Bakunin, Sergei Netšajev) julkaisemaan manifestiset ideansa lähinnä Euroopasta käsin (Koivisto 2001, 140, 144; Offord 2015, 50). Näkemysten kirjo saavutti kuitenkin ranskankielisen venäläiseliitin, *intelligentsijan*, joka ”eurooppalaisen” kasvatuksen ja sivistyksellisen koulutuksen saaneena oli suhteellisen perillä niin intellektuaalisesta historiasta, kuin aikansa aatteellisesta kentästäkin (Kabat 1978, 16; Koivisto 2001, 124–130;

Scanlan 2015, 39). Näissä lähtökohdissa eritoten nuoret ajattelijat, kuten Dostojevksi, saattoivat ryhmittyä *väärien* ideoiden ympärille, joutuen kiinni jäädessään kärsimään kovan rangaistuksen ja naamioimaan myöhemmän poliittisen ajattelunsa tiukemmin taiteellisen ilmaisun muotoon.

Kommunikaatiotavan ”valintaa” helpotti myös se, että kaunokirjallinen kulttuurituotanto oli Venäjällä puhjennut juuri kukkaansa. Sen syntymiseen olivat vuosisadan alkupuolella vaikuttaneet osaltaan: Ranskasta adaptoitu kertomusten kaupallinen julkaisutoiminta (ks. Paine 2015, 70), Tšaadajevin provokatiivinen julistus venäläisyyden omaperäisyyden puuttumisesta (Karppinen 1999, 20) sekä Aleksandr Puškinin kehittänyt moderni kirjakielen asu (Vengerova 2015). Puškinista tuli kirjallisuuden isähahmo, joka kansallishengen kuvauksensa mukana määrittänyt mystisellä (runoutta ja satuja käsittävällä) otteellaan myös kerrontatyylin perusteet (ibid.). Nikolai Gogol on puolestaan toinen selkeästi Dostojevskin tyyliin vaikuttanut kotimainen kirjailija, joka ivallisella satiirillaan piikitteli venäläisen yhteiskunnan, kuten maaorjuuden (ks. Gogol 1977) ja virkamieskunnan ominaisuuksia (Kartano 2009, 8–12). Näin kaunokirjallinen argumentaatiotyyli oli jo luonteeltaan vapaamuotoista ja sensuurin ohjaamana symbolista, mutta myös romaanien paisumiseen kannustava julkaisutapa oli holistisen ajattelijan puolella. Mauno Koivisto havainnollistaa (2001, 134), että kertomuksia julkaistiin usein osissa, jatkokertomuksina aikakauslehdissä, jotka maksoivat kirjailijoille arkkien määrän mukaan. Juonenkulku saattoi olla alkuvaiheessa kirjailijallekin epäselvä, jolloin siihen vaikuttivat lukijoiden reaktiot ja kirjailijan ajattelun kehittyminen, Koivisto arvelee (ibid.). Nämä olosuhteet palvelivat redusoitua ja yksinkertaistettua ajattelua hylkivää kirjailijaa, joka hyödynsi juonellisesti väljän kertomusmuodon ideoidensa monitasoisella käsittelyllä – ja tehdessään niin, venytti kirjallisen ilmaisun mahdollisuudet ennennäkemättömälle tasolle.

Mihail Bahtinin mukaan Dostojevski tuli kehitelleeksi uuden moniäänisen ilmaisutyylin, *polyfonian*⁸⁵, joka tulkintojen skaalassa joko hukuttaa Dostojevskin *oman äänen* tai muodostaa pluralismistaan huolimatta erityisen synteetin (Bahtin 1984, 22). Lee Trepanier toteaa, että kriitikot, jotka omaksuvat moniäänisen teorian absoluuttisesti, voivat pitää Dostojevskin henkilökohtaisia näkemyksiä irrelevantteina ja niin ollen rakentaa omat postmodernit tulkintansa romaanien sanomasta (Trepanier 2017). Tällaisen tulokulman

---

⁸⁵ Dostojevskin kaunokirjallinen tuotanto jaetaan karkeasti: eppisiin kertomuksiin, jotka etenevät minäkertojan tai kirjailijan oman äänen muodossa sekä suurromaaneihin, joissa usean hahmon vuorovaikutus tulkitaan moniäänisenä ilmaisuna (Konkka 2002, v).

relevanssia puoltavat monien kommentaattorien toteamukset (esim. Bahtin 1984, 113–114) siitä, ettei Dostojevskin romaaneissa mikään asia saisi lopullista määritelmäänsä.

Dostojevskia lukiessa voi kyllä sotkeutua (Suhotina 2003, 72), mutta maalaisjärjellä ajateltuna on vaikea kuvitella, että kirjailijan valtavan ajatustyöskentelyn tarkoituksena oli osoittaa ilmiöiden päättymätön kompleksisuus tai symmetrinen ristiriita – inhimillisempi motiivi lienee pluralismin huomioivan suurargumentin esiintuominen. Tarkoitteiden arvailun sijaan ydinsanoma on metodologisesti hahmotettavissa, eikä ole ihme, että Bahtin ja moniäänisyyden puoltajat sekä yksittäisiin Dostojevskin ideoihin takertuneet tulkitsijat, ovat löytäneet kriittikkonsa. Bernard J. Paris toteaa (2008, 53), että lähes kaikki kertomukset omaavat kirjallisuudelle tavanomaisen ja monologisen lopun. Peeter Torop puolestaan vihjaa (1997, 11–12) harhaisten ja yksipuolisten tulkintojen syyksi analyttikoiden kyvyttömyyden hahmottaa kertomuksia sekä taiteilijan että ideologin töinä. Vaikka Dostojevski jättää ideologiansa suoranaisten käsitteellistämisen tekemättä (Torop 1997, 11–12), tulee se romaaneissa implisiittisesti esille, eritoten huomioitaessa hänen suoraa argumentteja journalisminsa puolella (Kuz 2014). Journalististen tekstien tarkastelu ei ole välttämätöntä, sillä kuten Torop kuvaa, mikrotasolla (sanat ja lauseet) esiintyvien vastakkaisten väitteiden ”keskinäinen kumoutuminen” häviää, kun Dostojevskin toistuvasti ripottelemia ideoita tarkastellaan systemaattisesti tuotannossa esiintyvänä topologioina (Torop 1997, 11–12). Merkitykset eivät kuitenkaan välttämättä aukea, jos tuhatsivuisista järkäleistä lähdetään etsimään suoraviivaisia argumentteja tietämättä kirjailijan elämäkertaa, aikakauden poliittista kontekstia, muun tuotannon elementtejä ja tärkeimpänä – hahmottamatta kirjailijan (yleisö- ja kontekstisidonnaista) retoriikkaa.

Kuten V. V. Rozanov toteaa, Dostojevskin kaunokirjallinen dialektiikka ei perustu platonilaiseen tai hegeliläiseen loogisen mallin suoraviivaiseen ajatteluun (Rozanov 1996, viitattu Suhotina 2003, 65). Sen sijaan se ilmenee monimutkaisena ja ristiriitaisena skandaalin ja kauneuden välisenä symbioosina ihmiselämän moniulotteisuutta imitoiden (ibid.). Kertomuksissa murhaaja voi näyttäytyä legitiiminä, prostituoitu pyhänä (Suhotina 2003, 65), yksinkertaisena pidetty idiootti ihastuttavana tai arvossa pidetty kenraali naurettavana (esim. Dostojevski 2006). Ja kaikki tämä tulee usein esille satiirisesti tragikoomisena karnevalisaationa, jossa maailma on käännetty ylösalaisin (Kartano 2009, 10–11). Sanoman tulkinnan avaimeksi ei siis useinkaan sovi suorien väitteiden huomioiminen *per se*, sillä Dostojevski politisoi taiteellaan itse järjen ja diskursiivisen argumentaation premissit. Rakentaessaan kertomuksiinsa loogisesti vahvoja, mutta

keskenään vastakkaisia argumentteja, ohjaa hän ”järjestä riisutun” (venäläis)lukijan valitsemaan väitteistä paremman silkan uskomuksensa tai paremminkin kirjailijan luomien mielikuvien perusteella. *Järkiperusteiden* sijaan kaikki kirjailijan teosten ongelmat löytävät korkeimman ratkaisunsa hengellisellä tasolla, Ellis Sandoz kiteyttää (1964, 358).

Näin rationalismin (ja laajemmin modernin) kritiikkinä näyttäytyvät operaatiot demonstroivat Dostojevskin spirituaalista ihmiskäsitystä muodostaen myös perustan hänen politikoinnilleen (Walsh 1987, 49–51, 55). Läntiseen järkeisuskoon (Kantiin ja muihin rationalisteihin) Dostojevski viittaa suoraan Euroopan matkaansa käsittelevässä esseessään:

”Järkihän osoittautui kestävämmäksi todellisuuden edessä, ja nyt järkevät ja oppineet vieläpä alkavat itse opettaa, ettei ole puhtaan järjen argumentteja, ettei puhdasta järkeä ole olemassakaan maanpäällä, ettei abstraktia logiikkaa voida soveltaa ihmisiin, on vain tavallisen Iivanan ja Gustaven järki, mutta puhdasta järkeä ei ole; se on vain perusteeton 1700-luvun kuvitelma.” (Dostojevski 2009, 105.)

Dostojevskin taiteen sanoma aukeaa hahmottamalla hänen ihmiskäsityksensä spirituaalisuutta sekä tarkastelemalla hänen esiin tuomiensa teemojen yhteydessä rakennettuja diskursseja niiden retoriseen vetovoimaan peilaten: missä valossa hän argumentteja esittää, mitä merkityksiä ja symboliikkaa niihin liittyy ja millaisia tunteita hän niiden yhteydessä aikansa venäläislukijassa herättää.⁸⁶ Aikakautensa venäläiskollegojen tapaan kirjailija ei suinkaan ajatellut tuottavansa maailmankirjallisuutta (ks. Koivisto 2001, 134) ja kuten Sandoz vihjaa (1978, 669–670), Dostojevski oli hyvin tietoinen retoriikkansa rakentamisesta valitsemalleen kohdeyleisölle. Esimerkiksi ortodoksista ideologiaa edustavat feminiiniset hahmot (Avramenko & Ying 2013), liikituksen tunteen aikaansaaminen (ks. Sozina 2008) sekä kulttuurisiin venäläisauktoriteetteihin nojaaminen (esim. Puškin, Gogol, Denis Fonvizin) ovat Dostojevskille ominaisia venäläisyleisön suostuttelukeinoja. Tälläkin retoriikallaan hän tähdännee lukijansa samastamiseen rakentamaansa tilalliseen entiteettiin.

Vaikka taiteesta ei pidä eikä voikaan tehdä lopullisia poliittisia tulkintoja (Hyvärinen & Muszynski 2008, 20), laiminlyö edellä mainittu relativistinen koulukunta lähtökohdan, jossa itse taiteilija on valintoja tekevä toimija. Taiteelliseen ilmaisuun vaikuttavat vääjäämättä kirjailijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja (traumaattiset) kokemukset, jotka tavalla tai toisella projisoituvat teoksen sisältöön, valikoituun

---

⁸⁶ Roderick P. Hartin kuvauksessa (2004, 81–82, 88) vakuuttamisen onnistuminen riippuu julkilausuman retorisisista ominaisuuksista – yleisösidonnaisista suostuttelutekniikoista, joilla pyritään herättämään kuulijoissa toivottuja tunteita, muodostamaan asioiden välisiä yhteyksiä, todistelemaan vastaanottajien hyväksymin argumentein tai pukemaan sanoma selkeän ja kiistattoman tarinan muotoon. Kenneth Burken määritelmässä (1969, 46, 57) reetori luo suhteen yleisöön identifioimalla sen itseensä ja sen intressit omiinsa, jolloin suostuttelu tapahtuu erilaisin samaistuksin, ja onnistuessaan reetorin toiveet siirtyvät yleisön mielipiteiksi.

maailmankuvaan nivoutuneena. Kia Lindroosin ja Frank Möllerin esittelemän Walter Benjaminin ajatuksen mukaan taiteella ei varsinaisesti kuvata ympärillä olevaa *todellisuutta*, sillä (analyysin kohteena) taideteos on *sui generis* presentaatio itsestään (Lindroos & Möller 2017, 44). Dostojevskin monimuotoiset romaanit ovat näin todellisuuden rajattua representaatiota erkaantuen tosimaailmasta edelleen narratiivien, assosiaatioiden, konnotaatioiden ja taiteilijan fantastisen mielikuvituksen saattelemana. Tämä kielellä rakennettu kombinaatio muodostaa kuitenkin mielikuvan siitä millaisena todellisuus tulisi nähdä ja niin ollen se on kokonaisuudessaan argumentti tietynlaisen maailmankuvan puolesta (Lindroos & Möller 2017, 51). Dostojevski määrittää maailmansa olosuhteet, lainalaisuudet kuin lopputulematkin ja näihin valintoihin hänen poliittinen toimijuutensa kulminoituu.

Maailmansa presentoimisen keskiössä ovat rauhassa rakennetut henkilöhahmot, joista Dostojevski kehitti paitsi psykologisesti myös aatteellisesti syvällisiä persoonia. Bahtinin mukaan (1984, 22) Dostojevski käsittelee hahmojaan ideologisesti täysivaltaisina ja autonomisina auktoriteetteina, joiden vuorovaikutuksesta moniääninen kerrontakin kumpuaa. Hän argumentoi myös, ettei Dostojevski asettaisi hahmojaan diskurssiensa objekteiksi, sillä rakentaessaan niille vahvan (itse)tietoisuuden, saavuttavat ne subjektiuden, jolla kykenisivät haastamaan luojansa eli Dostojevskin henkilökohtaiset näkemykset (ibid. 22, 113–114). Bahtinin kuvitelma antaa ymmärtää, että Dostojevski pelaisi mielikuvitushahmoillaan shakkia paitsi toisiaan, lopulta itseään vastaan päätyen tasaväkisyydessään tasapeleihin. Kaunokirjallisen kertomatyölin vallankumousta argumentoiva analyysi lienee relevantti kirjallisuudentutkimuksen kontekstissa, jossa Bahtin (1984) ei tarkastele Dostojevskin tuotantoa elämäkertaan eikä – ymmärrettävästi Neuvostoliiton sensuurin rajoittamana (ks. Kartano 2009, 10) – poliittiseen ympäristöön suhteuttaen. Mielikuvitushahmojen intellektuaalisen kompetenssin rinnastaminen luojansa vastinpariksi, on kuitenkin yhtä irrelevantti ajatus, kuin narujen päissä sätkivien nukkejen vapautuminen nukketeatteriohjaajan otteesta. Siksi hahmot ovat kirjailijalle vääjäämättä objekteja, vaikka ovatkin uskottavan itsenäisiä, mutta joka tapauksessa valikoiden konstruoituja *toimijoita*. Niiden tarina ja eksistentiaaliset kokemukset sekä keskinäiset kohtaamiset ovat omintakeisuudessaan, epäsymmetrisyydessään sekä konfliktuaalisuudessaan kaikki symbolista argumentaatiota. Paris osoittaakin (2008) tarkassa (*Rikoksen ja rangaistuksen* sekä *Karamazovin veljesten*) analyysissään hahmojen

välisen hierarkian esitellen myös Dostojevskin käyttämiä keinoja, joilla hän hahmojaan arvottaa (esim. kertojan ja ”säestävien” hahmojen kommentit).

Yhtenä vahvoiksi rakennettujen hahmojen funktioista lienee Dostojevskin pyrkimys ymmärtää ihmisten psykologisen rakentumisen sidonnaisuutta aatteellisiin uskomuksiin:

”[I]hmisen elämän salaisuus ei ole siinä, että elää, vaan siinä mitä varten elää. Ilman lujaa kuvitelmaa siitä mitä varten on elettävä ihminen ei halua elää, mieluummin hän tuhoaa itsensä.” (Dostojevski 1999, 363.)

Aatteet ovat hänen luomassa maailmassa paitsi vastauksia olemassaolon kysymyksiin, myös varmuuden ja turvan lähteitä. Siksi kirjailijan sankareiden keskeisimpiä pyrkimyksiä on löytää niistä omansa (Jones 1969, 107, 110–111), aivan kuten Dostojevski omassa elämässään. Malcolm V. Jonesin mukaan hahmot ovat Dostojevskille merkittäviä aatteiden aktiivisina toteuttajina, näyttäytyen kertomuksissa ikään kuin ideologioiden ruumiillistumina (ibid. 107, 117). Näin ymmärrettynä kirjailijan taiteellista tuotantoa voidaan tarkastella esiin tuomiensa ideologioiden tarkoitushakuisena simulaationa: miten aatteet ilmenevät ihmisten ajattelussa ja valinnoissa sekä millaisia vaikutuksia niillä on kantajaansa ja kantajan ympäristöön. Suurennuslasi kohdentuu myös siihen, miksi tietynlaisen psykologisen taustan ja elämäkokemuksen omaavat persoonat omaksuvat tiettyjä ideologioita ja miten heidän aatteelliselle kehitykselleen käy, kun he kohtaavat Dostojevskin maailman olosuhteet. Itse asiassa Dostojevskin voidaan nähdä simulaatiossaan ”testaavan” aatteiden menestystä argumentoiden johtopäätöksensä sankareidensa (mielenterveydellisen) elämänlaadun ja kohtalon kautta. ”His ultimate test of an ideology is not whether it is logically consistent but whether it makes for a balanced and healthy organism”, Jones kiteyttää (1969, 130). Yksinkertaistaen: ideologia on hyvä, jos sitä kantava hahmo voi tarinassa hyvin, mutta kelpaamaton, jos se syöksee kantajansa turmioon. Tässä hyvinvoinnin topokseen nojaavassa metaforisuudessa kirjailijan oma ääni piilee. Ja tällä aatteiden punnitsemisen metodillaan Dostojevski uudelleen arvioi ihmistä, aivan kuten Friedrich Nietzsche hieman myöhemmin (Sandoz 1964, 355).

Edellisessä sitaatissa Dostojevski havainnollistaa, että ideologinen alusta on ikään kuin sisäänrakennettu ihmismielen ominaisuus. Eli ihminen ei ole ideologiasta vapaa tai autonominen olento. Luk Bouckaert ja Rita Ghesquiere mainitsevatkin (2004, 35) Dostojevskin dekonstruoivan läntistä autonomian ja vapauden käsitystä havainnollistaen ne illuusioiksi jo ensimmäisissä kertomuksissaan, esimerkiksi *Kaksoisolennossa* (1846). Ihminen tarttuu tiukasti ideologiaan tai kuten Dostojevski metaforisesti esittää, epätoivottu

ideologia vaanii hahmoja, kuin uhriaan odottava hämähäkki (Walsh 1987, 55). Dostojevskin tarjoama vapaus tarkoittaakin vapautumista näistä hämäävistä, itsepetollisista ja itseään terrorisoivista, identiteetiksi adaptoiduista osista, ja ikään kuin jälleenyhdistymistä sielullisesti, Bouckaert ja Ghesquiere toteavat (2004, 35). Kuten esimerkiksi Raskolnikovin (protagonisti *Rikoksessa ja rangaistuksessa*) tapauksessa nähdään, prosessi on kivulias, sillä hahmo pitää järjellisistä uskomuksistaan kiinni siitäkin huolimatta, vaikka kärsii niistä henkisesti (ibid.). Tässä on Dostojevskin todistus *väärän* ideologian tuhoavasta voimasta ja siitä luopumisen tärkeydestä. Kirjailijan hahmot päätyvätkin usein itsemurhaan, mikäli eivät onnistu ideologiasta irrottautumaan (ibid.).

Millä ideologinen alusta täytetään, kun edellinen, järkivetoinen ja turmiollinen uskomus on sielullisen yhdistymisen avulla hylätty? Paranemisprosessi on Dostojevskille spirituaalinen kokemus, mikä voi onnistua vain tavallisen Venäjän kansan (vaatimattomien ja onnettomassakin asemassa olevien ihmisten) uskonnollisen hengen avulla (ibid.). Eli kokemalla *heräämisen* ortodoksisen ideologian muodossa. Venäjän *kansaan* nojaaminen kuuluu kirjailijan topoksiin, sillä sen ylläpitämä uskonnollinen traditio helpottaa ortodoksisuuden relevanssin legitimoitua. Konservatiivinen kansanosuus muodostaa näin myös kirjailijan kohderyhmän, mutta sitäkin merkityksellisempi suostuteltava ryhmä oli yhteiskunnan kehityksen suuntaan vaikuttanut intelligentsija:

”En nyt puhu niistä taakseni jättämistä venäläisistä, siitä tavallisesta kansasta, siitä viideksikymmeneksi miljoonaksi kutsutusta, jota me satatuhatta näsävisä emme ole tähän asti pitäneet minään” (Dostojevski 2009, 64).

Tarkemmin sanottuna, hän viittaa intelligentsijan liberaaliin, venäjän kansaa primitiivisenä pitävään osastoon, johon myös itse nuorempana profiloitui.⁸⁷ Kirjailijan aikakaudella Venäjän keisarikunta oli pirstaleinen polity, sillä voimakkaat intressiristiriidat ylläpitivät identiteettiryhmien välistä jännitettä. Pietari Suuren käynnistämä Eurooppa-integraatio (tai modernisaatio) oli muokannut aatelistosta ranskaa puhuvan, matkailun ja kasvatuksen myötä lännestä konventioita adaptoivan eliitin, joka eli Pietarissa ja Moskovassa eristyksessä periferian konservatiivis-feodaalisesta väestöstä. Toisaalta keskuksiin muodostui 1800-luvun alussa (aatelistoon kuulumaton) intelligentsija, joka akateemis-kulttuurisena eliittinä

---

⁸⁷Jonathan Painen väitteen (2015, 71) mukaan kaikista 1860-luvun noin miljoonasta kirjoja lukevista venäläisistä, varsinainen yleisö koostui varakkaasta Moskovassa ja Pietarissa asuvasta kosmopoliittisesta kerroksesta, jolla oli enemmän tai vähemmän eurooppalaisvaikutteinen koulutus. Tähän, myös ulkomaista kirjallisuutta lukevaan kohderyhmään (n. 20 000 hlö.) voidaan lisätä yliopisto-opiskelijat (n. 5000 hlö.) ja itseopiskelleet naiset (n. 5 000-15 000 hlö.), jotka olivat kasvava osa lukijakunnassa, Paine arvioi (ibid.).

fragmentoitui aatteellisiin leireihin, paikallisten tai imperiumin ulkopuolelta adaptoimiensa traditioiden kannattajina. (ks. Martinsen & Maiorova 2015.)

Aikakauden intelligentsijan ja kirjailijoiden poliittista orientaatiota on perinteisesti arvioitu kahden Venäjälle muodostuneen koulukunnan *länsimielisten* ja *slavofiilien* kontekstissa. Ideaalityyppeinä edelliset peilasivat Venäjää mallinäyttäjänä pitämäänsä Eurooppaan, jälkimmäiset nojautuivat ortodoksisen uskonnon ja Venäjän kansan yhtenäisyyden ihanteeseen (Karppinen 2003, 20).⁸⁸ Näkemuserot olivat kuitenkin useiden kysymysten osalta häilyviä ja ajattelijoiden kategorisointia hankaloitti trendi, jossa monet siirtyivät vanhetessaan (ehkäpä yhteiskunnallisen ohjauksen saattelemana) liberaalimmasta länsimielisyydestä konservatiivisempaan slavofiiliyteen (Koivisto 2001, 125). Joka tapauksessa koulukuntien debatin keskeisimpänä tausta-ajatuksena oli määritellä Venäjän kehitykselle suuntaa, käsitteellistä *Venäjän idea*. Koherentin aatteen sijaan (Vladimir Solovjovin vuosisadan lopussa lanseeraamalla) käsitteellä viitataan lähinnä kamppailuun sen sisällön määrittelystä. (Karppinen 1999, 18; Pursiainen 1999, 14.) Siinä intelligentsijan vastapuolena on aina ollut itse hallintovalta, ideologiaansa pönkittäen (Karppinen 2006, 283). Esimerkiksi Nikolai I:n hallitus (n. 1825–1855) suhtautui molempiin ryhmiin kriittisesti⁸⁹ (Koivisto 2001, 125). Pragmaattiset, valtion intresseihin nojaavat statistit ymmärsivät Venäjän sidonnaisuuden Eurooppaan, mutta eivät olleet varsinaisia

---

⁸⁸ Slavofilia pohjautui vuosituhannen alkuun, jolloin venäläiset ruhtinaskunnat adaptoivat Bysantista kantautuneen ortodoksisuuden ja kirkkoslaavin identiteettinsä osiksi. Kulttuurielementit säilyivät Mongolivallan aikana (n. 1200–1400) ja palvelivat Moskovan Venäjän valtaaman (n. 1500–1600) Aasian integraatiota. Panortodoksisuus väistyi 1700-luvun alussa Pietari Suuren länsimaistamispolitiikan tieltä: hän pakotti kirkon alaisuuteensa, adaptoi lännestä hallintoinstituutioita, perusti sivistyslaitoksia, velvoitti aateliston sivistymään ja eurooppalaisiin tapoihin, rakennutti Itämeren rantaan eurooppalaisen pääkaupungin ja lisäsi keisarikunnan poliittista läsnäoloa Euroopassa. 1800-luvulla voimistunut läntinen vuorovaikutus (Ranskan vallankumousaallo, Napoleonin sodat) aktivoi visioinnin Venäjän suunnasta. Länsimieliset kannattivat liberaaleja arvoja (individualismi, rationaalisuus, tehokkuus, omistussuoja, ulkomaankauppa), perustuslakia ja yksinvaltiuden rajoittamista; jättivät uskonnon toissijaiseksi ja pitivät Venäjää takapajuisena, jonka tuli integroitua läntiseen, universaalina pitämäänsä sivilisaatioon. Slavofiilit näkivät Venäjän tulevaisuuden erillisenä kansakuntana nojautuen ortodoksisuuden, kyläyhteisöjen ja kansallishengen periaatteille; korostivat pehmeitä arvoja (ihmisrakkkaus, tunteellisuus), mutta kannattivat patriarkaalista järjestelmää. Eurooppa edusti heille ateismia ja egoismia. Painottaessaan ideaalejaan leirit laiminlöivät onnistuneen valtionhallinnan ja modernisoinnin kannalta tärkeitä аспектеjä. Länsimieliset eivät huomioineet kansallisia intressejä eivätkä kansan luonnetta, slavofiilit sivuuttivat taloudellisen kehityksen. (Koivisto 2001, 69, 71–72, 81, 125, 129; Kolosov & Mironenko 2001, 140, 145–150; Tsygankov 2010, 4.)

⁸⁹ Vaikka slavofiilit tukivat valtionjohtoa yksinvallan ja kansallisen koheesion ideaaleilla, oli heidänkin (johtohahmojen) asema tukala kritisoimiensa instituutioiden (maaorjuus, kuolemanrangaistus, väkivaltakoneisto, ”saksalainen” byrokraatia, journalismin sensuuri) seurauksena (Koivisto 2001, 129, 133).

länsimaistajia, Kolosov ja Mironenko (2001, 150) kuvaavat. Tasapainoilu materiaalista kehitystä edistävän kansainvälisiä siteitä edellyttävän modernisoinnin ja toisaalta yhteiskunnan hallintaa hankaloittavan pluralismin hillinnän välillä (geopolityn kiinteys), on ollut tyypillistä myös myöhempien aikojen hallinnoille.

Dostojevskin vaikutus Venäjän idean määrittelyyn ei jäänyt vähäiseksi. Nuorena *länttä* ihailevana kääntäjänä ja kirjailijanalkuna hän veti köyttä länsimielisten puolelta. Vanhempana, radikaalisti takkinsa kääntäneenä ja *eurooppalaisten* ideologioiden kimppuun hyökänneenä, hän kuului slavofiilien voimakkaimpiin köydenvetäjiin. Elämänsä loppupuolella hän puolestaan lukeutui intelligentsijan eliittiin, sekä suuren yleisön että tsaarivallan suosioon päässeenä (Frank 2002, 201, 256, 377, 753; Kuz 2014; Maiorova & Martinsen 2015, 5). Puškinin muistolle pitämässään puheessa (1880) Dostojevski vaikuttaa pyrkineen häivyttämään vastakkainasettelua, kuitenkin slavofiilien eduksi. James P. Scanlan pelkistää kirjailijan uran siten, että alkuvaiheessa Dostojevski lähestyi yhteiskuntaa liberaalimielisenä humanistisena universalistina, päättäen uransa uskonnollisena ja etnisenä nationalistina (Scanlan 2002, 159), joskin liitti rakentamaansa *Venäjään* universaalien ortodoksisen humanismin messiaanisen tehtävän.

Ketä vastaan Dostojevski todellisuudessa shakkia hahmoillaan ja tarinoillaan siis pelaa? Eurooppalaisten aatteiden vallassa olevat hahmot (Jones 1980, 54) eli tosielämän länsimieliset muodostavat Dostojevskin vastapelurit, joiden kohtaloksi koituu tarinoissa usein shakkimatti: itsemurha, vankeus, pako tai uskoon kääntyminen. Näin hän geopolityään juonen ja symboliikan tasolla muodostaa, mutta pelaa reilusti vastapuolta tukien, kuten Viktor Terras kuvaa osaltaan:

”Dostoevsky’s novels are “ideological” in that their author felt that he was fulfilling a Christian and a national commission. He was also a realist who honestly tried to present the facts of life, and Russian life in particular, as he saw them, and even as they were perceived by his ideological opponents. He was inclined to give his opponents a voice in the concert of his polyphonic compositions. Readers have often chosen to embrace a voice or a viewpoint as the message of a Dostoevskian novel, when extrinsic evidence suggests that Dostoevsky had something different in mind, but was playing devil’s advocate exceedingly well.”(Terras 1998, 73-74 .)

4.3 Elämänkokemukset Dostojevskin argumentin kehityksen taustalla

Nuori Dostojevski oli idealisti, joka oli hurmaantunut Euroopasta muun muassa Shakespearen, Dickensin, Danten, Schillerin, Goethen, Hoffmannin, Cervantesin, George Sandin, Balzacin ja Hugon tarjoaman inspiraation myötä. Kotimaansa Puškinin, Lermontovin ja Gogolin vaikutteiden adaptoimisen lisäksi, hän oli myös kiinnostunut Saint-

Simonin, Proudhonin ja Fourierin utopistisesta sosialismista perehtyen myös esteettiseen filosofiaan (Jones 1971, 503; 1980, 39–40). Näiden tiimoilta hän tutustui vuonna 1845 kirjallisuuskriitikko Vissarion Belinskiin, joka kehui 25-vuotiaan kirjailijan läpimurtoteosta *Köyhää väkeä* korostamalla Dostojevskin taiteellista lahjakkuutta *totuuden* hahmottajana (Leatherbarrow 1980, 525; Suhotina 2003, 64). Itse Belinski oli kristillisen humanismin kriitikko liikkuen utopistis-sosialistisen humanismin ja ateistisen materialismin välillä, mutta taiteellisessa ajattelussaan nojasi saksalaisten romantikkojen, eritoten Schellingin ja Hegelin idealismiin (Jones 1971, 502–503; Leatherbarrow 1980, 525–526). W. J. Leatherbarrowin mukaan (1980, 525–526) Belinskin vaikutus näkyy Dostojevskin kertomuksissa *Herra Prohartsin* ja *Heikko Sydän*⁹⁰ ilmentäen myös 1830–40-luvuilla tapahtunutta intelligentsijan siirtymää romantismista sosialismiin sosiaalipoliittisten asenteiden kovennuttua. Dostojevski liittyikin ensin (1847) utopistis-sosialistiseen Mihail Petraševskin keskustelukerhoon, mutta kyllästyessään fourierismin naiiviuteen, liittyi seuraavana vuonna sen jäsenistöstä koostuvaan ”Palm-Durov”-kirjakerhoon, jonka yhteydessä militaarinen pragmatisti Nikolai Speshnev houkutteli hänet mukaan vallankumoukselliseen salaliittotoimintaan, kunnes molemmat ryhmät vangittiin vuonna 1849 ja Dostojevski niiden mukana (Jones 1971, 504; Leatherbarrow 1980, 525–529).

Dostojevskille langetettiin kuolemantuomio, joka kuitenkin muutettiin lavastetulla mestauspaikalla (Semjonovin torilla) pakkotyöksi Siperian vankileirillä (Konkka 2002, VI). Jälkikäteen hän kuvasi vaimolleen tuomionsa raastavuutta, eritoten sitä vaihetta, kun hänelle oli teloituspaiikalla täsmentynyt, että jäljellä olisi enää viisi minuuttia elinaikaa, mutta myös sitä riemua, joka purkautui raikuvana lauluna, kun hän marssi tovereidensa kanssa takaisin selliin (Kartano 2009, 14). Kevennetystä tuomiosta, jota Dostojevski piti elämänlahjana, kuuluivat ensimmäiset neljä vuotta työleirillä kahleissa ja seuraavat kuusi rivimiehenä siperialaisessa jalkaväkipataljoonassa. Hän arveli elämänsä loppupuolella, että ilman tuota

---

⁹⁰ Leatherbarrow tulkitsee *Herra Prohartsinin* kristillisen humanismin hylkäämisenä materialistisen sosialismin tieltä, ”suurin määrällinen hyvä enemmistölle” -doktriinia mukaillen. *Heikko sydän* symboloi puolestaan naiivin idealismin (Schillerismin ja utopistisen sosialismin) loppua ollen Dostojevskin lähin kosketus ”luonnontieteelliseen koulukuntaan”. Siinä protagonistin on vaikea sovittaa ristiriitaiset olemuksensa: haavekäsitukset itsestään ja todellisen sosiaalisen statuksensa. Hahmo vetäytyy omiin oloihinsa, mutta tuntiessaan syyllisyyttä toiset poissulkevasta onnestaan, ei voi sitä hyväksyä. Argumentissa yksityisen onnen kääntöpuolena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puute, johon sosialismi vastaisi. (Leatherbarrow 1980, 525, 530, 535–536.) Idealin maailman käytännön mahdottomuus (fantasian ja todellisuuden konflikti) esiintyy myös lopputuotannossa kuten *Naurettavan ihmisen unessa* (Jones 1980, 51).

traagista vaihetta, hänen kirjailijan liekkinsä olisi vähintäänkin himmentynyt (Konkka 2002, VI).

Vankileirillä ainoa sallittu kirja oli *Raamattu* (Scanlan 2015, 41), mutta Dostojevski pyrki kehittymään intellektuaalisena ajattelijana pyytäen esimerkiksi veljeään lähettämään Omskiin *Koraanin*, Kantin *Puhtaan järjen kritiikin* ja eritoten Hegelin *Filosofian historian*, joita ei tietävästi kuitenkaan Siperiaan saanut⁹¹ (Jones 1971, 504–505). Suhotina toteaa (2003, 64), että Siperian kokemus ”käänsi” kuitenkin Dostojevskin sielun ympäri viitaten niin ikään kirjailijan veljelleen lähettämään viestiin: ”Что делается с моей душой, с моими верованиями, с моим умом и сердцем – не скажу тебе. Долго рассказывать.”⁹² Pietariin palattuaan hänestä tuli uskonnollisen mission kirjailija (Plant 1998, 280), joka uskosta turvan löytäneenä, ei nähnyt idealismissa eikä sosialismissa turmeltuneen sielun tai maailman ongelmien parantajaa (Leatherbarrow 1980, 537, 540), kuten ei nähnyt muissakaan lännestä kantautuneissa ideoissa hengellisen turvan lähdeä (Jones 1969; 1980, 54; Walsh 1987, 64).⁹³

Derek Offordin kuvauksessa (1979, 509–510) *Kirjoituksia kellarista* on tulkittavissa hyökkäyksenä Pietarin sosialistien radikaalisiiven vaikuttavinta ajattelijaa, Nikolai Tšernyševski, erityisesti *Mitä tulee tehdä* -teosta kohtaan. Tšernyševskin argumentissa ihmiskunnan kehitystä voidaan ohjata tarkasti ihmis- ja moraalitieteisiin soveltuvalla matemaattis-luonnontieteellisellä metodilla, kun käytössä on vain riittävästi informaatiota. Ihmisen hän hahmottaa egoistisena intressiajattelijana tavoitellen suurempaa onnea hyötyyn tähtävällä rationaalisella laskelmoinnilla, jonka oheistuotteena hankkii sitä muillekin (Offord 1979, 518, 520–521). Nämä lännestä adaptoidut premissit kyseenalaistava Dostojevski kysyy retorisesti, kuinka voidaan ristiriidattomasti määritellä mitä tarkalleen

---

⁹¹ Jonesin mukaan Hegel vaikutti Dostojevskiin vähän, venäläisen hegelianismin eli muiden ajattelun kautta. Dostojevskin hahmottama ihmisen dualismi tulee Hegelin teesistä ja antiteesistä, mutta poikkesi dialektiikassaan hyläten järjen ensisijaisuuden, mutta viittaa esteettiseen filosofiaan ja oli kiinnostunut (läntisen) filosofian isoista kysymyksistä (hyvä ja paha, vapaus, jumala, kuolemattomuus, rikos ja rangaistus, pelastus ja perikato, kauneus ja rumuus, tiedon rajallisuus) viitaten niihin protagonistiansa kautta. (Jones 1971, 500–501, 503, 508–511.)

⁹² Suom. ”Mitä sielulleni, uskomuksilleni, järjelleni ja sydämelleni on tapahtumassa – en sinulle kerro. Pitkään siinä menisi.”

⁹³ Osa tutkijoista painottaa, että Dostojevskin eurooppalaisiin traditioihin kohdistama kritiikki kumpuausi yksinomaan siitä, etteivät ne sopineet hänen henkilökohtaiseen tilanteeseensa, jolloin hän olisi projisoinut ongelmansa suurteostensa hahmoihin (Jones 1980, 54). ”Päänsisäisen debatin” näkökulmaa ei kannattane sivuuttaa, joskin sen relevanssi painottuu psykoanalyttisten tulkintojen piiriin. Osa tarkastelijoista (esim. Buruma & Margalit 2004, 75–99) ryhtyy puolestaan väittelemään Dostojevskin kanssa siitä, mikä on *läntistä* pyrkien osoittamaan kirjailijan käsitykset virheellisiksi. Tällaisten tarkastelujen ongelmana on se, että Dostojevskin representaatiot otetaan annettuna, ymmärtämättä niitä retorisisina, kohderyhmänsä suostutteluun tarkoitettuina mielikuvarakennelmina.

tulisi tehdä, jotta ihmiskunnan toiveet olisivat saavutettavissa. Ihmiselämän kysymyksiä ja jokaista ihmiskunnan tulevaa askelta ei voi hänen mukaansa eksaktilla metodilla ratkaista, koska immateriaalista ei voi määrällistää eikä siten kalkyloida. (ibid. 519–520). Näin eksakti sosialismi näyttäytyy naiivilta paitsi abstraktien ilmiöiden kvantifioimisen, myös intressiristiriitojen harmonisen sovittamisen oletuksessaan. *Kirjoituksia kellarista* protagonistista toteaa, että sosiaalitieteet ovat jo tulleet tulokseen, että ihminen voi tyhmyydessään uskoa mihin tahansa hurmaavaan ideaan, esimerkiksi sellaiseen, jonka mukaan olisi yksi universaali laki, joka tekisi ihmiskunnan pysyvästi onnelliseksi, Suhotina mainitsee (2003, 66). Offordin mukaan (1979, 520, 525) Dostojevski haastoi utilitaristista egoismia jo edellisessä kertomuksessa *Muistelmia kuolleesta talosta* (1862) käyttäen pohjanaan Siperian kokemustaan veljellisistä ja myötätuntoisista ihmisistä, joihin Tšernyševskin kuvaus oman edun tavoittelusta ei pätenyt. Dostojevski tekeekin eron ihmisyyden teoreettisen rakastamisen (Tšernyševskin humanismin) ja ihmisrakkauden välille, jonka assosioi tyydyttävän altruismin tarvetta, Offord kirjoittaa (1979, 520, 525–527).

Dostojevskin nuoruuden haave Euroopan matkasta toteutui yli 40-vuotiaana (1862), jonka tiimoilta hän kirjoitti mietteensä *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista* (1863) (Jones 1980, 40–41). Kahden ja puolen kuukauden matka (Berliini, Dresden, Wiesbaden, Baden-Baden, Köln, Pariisi, Lontoo, Luzern, Geneve, Genova, Firenze, Milano, Venetsia ja Wien) (Dostojevski 2009, 56) oli Jonesin tiivistämänä (1980, 40–41) karkea pettymys. Vaikka Kartano kuvaakin kyseessä olleen ilkikurinen ja satiirinen essee (Kartano 2009, 9), havainnollistaa hän (kontekstualisoimatta) samalla Dostojevskin retoriikkaa:

”Kun Dostojevski kirjoittaa eurooppalaisista ihmisistä ja aatteista [–] hän tarkastelee aihettaan eurooppalaisuutta itselleen hyvin luonteenomaisesta ulkopuolisen näkökulmasta. Satiirin lajityypille ominainen piirre kirjoituksessa on puolestaan itseironia, välillä kirjoittaja alentaa itsensä lukijan silmissä naurettavaksi ja suorastaan sääliittäväksikin. [–] ulkopuolisuus on yhtä aikaa sekä henkilökohtaista että kulttuurista. [–] hän asettaa eurooppalaisuuden lähestulkoon venäläisyyden vastakohdaksi.” (Kartano 2009, 12.)

Kuinka langettaa negatiivinen assosiaatio tai suorastaan demonisoida valittu ryhmä ilman, että se herättää lukijassa käsityksen kirjoittajan kohtuuttomasta vihamielisyydestä kohdettaan eli eurooppalaisia kohtaan? Dostojevskin vastaus lienee: tehdä se liioittelevasti, jopa niin yliampuvasti, että todellisuuden kuvauksen sijaan, yleisö kokee lukevansa viihdyttävää satiirista fantasiaa. Kirjailija antaa kohteelle ensin muodollista, abstraktia tunnustusta esimerkiksi: ”Pariisi on hämmästyttävä kaupunki” ja Lontoossa ”kaikki oli niin valtavan ja silmiinpistävän omintakeista” (Dostojevski 2009, 91), minkä jälkeen sivaltaa

saksalaisia, englantilaisia ja ranskalaisia konkreettisella kuvauksella. Tätä seuraa ylimielisen asenteen haihduttaminen kyseenalaistamalla arviointikykyä ja tekeytymällä itseään sättiväksi vähäpätöiseksi kriitikoksi. Eli ikään kuin maadoittaa sanomisensa jättäen kuitenkin radikaalit mielikuvat yleisön mieleen. Suostuttelun voisi havainnollistaa lakoffilaisittain (ks. Lakoff 2004) ”älä ajattele norsua” -malliseksi operaatioksi. Tai kuten Dostojevski vihjaa (2009, 58, 62, 80) älä ajattele ”eurooppalaisia pässinpäitä”, ”vastenmielisiä dresdeniläisiä naisia” tai sitä, ettei ”järkeä ranskalaisella ole ja jos olisikin, hän pitäisi sitä suurena onnettomuutenaan”. Viimeisimmän käsityksen hän lainaa 1700-luvun näytelmäkirjailija Denis Fonvizinilta, todeten lauseen tuottavan jokaiselle venäläiselle (jopa piilevälle slavofiili Belinskille) nautintoa, joskaan ei Tšaadajevin kaltaisille venäläisyyden vihaajille (Dostojevski 2009, 62–63). Tosivenäläisen tulisi siis nauraa ranskalaiselle, mutta Dostojevski maadoittaa taas sarkasmillaan:

”Älkää silti, luoja paratkoon, ajatelko, että synnyinmaansa rakastaminen tarkoittaa ulkomaalaisten haukkumista ja että minä niin ajattelisin” (Dostojevski 2009, 63).

Venäläisyyden eurooppalaisista pois identifioimista tapahtuu myös hänen kuvatessaan saksalaisia. Kirjailijan mukaan (2009, 58–60) heitä on suurena joukkona vaikea sietää, he suhtautuvat venäläisiin isottelevasti pitäen heitä kuin ”johonkin syyllisinä” tai ”säällittävänä matosina”. Puolestaan Lontoosta hän tekee luotaan pois työntävän karmealla ihmiskohtaloiden kuvauksella. Dostojevskin esityksessä (ibid. 93–98) painajaismaisissa oloissa elävä työläismassa – ”valkoiset neekerit” – kerääntyvät perheineen pubeihin juomaan itsensä mahdollisimman nopeasti tajuttomiksi; öisessä Haymarketissa parveilee tuhansia prostituoituja, jonne äidit tuovat jopa alle 12-vuotiaat tyttärensä ansaitsemaan elantoa; miehet puolestaan hakkaavat vaimonsa hiilihangolla kuoliaaksi. Näiden tragedioiden esittely ikään kuin normaalikäytänteinä on omiaan haihduttamaan Englantiin liittyviä glorifioituja ennakkokäsityksiä, mutta Dostojevskin selkeimpänä hyökkäyksen kohteena ovat ranskalaiset, tarkemmin, ranskalaiset porvarit, jotka kapitalismin omaksuneena ovat turmeltuneet moraalisesti:

”[K]un hän puodissaan myy ja nylkee asiakkaansa putipuhtaaksi, hän ei tee sitä voittoa tavoitellakseen, kuten ennen vanhaan, vaan sulaa hyveellisyyttään ja jonkin pyhän velvollisuuden täyttääkseen. Omaisuuden kerääminen ja tavaran omistaminen ovat tulleet tärkeimmäksi moraalisäännöksi, ne ovat pariisilaisen katekismus. [–] Ennen tunnustettiin jotakin muutakin kuin raha niin että rahatonkin, muilla avuilla varustettu ihminen saattoi odottaa saavansa osakseen edes jonkinlaista kunnioitusta. [–] Nyt on kasattava rahaa ja kerättävä mahdollisimman paljon tavaraa [–] edes itsekunnioitusta ei muutoin saa kokea.” (Dostojevski 2009, 102.)

Dostojevskille ranskalainen porvari kieltää köyhien olemassaolon, puolustaa amerikkalaiseen tyyliin orjakauppaa, käyttää ”hyveellisen varastamisen” myyntitekniikkaa, myy puupennistä isoäitinsä, tekee naimakaupat varallisuuden perusteella, on ulkoa opittuja korulauseita suoltava katala, itserakas itsensä petkuttaja, jonka ihanteet vaihtuvat kuin aikakaudet ja jolle on tärkeää pukunsa taitosten asettuminen (ibid. 74, 101, 103–104, 118, 122, 125–126, 131). ”Gustaven” vaimokaan ei säästy arvostelulta:

”Hän ei myöskään tarvitse elämäänsä mitään yleviä ja hyveellisiä tavoitteita tai muuta sellaista: hän on olemukseltaan samanlainen kapitalisti ja saituri kuin puolisonsakin” (ibid. 126).

Kuten Roderick P. Hart toteaa (2004, 78), argumentaatio on ideoiden linkittämistä tarjottuun pääväitteeseen. Eurooppalaisia ja heidän arvojaan kuvatessaan Dostojevski ei negatiivisia ideoita säästele. Kirjoitelman pääväite on tietenkin eurooppalaisten perustavanlaatuinen toiseus venäläisiin nähden ja tätä väitettä tukee heidän paketoimisensa ikään kuin yhtenäiseksi kollektiiviksi. Jones kirjoittaa (1980, 38), ettei kyse ollut siitä, etteivätkö venäläiset tienneet Länsi-Euroopan kulttuurisista ja kansallisista eroavaisuuksista. Länsikriittiset venäläiset korostivat tarkoituksella eurooppalaisia yhdistäviä (Roomasta polveutuminen, katolilaisuus ja protestanttisuus, moderni tiede ja filosofia) aspekteja, joilla erottivat heidät mielikuvissaan venäläisistä, eikä kukaan muu käsitellyt 1800-luvulla tätä vastakkaisuutta yhtä paljon kuin Dostojevski, Jones täsmentää (ibid.). Kirjailija kyseenalaistaakin länsimielisten oletuksen venäläisten mahdollisuudesta adaptoitua eurooppalaisiksi:

”[M]iksi Eurooppa niin voimakkaasti ja taianomaisesti vetää meitä puoleensa? [–] Meillähän kaikki, varmasti lähes kaikki kehitys, tiede, taide, sivilisaatio, ihmisyyden aivan kaikki on peräisin sieltä, pyhien ihmeiden maasta! Meillähän koko elämä, lapsuudesta alkaen, rakentuu eurooppalaisen mallin mukaan. [–] Miten emme ole vielä täysin muuttuneet eurooppalaisiksi? [–] toiset ovat siitä mielissään, toiset tietenkin harmittelevat sitä, ettemme ole saaneet muutosta aikaan.” (Dostojevski 2009, 64.)

Perustavanlaatuista sulautumisen mahdottomuutta hän todistelee analogisesti vihjaamalla (ibid. 70), että kun ei kerta Fonvizinin ajalla ”pyhimmän, eurooppalaisimman talutusnuoran ja rakastavimman holhouksen” omaksunut eliitti Venäjän länsimaistamisessa onnistunut, niin ei Dostojevskin aikainenkaan ”ääriedustuksellinen, vierasta ohjausta raivoisesti puolustava liittoumakaan” siinä onnistuisi. *Status quo* -mielikuvan lisäksi, hän tukeutuu venäläisyyden topokseensa, *kansaan*, erottaen sen (länsimielisestä) intelligentsijasta:

”[K]ansa lukee meidät jo täysin ulkomaalaisiksi, jotka eivät ymmärrä yhtäkään omaa sanaa, omaa kirjaa tai omaa ajatusta – se on sitä teidän kaipaamaa edistystä” (Dostojevski 2009, 76).

Teoksessaan *Rikos ja rangaistus* (2013/1866) Dostojevski jatkaa egoismin, utilitarismin ja järjen kritiikkiä painottaen myös rahan turmelevaa, ihmisen välineen asemaan tai rikokseen ajavaa vaikutusta. Kiteytetysti, se on tulkittavissa kapitalismiin liittyvien ideoiden kritiikkinä, vaikka viittauksia muihinkin argumentteihin, kuten Tšernyševskin sosialismiin tulee esimerkiksi (2013, 141) Raskolnikovin ”vastustajan”, Lužinin mainitsemana. Ennen julkaisua Dostojevski oli jo *turmiollisessa* Euroopassa käynyt. Hän oli ajautunut myös velkakierteeseen, jota edelsivät Dostojevskin ensimmäisen vaimon (Maria Isajevan) ja veljen (Mihailin) kuolemat (Frank 1986, 348–349, 367–369). Veljensä kanssa toimittama *Epocha* -aikakausilehti oli mennyt vuonna 1865 konkurssiin, jonka seurauksena kirjailijalle jääneen velkataakan lyhentäminen koitui lähes loppuelämän projektiksi (Carr 1929, 158–159). Rahattomuus vaivaa myös työtöntä opiskelijaa Raskolnikovia, joka päättää murhata ja ryöstää panttaajansa ”koronkiskurieukon”, oikeuttaen tekonsa paitsi *järkevillä* teorioilla, pelastaakseen Pietarista kaukana asuvat, hänelle vähäisetkin rahansa lähettävän äitinsä ja siskonsa, joka taloudellisen selviämisen nimissä meinaa uhrautua naimalla keski-ikäisen, puheillaan ja toiminnallaan naisia alistavan hovineuvoksen, Lužinin. Sosiaalisesti eristäytynyt, sekavuuteen saakka stressaantunut sekä omasta ja perheensä asemasta nöyryytystä kokeva Raskolnikov ryhtyy häpeäraivon vallassa *vapauttavaan* tekoonsa ensisijaisesti utilitaristisella argumentilla, jonka kuulee ravintolakeskustelussa:

”[T]yhmä, järjetön, mitätön, häijy ja sairas ämmänkutale, joka ei ole kenellekään hyödyksi vaan päinvastoin vahingoksi, joka ei itsekään tiedä mitä varten elää [–] Toisella puolen on nuoria, tuoreita voimia, jotka avun puutteessa joutuvat hukkaan, [–] tuhansia hyviä tekoja ja aikeita, jotka voisi toteuttaa ja joita voisi parantaa ämmän luostarille luvatuilla rahoilla [–] tuhansia harhailevia voitaisiin opastaa oikealle tielle, pelastaa kymmeniä perheitä ankarasta puutteesta, perikadosta siveellisestä turmeluksesta, sukupuolitaudeilta [–] Yhdestä elämästä – tuhat elämää.” (Dostojevski 2013, 63.)

Seuraavaksi teon itselleen oikeuttavaksi argumentiksi paljastuu Raskolnikovin teoria, jossa hän jakaa ihmiset kahteen kategoriaan: tavallisiin, joihin pätevät yhteiskunnan moraalisäännöt ja lait, ja erityisiin *Napoleon ihmisiin*, joilla on vapaus poiketa niistä uutta maailmaa rakentaessaan (Dostojevski 2013, 244–251, 259). Jos utilitarismin osoite jää piiloon, puhaltaa egoismin sanoma lännestä inkarnoituen sotaa ja hävitystä kylvävään hahmoon, Napoleoniin. Suhotina toteaa, että monien muiden Dostojevskin hahmojen tavoin Raskolnikovin persoonaa ei erota tämän omaksumasta ideasta, jolla yrittää vapautua säännöistä ja moraalista. Kuitenkin murhan jälkeinen henkinen kärsimys johtaa itseantautumiseen, jolla Dostojevski havainnollistaa järjen alisteisuuden omantunnon äänelle sekä laajemmin sen, ettei järki kanavoidu aina hyvänä tekona. (Suhotina 2003, 69.)

Sen lisäksi, että raha tai vauraus näyttäytyvät marxilaisesti katsottuna turmelevana voimana, ovat ne kertomuksessa myös altruismille alisteisia (James ym. 2011, 342). Myötätunnosta ja välittämisestä Marmeladovin perheelle viimeiset rahansa antava Raskolnikov sovittaa lopulta rikoksensa paitsi juridisesti Siperiassa, myös henkisesti tulemalla uskoon (ks. Schur 2015, 36). Kun idästä ja ortodoksisuudesta löytyy pelastus, on tuhonkin lähde merkattu. Utilitarismin ja egoismin lisäksi sitä symboloi romaanissa esiintyvä irstas, omahyväinen, vaimonsa omaisuuden perinyt opportunisti Svidrigailov, joka jää luonteenpiirteidensä ja toimintansa seurauksena yksinäisyyteen, jolloin hän päättää vetää ohimolleen asettamansa revolverin liipaisimesta. Henkilöhahmo edustaa inhoa herättävää toiseutta, joka ei Venäjälle kuulu eikä se siellä myöskään selviä. Muukalaisuuden osoite kuitenkin löytyy, minkä Dostojevski havainnollistaa Svidrigailovin viimeisissä sanoissa itsemurhansa silminnäkijälle: ”Jos kyselevät sinulta, sano, että Amerikkaan lähti” (Dostojevski 2013, 480).

Länsivastainen asenne voimistui Jonesin mukaan Dostojevskin myöhemmillä matkoilla, eritoten pisimmällä, neljä vuotta kestäneellä Eurooppa-kiertueella (1867–71), jonne hän lähti toisen vaimonsa (25 vuotta nuoremman, alkujaan pikakirjoittajakseen palkkaaman) Anna Grigorevna Snitkinan kanssa velkojaan pakoon (Frank 1995, 58–59; Jones 1980, 41, 57). Velat olivat maksettavissa ammattinsa tuotteilla eli kirjoituksilla. Hän myikin (1867) tulevan romaaninsa *Idiootin* äärikonservatiiviseen jurnaaliin *Russky Vestnik*, mutta velkojen takaisinmaksua hidasti jo aiemmilla matkoillaan kehittynyt peliriippuvuus (Jones 1980, 41, 57). Hävitessään ruletissa kaikki rahansa joutui kirjailija anelemaan lainaa muilta Euroopassa asuvilta venäläisiltä, jopa radikaalisti länsimieliseltä Turgenevilta, jonka puoleen kääntyi kirjeessään häpeässä, kuin ainoana toivonaan, Carr kirjoittaa (1929, 159–160). Carr havainnollistaa myös Annan epätoivoa hänen päiväkirjaansa siteeraten:

”We had only twelve louis. [-] Fedya took five and went to the roulette. When he had gone, I felt terribly sad; I realised that he would certainly lose and once more torture himself, and I began to weep bitterly. My fears came true. Fedya returned in terrible despair. He said he had lost everything, and began to ask me to give him two louis more. . . He fell on his knees and besought me to give him two louis.” (Anna Grigorevna 1923, viitattu Carr 1929, 160.)

Tämä tuplanöyrytyksen mielentila (takaisinmaksun sijaan velkaantui lisää pelaamalla rahansa) näkyy Carrin mukaan myös kertomusten hahmoilla (1929, 161), mutta kirjailija oireili tilanteestaan myös muilla tavoin. Jonesin mukaan Dostojevski ja Anna elivät matkallaan eristyksissä. Ystäviä ei juurikaan ollut, kanssakäyminen paikallisten kanssa rajoittui välttämättömyyksiin ja oli Annan päiväkirjan perusteella riidanhakuista, eivätkä kontaktit Euroopassa asuviin venäläisiin olleet hedelmällisiä. Kirjailija ei pyrkinyt

syventämään paikallisen kulttuurin tietämystään, ei tutustumaan kirjailijoihin ja piti ironisesti paikallisia ulkomaalaisina. Isolaatio ei ollut seurausta siitä, ettei kirjailija osannut sujuvasti ranskan ohella muita kieliä. Kuten Jones kuvaa, Dostojevski oli matkalla köyhä, maasta toiseen liikkuva ulkolainen, joka halusi säilyttää paitsi etäisyyden eurooppalaisiin, oli pakon edessä (tietoisesti länsikuvaa rajaava) kotimaan kohdeyleisölle kertomuksia tuottava kirjailija. Anna kirjoitti Euroopassa olemisen tuntuneen kuin vankilalta, eikä ahdistusta ja surua vähentänyt heidän esikoisensa kuolema matkan alkupuoliskolla. Tavoitteena oli palata kotimaahan, jonka edellytyksenä syntyivätkin *Idiootti* (2006/1868) ja *Riivaajat* (2004/1871) sekä niitä edeltänyt Eurooppaan sijoittuva peliaddiktiosta kertova *Pelurit* (2017/1867). Neljän vuoden koettelemus ulkopuolisena vieraassa ympäristössä opetti kirjailijalle kotimaansa kulttuurista, venäläisen kansan mentaliteetista ja hengellisistä arvoista enemmän kuin Siperia, Jones väittää. Palattuaan Venäjälle Dostojevski oli pitkälti vapautunut veloistaan sekä Annan ja Nikolai Strakhovin kuvauksissa peliriippuvuudestaan symboloiden matkalla saavuttamaansa hengellistä kypsyyttä. (Jones 1980, 41–46, 51–52, 57.)

Kirjoittaminen oli mitä ilmeisimmin myös terapiamuoto, jonka avulla Dostojevski traumojaan käsitteli. Siperian vankileirillä todistamansa väkivalta tulee esille *Muistelmia kuolleesta talosta*; läheisimpien ihmisten menettäminen lyhyen ajan sisällä (Maria menehtyi tuberkuloosiin ja Mihail kuoli äkillisesti) heijastunee Marmeladovin perheen traagiseen kohtaloon *Rikoksessa ja rangaistuksessa* (2013); peliriippuvuuden kierre havainnollistuu *Pelureissa* (2017); epilepsiansa kuvausta on niin *Idiootissa* (2006) kuin *Karamazovin veljeksissä* (1999/1880), ja viimeisimmässä on elementtejä myös Dostojevskin isän epäsuosiollisista ominaisuuksista, kuten myös hänen murhatuksi tulemisestaan (Knight 2015, 24). Esiin tulee myös kirjailijan nuorena kohtaama kuolemantuomio.

Idiootin protagonistin Myškin kertoo (Dostojevski 2006, 93–95) dramaattisen tarinan 27-vuotiaasta miehestä, joka yhdessä tovereidensa kanssa armahdetaan juuri ennen poliittisesta rikoksesta asetetun kuolemantuomion täytäntöönpanoa. Tuossa samaisessa romaanin kontekstissa Myškin kuvaa (ibid. 33–36; 98–102) tarinan myös Ranskan Lyonissa loppuun saatetusta teloituksesta. Siinä sellissään viruvan, väistämätöntä surmaansa odottavan, pahamaineisen ja pelottoman rikollisen (Legroksen) ajatuksia ja tunteita kuvataan aina siihen hetkeen saakka, kunnes hän pelosta itkien ja järkensä menettäneenä kuulee giljotiinin heilahduksen. Molemmissa tarinoissa yksilön psykologian kuvaus laajenee moraaliseksi opetuksiksi kulminoituen yhteiskuntapoliittiseen argumenttiin

kuolemantuomioinstituution osalta. ”Tappaminen oikeudenpäättöksen nojalla on verrattomasti kauheampaa kuin rosvon murhatyö”, sillä uhri säilyttää toivonsa selviytymisestä viime hetkeen asti, mutta rosvolta tämä toivo riistetään aiheuttaen mitä suurimman tuskan, Dostojevksi perustelee (ibid. 36) Myškinin kautta.

On huomioitava, että traagisemman tuomiotarinan tapahtumapaikka sijoittuu Eurooppaan, Ranskaan, vaikka romaanin julkaisuaikoihin Venäjällä otettiin vasta ensimmäisiä konkreettisia askeleita pois kuolemantuomiokäytännöstä (ks. Semukhina 2009). Näin Dostojevski ulkoistaa käytännön Venäjälle kuulumattomaksi demoniksi erottaen sen mielikuvallaan kyseistä instituutiota ylläpitävästä Euroopasta. Venäjällä armahdetaan, Euroopassa tapetaan, kuuluu kirjailijan viesti, johon hän liittää myös uskonnollisen aspektin. Kun katolinen pappi osoittaa ”ihmisrakkautta” siunaamalla kylmästi sekavan Legroksen mestattavaksi, pelastavat ortodoksisen kirkon kupolista heijastamat säteet venäläisrikollisen paitsi kauhealta, myös epäoikeudenmukaiselta kohtalolta (Dostojevski 2006, 94–95, 100–102).⁹⁴ Turmiollinen katolilaisuus versus pelastava ortodoksisuus tulee näin symbolisesti esiin Myškinin puheissa (Jones 1980, 55), ollen kuitenkin vain kuriositeetti *Rikoksesta ja rangaistuksesta* alkanessa, viimeistään *Karamazovin veljeksissä* täsmentyneessä Dostojevskin (geo)poliittisessa suurargumentissa.

4.4 Eurooppalainen idearakennelma – tuhon paketti

Katolilaisuuden kritiikki on keskeinen osa Dostojevskin geopolitiikkaa, sillä se edistää kollektiivisen vieraan konstruointia uskonnollis-kulttuurisen identiteetin tasolla; se tukee kirjailijan tekemää kansallisuuksien (saksalaisten, englantilaisten ja ranskalaisten) ja valtiollisten polityjen retorista paketointia luotaan pois työntäväksi *Euroopaksi*. Eri tasoilla toisiinsa identifioidut kollektiivit mahdollistavat alueellisesti ja kulttuurisesti laajan maanosan assosioimisen vahvaan integraation muotoonsa – latinalais-katolilaiseen Roomaan, jonka vastinparina kreikkalais-ortodoksinen Bysantti usein tunnetaan. Torop kuvaakin Dostojevskin ajattelun palautuvan maailmanhistorialliseen jatkumoon nojautuen alueellisten voimien arkkityyppeihin (Torop 1997, 11), joiden imperialistiset projektit ovat siirrettävissä myöhempien aikojen konflikteiksi. Heffermehl toteaa (2011, 96) Dostojevskin

---

⁹⁴ Anna Schurin kuvauksessa Dostojevskin suhtautuminen rikostuomioihin lähtee yleisestikin siitä filosofisesta positioista liikkeelle, että laskelmoivan kivun ja haitan arvioimisen sijaan, rangaistuksen tarkoituksena on edistää rikollisen moraalista kehitystä ja auttaa hänet pelastuksen tielle (Schur 2015, 35), mikä sopii kirjailijan henkilökohtaiseen ja retoriseen kuvaan.

käyttävän katolilaisuutta anti-imperiaalisena käsitteenä tuottaen sitä romaaneissa Myškinin, Šatovin (*Riivaajat*) ja Ivan Karamazovin kautta.

Dostojevskin rakentama Myškin (*Idiootti* 2006) on lapsekkaan vilpityn, vailla kovaa kuorta oleva protagonistista, joka suhtautuu ympäröiviin hahmoihin myötätuntoisella ja rakastavalla asenteella – siitäkään huolimatta, vaikka joutuu lähtökohtaisesti monen pilkankohteeksi (ja Rogožinin vihaamaksi kilpailijaksi). Useimmat kuitenkin ihastuvat hänen hyväsydämykseen olemukseensa (esim. Japantšinin perhe, Nastasja Filippovna), joka Dostojevskin symboliikassa kumpuaa protagonistin omaksumasta slaavilaisesta ortodoksisuudesta. Myškin on ajattelullaan ja toiminnallaan ideologian inkarnaatio (Frank 1995, 230, 252; Heffermehl 2011, 96) suhtautuen harvaan asiaan tuomitsevasti, mutta kuvatessaan katolilaisuutta (symbolista kilpailijaansa) kiihtyy jyrkäksi:

”[N]ähdäkseni roomalaiskatolilaisuus ei ole edes mikään uskonto vaan yksinkertaisesti Länsi-Rooman imperiumin jatke, ja siinä on kaikki alistettu tälle ajatukselle, uskosta alkaen. Paavi anasti maata, maallisen vallan ja tarttui miekkaan; siitä lähtien kaikki on kulkenut samaa rataa, miekkaan on vain lisätty valhe, juonittelu, petos.” (Dostojevski 2006, 843.)

Katolilaisuus on Myškinin tylyttämänä ”ateismiakin pahempi” (ibid.) ja Šatovin puheissa paholaisen vallassa oleva demoni, jota Venäjän tulisi asettua vastustamaan (Dostojevski 2004, 309–312). Anti-imperiaalista käsitettä laajentaen, katolilaisuus on kaiken pahan keskipiste. Retorisen johdonmukaisuuden kannalta se tarjoaa maantieteellisesti laajalle levinneen ideologian, joka on linkitettävissä sekä Länsi-Rooman perinnöksi että 1800-luvulla vallinneisiin ideoihin. Dostojevski tarvitsee sitä turmiollisina pitämiensä aatteiden historialliseksi lähteeksi, ikään kuin Euroopan kattavan idearakennelman pohjakerrokseksi, jonka päälle rakentuvat niin protestanttisuus, kuin ”järkeisuskon” kerroksissa (rationalismia, positivismia, materialismia, utilitarismia ja egoismia) edustavat liberalismi ja sosialismi sekä kaiken huipulla nihilismi. Näitä kaikkia aatteita yhdistävä turmiollisuus perustuu ”valheelliseen petokseen”, katolisen kirkon adaptoimaan ateismiin, eikä kirjailija jätä perustelematta mikä siitä käytännössä tekee pahan.

Kirjailija valmisteli ateistisen humanismin antropologian kritiikkiään perusteellisesti. *Idiootin* lähes valmiiksi saatuaan, reilu vuosikymmen ennen *Karamazovin veljesten* ilmestymistä, Dostojevski kertoo – Sandozin esittelemän (1964, 355) kirjeen mukaan – aikovansa lukea kirjastollisen ateistista kirjallisuutta ennen kuin hyökkää sitä vastaan: ”When I have written this last novel, I shall be ready to die, for I shall have uttered therein my whole heart's burden”. Jo seuraava teos *Riivaajat* on tulkittavissa ultimaattisena hyökkäyksenä, mutta pahan sisällöllinen ja maantieteellinen alkuperä saa selkeimmän

määritelmänsä *magnum opuksessa*, tarkemmin Ivan Karamazovin kertomassa tarinassa *Suurinkvisiittori*.

Suurinkvisiittori lienee kaikista Dostojevskin tuottamista narratiiveista yleisimmin itsenäisenä tarkasteltu kokonaisuus ja siksi siitä on kummunnut myös vähemmän relevantteja analyysyjä suhteessa romaanin ja koko tuotannon suurargumenttiin. Tarinan sanoma on tulkittu (moniäänisyyden hengessä) Dostojevskin vahvimpana kristinuskon vastaisena argumenttina, ateistista humanismia, maallistunutta valtiovaltaa tai jopa sosialistista järjestelmää oikeuttaen, ja katolista kirkkoa puolustaen (ks. Frank 2002; Heffermehl 2011; Moran 2018; Sandoz 1964). Päätelmät ovat perusteltavissa, jos katsotaan soveliaaksi, että *Suurinkvisiittorissa* esiintyviä väittämiä tarkastellaan *per se* ja kristinuskon abstrahoidaan (vastoin Dostojevskin erottelua) yhdeksi poliittisen filosofian tason entiteetiksi. Narratiivin keskeisimpänä funktiona nähdään myös Iivanin empiirirationaalisen, jumalan kieltävän näkemyksen tukeminen, mutta konkreettinen konteksti jää tulkinnoissa vähälle merkitykselle. ”At first glance, the story of “The Grand Inquisitor” seems to be a critique of the Catholic Church [–] takes place in Catholic Spain during the Church’s darkest hour: the inquisition [–] This, however, is not the main point”, Moran (2018) sivuuttaa. Kun ateismin ”puolesta” esitetyn argumentin esitystapa painetaan villaisella, ohitetaan samalla Dostojevskin kohderyhmää puhuttelevien yksityiskohtien retorinen merkitys: argumenttia heikentävä sävytys ja tietyn maantieteellisen toimijan representointi uhkaavalla tavalla.

Iivanin kertomuksessa (Dostojevski 1999, 351–354) kristus tulee toistamiseen 1500-luvulle, aikaan, jolloin roomalaiskatolilaisessa Espanjassa ”joka päivä roihusivat roviot jumalan kunniaksi”, ja Saksanmaalle oli ilmaantunut ”kauhea harhaoppi”, protestanttisuus. Kristus saapuu Sevillaan, jossa suurinkvisiittori polttaa massoittain kerettiläistä ja kuullessaan kansaa parantavan hahmon paluusta vangitsee hänet polttaakseen ”pahimpana vääräuskoisena” (ibid. 355–357). Inkvisiittori tekee pitkässä monologissaan jyrkän kahtiajaon kristuksen oppien ja ”niitä korjanneen” kirkon välille. Siinä missä kristus ylenkatsoi ihmisen olemuksen tarjoamalla hänelle (käsittämätöntä) yltäkylläistä vapautta, on kirkko huolehtinut jo pitkään tärkeämmästä tarpeesta – onnellisuudesta. Kirkko ruokkii ihmiset maallisella leivällä, päästää heidät (normeillaan) valinnanvapauden aiheuttamasta tuskasta ja tarjoaa heille luontaisen kollektiivisen palvelun kohteen (ihmeen/ (epä)jumalan), jonka suuntaan he ovat aina pakottaneet (sotimalla) muut kollektiivit kumartamaan. (ibid. 358–367).

”[O]lisit jo silloin voinut ottaa keisarin miekan. Olisit täyttänyt kaikki tarpeet, kenen edessä kumartaa, kenen valtaan antaa omantuntonsa ja tarpeen saada koko maailman yhtymään yhdeksi [-] olisit perustanut maailman valtakunnan ja maailmanrauhan. Olemme ottaneet keisarin miekan ja hylänneet sinut, lähteneet seuraamaan häntä. Oi, menee vielä vuosisatoja vapaan järjen ilkeilyssä, heidän tietoisuudessa ja ihmisyönnessään, sillä alettuaan rakentaa Babelin torniansa ilman meitä, he päätyvät ihmisyöntiin. [-] me istuudumme pedon selkään, kohotamme maljan ja siihen on kirjoitettu ”salaisuus”. Ja silloin, mutta vasta silloin alkaa ihmiselle rauhan ja onnen valtakunta. [-] Sinulla on vain valittus, me sen sijaan rauhoitamme kaikki. [-] Meillä sen sijaan kaikki tulevat onnellisiksi, he eivät enää kapinoi, eivätkä tuhoa toisiaan, kuten Sinun vapautesi aikana kaikkialla on tapahtunut. Vapaus, vapaa äly ja tiede johtavat heidät sellaiseen erämaahan [-] että toiset heistä, ne jotka ovat tottelemattomia ja hurjia, tuhoavat toisensa ja jäljellä olevat, heikkovoimaiset ja kovaonniset, ryömivät meidän jalkojemme juureen.” (Dostojevski 1999, 368–369.)

Inkvisiittorin representoima kristuksen vapaus eksyttää ”heikoksi ja alhaiseksi luodun ihmisen” eksistentiaalisesti saaden aikaan turvattomuutta, kaaosta ja väkivaltaa. Se johtaa ikään kuin onnettomaan *luonnontilaan* (vrt. Hobbes 2015). Siksi ”kapinoitsijoiksi luodut”, mutta todellisuudessa ”orjat”, ovat ”tuoneet” vapautensa kirkolle ja saaneet vastineeksi onnea (Dostojevski 1999, 365.) Niinpä ihmisen representointi tuhoavana barbaarina oikeuttaisi, ”hänet itseltään pelastavan”, poliittis-normatiivisen organisaation perustamisen, mutta taustalta käy selväksi, että rauhan ja onnellisuuden hintana on ironisesti väkivaltainen ekspansio sekä ihmisen alistaminen totalitaariseen pakkovaltaan. Onnellisuus ei assosioitu varsinaiseksi *onneksi*, eikä houkuttele niitä osapuolia, joita katolinen valta ei ole vielä ”miekallaan rauhoittanut”, kuten venäläislukijoita. Sen lisäksi, että inkvisiittori myöntää kirkon valehtelevan toimivansa kristuksen nimeen, ollen jo pitkään paholaisen puolella (ibid. 364–367), Dostojevski puhututtaa inkvisiittorin tekopyhäksi myös sen suhteen, kenen hyväksi katolinen kirkko käytännössä toimii:

”[S]inä olet korottanut heidät ja opettanut ylpeilemään; me todistamme heille, että he ovat heikkoja [-] He ihmettelevät ja pelkäävät meitä, he ylpeilevät siitä, että me olemme niin voimakkaita ja viisaita, että olemme voineet taltuttaa sellaisen hurjan, tuhatmiljoonaisen lauman. Heikkoina he vapisevat meidän vihaamme [-] yhtä kevyesti he meidän viittauksestamme rupeavat iloitsemaan ja nauramaan [-] pakotamme heidät tekemään työtä, mutta vapaa-aikoina me järjestämme heidän elämänsä niin, että se on kuin lasten leikkiä [-] sallimme heille synninkin [-] Otamme ne itsellemme ja he jumaloivat meitä hyvän tekijöinä [-] ilolla ja riemulla he alistuvat meidän tahtoomme.” (Dostojevski 1999, 370.)

Vaikka inkvisiittori väittää kirkon lähtökohdaksi ihmisen parhaaksi toimimisen, vaikuttaa hän käytännössä despoottilta. Kuvatessaan ihmiset halventavaan sävyyn mitättömiksi kirkollisen johdon vallankäytön objekteiksi, hänen argumenttinsa tarkoitteet ja toiminta saavat ristiriitaisen vireen. Mikäli tämä retorinen ulottuvuus jää huomaamatta, on narratiivi tulkittavissa – Heffermehlin (2011, 103) (ja monien muiden) tapaan – Iivanin pyrkimyksenä puolustaa ”katolilaista ideaa” ja inkvisiittorin positiota. Tarinaa seuraavasta keskustelusta

(Dostojevski 1999, 372–374) käy kuitenkin ilmi, ettei Iivan suhtaudu sepittämäänsä innostuneesti. Hän esittää tarinan maailmanlopun skenaarion sävyssä, kuten Sandoz (1964, 370) toteaa.⁹⁵ Ateistisen humanismin legitimoinnista jää uupumaan uskottavuuden kannalta olennainen houkuttelevuus. Frankin esittelemien muistiinpanojen (2002, 153) perusteella, Dostojevski suunnitteli Iivanin ateistina epätoivoiseksi, kun taas nuoremman veljen Alekseiuutta uskovaista venäläisnuorisoa edustavaksi sankariksi. Munkiksi aikova Aleksei reagoikin kiihkeästi Iivanin kertomukseen: hän tuomitsee inkvisiittorin ja katolisen kirkon nimeten ne Rooman armeijaksi, joka vallanhimossaan, maallisten etujen tavoittelussaan ja (maa)orjuuttamiseen (puhuttelee venäläisyleisöä) tähdätessään pyrkii silkkään maailmanvalloitukseen (Dostojevski 1999, 372). Iivan kertoo (ibid. 375) vielä Alekseiu pyynnöstä tarinanpäätöksen: monologin hiljaa kuunnellut Kristus suutelee inkvisiittoria, joka hämmentyy ja vapauttaa hänet. Tapahtuma symboloinee kristuksen vapauden *todellista* sisältöä, rakkaudellista myötätuntoa, jonka myös despoottinen ateisti pohjimmiltaan tavoittaa.

Näin analysoituna Dostojevskin sanoma mukaillee slavofiilien teologian väittämiä. Niiden mukaan roomalaiskatolilaisuus petti kristinuskon kääntyessään (Konstantinus Suuren johdolla) maallisella vallalla ihmiset kristinuskoon pakottavaksi imperiumiksi (Frank 2002, 583). Frank huomauttaakin (ibid. 584) Iivanin esittävän ortodoksien ylevimmän ajatuksen: todellinen maanpäällinen jumalvaltakunta muodostuu, kun ihmiset omaksuvat vapaaehtoisesti kristillisen rakkauden ja moraalin. Tätä perustavanlaatuista katolilaisuuden (kirkko sulaa uskon hävittävään valtioon, ultramontanismi) ja ortodoksisuuden (valtio sulaa uskon kirkoksi) erottelua tekee myös romaanin sivuhahmo pappismunkki Paisi (Dostojevski 1999, 92). Kiteytettynä, Dostojevski muotoilee ortodoksisuuden melko epäsuorasti ”kristillisen utopian” (Scanlan 2015) tai ”aktiivisen rakkauden” (Trepanier 2017) ideologiaksi, jota uhkaa imperialistis-totalitaariseksi järjestelmäksi muuttunut, ihmisiltä valinnan ja rakkauden vapaudet riistänyt ateistinen katolilaisuus. Kun huomioidaan vielä

---

⁹⁵ Frankin mukaan Dostojevski oli *Suurinkvisiittorinsa* kirjoitettuaan sanonut kustannustoimittaja Putsykovitšille (tämän tekemien muistiinpanojen perusteella), että oli saavuttanut kirjailijantimensa korkeimman huipentuman. Kun Putsykovitš kysyi, miksi kirjailija antoi osalle niin suuren merkityksen, Dostojevski vastasi, että oli kantanut teemaa koko elämänsä sielussaan. Dostojevski selitti kohdentaneensa *Suurinkvisiittorin* katolilaisuutta ja paavinvaltaa vastaan sijoittaen sen katolilaisen historian kauheimpaan, inkvisition aikaan, jolla oli kamalat seuraukset niin kristinuskolle kuin ihmiskunnalle. (Frank 2002, 438.)

Dostojevskin esittämä protestanttisuuden ja anglikaanisuuden kritiikki⁹⁶, on eurooppalaisen idearakennelman uskonnollinen pohjakerros demonisoitu.

Ranskan vallankumous *päätti* katolisen kirkon vallan, mutta Dostojevskin ajattelussa tapahtuma edustaa katolilaisen idean transformoitumista sosialismin ja liberalismien ideologioihin, Jordi Morillas kuvaa analyysissään (2010, 11–20). Myöskin toteaa sosialismin polveutuneen katolilaisuudesta (Dostojevski 2006, 845), ja Šatovin puheissa (Dostojevski 2004, 309–312) paholaisen riivaama katolilaisuus vaihtoi jumalan valtioon, Ranskaan, joka jatkaa läntisen Rooman traditiota vieden länsimaat ateismillaan perikatoon kriisien, kaappausten ja vallankumoustensa muodossa. Dostojevski nimeää asian suoraan myös *Kirjailijan päiväkirjassaan* (1919).

Nämä eurooppalaisen idearakennelman toisen kerroksen aatteet ovat Dostojevskin ajattelussa huomattavasti vaarallisempia, sillä aatelisto ja länsimielinen intelligentsija ovat tuoneet ne osaksi Venäjän keisarikunnan yhteiskunnallista elämää (Frank 2002); liberaalit aatteet muodostavat – eritoten nuorten kautta (Jones 1980, 48) – *sisäisen* uhan. Niihin hyökätessään kirjailija operoi tutulla työkalulla. ”The real nature of this liberal enlightenment did not escape Dostoevsky: contempt for human freedom”, Walsh tulkitsee (1987, 63). *Vapaus* on kirjailijan retoriikassa topos, jonka katolinen kirkko riistää pakkovallalla, mutta valistusaatteet saavat ihmiset riistämään sen itse itseltään. Dostojevski representoi ”järjellisen kerroksen” ideologioiden vapauskäsitteiden ohjaavan ihmiset halujen tyydyttämisen eli hedonismien kierteeseen, mitä Aleksei kuvaa (pyhä munkki Zosiman oppeja käsittävässä) kirjoitelmissaan:

”[V]iime aikoina maailma on julistanut vapautta, mutta mitä me näemme heidän vapautessaan: pelkkää orjuutta ja itsemurhaa! Sillä maailma sanoo: – Sinulla on haluja, niinpä tyydytä niitä, sillä sinulla on samat oikeudet kuin kaikkein ylhäisimmillä ja rikkaimmilla ihmisillä. [–] Ja mikä on seurauksena oikeudesta lisätä halujaan? Rikkailla *eristäytyneisyys* ja henkinen itsemurha, köyhillä – kateus ja murha, sillä oikeudet on annettu, mutta keinoja halujen tyydyttämiseen ei vielä ole osoitettu. [–] Käsittäessään vapauden halujen kartuttamisena ja nopeana tyydyttämisenä he vääristävät luontonsa, sillä he herättävät itsessään paljon järjettömiä ja typeriä pyyteitä, tottumuksia ja mielettömiä päähänpistoja. He elävät vain kadehtiakseen toisiaan, hekumoidakseen ja pöyhkeilläkseen. Päivällisten, huviretkien, vaunujen ja virka-asuntojen sekä orjamaisten mielistelijöiden merkitys on heille niin suuri, että he pitävät niitä välttämättömyytenä, jonka vuoksi uhraavat jopa elämän, kunnian ja ihmisrakkauden, jotta voisivat saada tämän välttämättömyyden tyydytetyksi, he

---

⁹⁶ Dostojevski viittaa *Suurinkvisiittorissa* ”kauheaan harhaoppiin”, protestanttisuuteen, mutta ei lähde sitä argumentatiivisesti katolilaisuuteen verrattuna yhtä perusteellisesti demonisoimaan. *Kirjailijan päiväkirjassa* hän määrittää (1919) protestanttisuuden vailla omaa sisältöä olevaksi ilmiöksi, joka ilmaantui vain katolilaisuuden kieltäjäksi ollen eksistentiaalisesti riippuvainen katolilaisuudesta. Puolestaan anglikaanisuutta hän kritisoi Lontoon kuvauksensa yhteydessä kirjoittaen (2009, 97), ettei anglikaaninen pappi tapaa köyhiä, joita ei päästetä edes kirkkoon, sillä he eivät kykene maksamaan kirkon penkin kuluttamisesta.

jopa tappavat. [-] Minä kysyn teiltä: onko tällainen ihminen vapaa? [-] Ei ole ihme että he vapauden sijasta ovat joutuneet orjuuteen, ja sen sijaan että palvelisivat veljesrakkautta ja ihmisten yhdistymistä, he päinvastoin ovat joutuneet *loitontumiseen* ja eristäytyneisyyteen [-] Sen tähden ajatus ihmiskunnan palvelemisesta, ihmisten veljeydestä ja yhteen kuuluvuudesta sammuu yhä enemmän maailmassa.” (Dostojevski 1999, 448–449.)

Hedonismi saa Dostojevskin romaaneissa usean muodon. Sitä edustavat (karkeasti jaoteltuna) kiillotettua sosiaalista statusta ja materialistisia arvoja yleisesti vaalivat, irstautta ja turhamaista omahyväisyyttä elämäntavoillaan harrastavat (Fedor Karamazov), riippuvuuden omaavat (Marmeladov, Aleksei Ivanovitš), hyväksikäyttäjät, opportunistit ja keinottelijat (Lužin, Svidrigailov, Ganja, Totski), päättömät ideaaliensa perässä juoksijat (Dmitri Karamazov) sekä radikaaleja ratkaisuja tekevät tai niihin ajattelullaan kannustavat nuoret miehet (Raskolnikov, Pjotr Verhovenski, Nikolai Stavrogin, Ivan Karamazov, Smerdjakov) (Dostojevski 1999, 2004, 2006, 2013, 2017). He kaikki ovat omalla tavallaan halujensa vietävinä, mutta vaarallisimpia itselleen ja ympäristölleen ovat aktiivisen agendan omaavat älyköt. Dostojevski toteaa journalismissaan (1993, 301), että Venäjälle tullut liberalismi on muuntunut joko kaupankäynniksi tai huonoiksi tavoiksi, ja sen sijaan, että venäläisistä liberaaleista olisi tullut enemmän vapaita, ovat he päinvastoin köyttäneet itsensä tiukasti aatteeseen. Argumentti esiintyy myös *Idiootissa*, sivuhahmon Jevgeni Pavlovitšin puheissa (Dostojevski 2006, 513–514), joihin Myškin suoranaisesti samaistuu:

”[M]itä muuta liberalismi, noin yleisesti puhuen, on kuin hyökkäystä [-] vallitsevaa asiantilaa vastaan? [-] venäläinen liberalismi ei ole hyökkäystä vallitsevaa asiantilaa vastaan vaan hyökkäys asioittemme sisintä olemusta vastaan [-] ei venäläistä järjestelmää vaan itse Venäjää vastaan. Liberaali jota tarkoitan, on mennyt niin pitkälle, että hän kieltää itse Venäjän, toisin sanoen vihaa ja lyö omaa äitiään. [-] Hän vihaa kansantapoja, Venäjän historiaa, kaikkea. Hänen ainoaksi puolustukseksi voidaan katsoa, ettei hän ymmärrä mitä tekee.” (Dostojevski 2006, 517.)

Kansan ohella myös itse *venäläisyys* on Dostojevskin retoriikan keskeinen topos, jonka nojalla väestön identiteetin piirteet ovat nimettävissä. Jevgeni Pavlovitš tekee selväksi, ettei liberaali voi olla venäläinen (ibid.), Šatov puolestaan määrittää, että ”ateisti lakkaa heti olemasta venäläinen” lisäten täsmennykseksi: ”Joka ei ole oikeuskoinen [ortodoksi], ei voi olla venäläinen” (Dostojevski 2004, 308). Nämä valistuksen kiusauksia omaksuneet, epävenäläiset ateisti-liberaalit rationalistit käsittävät omaavansa ylivertaisen viisauden tieteessä ja materiaalisessa kehityksessä, joiden nojalla sivuuttavat ihmisen hengellisen kehityksen sekä olemassaolon ehdot, nähden itsensä myös moraalisesti autonomisina yksilöinä, Walsh kuvaa (1987, 63) kirjailijan diskurssia. Millsin utilitarismilla, Darwinin selviytymiskamppailulla ja Straussin ateismilla on kummallinen näkemys moraalisista velvoitteista, länsimielinen intelligentsija adaptoi ne Venäjällä radikaalisti ihmisiä

uhraamalla, Frank kiteyttää (2002, 100–101) Dostojevskin väittämiä (ks. 1919, 148–151). Näin ollen liberalismi oikeuttaa hedonististen halujen tyydyttämisen tarjoten siihen myös moraalien sivuuttavat järkiperusteet. Tästä seuraa valistusaatteiden huipentuma, nihilismi, joka Dostojevskin retoriikassa assosioituu ihmisyyttä halventavaksi tuhon ideologiaksi.

Margaret Hellerin mukaan (2008, 86) nihilismillä viitattiin Venäjän keisarikunnassa yleisesti utilitarismin, positivismin ja tieteellisen maailmankuvan omaksuneeseen sekä auktoriteetin ja hierarkian kieltäneeseen 1860-luvun aikuiseen sukupolveen. Sen tyyppiesimerkkiä edustaa Turgenevin *Isät ja pojat* romaanin päähenkilö Bazarov, joka katsoo kaikkea kriittisesti, ei kumarra auktoriteeteille, ei omaa uskon periaatteita, inhoaa traditionaalisuutta ja arvostaa käytännöllisyyttä, eritoten (lääke)tiedettä, Heller jatkaa (ibid.). Turgenev assosioi nihilistiksi itseään kutsuvan hahmon autenttisena ja sankarillisena persoonana ja nihilismin aatteen ennemminkin sukupolven protestina, kuin poliittisen väkivallan ohjelmana, siitäkkin huolimatta, vaikka Bazarov vihjaa tuhon tarpeesta uudelle alulle, Heller analysoi (ibid.).

Riivaajat (2004) on Dostojevskin vastine Turgenevin glorifioimalle nihilismille, se on kokonaisena tarinana *opetus* siitä, millaista tuhoa toisen sukupolven länsimielinen intelligentsija saa ideologiallaan aikaan – niin ympäristölleen kuin itselleenkin. Dostojevski adaptoi kertomuksensa pohjaksi (*Idiootin* kirjoittamisen aikana ilmaantuneen) Sergei Netšajevin oikeustapauksen, jonka nojalla linkitti nihilismin väkivaltaiseen radikalismiin (Heller 2008, 88, 94; Jones 1980, 42; Offord 2015, 55). Kun anarkisti Netšajev palasi Venäjälle – sen jälkeen, kun oli Bakuninin kanssa kirjoittanut systemaattiseen väkivaltaan kehottavan, sosiaalipoliittisen järjestelmän tuhoamiseen tähtäävän *Vallankumouksellisen katekismuksen* – hän perusti Moskovaan (kuvitellun) eurooppalaisen vallankumousjärjestön alaisen osaston. Edellyttäessään seuraajiltaan totaalista kuuliaisuutta, hän murhautti ryhmällä ”niskuroivan” jäsenen, karkasi itse Sveitsiin, mutta muut saatiin kiinni ja vietiin oikeuteen. (Heller 2008, 86–87; Offord 2015, 50.) Heller toteaa *Riivaajien* olevan analyysi Netšajevin salaliiton syistä ja merkityksistä ollen myös monisyinen kuvaus terrorismin psykologiasta (Heller 2008, 83, 89), mutta (geo)poliittisesti luettuna näkyy selvästi, että Dostojevski myös rakentaa toimijoille ja ilmiöille agendaansa mukailevia assosiaatioita – politisoi väkivaltaiseksi representoimansa nihilismin (maantieteellisen) alkuperän.

Selittäessään *Kirjailijan päiväkirjassaan* (1919) kertomuksensa motiiveja, Dostojevski yleistää (retorisella kysymyksellään) yksittäistapauksen laajemmaksi ilmiöksi

ja siirtää huomion *häiriintyneestä* toimijasta (Netšajevista), toimijan yhteiskunnasta omaksumiin *häiriinnyttäviin* vaikuttimiin eli aatteisiin:

”I meant to put this question and to answer it as clearly as possible in the form of a novel: how, in our contemporaneous, transitional and peculiar society, are the Nechaievs, not Nechaiev himself, made possible? And how does it happen that these Nechaievs eventually manage to enlist followers - the Nechaievtzi.” (Dostojevski 1919, 142–143.)

Kenestä vaan valistusaatteille altistuneesta nuoresta voi kehkeytyä radikaali, jopa ”kaikista naiivein” ja ”puhdassydämisin” voi päätyä osaksi hirviömaistä pahuutta, Dostojevski viittaa (1919, 147). Hän toteaa, että oli petraševskilaisuutensa aikoina itsekin kehittymässä Netšajevin kaltaiseksi toimijaksi (ibid.) luoden näin lisäuskottavuutta väitteelleen. Painavin argumentti ilmenee tyyliinsä mukaisesti taiteellisessa symboliikassa.

Kuten Turgenevin kertomuksessa, myös *Riivaajien* kontekstina on sukupolvien välinen kontrasti, mutta Dostojevskin asetelmassa 1840-luvun idealistit ja romantikot kontaminoivat – lännestä adaptoimallaan liberalismilla, universaalien progression ja teoreettisen sosialismin aatteilla – 1860-luvun nihilisteiksi kasvattamansa, venäläisen yhteiskunnan perusteet voimakkaammin hylkäävän sukupolven (Heller 2008, 90, 94; ks Dostojevski 1919, 147–151). Stepan Verhovenski, joka edustaa 1840-luvun vapaaajatteliijoita, on nuorena Eurooppaan tutustuessaan jättänyt poikansa Pjotrin sukulaisten kasvatettavaksi ja anastanut hänen äidin testamenttoiman perinnön. Palattuaan sittemmin maalaiskylä Skvorenikiin, aloittaa saamattoman pseudotieteilijänuransa ohella opettamaan maanomistajarouvan poikaa Nikolai Stavroginia. (Dostojevski 2004, 9–18; Heller 2008, 91). Kuten Heller (2008, 91) Dostojevskia tulkitsee, Verhovenski tekee molemmille pojille karhunpalveluksen, laiminlyö Pjotrin kasvatuksen ja kasvattaa Nikolain epäsoveliaasti, minkä seurauksena heistä kehittyi hirviöitä: Pjotr paljastuu halveksuntaa ja julmuutta kantavaksi Netšajevin kopioksi, Nikolai on kylmä, kevytmielinen ja väkivaltainen muistuttaen aristokraattisella taustallaan Bakuninia, Leatherbarrowin mukaan (1980, 526) Speshneviä.

Pojat lähtevät edeltävän sukupolven tavoin Eurooppaan ja palatessaan Skvorenikiin, ryhtyvät (keskuskomitean agenttina esittäytyvän) Pjotrin johdolla toteuttamaan matkoillaan suunnittelemaansa vallankumousta (Dostojevski 2004; Heller 2008, 89, 91; Lounsbery 2015, 164). Takapajuinen Skvorenik, kuten sinne sijoitetut tapahtumat ovat metonymia Venäjän keisarikunnan ja Euroopan välisestä suhteesta, periferian alttiudesta imeä kulttuurikeskuksesta tulevia vaikutteita, Anne Lounsbery analysoi (2015, 164). Rekrytoimansa joukko alkaa häiritä systemaattisesti sosiaalista järjestystä,

kuten luokkien, sukupolvien ja sukupuolien välisiä suhteita (Heller 2008, 89; Offord 2015, 55), mutta on Hellerin huomauttamana (2008, 89) vailla koherenttia ideologiaa, ja koostuu pikemminkin vaihtelevien teoreettisten positioiden kannattajista. Tarkemmalla tarkastelulla enemmistön (Pjotr, Nikolai, ”viisikko”, Kirillov) näkökannat pohjautuvat selkeästi nihilismiin, mutta piiriin kuuluvat Nikolain vaimo (vähäjärkinen rampa) Maria Lebjadkina ja toisiin ajatuksiin tullut Šatov, asettuvat ortodoksis-slavofiiliselä diskurssillaan nihilistien kriitikoiksi – heille epäedullisin seurauksin (Dostojevski 2004).

Dostojevski representoi nihilistit satiiria säästämättä rakentaen heidän ajatteluunsa absurdeja periaatteita. Esimerkiksi Kirillov on sitoutunut (Dostojevski 2004, 147–148, 694–695, 770) tukemaan kumoushanketta tekemällä suurinta vapautta havainnollistavan teon – itsemurhan. Hän perustelee sitä myös uuden jumalihmisen syntymisen demonstraationa, sellaisen, joka rohkeana ja onnellisena hylkää jumalan, julistaa epäuskkoa ja ”josta on yhdentekevää, elääkö vai kuollako” (ibid.). ”Ihminen ei ole koskaan tehnytään muuta kuin koettanut keksiä Jumalaa voidakseen elää tappamatta itseänsä”, Kirillov toteaa (ibid. 770). Šigaljov on filosofi, joka kehuskelee suunnitelleensa ”kymmenen iltaa esittelyä vaativan” tulevaisuuden yhteiskunnan kutsuen visiotaan paratiisiksi: ihmiskunta tulisi jakaa kahtia siten, että kymmenesosa saa rajattoman vapauden ja oikeuden hallita persoonattomaksi orjalaumaksi muuttunutta enemmistöä (vrt. inkvisiittorin diskurssiin). Hän vähättelee historiallisia yhteiskunnan luojia, jotka haaveilevina tyyryksinä eivät ymmärtäneet luonnontieteistä mitään ja puhuivat itseään vastaan. (ibid. 497–500.) Šigaljov saa kuitenkin muiden nihilistien naurut päälleen myöntäessään:

”[S]ysteemini ei ole vielä aivan lopullisesti valmis. Olen sotkeutunut omiin väitteisiini, ja johtopäätökseni on aivan vastakkainen sille ajatukselle, joka on ollut lähtökohtanani. Rajattomasta vapaudesta lähtiessäni minä tulen lopulta rajattomaan despotismiin. [–] mitään muuta yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisukaavaa – kuin tämä minun ehdottamani – ei voi olla olemassakaan.” (Dostojevski 2004, 498.)

Ljamšin puolestaan räjäyttäisi ilmaan tuon yhdeksän kymmenesosaa, ”että jäisi vain pieni joukko sivistyneitä ihmisiä, jotka alkaisivat elää lekotella oikein oppineiden tapaan” (ibid. 500). Šigaljovia ja Ljamšinia ryhmän kokouksessa piikittävä Lebjadkina⁹⁷, joka Frankin mukaan symboloi venäläistä uskovaista kansaa ja Stavroginin pahuuden osoittajaa (Frank

---

⁹⁷ Lebjadkina pilkkaa sarkasmillaan paitsi ”ihmisrakkauden fanaatikkoa” Šigaljovia, myös tämän teoriaan identifioimia Fourieria, Cabetia ja Proudhonia (Dostojevski 2004, 500), jolloin kyseessä on pohjimmiltaan utopistisen sosialismin satiiri. Dostojevski kritisoi Lebjadkinan kautta (ibid. 501) myös Herzenin ja Belinskin tekemää pakonomaista, nyanssit kattavaa tulevan sosiaalisen järjestyksen ja yhteiskunnallisten uudistusten visiointia, länsimielisille pohjimmiltaan ivaten.

1995, 485–486), möläyttää puheenvuorollaan nihilistien toiminnan luonteen niin venäläisiin, keisarikuntaan, kuin ulkomaailmaan suhteuttaen:

”[V]aikka olemmekin maaseutulaisia ja ansaitsemme säälistä, niin kuitenkin olemme tietoisia siitä, että maailmassa ei toistaiseksi vielä ole tapahtunut mitään niin ihmeellisen uutta, että meidän kannattaisi ruveta itkemään, koska se muka meiltä on jäänyt näkemättä. Kaikenlaisissa ulkomaista tekoa olevissa lentolehtisissä meille ehdotetaan, että on yhdyttävä ja muodostettava ryhmiä, joiden ainoana päämääränä on kaiken olevaisen tuhoaminen sillä tekosyyllä, että parantakaamme maailmaa muka kuinka paljon tahansa, niin emme kuitenkaan saa sitä terveeksi, mutta kun radikaalisesti kerta kaikkiaan panemme poikki sata miljoonaa päättä, niin se helpottaa ojan toiselle puolelle hyppäämistä. Ajatus on suurenmoisen kaunis, epäilemättä, mutta samalla se on myös todellisuudessa aivan mahdoton kuten ”šagaljovismikin”. ” (Dostojevski 2004, 502.)

Näin Dostojevski kuvaa nihilistit Lebjadkinan kautta ulkomaisina agentteina, jotka ”maaseutulaisten” eli venäläisten tuhoamiseen tähtäävällä agendallaan palvelisivat lännen suunnalta tulevaa imperialismia, tai kuten Lebjadkina sarkastisesti viittaa pyrkivät viemään Venäjän väkivalloin osaksi terveempää ja kehittyneempää kollektiivia. Kun hahmo vihjaa vielä ”ihanana isänmaan” ”suureen tehtävään” [messiaanisuuteen] (ibid. 502), antaa hän taustatukensa Šatovin eksplisiittisemmin representoiman *Venäjän* geopolittiselle luonteelle. Puheenvuoron päätteeksi Pjotr vihjaa Lebjadkinan kielen leikkaamisella ja ”ratkaiseekin” tämän Stavroginin vaimokkeen ”asian”, ilman Nikolain vastusteluita (ibid. 503, 662–663).

Tarinan keskeisin murha kohdistuu Šatoviin, joka on aiemmin Kirillovin tapaan seurannut Stavroginia, mutta toisin kuin itsemurhalupauksestaan sekoava toverinsa, palauttaa uskonsa niin Venäjään, ortodoksisuuteen kuin jumalaankin asettuen vakaumuksensa myötä vastustamaan Stavroginia ja muita ”vapauden” ja ”elämän vihollisia” (ibid. 314–317, 722). Pjotr hankkiutuu kriitikosta eroon uskottelemalla seuraajilleen, että Šatov tulisi muuten ilmiantamaan heidät. Murhien ohella kertomus eskaloituu kylän tuhopolttoon ja kuten Netšajevin tapauksessa, Pjotr onnistuu karkaamaan, mutta ”viisikko” jää kiinni. (Dostojevski 2004, 677–688, 748–753; Heller 2008, 89, 91.)

Heffermehl tulkitsee Dostojevskin tuottavan *Riivaajissa* (ja *Suurinkvisiittorissa*) keisarikunnan tuhoon johtavan pessimistisen profetian, ollen vastakkainen *Idiootin* ja *Kirjailijan päiväkirjan* optimistiselle, pelastava Venäjä -visiolleen (Heffermehl 2011, 89). Käyhän tarinassa niin, että kansallisen identiteetin puolustajat tulevat murhatuiksi ja heidän mukanaan näyttää tuhoutuvan symbolisesti myös ortodoksinen ideologia. Dostojevskin romaani ei pääty kuitenkaan riivaajien valtakuntaan tai lopulliseen tuhoon, sillä nihilistit hävittävät ideologiallaan myös itsensä. Pjotr pakenee kauheassa mielentilassa, Kirillov ravaa nukkumatta huoneessaan edestakaisin, ”viisikko” menee Šatovin murhattuaan shokkiin ja Ljamšin yrittää ensin itsemurhaa, mutta murtuu paljastamaan salaliiton virkavallalle.

Stavrogin löydetään hirttäytyneenä. (Dostojevski 2004, 712, 753–761, 780–784, 832–833, 843.)

Vaikka nihilistit näyttäytyvät joidenkin mukaan (esim, Glucksmann 2011) kaiken tuhoavina absoluuttisina demoneina, on olennaista huomioida Dostojevskin tekemä erottelu heitä riivaavan ideologian ja hengellisen puolen välille (Heller 2008, 92). Kun ylimieliset rationalismilleen sokaistuneet nihilistit piilottavat ateistisen aatteensa vallassa itseltään sielunsa, eivät he Šatovin sanoin erota enää hyvää pahasta tai Kirillovin tavoin elämää kuolemasta (Dostojevski 2004, 317, 147). Mutta tragedian edetessä, heidänkin inhimillinen puolensa tulee (Pjotria lukuun ottamatta) esiin (Heller 2008, 90). Tuhopoltto ja murhat nostattavat ”viisikossa” epäilystä ja pelkoa, minkä seurauksena jäsenet yrittävät jarruttaa heidät tuhon tielle mukanaan vetävän Pjotrin aikeita (Dostojevski 2004, 677–686, 748–751). Omantunnon ääni saa hahmot löysäämään otteensa nihilismin ideologiasta.

Itseinhoinen Nikolai aikoo ilmiantautua muinoin tekemästään sadistisesta lapsen hyväksikäytöstä paljastaen munkki Tihonille yrittäneensä kompensoida omantunnontuskaansa ottamalla vaimokseen vähäjärkisen ramman (ibid. 857–870). Uskonmiehelle ripittäytymisen tarkoituksena lienee viimeisen tuomionsa kuuleminen, mutta ortodoksista toivoa edustavien Sofia Marmeladovan, Myškinin ja Aleksei Karamazovin tapaan, Tihon suhtautuu Nikolaihin myötätunnolla, kehottaa luopumaan tuhoisasta ilmiannosta ja tarjoaa pelastukseksi uskon tulemistä (ibid. 874–883). Ehdotukseen ja anteeksi antoonsa kykenemätön, itsensä rankaisuun pyrkivä hahmo myöntää itsemurhaviestissään aatteensa seuraukset: ”minusta on vuotanut ulos vain pelkkää kielteisyyttä”, ja paikantaa sukupolvensa petollisen nihilismin uskonnollisen nationalismiin hylkäämiseen: ”se, joka katkaisee siteensä omaan maahansa, se katkaisee myös suhteensa jumaliin, s.o. kaikkiin päämääriinsä.” (ibid. 840–841). Stavroginin viimeisin toteamus vastaa pitkälti Dostojevskin journalistisessa suostuttelussaan tuottamaa *почвенничество* - käsitettä (suom. maaperäisyys) (esim. Dostojevski 1919), joka muistuttaa sisällöltään 1900-luvun vaihteessa ilmaantuneen niin sanotun orgaanisen geopolitiikan koulukunnan argumentaatiota väestön ja maaperän ”luonnollisesta” riippuvuudesta.⁹⁸

---

⁹⁸ Ellen Chances esittelee (2015, 273) *почвенничество*-käsitteen ideologiana, jonka Dostojevski otti 1860-luvulla *Vremja* ja *Epocha* -journaleissaan käyttöön yhdessä kirjallisuuskriitikko Apollon Grigorievin ja filosofi Nikolai Strakhovin kanssa. Nämä ”maaperän miehet” halusivat syntetisoida länsimielisten ja slavofiilien ajatuksia tehden länsimielisille myönnytyksen Pietari Suuren Venäjälle Euroopasta adaptoimien reformien tarpeellisuuden osalta, mutta väittivät länsimielisten erehtyneen kieltäessään venäläiset arvot viitaten heidän irtautumiseen maaperästä ja Venäjän kansasta, Chances kuvaa (ibid.). Näin väestön ja maantieteen välinen deterministisen tai orgaanisen symbioosin

Dostojevskin sanoman varsinaisen yhteenvedon tekee sekasorron alkuunpanija Stepan Verhovenski (Dostojevski 2004, 814–815), verraten kuolinvuoteellaan Venäjän tilannetta Luukkaan evankeliumin metaforaan: Jeesus vapauttaa ihmiset riivaamastaan pahasta siirtämällä riivaajat sikoihin, jotka tulevat hulluiksi, hyppäävät jyrkänteeltä ja hukkuvat. Nihilistit ovat analogiassa sikoja, jotka imevät itseensä kaikki Venäjää riivaamat demonit ja tuhoamalla itsensä jättävät jälkeensä terveen, ortodoksisen Venäjän, jota ”kaikki katselevat ihmeissänsä” (ibid.). Liberalistien Venäjää riivaamaan tuomat valistusaatteet poistuisivat ja ympyrä sulkeutuisi. Näin Nikolai ja Stepan palauttavat viimeisillä puheillaan Dostojevskin ortodoksis-slavofiilisen (ja messiaanisuuteen vihjaavan) profetian. Itse länsimielinen ja nihilismiä puoltava Turgenev saa Dostojevskilta pitkin romaania sarkastista lokaa päälleen (Dostojevski 2004). Turgenev esiintyy kertomuksessa omahyväisenä kirjailija Karmazinovina, joka nauretaan ja pilkataan pois esiintymislavalta (ibid. 591–599).

Kirjailijan varsinaiseksi pääteokseksi tituleerattu *Karamazovin veljekset* on eräänlainen synteesi kaikista Dostojevskin tuotannossa esiintyvistä teemoista ja argumenteista. Myös kolmesta (neljästä) veljeksestä ja heidän isästään kertova tarina (Dostojevski 1999; ks. Moran 2018) on holistinen sovellus edeltävien suurromaaneiden sisältämistä (eurooppalaisen idearakennelman hylkäävistä) geopolittisistä aspekteista. Vanhin veli Dmitri vastaa symbolisesti idealisti-romantikkoja – juoksee haaveensa perässä vailla järjen häivää saattaen itsensä turmioon varsin tragikoomisin kääntein (Dostojevski 1999; Frank 2002, 153; Moran 2018). Naiset, hetken huuma ja ”hummaamien” ovat hänen heikkoutensa. Dmitri toteaa ”rahan olevan hänelle tarveaine” ja ”rakastavansa irstailua” sekä ”alhaisuutta”. (Dostojevski 1999, 154–155.) Ivan on ateistinen rationalisti, mutta ei toisaalta taivu radikaaliin nihilismiinkään (Dostojevski 1999). Hän on ikään kuin katolilaisen ja ortodoksisen maailman välissä ollen eurooppalaisen valistuksen uhri (Heffermehl 2011, 104). Ivan ei omin sanoin ymmärrä lähimmäisenrakkautta, joskin rakastaa ihmiskuntaa teoreettisesti, ei usko juuri mihinkään, mutta tarkastelee maailmaa itsensä ulkopuolelta: analysoi empiriaa ja ideoita dekonstruktiiivisesti usein (in)ho)realistisin silmin. Aleksein kanssa käymässään keskustelussa hän kaivaa bruttaaleimmat todisteet (eläinten ja lasten kidutus) osoittaakseen, ettei jumalaa tässä maailmassa ole tehden myös katolisesta kirkosta tekopyhän imperialistisen projektin. (Dostojevski 1999, 333–375.) Toisaalta hän ei kiellä *Suurinkvisiittorinsa* perusteella kristuksen edustamaa rakkauden vapautta: vapaaehtoisesti

---

argumentti muistuttaa 1900-luvun vaihteen Friedrich Ratzelin ja Rudolf Kjellénin popularisoimia geopolitiikan piiriin tuomia käsityksiä (ks. Abrahamsson 2013.)

omaksutun uskon (ortodoksisuuden) merkitystä yksilöiden elämässä. Sisäisessä ristiriidassa (järki vs. usko) ja suuntaa vailla oleva hahmo (Frank 2002, 287, 568) ei etsi Alekseis sanoin (Dostojevski 1999, 114) rahaa eikä rauhaa, vaan kärsimystä. ”Hänen sisimmässään on myrsky. Hänen järkensä on vankina”, uskovainen veli jatkaa (ibid.). Ivan on rationalismillaan eräänlainen passiivinen väliinputoaja, tätä symboliikkaa havainnollistaa Iivanin toteamus siitä, että hän haluaisi lähteä Eurooppaan, mutta tietää päätyvänsä hautausmaalle (ibid. 327). Läntinen Eurooppa on metaforisesti menettänyt sielunsa, mutta Ivan on ironisesti tietoinen sieltä adaptoimansa ajattelutapojen ”kuolettavuuden” (Moran 2018). Hän vaikuttaa kuitenkin ajatuksillaan Smerdjakoviin, joka (nöyryytystä ja alistusta kohdanneena) radikalisoituu nihilistiseen tekoon – murhaan (Heffermehl 2011, 104; Moran 2018). Kun Smerdjakov edustaa tarinassa tavallista kansaa, rakentaa Dostojevski symbolisen argumentin siitä, kuinka kansa alkaa käyttäytymään, kun se altistetaan jumalan kieltäville ”rationalismille”, Frank (2002, 593) viittaa. Vaikka Dostojevski ei iskulausetta kirjoittanutkaan, on hänen argumenttinsa kiteytetty usein seuraavaan toteamukseen: ”Jos jumalaa ei ole, niin kaikki on sallittua”. Näin Dostojevski demonisoi systemaattisesti *eurooppalaisen* idearakennelman ”järkeisuskon” kerroksen aatteet.

4.5 Venäjän ideologisesta integraatiosta maailmanvalloitukseen

Kuten edellä analysoidun perusteella nähdään, Dostojevski rakentaa suurromaaninsa narratiivit ja hahmot systemaattisesti eurooppalaisia (ranskalaisia, englantilaisia, saksalaisia) ja *eurooppalaista* idearakennelmaa retoriikallaan demonisoiden. Niin katolilaisuus kuin siitä polveutuvat valistusaatteet muodostavat uhan representoimalleen tilalliselle entiteetille ja sen väestön hyvinvoinnille. Kyseessä on ikään kuin hänen geopoliittisen operaationsa *turvallistava* (ks. Buzan ym. 1998) tai puolustuksellinen ohjelma – ulkoapäin tulevien vaarojen eli eurooppalaisten ideologioiden tuhoisiksi identifioiminen ja niiltä pelastavan aatteen osoittaminen. Jonesin näkemystä (1980, 57) mukaillen Dostojevski rakentaa ortodoksisen linnakkeen vihollisajattelun nojalla. Yhtä lailla tämä tilallisten kollektiivien erotteleminen tapahtuu *heidän* kielteisyyden osoittamisen ohella *meidän* positiivisella määrittelyllä. Dostojevskin integroima *me* käsittää *Venäjän* koostuen venäläisyydestä, venäjän kansasta, slavofiileista ja ortodokseista, mutta huomionarvoista on, että kirjailija ei viittaa fiktionsa puolella suoranaisesti Venäjän keisarikuntaan. Valtiovallan häivyttäminen selittyy osittain sensuurilla, osittain poliittisen vallan piilottamisella rakentamastaan

utopistisesta maailmankuvasta (väestön vapaaehtoisesti omaksuma ortodoksisuus johtaa valtion sulamiseen veljelliseksi liitoksi).

Kirjailija pyrkinee suostuttelemaan (aikalaiset) venäläislukijat omaksumaan geopoliittisen maailmankuvansa samaistamalla heidät kertomustensa ortodoksisten hahmojen hyveellisyyteen kuten myös heidän (Dostojevskin käsitteellistämään) venäläisyyden piirteistöön. Kuten Richard Avramenko ja Jingcai Ying kuvaavat, ortodoksista ideologiaa edustavat hahmot ovat tyyppeinä usein feminiinisiä (Avramenko & Ying 2013) – ihastuttavan hyväsydämissiä, rakastavia, myötätuntoisia, itsensä muiden hyväksi uhraavia altruisteja, heikon valta-aseman omaavia, mutta moraalisesti vahvoja ja vahvasti uskovaisia. He näkevät eron hyvän ja pahan välillä ja heillä on kyky levittää ympäristöönsä *hyvää*, epävakaita hahmoja tasapainottaen ja toivoa puhkuen. Päähahmojen (Sofia Marmeladovna, Myškin, Šatov, Aleksei Karamazov, Zosima) lisäksi ortodoksisuutta edustavat sekä taustalla olevat munkit (Tihon, Paisi) että useat taustalla olevat naishahmot (Raskolnikovin äiti ja sisar, Marmeladovin leski, Maria Lejadkina). (Dostojevski 2013; 2006; 2004; 1999.) Ortodoksiset hahmot ovat Dostojevskin spirituaalisen ihmiskäsityksen ideaaleja, joiden kautta kirjailija pyrkinee osoittamaan valistusaatteiden karkottaman hengellisyuden – Zosiman korostaman ”korkeamman minän” (Dostojevski 1999, 449) – ensisijaisuuden. Zosima onkin pyhyiden ultimaatio, joka puhuu veljellisestä ja rakastavasta myötätunnosta suostutellen (Dostojevski 1999, 449) *Venäjän* osoittamalleen ”munkin tielle”, joka poikkeaa maailman julistaman, orjuuteen, loitontumiseen ja eristäytymiseen johtavan hedonististen halujen ja vallanhimon lisäämiseen kehottavasta vapauskäsityksestä:

”Kuuliaisuudelle, paastolle ja rukoukselle nauretaan, mutta niissä kuitenkin on tie oikeaan, todelliseen vapauteen: minä piiskaan itsestäni liiat ja tarpeettomat halut, taltutan ja alistan kuuliaisuuden valtaan itserakkaan ja ylpeän tahtoni, sillä tavoin saavutan Jumalan avulla hengen vapauden ja sen mukana myös hengen ilon!” (Dostojevski 1999, 449.)

Näillä kaikilla ortodoksisuutta edustavilla hahmoilla on Dostojevskin retoriikassa merkittävä geopoliittinen funktio, sillä niiden kautta kirjailija rakentaa *sui generis* tilallisen kollektiivin: määrittää entiteetin identiteetilliset ja ideologiset luonteenpiirteet samaistaen venäläislukijansa sen jäseniksi. Tämän aspektin keskeisyys jää Heffermehiltä huomaamatta. Hänen mukaansa Myškinillä ei olisi itsellään geopoliittista ohjelmaa, slaavilaisen ortodoksisuuden ideaa edustava hahmo vain tukisi Dostojevskin messianismia (Heffermehl 2011, 96, 98). Feminiiniset hahmot ovat kuitenkin itsessään keskeinen osa Dostojevskin geopolitiikan integratiivista ohjelmaa. Koska Heffermehl rajannee geopolitiikan teoreettisen merkityksen ekspansioon tai hänen käsitteistöllä imperialismiin, viittaa hän Šatoviin

varsinaisena geopoliittisena hahmona (ibid.). Bredjaevin ja Bulgakovin tulkintoihin nojaten, Heffermehl määrittää Myškinin ja Šatovin jumalia vertaillen, että vain jälkimmäisellä on tuhon potentiaali (Heffermehl 2011, 100). Šatov onkin kirjailijan hahmoista ainoa, joka linkittää Dostojevskin geopolityn, *Venäjän*, muiden tilallisten kollektiivien kilpailijaksi eksistentiaalisen valtakamppailun ja maailmanvalloituksen kontekstissa:

”[A]inoakaan kansa ei ole vielä koskaan rohjennut rakentaa olemassaoloansa, pelkästään tieteen ja järjen perustalle [–] Kansoja muodostava ja niitä liikkeellepaneva voima on jokin aivan toinen [–] kaikki ne kansanliikkeet, jotka ovat syntyneet kansojen olemassaolon eri ajankohtina, ovat olleet vain jumalan kaipuuta, oman jumalan [–] johon voisi uskoa kuten ainakin ainoaan totiseen Jumalaan. Jumala on kunkin kansan synteettinen henkilöitymä, joka ulottuu kansan syntymähetkestä aina sen kuolemaan. Ei ole vielä koskaan ollut kaikilla eikä edes monella kansalla yhtä yhteistä jumalaa, vaan kullakin kansalla on ollut aina oma erikoinen jumalansa. Kun jumalat ovat alkaneet käydä yhteisiksi, se on aina tietänyt kansallisuuksien häviötä. Kun jumalat käyvät yhteisiksi, ne kuolevat, ja vähitellen kuolee koko kansa. [–] ei vielä koskaan ole ollut uskonnotonta kansaa, s.o. kansaa, jolla ei olisi omaa käsitystä hyvästä ja pahasta [–] Kun useilla kansoilla käsitys hyvästä ja pahasta käy yhteiseksi, silloin kansat kuolevat, ja samalla myös käsitys hyvän ja pahan erosta hämärtyy ja häviää. Järki ei ole vielä koskaan kyennyt määrittelemään hyvää eikä pahaa [–] se on ne sääliättävän alhaisella tavalla sekoittanut toisiinsa. Kansa on – Jumalan ruumis. Kukin kansa pysyy kansana vain niin kauan kuin se kieltää jyrkästi kaikki muut jumalat maailmassa, niin kauan kuin se uskoo oman ainoan jumalansa avulla voittavansa ja hävittävänsä kaikki muut jumalat maailmasta. Mutta on vain yksi ainoa totuus, ja vain yhdellä ainoalla kansalla siis voi olla oikea ja totinen Jumala, vaikka toisilla kansoilla olisikin omat erikoiset ja suuret jumalansa. Ainoa ”jumalankantaja”-kansaa...on Venäjän kansa.” (Dostojevski 2004, 310–312.)

Kun muut Dostojevskin ideologiaa representoivat hahmot rajoittuvat (olemuksellaan) määrittämään *Venäjän* identiteetin sisällöllisiä piirteitä, täsmentää Šatov tämän tilallisen kollektiivin koherenssia asettamalla sen perustavanlaatuisen antagonistiseen suhteeseen muihin omat ideologiansa omaaviin kansoihin, eli geopolityihin, nähden. Samalla hahmo eksplikoi konkreettisimmin sitä, mitä Venäjän messiaaninen tehtävä reaalipoliittisesti tarkoittaa – kollektiivin ekspansiota muiden hävittämisen kustannuksella. Näin Dostojevskin geopoliittinen agenda saa puolustuksellisen ohella ekspansiivisen luonteen, varsin ironisessa sävyssä. Kirjailija lankeaa agendallaan siihen ”paholaisen kolmanteen kiusaukseen” eli imperialismiin, jonka projisoi inkvisiittorin mukana katolisen kirkon projektiksi. Sekä inkvisiittori että Šatov viittaavat kollektiivien valtakamppailun dynamiikkaan teoreettisella tasolla (maailman yhdentäminen pakottamalla muut kollektiivit kumartumaan jumalalleen vs. tavoitteena muiden kansojen ja jumalien hävittäminen), mutta toisin kuin inkvisiittori, joka oikeuttaa maallistuneen kirkkonsa imperialismiin hallinnan himosta kumpuavana toimintana, legitimoii puolestaan Šatov geopolitynsä ekspansion oikean jumalansa

mandaatilla. Näin valtakamppailun tunnustamista⁹⁹ seuraa kollektiivien ideologista pohjaa hierarkisoiva argumentti, jolla Dostojevski tekee *Venäjän* ekspansion hyveelliseksi.

Frankin mukaan Dostojevski adaptoi Šatovin puheeseen elementtejä Nikolai Danilevskilta (Frank 1995, 354, 483), joka oli nuorena Eurooppaan hurmaantuneena itsekin kuulunut Petraševskin ryhmään ja pienemmästä rangaistuksesta huolimatta kääntynyt vanhempana slavofiiliksi (Jones 1980, 46, x). Vuonna 1871 julkaistussa teoksessaan *Россия и Европа* Danilevski tarttui 1800-luvun alussa Tsekin ja Balkanin alueella syntyneeseen panslaaviuden ideaan, joka oli eteläslaavien vastalause heidän saksalaistamiselleen ja Turkin ulottamalle vallalle (Kolosov & Mironenko 2001, 151–152). Danilevski argumentoi Krimin sodan (1853–56) osoittaneen eurooppalaisen yhteisön Venäjään kohdistaman vihamielisyyden ollen vain kulminaatio germaanis-roomalaisen sivilisaation, slaavit osakseen sulattavassa ja Venäjän itsenäisyyttä uhkaavassa idän kolonialisoimisen projektissa. ”Yhteinen uhka” olisi torjuttavissa Euroopan vastapainoksi perustettavalla slaaviliitolla, joka kielellisen ja diplomaattisen (jäsenvaltioilla ”sisäpoliittinen autonomia”) integraation myötä kehittyisi itsenäiseksi sivilisaatioksi – ikään kuin tasa-arvoiseksi germaanis-roomalaisen rinnalle. Danilevski kieltää jyrkästi Venäjän keisarikunnan Eurooppa-integraation, lukee liberalismiin niihin lännestä penetroituihin vaarallisiin ideoihin, joilla on slaaviliittoa hajottava potentiaali ja nimeää länsimielisten eurooppalaistamisaiheet irrationaaliseksi venäläisen elämän sairaudeksi. (Danilevski 2002, 328, 337–340, 395, 440, 479, 511, 524, 549, 591, 594–597, 604, 617, 629, 633, 644–645.)

Niin Dostojevskin kuin Danilevskin rakentamien tilallisten kollektiivien integratiiviset ideat perustuvat sekä identiteetin sisältöön että geopolityjen erottamiseen niitä uhkaavan (orjuuttavan/kolonialisoivan) kollektiivin kautta, mutta siinä missä edellinen rakentaa monitasoisen argumenttinsa ”syvintä pohjaa” hipoen, on Danilevskin väite yksinkertaisuudessaan suoraviivainen. Tosin Dostojevskista poiketen, Danilevski operoi moninaisten sivilisaatioiden käsitteellä (vrt. Spengler 1918 ja Huntington 1996). Kun Dostojevski purkaa systemaattisesti *eurooppalaisen* idearakennelman legitimizeettiä, Danilevski pyrkii hajottamaan eurooppalaisen käsityksen yhdestä universaalista sivilisaatiosta. Dostojevskin geopolity käsittää ensi sijassa ortodoksisen venäläisyyden,¹⁰⁰

---

⁹⁹ Charles Turner (1999, 162) arvelee Dostojevskin jossain määrin vaikuttaneen Max Weberin poliittisen kamppailun teoretisointiin, viitaten saksalaisen ajattelijan viittauksiin *Karamazovin veljeksiin*.

¹⁰⁰ Slaavilaisuus ei mitä ilmeisimmin sopinut Dostojevskin ensisijaiseksi geopolityn alustaksi, koska slaaveja ovat myös katolilaiset puolalaiset (ks. Florovsky 1930). Dostojevski pilkkaakin puolalaisia esimerkiksi Karamazovin veljeksissä (1999).

mutta Danilevski jättää uskonnon taka-alalle tuoden panslavismissaan esille statistisen, valtiot ja niiden liitot kattavan viitekehyksen ja näin ollen geopolityjen reaalipoliittisen ulottuvuuden (valtakamppailu, voimatasapaino, sota). Näin ollen molemmat ovat paitsi puolustuksellisia myös ekspansiivisia slavofiileja (vrt. Leontev¹⁰¹), mutta Danilevskin ollessa statistinen panslavisti, on Dostojevski ennemminkin utopistinen panortodoksi, vaikka slaavilaisuuteen ja valtiolliseen politiikkaan viittaaminen tulee esille hänen journalisminsa imperialistisessa argumentaatiossa.

Anton Florovsky tuo esille *Kirjailijan päiväkirjan* paneutuvassa analyysissään (1930) Dostojevskin slaavilaisuuden käsitteeseen nojautuvaa ekspansioretoriikkaa Turkin sodan (1877–78) kontekstissa. Kun turkkilaiset olivat hajottaneet Balkanin slaavien (Bulgarian) itsenäistymiseen tähtäävän kapinan, sekaantui Venäjän keisarikunta konfliktiin muodostaen Ottomaanien ja Venäjän valtakuntien välisen sodan. Dostojevski puoltaa sotaa slaaviveljet demonilta vapauttavana missiona, venäläisten tulee hänen argumentissaan uhrautua pyhän pelastustehtävän puolesta. Toisaalta Dostojevski hakee imperialismilleen vauhtia myös Bysantin perinnöllisyyteen viitaten (Heffermehl 2011, 93–94). ”Konstantinopolin tulee olla meidän”, Dostojevski linjaa (1919). Tässä yhteydessä hän tarttuu 1500-luvulta lähtöisin olevaan ideaan (Moskovan) Venäjästä Bysantin jälkeläisenä – kolmantena Roomana, tuoden tätä slavofiilien ylläpitämää diskurssia esiin jo reilu vuosikymmen aikaisemmin:

”Eihän slavofiilisyyden tipahtanut meille taivaasta, ja vaikka se muotoutui moskovalaisesta hankkeesta, on hankkeen perusta tätä moskovalaista mallia laajempi, ja se on valettu joidenkin sydämiin paljon syvemmälle kuin ensi näkemältä tuntuisi.” (Dostojevski 2009, 64–65.)

Niinpä ortodoksisen valtakunnan tulee kirjailijan väitteissä (1876) palauttaa itselleen myös pyhä pääkaupunkinsa (Heffermehl 2011, 92). Tällä ekspansiivisella retoriikallaan hän identifioi *Venäjän* reaalipoliittiseen geopolityyn eli valtiolliseen keisarikuntaan, mikä on ristiriidassa kaunokirjallisuuden puolella (pl. Šatovin näkemys) rakentamaansa utopistisen ortodoksisuuden imperiumiin nähden. Dostojevski oli hyvin tietoinen paitsi retoriikastaan, myös reaalipoliittisesta todellisuudesta: imperiumia ei rakenneta pelkästään ”pyhällä hengellä” (ideologisella ekspansiolla), eritoten aikakautensa sotaisassa valtausten maailmassa, jonka kontekstissa hän linkittää *Venäjäänsä* myös keisarikunnan

---

¹⁰¹ Kaikki slavofiilit eivät suhtautuneet panslaaviuteen myönteisesti, esimerkiksi Leontevin mukaan slaavivaltakunnan muodostaminen tarkoittaisi monikansallisen keisarikunnan hajoamisen alkua, ja painotti yleisen länsiorientaation sijaan Aasiaan suuntautuvaa politiikkaa (Kolosov & Mironenko 2001, 152–153, 158; Makeev 2010, 108).

maailmanpoliittisen toimijuuden. *Kirjailijan päiväkirjassaan* Ranskan-Preussin sota (1870–71) symboloi Dostojevskille katolilaisuuden ja protestanttisuuden keskinäistä tuhoa vieden Euroopan kaaokseen (Jones 1980 42, 47). Kirjailijan mukaan vain *Venäjä* voisi pelastaa ortodoksisella ideallaan Euroopan. (ibid. 50; Kabat 1978, 89–90, 165). Viimeistään tässä yhteydessä hän linkittää katolilaisuuden ja protestanttisuuden ideologioiden vastakkaisuuden valtiollisten toimijoiden geopoliittiseen antagonismiin, ja toisaalta vihjaa Euroopan pelastumisen edellyttävän Venäjän valtiovallan toimijuutta. Scanlan huomauttaa, ettei Dostojevski suinkaan keksinyt itse valitun kansan messiaanista, maailman pelastavaa myyttiä, hän vain uusintoi tätä diskurssia, jonka oli (muiden slavofiilien tapaan) jo nuorena lukenut esimerkiksi Nikolai Karamzinin Venäjän historian kuvauksesta (Scanlan 2015, 45). Näin Dostojevski kääntää *Venäjän* sisäiseen integroimiseen käyttämänsä ortodoksisen ideologian Venäjän ekspansiota legitimoivaksi aatteeksi.

Dostojevskin viimeiseksi jäänyt suuren yleisön tavoittanut julkilausuma tapahtui vuonna 1880 Puškinin muistopatsaan pystyttämisseremoniassa pitämänsä puheen muodossa. Puheen piti myös Turgenev. Puškin toimi molempien kirjailijoiden puheissa venäläisyyden auktoriteettina, johon he, kuten arvata saattaa, heijastivat oman agendansa. Turgenev korosti kirjallisuuden isähahmon länsimielisyyden perusteita, Dostojevski puolestaan omintakeista slavofiilisyyttä. (Plant 1998, 281.) Dostojevski verhoilee Puškinin pitkälti koko kypsyystuotannon suurargumenttiaan mukaillen. Stephen Plant kiteyttää Dostojevskin sanoman neljään ydinväittämään. Ensimmäkin Dostojevski toteaa, että Puškin oli ensimmäisenä diagnosoinut venäläisen yhteiskunnan sairauden: monien ajattelijoiden irtautumisen maaperänsä kulttuurista, tullen juurettomiksi eurooppalaisuuden imitaattoreiksi. Toiseksi, hän ylistää Puškinin nähneen moraalisen kauneuden paitsi Venäjän maaperässä, sen kansan hengellisyydessä – hirviömäisen eurooppalaisen kulttuurin ja ideoiden sijaa. Kolmannen Dostojevskin rakentaman käsityksen mukaan Puškinilla oli kansallisen luonteensa ohella kyky universaaliin ihmissympatiaan: ymmärsi sekä venäläistä sydäntä että muiden kansojen sielua. (Plant 1998, 281.) Tässä yhteydessä Dostojevski siirtää huomion venäläisyyden poikkeukselliseen kykyyn puolustaa ihmiskunnan kattavan ja ristiriidat hävittävän veljellisen liiton muodostamista:

”[T]he Russian soul, the genius of the Russian people, is perhaps among all the nations the most capable of upholding the ideal of a universal union of mankind, of brotherly love, of the calm conception which forgives all contrasts” (Dostojevski 1972, viitattu Plant 1998, 281).

Tämä haaveelliseen idealismiin verhoiltu, imperialismiin pohjan legitimoiva retoriikka linkittyy neljännessä Plantin erottamassa väitteessä koko Dostojevskin geopolittisen operaation keskeisimpään ulottuvuuteen, ja toisaalta myös haastavimpaan ongelmaan: kuinka rakentaa *Venäjältä* uskottava *sui generis* geopolity, kun se on *de facto* jo Pietari Suuren aloittaman länsi-integraation myötä adaptoinut Euroopasta perustavanlaatuisia identiteetin osia niin sosioekonomisen, kulttuurisen ja poliittisen eliitin, kuten myös intelligentsijan maailmankuviin ja toimintaan. Dostojevski väittää, että venäläiseen luonteeseen sisältyy kyky universaaliin sympatiaan, ja siksi eurooppalaisten vaikutteiden adaptointi kuuluu heidän olemukseensa, mutta vain historiallisena välivaiheena, Plant esittelee (1998, 281–282) puheen neljännen argumentin. Näin Dostojevski kääntää länsimielisten argumentin ympäri. Sen sijaan, että länsi tuotaisiin Venäjälle, perimmäinen tavoite on kistaa Eurooppa ortodoksiseksi, ja näin eurooppalaiset universaalit ihmisyyden veljiksi (Plant 1998, 282) eli *Venäjäksi*. Tässä suhteessa länsimielisten ja slavofiilien jako on ollut yhtä väärinkäsitystä, vaikkakin historiallisesti välttämätöntä, Dostojevski toteaa Plantin esittämänä (1998, 283). Jonesin mukaan (1980, 55) Dostojevski epäonnistui syntetisoinnissaan: Euroopan henkeä ei voi Venäjältä karkottaa, ei syntetisoida tai assimiloida. Eri kysymys on, voiko sen häivyttää retorisesti venäläisyyden maailmankuvissa taka-alalle. Koko Dostojevskin kypsyyssajan tuotanto huomioiden, keskeisin kysymys liittyy kuitenkin siihen, kuinka hyvin kirjailija onnistui samaistamaan yleisönsä *Venäjän* jäseniksi. Suuren joukon ja jopa tsaarivallan suosioon päässeän kirjailijan geopolittista vaikutusta ei voi väheksyä.

4.6 Johtopäätös: Dostojevski – tilallista kollektiivia rakentava geopolitikko

Tarkastelin tässä tutkimuksenosassa Dostojevskin tuottaman *ajatuksen* geopolittisuutta tehden systemaattisen läpileikkauksen kirjailijan tuotantoon – hänen elämänvaiheisiinsa, ajan (poliittiseen) kontekstiin kuin myös Dostojevskia tutkineiden analyttikoiden kirjaviin argumentteihin peilaten. Useimmat (enemmän tai vähemmän tähän kokonaisuuteen perehtyneet) tarkastelijat tuovat Dostojevskin sanomasta löyhästi esille sekä kamppailevia eli poliittisia että niiden tilaan eli geopolittiseen ulottuvuuteen linkittyviä аспекteja, niihin sen tarkemmin paneutumatta. Vain pieni osa käsitteellistää tarkastelunsa jollakin tasolla poliittisen luennan piiriin, mutta Kuzia (2014) mukailleen, enemmistö näistäkin analyyseista jää niin teorian kuin metodologian osalta löysiksi tai epämääräisiksi. Kun Dostojevskin tuotanto täyttää kokonaisen kirjajhylykerroksen, on ymmärrettävää, että aineistosta tehdyt tarkastelut ovat taipuvaisia jakautumaan joko generalistisiin ja abstrakteihin yleistyksiin tai

painottuvat (teokseen/hahmoon/subnarratiiviin) supistettuihin case-analyysihin, jotka ovat puolestaan ongelmallisia Dostojevskin ajattelun kokonaisvaltaisemman ymmärtämisen kannalta. Eräänlaisen tutkimuksellisen kahtiajaon muodostavat myös Dostojevskin kaunokirjallisten ja journalististen tekstien erikseen tarkastelut. Ne ovat kuitenkin intellektuellin sanomassa kuin ”saman kolikon kaksi eri puolta” – eri tavoin ja tasoilla rakennettua argumentaatiota: symbolista ja suoraviivaista. Näin Dostojevski asettaa sanomansa tutkimiselle haasteen, paitsi holistisen ymmärtämisen, myös sen suhteen kuinka hänen agendaansa voidaan tieteellisesti tarkastella.

Tässä tutkimuksenosassa käytetty teoreettinen ja metodologinen viitekehys on omalaatuinen argumentti siihen, miten Dostojevskin valtavaan kaunokirjalliseen ja journalistiseen aineistoon voidaan pureutua systemaattisesti päätyttä joko ympäryöreään generalisointiin tai spesifeihin ja irrallisiin rajauksiin. Ennen kaikkea se on argumentti geopoliittisen tulokulman relevanssin puolesta juuri Dostojevskin (kypsyystuotannon) agenda holistisesti tarkasteltaessa. Laajan (satojen venäjän- ja englanninkielisten tekstien) otannan perusteella vain muutamassa kirjailijaan liittyvässä kirjoitelmassa esiintyy geopolitiikka-sana, ja ainoastaan Heffermehl (2011) on tehnyt systemaattista geopolitiittista analyysia romaaneja ja journalismia yhdessä tarkastellen, joskin hän rajaa tulokulmansa Dostojevskin imperialismiin hahmottaen geopolitiikan yksinomaan ekspansiivisena ilmiönä sitä kuitenkin teoreettisesti käsitteellistämättä.

Kuten tässä analyysissa Platonin ja Kautilyan argumenttien kautta havainnollistin, intellektuellien tekemä (ideationaalinen) geopolitiikka on ensi sijassa tilan integrointia: maantieteellisen kollektiivin eli geopolityn rakentamista sekä *muukalaisuutta* osoittavin, että väestön yhtenäisyyttä vahvistavin identiteetillisin ja ideologisin keinoin. Kyseessä on valikoidun maailmankuvan representaatio, jolla tähdätään *meidän* ja *heidän* identifioimiseen ja sen lisäksi mahdolliseen *meidät* oikeuttavaan ekspansioon (heidän kustannuksella). Tämä yksittäisen ajattelijan tuottama geopolitiikka eli tilan kontrollointiin ja haltuunottoon tähtäävä argumentaatio, on vaikuttavuutensa suhteen välillistä, yleisön laajuudesta ja valta-asemasta sekä sanoman yleisösidonnaisesta suostutteluvoimasta riippuvaista. Vaikka Dostojevski nousi kypsyysajan tuotannollaan jo aikansa keisarikunnassa kaupunkilaisväestön, intelligentsijan ja tsaarivallan piirissä tunnetuksi, jää hänen vaikutuksensa arvioiminen tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Valtaa hänellä joka tapauksessa on ollut ja se tekee Dostojevskista geopolitiikkona merkittävän.

Vastatakseni asettamiini tutkimuskysymyksiin (*Mikä tekee Dostojevskista geopoliitikon? Miten Dostojevskin (geo)poliittinen agenda on todennettavissa ja miten hän suostuttelee kohderyhmänsä kannalleen?*) perehdyin teoreettisen näkökulman esittelyn jälkeen Dostojevskin argumentaatiotekniikoihin, joihin nivoutuu ironisesti jo itsessään geopoliittinen aspekti. Kirjailija kritisoi suoranaisesti *eurooppalaista* järjelliseen ajatteluun yksinomaan perustuvaa ihmiskäsitystä, havainnollistaen sen alisteisuuden hengellisyydelle (tunteet ja identiteetin kattava kokemusmaailma) varsin epäsuoralla argumentaatiolla, joka vetoaa symboliikkaa ja tunteita hyödyntäen kohderyhmänsä identiteettiin. Jopa journalisminsa puolella esittämänsä sanoman suostutteluvoima on ymmärrettävissä ennemminkin retorisesti verhoiltuina diskursseina, kuin diskursseina *per se*. Esimerkiksi puhuvat siitä, että saksalainen nainen on esteettinen hirviö, englantilaiset toisensa kaatohumalassa hengiltä hakkaava työläismassa ja ranskalaiset päälle liimatun habituksen omaavia riistäjiä – ”eurooppalaisista pässinpäistä” puhumattakaan, ovat diskursseina *järjettömiä*, ellei niitä tarkastella retorisena kokonaisuutena. Tässä mielessä Dostojevski on diskursiivis-retorisen geopolitiikan taituri, sillä hän aloittaa tilallisen kollektiivinsa rakennuksen suostuttelemalla kohderyhmänsä samaistumaan sen jäseniksi eriyttämällä hyväksyttävät argumentaationormit *muukalaiskollektiivin* vastaavista. Kaunokirjallisuuden puolella Dostojevskin argumentaatiotekniikoiden ymmärtäminen korostuu entisestään.

Kypsyystuotannon suurromaanien geopoliittinen agenda nivoutuu sekä tarinalliseen (makrotaso) että hahmojen olemukseen (mikrotaso) liittyvään symboliikkaan, jonka kirjailija pyrkinee sidostamaan mielikuvissa tosimaailman kontekstiin. Ihmiskäsitystään mukaillen, useimmat Dostojevskin hahmot (pl. Pjotr Verhovenski) ovat pohjimmiltaan hengellisiä: *hyvinvoinnin*, *myötätunnon* ja *rakkauden* tarpeille rakentuneita psykologisia olentoja, joilla on kyky nähdä *hyvän* ja *pahan* välinen ero sekä toimintansa *moraalisuus* suhteessa muihin. Toisaalta heidän psyykensä käsittää myös ideologisen alustan muodostaen näin ”päänsisäinen maailman” muuttumattomat perusteet. Dostojevskille ihminen, kuten representoimansa hahmotkin, ovat yhteiskunnassa vallitsevien ideologioiden armoilla: taipuvat omaksumaan ne tiedostamatta identiteettinsä osaksi, joskin pitävät niitä tietoisella tasolla koko persoonansa käsittävänä (identiteetillisenä) ominaisuutena. Kirjailija rakentaa hahmonsaa aatteellisesti siinä määrin vahvoiksi, että ne näyttäytyvät ikään kuin ideologioiden inkarnaatioilta. Tällä retorisella symboliikallaan hän pyrkinee simuloimaan venäläisessä yhteiskunnassa aikanaan vallinneita aatteellisia suuntauksia jakaen ne (länsimielisten ja slavofiilien fraktiota mukaillen) karkeasti ja implisiittisesti joko

eurooppalaisia tai *ortodoksista* aatetta lähtökohtaisesti kantaviin hahmoihin. Edelliseen ryhmään kuuluvat selkeimmin esimerkiksi Raskolnikov, Lužin, Svidrigailov, Rogošin, Stepan Verhovenski. Pjotr Verhovenski, Nikolai Stavrogin, Dmitri ja Ivan Karamazov sekä Smerdjakov. Jälkimmäiseen esimerkiksi Sofija Marmeladova, Myškin, Šatov, Maria Lebjadkina, Aleksei Karamazov ja Zosima. Keskeisimmät hahmot ovat usein hyvin itsetietoisia, mikä tekee Dostojevskin simulaatiosta *todellisuuteen* nähden realistisemman, mutta ollessaan Dostojevskin fiktiivisen maailman olosuhteiden ja narratiivisten valintojen ohjauksessa, ei hahmojen hierarkia ole siinä määrin tasa-arvoinen, että se hukuttaisi kirjailijan oman ”äänen” (ks. Bahtin) eli (geo)poliittisen agendan.

Systemaattisesti tarkasteltuna Dostojevski rakentaa suurromaaneihinsa melko toistuvan asetelman, jossa *eurooppalaisia* ideologioita (liberalismi, kapitalismi ja sosialismi sekä näihin linkittämänsä egoismi, utilitarismi, rationalismi, positivismi, materialismi ja nihilismi) kantavat hahmot saavat moraalin kieltävän ja halujensa tyydyttämiseen oikeuttavan vapauskäsitteensä seurauksena aikaiseksi vain tuhoa. Ennen kaikkea he ajavat aatteidensa *vankeina* itsensä pahoinvointiin tai turmiolliseen umpikujaan, minkä seurauksena he päätyvät useimmiten joko itsemurhaan, rikollisina tuomituiksi, pakenevat tai vaihtoehtoisesti löytävät itseltään piilottamansa hengellisen perustansa, eli kääntyvät Dostojevskin havainnollistamassa ideaalitapauksessa (Raskolnikov) uskovaiksi ortodokseiksi. Tätä viimeisintä vaihtoehtoa puoltavat olemuksellaan ja puheillaan ortodoksiset hahmot.

Ortodoksista ideologiaa edustavat hahmot ovat tyyppinä usein feminiinisiä, ihastuttavan hyväsydämiä, rakastavia, myötätuntoisia, itsensä muiden hyväksi uhraavia altruisteja, heikon valta-aseman omaavia, mutta moraalisesti vahvoja ja tietenkin vahvasti uskovaisia. He näkevät eron hyvän ja pahan välillä ja heillä on kyky levittää ympäristöönsä *hyvää*, epävakaita hahmoja tasapainottaen ja toivoa puhkuen. Keskeisimpien hahmojen ohella ortodokseja ovat (munkkien lisäksi) myös taustalle jäävät naishahmot. Ortodoksiset hahmot ovat Dostojevskin spirituaalisen ihmiskäsityksen ideaaleja, joiden *hyveellisyyteen* kirjailija pyrkinee yleisönsä samaistamaan. Symbolinen viesti kuuluu: *eurooppalaiset* ideat ovat perustavanlaatuisessa ristiriidassa ihmisen hengellisiin tarpeisiin nähden, kun taas ortodoksinen aate kulkee niiden kanssa käsi kädessä.

Näin ollen hahmojen ominaisuuksilla, kuten heihin liittyvillä narratiiveilla on merkittävä (geo)poliittinen funktio. Dostojevski rakentaa niiden kautta *sui generis* tilallisen kollektiivin, *Venäjän*, integroiden entiteetin identiteetilliset ja ideologiset luonteenpiirteet

samaistaen venäläislukijansa sen jäseniksi. Tätä kollektiivisen *meidän* liittämistä hyveellisen ideologian piiriin edistää myös vastinparin, kollektiivisen *vieraan* ja *pahan* konstruointi. Geopolityn rakentamista edistävät myös sekä fiktion että journalismin puolella toistuvasti esiintyvät topoit. Dostojevskin *Venäjä* käsittää veljellisen kansan, universaalia ihmisyyttä ymmärtävän venäläisyyden ja vapaaehtoisesti omaksutun ortodoksisuuden, jonka vapauskäsitys on vastakkainen representoimalleen *Euroopalle*. Siinä missä katolinen kirkko riistää ihmisiltä vapauden: polttaa kerettiläiset, pitää vaikutuspiirissään olevaa väestöä vallankäyttönsä kohteena ja väkivaltaisesti kolonialisoimiaan kansoja orjina, saavat katolilaisuudesta kumpuavat valistusaatteet omaksuneet ihmiset riistämään vapauden itse itseltään. Valistusaatteet julistavat turmiollista hedonismia: kehottavat tyydyttämään ja kartuttamaan haluja kuten vallanhimoa, egoismia, sosioekonomisen ja materiaalisen statuksen kohentamista, loputonta haaveiden perässä juoksua, omahyväistä ja pöyhkeilevää elämäntapaa, irstautta ja opportunistisia, mistä seuraa riippuvuuksia, hyväksikäyttöä, keinottelua, alistamista ja radikaaleja ratkaisuja saaden symbolisen kulminaationsa murhan, itsemurhan tai vähintään henkisen itsemurhan muodossa. Ortodoksinen vapauskäsitys tarkoittaa ”munkin tietä”: halujen ja itserakkaan egoismin pois piiskaamista, sekä rakkautta, myötätuntoa ja hyvinvointia eli hengellisyyden piirteitä.

Eurooppalaiset ovat *Venäjälle* muukalaisia paitsi kansallisten luonteenpiirteidensä, myös aatteidensa osalta, joista Dostojevski konstruoi ikään kuin maanosan kattavan historiallisen idearakennelman hakien sille sekä maantieteelliset että *pahan* sisällön perusteet Länsi-Roomasta. Pitkin kypsyysajan tuotannossa esiintyvä retorinen ketjutus on rakenteeltaan seuraavanlainen. Länsi-Rooma adaptoi kristinuskon, mutta alistui sen imperialisminsa ja hallintansa työkaluksi (pakotti väestön väkivalloin kristinuskoon) kääntyen siten jumalan kieltäväksi ateistiseksi pakanaimperiumiksi. Paavi anasti Länsi-Rooman keisarin miekan ja kääntyi pahalaisen puolelle jatkaen vallanhimoissaan katolilaisen kirkkonsa maailmanvalloitusta. Keskiajalla Saksanmaalle muodostunut protestanttisuus on vain katolilaisuuden kieltävä sisällötön idea ollen eksistentiaalisesti riippuvainen katolilaisuudesta. Katolilainen Ranska sulatti Länsi-Rooman tapaan kirkon valtioon tuhoten viimeisimmätkin uskon rippeet Euroopasta, ja Ranskan vallankumous tarkoittaa vain katolilaisen, jumalan ja ihmisyyden kieltävän ateismin transformoitumista valistusaatteisiin, joiden turmiollisuus realisoituu yksilötason tuhoisassa toiminnassa (edellä esitellyn mukaisesti).

Eurooppalainen idearakennelma perustuu hengellisyyden ja vapauden riistävään ateismiin koostuen niin uskonnollisen (katolilaisuus, protestanttisuus ja sen fraktiot kuten anglikaanisuus) kuin ”järkeisuskon” kerroksen (rationalismia, utilitarismia, egoismia positivismia ja materialismia edustavat liberalismi, sosialismi sekä näiden huipentumana nihilismi) aatteista. Pitkin kypsyysajan tuotantoaan Dostojevski asettaa ortodoksisuuden näiden eri kerroksen ideologioiden vastinpariksi argumentoiden retoriikallaan ortodoksisuuden kestävämmäksi vaihtoehdoksi. Kirjailijan käymä kamppailu painottuu ”uskonnollista kerrosta vastaan” ikään kuin globaalilla ja universaalilla tasolla. Puolestaan valistusaatteiden osalta kamppailu sijoittuu pikemminkin venäläisen yhteiskunnan sisäiseen kontekstiin, sillä ne muodostavat Dostojevskin *Venäjälle* sisäisen uhan. Kamppailu sijoittuu aikakauden kahtiajakoa mukailen länsimielisten ja slavofiilien aatteellisen vastakkainasettelun kontekstiin. Dostojevski kamppailee Tšaadajevin, Belinskin, Herzenin, Petraševskin, Tšernysevskin, Turgenevin, Bakuninin ja Netšajevin sekä välillisesti näiden ajatteluun vaikuttaneiden eurooppalaisten rationalistien, materialistien ja utilitaristien argumentaatiota dekonstruoiden. Lähtiessään liikkeelle yksilön tasolta Dostojevskin tuotanto paitsi ”yhteiskunnallistui”, myös politisoitui saaden laajimmalla tasollaan geopolitiittisen agendan tähdäten geopolityn (valtion, yhteiskunnan ja väestön) ideationaaliseen integraatioon ja lopulta imperialismiin. Dostojevskin *ajatus* on holistinen kokonaisuus, jonka hahmottamisessa geopolitiittisellä näkökulmalla on relevanssia.

5 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin Venäjää osana maailmanhistorian geopolittisiä prosesseja. Tutkimus valotti sitä, miten Venäjä on rakennettu sekä rakentunut geopolittiseksi entiteetiksi eri aikakausina suhteessa maailmanpoliittiseen rakenteeseen, ja miten vuorovaikutus muiden toimijoiden kanssa on muokannut Venäjän geopolityä ja geopolitiikkaa. Lisäksi tutkimus toi esiin, mille identiteetillisille, ideologisille ja institutionaalisille ominaisuuksille Venäjän geopolity rakentuu ja millaisia geopolittisiä argumentteja venäläiset toimijat, kuten poliitikot ja intellektuellit, ovat esittäneet.

Tutkimus alkoi teoreettis-metodologisesta osasta, jossa tarkasteltiin sitä, miten geopolitiikka tulisi ymmärtää ja käsitteellistää. Osio toimi ikään kuin pohjana Venäjän geopolityn tarkastelulle. Muinaisista ajattelijoina aina nykypäivän akateemikoihin asti ulottuvan kirjallisuuden pohjalta lähdettiin tarkastelemaan geopolitiikan teoriaa ja tuomaan esiin käsitteeseen liitettyjä merkityksiä erilaisissa historiallisissa ja akateemisissa konteksteissa. Geopolitiikan käsitteen teoreettinen analysointi havainnollisti sitä, miten tärkeää historiallisten kontekstien ymmärtäminen on käsitteiden analysoinnin kannalta. Tämä osio pyrki myös kyseenalaistamaan käsitteeseen liittyviä ennako-oletuksia, jotka eivät tämän päivän kontekstissa ole enää relevantteja.

Teoreettis-metodologisen luvun tavoitteena oli ennen kaikkea havainnollistaa käsitteen moniulotteisuutta. Ydinväite kuului siis seuraavasti: *Geopolitiikka on tilassa toimivien kollektiivien päättäjien ja niiden politiikkaan potentiaalisesti vaikuttavien ajattelijoiden harjoittamaa tilan kontrollointia ja haltuunottoa, jota tehdään integratiivisten ja separatiivisten prosessien keinoin, niin materiaalisia kuin ideationaalisia resursseja hyödyntäen, vallitsevien historiallisten olosuhteiden mahdollistamissa rajoissa.*

Luvussa esiteltiin myös erilaiset geopolittiset tilaulottuvuudet, joilla maailma on otettu haltuun. *Institutionaalis-byrokraattisessa* tilassa harjoitetaan muodolliseen vallankäyttöön perustuvaa *formaalia geopolitiikkaa* eli territorion kontrollointia tai haltuunottoa niin voimapolittisin kuin lainsäädännöllisin ja sopimuksellisin keinoin. *Taloudellisessa tilassa* harjoitetaan puolestaan *geoekonomiaa*, eli geopolityn taloudelliseen etuun tähtäävää raha- ja resurssivirtojen ohjailua sekä taloudellisten riippuvuussuhteiden rakentamista tai hajottamista. Kolmannessa, *informatiivis-kommunikatiivisessa* tilassa harjoitetaan *diskursiivis-retorista geopolitiikkaa*, eli tilan, toimijoiden ja väestön välisen suhteen rakentamista ideoita käyttäen.

Tämän tutkimuksen keskiössä oli viimeisenä mainittu ideationaalisen ulottuvuuden

kategoria, eli diskursiivis-retorinen geopolitiikka, jonka kontekstissa geopolityjen rajat ja ominaisuudet nähdään joustavina. Valtioiden ja liittojen lisäksi geopolityt voivat olla kansoja, kulttuureja, sivilisaatioita, ideologisia arvoyhteisöjä tai jonkin muun identiteetillisen tekijän perusteella rakennettuja maantieteellisiä ryhmiä, joiden olemassaolon uskottavuus riippuu sekä diskurssista että sen retorista vetovoimasta. Diskursiivis-retorisen geopolitiikan voi ymmärtää myös *metodina*, jonka kautta voidaan osoittaa tilan haltuunottoon tähtäävä suostuttelu.

Tutkimuksen ensimmäinen osio tarkasteli sekä maailmanhistorian geopolitiittisia prosesseja että erityisesti Venäjän geopolityn kehitykseen vaikuttavia tapahtumia, joiden kautta geopolitiittiset suurprosessit ovat hahmotettavissa. Osion tarkoituksena oli myös havainnollistaa empirian kautta tässä tutkimuksessa esitetyn geopolitiikan määritelmän relevanssia.

Edellä mainittu osio ikään kuin viritti lukijan kahden seuraavan empiriakokonaisuuden, eli Ukrainan kriisiä käsittelevän luvun ja Fjodor Dostojevskin geopolitiittista ulottuvuutta tarkastelevan osan, ymmärtämiseen. Ukrainan kriisiä käsittelevässä luvussa tuotiin esiin, miten valtion päämiehet ja muut geopolityn kannalta merkittävät tahot tekevät diskursiivis-retorista geopolitiikkaa kriisitilanteiden yhteydessä ja miten tämä geopolitiikka edistää tilan haltuunottoa. Tämän tutkimuksenosan keskiössä oli Venäjän suorittaman Krimin valtaamisen analysoiminen. Lisäksi diskursiivis-retorista geopolitiikkaa havainnollistettiin Yhdysvaltain tekemän Irakin invaasion tarkastelun kautta. Luku toi suurvaltojen poliitikkojen puheiden sekä median tuottamien puhetapojen analyysin kautta esiin sen, miten toimijat hyödyntävät kriisitilanteiden yhteydessä ilmaantuvan momentumin poliittisten päämääriensä saavuttamiseksi rakentamalla tietynlaista geopolitiittista maailmankuvaa. Osio havainnollisti sitä, että invaasion ja valtauksen onnistumisen ehtona on onnistunut diskursiivis-retorinen operaatio – kannatusta tulee saada vähintään kotimaassa, jotta toiminta saa legitimitetin. Ukrainan kriisin osalta luku toi esiin kolme Ukrainan sisäistä tapahtumaa, joita tulkitsemalla Venäjän valtiojohto rakensi diskursiivis-retorisen geopolitiikkansa. Luku syvensi ymmärrystä Krimin haltuunoton elinkaaren vaiheista.

Dostojevski geopolitiikkona -luku puolestaan ulotti empiirisen tarkastelun intellektuellien merkitykseen tietynlaisen maailmankuvan tuottajina. Fjodor Dostojevskin tuotannon analyysiin pohjautuvassa osiossa keskityttiin kirjailijan *ajatuksen (geo)politiittiseen ulottuvuuteen*, joka on jäänyt akateemikoiden tekemissä analyyseissä

vähemmälle huomiolle. Dostojevski politikoi rakentaessaan systemaattisesti ja eri tasoilla *sui generis* tilallisia kollektiiveja, kuten Euroopan ja Venäjän, ja linkittää niihin tiettyjä integratiivisia, separatiivisia ja ekspansiivisia elementtejä. Rakentaessaan Venäjästä tietynlaista geopolityä ja saadessaan paitsi aikansa, myös myöhempien aikojen, lukijakunnan ja valtaapitävien keskuudessa suostutteluvoimaa, voidaan Dostojevskia pitää merkittävänä venäläisenä geopolitiikkona. Diskursiivis-retorisen geopolitiikan metodin kautta analysoituna, Dostojevskin laajan tuotannon voi siis nähdä tuottavan tilan kontrollointiin ja haltuunottoon tähtäävä suostuttelua.

Tutkimuksen tarkoituksena oli ennen muuta korostaa holistista ja joustavaa lähestymistapaa geopolitiikan ymmärtämiseen. Suhteellisen itsenäisten, mutta toisiinsa temaattisesti linkittyvien tutkimusosoiden kautta nähtiin, että geopolitiittisten toimijoiden toiminta palautuu tilan haltuunoton ja kontrolloinnin prosesseihin muodostaen universaalin kamppailudynamiikan, jonka areenoina ovat eri tilaulottuvuudet. Maailmanpolitiikkaa, kuin myös mitä tahansa intellektuellien tuotantoa, voidaan katsoa geopolitiikan viitekehysten läpi, geopolityn rakentamisena. Geopolityn historian saatossa muotoutuneen ideationaalisen ja institutionaalisen pohjan säilyttämisen kannalta oleellista on sisäisen integraation prosessien ylläpitäminen.

Lähdeluettelo:

- Abrahamsson C. (2013). On the genealogy of Lebensraum. *Geographica Helvetica*, 68, 37–44.
- Agnew, J. (1998). *Geopolitics: re-visioning world politics*. New York: Routledge.
- Agnew, J. & Ó Tuathail, G. (1998). Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy. Teoksessa G. Ó Tuathail, S. Dalby & P. Routledge (toim.), *The geopolitics reader* (s. 78-91). London: Routledge.
- Agnew, J. & Entrikin, J. N. (2004). *The Marshall Plan Today: Model and Metaphor*. London & New York: Routledge.
- Akamatsu, K. (1962). A Historical Pattern of Economic Growth in Developing Countries. *The developing economies*, 1(1), 3-25.
- Alalykin-Izvekov V. (2014). Civilizational Theory in Russia – Past, Present, And Future. *Biocosmology - neo-Aristotelism*, 4(4), 444-460.
- Aligica, P. & Tarko, V. (2012). Polycentricity: From Polanyi to Ostrom, and Beyond. *Governance*, 25(2), 237–262.
- Ananich B. (2006). The Russian economy and banking system. Teoksessa D. Lieven (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume II Imperial Russia 1689–1917* (s. 394-425). Cambridge: Cambridge University Press.
- Angell, N. (1910). *The Great Illusion: A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage*. New York: G. P. Putnam's Sons.
- Aristoteles (1998). *Politics* (käänt. C. D. C. Reeve). Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Atkinson, D. & Dodds, K. (2000). *Geopolitical traditions: a century of geopolitical thought*. London: Routledge.
- AUMF-laki (Authorization for Use of Military Force). S.J.Res.23, 107th Congress 2001. Haettu 22.9.2018 osoitteesta <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/senate-joint-resolution/23/text>
- Auer, S. (2015). Carl Schmitt in the Kremlin: the Ukraine crisis and the return of geopolitics. *International Affairs*, 91(5), 953–968.
- Austin, J. (1962). *How to do things with words*. London: Oxford University Press.
- Avramenko, R. & Ying, J. (2013). Dostoevsky's Heroines; Or, On the Compassion of the Russian Woman. Haettu 10.2.2020 osoitteesta <https://voegelinview.com/dostoevskys-heroines-compassion-russian-woman-part-1/>
- Bahtin, M. (1984). *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Minnesota: University of Minnesota Press. (Pdf-versio)
- Ball, A. (2006). Building a new state and society: NEP, 1921–1928. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 168-191). Cambridge: Cambridge University Press.
- Barber, J. & Harrison, M. (2006). Patriotic war, 1941–1945. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 217-242). Cambridge University Press.
- Barkin, J. (2013). Towards a liberal realism: Inis L. Claude's Power and International Relations. Teoksessa H. Bliddal, C. Sylvest & P. Wilson (toim.), *Classics of International Relations Essays in Criticism and Appreciation*. New York: Routledge.
- Bartlett, R. (2006). Russian culture: 1801–1917. Teoksessa D. Lieven (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 2 Imperial Russia 1689–1917* (s. 92-115). Cambridge: Cambridge University Press.
- BBC (22.2.2014). Ukrainian MPs vote to oust President Yanukovich. Haettu 7.10.2018 osoitteesta <https://www.bbc.com/news/world-europe-26304842>

- Beneviš, G. R. (2001). Мать-Сыра-Земля и геополитика (Свиортывание "Плоскостей," Федора Достоевского). *The Dostoevsky Journal*, 2(1), 3-13.
- Biersack, J. & O'Lear, S. (2014). The geopolitics of Russia's annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy. *Eurasian Geography and Economics*, 55(3), 247-269.
- Big Think (18.12.2016). The Most Dangerous Philosopher in the World. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://bigthink.com/paul-ratner/the-dangerous-philosopher-behind-putins-strategy-to-grow-russian-power-at-americas-expense>
- Bogatyrev, S. (2006). Ivan IV (1533–1584). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 240-263). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bouckaert, L & Ghesquiere R. (2004). Dostoyevsky's Grand Inquisitor as a Mirror for the Ethics of Institutions. *Journal of Business Ethics*, 53, 29–37.
- Bredjaev, N. (1923). *Мирозерцание Достоевского*. Praha: YMCA Press.
- Brown, A. (2006). The Gorbachev era. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 316-351). Cambridge: Cambridge University Press.
- Brzezinski, Z. (1997). *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books. (pdf-versio)
- Bulgakov, M. (1990). *The Heart of a Dog* (käänt. A Pyman). Moskova: Raduga Publishers. Alkuperäisjulkaisu 1925.
- Bulgakov, M. (1940). *Saatana saapuu Moskovaan*. Helsinki: WSOY. Alkuperäisjulkaisu 1928–40.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. New York: Palgrave.
- Burke, K. (1969). *A rhetoric of motives*. Berkeley: University of California Press.
- Buruma, I. & Margalit, A. (2004). *Occidentalism: The West in the Eyes of its Enemies*. New York: Penguin.
- Bush, G. W. (29.1.2002). First (Official) Presidential State of the Union Address. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2002.htm>
- Bush, G. W. (12.9.2002). Speech to the United Nations General Assembly. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushunitednations2002.htm>
- Bush, G. W. (7.10.2002). Address to the Nation on the Threat of Iraq. Haettu 3.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushwariniraqcincinnati.htm>
- Bush, G. W. (28.1.2003). Second Presidential State of the Union Address. Haettu 2.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2003.html>
- Bush, G. W. (26.2.2003). Address on the Future of Iraq. Haettu 29.9.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbushfutureofiraq2003.htm>
- Bush, G. W. (19.3.2003). Operation Iraqi Freedom Address to the Nation. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/wariniraq/gwbushiraq31903.htm>
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Great Britain: Wheatsheaf Books.
- Buzan, B., Wæver O. & de Wilde J. (1998). *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. (2004). *From International to World Society?* Cambridge: Cambridge University

- press.
- Cardwell, C. (2011). *NSC 68 and the political economy of the early Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlisle, R. (2005). *Iraq War*. New York: Facts On File.
- Crawford, N. C. (2002). *Argument and change in world politics: ethics, decolonization, and humanitarian intervention*. New York: Cambridge University Press.
- Brown, C. & Ainley, K. (2005). *Understanding International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cassels, A. (1996). *Ideology and international relations in the modern world*. London: Routledge.
- Carr, E. H. (1929). Turgenev and Dostoyevsky. *The Slavonic and East European Review*, 8(22), 156-163.
- Carr, E. H. (1939). *The Twenty Years' Crisis 1919- 1 939 An Introductjon to The Study of International Relations*. London: Macmillan Press.
- Chances, E. (2015). Dostoevsky's journalism and fiction. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 272–279). Cambridge: Cambridge University Press.
- Claude, I. (1984). *Swords into Plowshares*. New York: McGraw Hill.
- Claude, I. (1988). *States and the global system: politics, law and organization*. London: Macmillan Press.
- von Clausewitz, C. (2007). *On War* (käänt. M. Howard & P. Paret) Oxford: Oxford University Press. Alkuperäisjulkaisu 1832.
- Cohen S. B. (2015). *Geopolitics. The Geography of International Relations*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium - Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Danilevski, N. (2002) Росси и Европа. Teoksessa K. Королсв (toim.), *Классика геополитики XIX Век* Moskova: Издательство АСТ.
- Dimnik, M. (2006). The Rus' principalities (1125–1246). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 98-126). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dodds, K. (2007). *Geopolitics: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Dostojevski, F. (1919). *The Diary Of A Writer F. M. Dostoievsky* (käänt. B. Brasol). New York: George Braziller.
- Dostojevski, F. (1993). *A Writers Diary Volume One I 873- I876* (käänt.K. Lantz). Illinois: Northwestern Universitv Press.
- Dostojevski, F. (1999). *Karamazovin veljekset* (käänt. L. Pyykkö). Hämeenlinna: Karisto Oy. Alkuperäisjulkaisu 1880.
- Dostojevski, F. (2004). *Riivaajat* (käänt. I. Pekari). Helsinki: Otava. Alkuperäisjulkaisu 1871.
- Dostojevski, F. (2006). *Idiootti* (käänt. J. Konkka). Helsinki: WSOY. Alkuperäisjulkaisu 1868.
- Dostojevski, F. (2009). *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista* (käänt. T. Kartano). Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*. Alkuperäisjulkaisu 1863.
- Dostojevski, F. (2013). *Rikos ja rangaistus* (käänt. M. Vuori). Hämeenlinna: Karisto Oy. Alkuperäisjulkaisu 1866.
- Dostojevski, F. (2017). *Изрок*. Moskova: Издательство Э.
- Duara, P. (2001). The Discourse of Civilization and Pan-Asianism. *Journal of World History*. (12)1, 99–130.

- Dugin, A. (2000). *Основы Геополитики, Геополитическое будущее России*. Мыслить Пространством. Арктогея-центр. Alkuperäisjulkaisu 1997.
- Dugin, A. (2002). Обзор Евразийской Идеологии. Teoksessa A. Dugin (toim.), *Основы Евразийства*. Moskova: Арктогея-Центр.
- Dugin, A. (2009). *Четвертая политическая теория Россия и политические идеи XXI века*. Pietari: Амфора.
- Dugin, A. (2010). Социология геополитических процессов: основные принципы геополитики. [Luento].
- Dugin, A. (2011). *Геополитика*. Moskova: Гаудеамус.
- Dugin, A. (2012). *Геополитика России*. Moskova: Гаудеамус.
- Dugin, A. (2013). *Теория многополярного мира*. Moskova: Евразийское движение.
- Dyczok, M. (2015). The Ukraine Story in Western Media. Teoksessa A. Pikulicka-Wilczewska & R. Sakwa (toim.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations.
- Falk, R. (2004). *The declining world order: America's imperial geopolitics*. New York: Routledge.
- Feyerabend, P. K. (1970). Consolations for the Specialist. Teoksessa I. Lakatos & A. Musgrave (toim.), *Criticism and the Growth of Knowledge* (s. 197-230). London: Cambridge University Press.
- Flier, M. S. (2006). Political ideas and rituals. Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 387-408). Cambridge: Cambridge University Press.
- Florovsky, A. (1930). Dostoyevsky and the Slavonic Question. *The Slavonic and East European Review*, 9(26), 411-423.
- Frank, J. (1976). Dostoevsky: The Seeds of Revolt, 1821-1849. Princeton: Princeton University Press.
- Frank, J. (1986). Dostoevsky: The Stir of Liberation, 1860-1865. Princeton: Princeton University Press.
- Frank, J. (1995). Dostoevsky: The Miraculous Years, 1865-1871. Princeton: Princeton University Press.
- Frank, J. (2002). Dostoevsky: The Mantle of the Prophet, 1871-1881. Princeton: Princeton University Press.
- Franklin, S. (2006). Kievan Rus' (1015–1125). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 73-97). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press. (PDF-versio)
- Gadžiev, K. S. (1998). Введение в геополитику. Учебники онлайн. Haettu 28.11.2019 osoitteesta http://uchebnik-online.com/soderzhanie/textbook_195.html
- Galeotti, M. (2015). Hybrid War' and 'Little Green Men': How It Works, and How It Doesn't. Teoksessa A. Pikulicka-Wilczewska & R. Sakwa (toim.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations.
- Glucksmann, A. (2011). Bin Laden, Dostoyevsky and the reality principle. [Haastattelu] Haettu 1.4.2020 osoitteesta https://www.opendemocracy.net/en/article_1111jsp/
- Gogol, N. (1977). *Kuolleet sielut* (käänt. S. Samuli). Keuruu: Otava. Alkuperäisjulkaisu 1842.
- Goldstone, J. & Haldon, J. (2009). Ancient States, Empires, and Exploitation Problems and Perspectives. Teoksessa I. Morris & W. Scheidel (toim.), *The Dynamics of Ancient Empires State Power from Assyria to Byzantium*. New York: Oxford University

- Press.
- Griffith, S. B. (2016). Johdanto. Teoksessa Sun Tzu, *Sodankäynnin taito*. Tallinna: AS Pakett.
- Gumil'ov, L. (2002). Чингис-Хан - Неожиданный Ракурс. Teoksessa A. Dugin (toim.), *Основы Евразийства*. Moskova: Арктогея-Центр.
- Gumil'ov, L. & Ermolaev, V. (2002). Горе От Иллюзий. Teoksessa A. Dugin (toim.), *Основы Евразийства*. Moskova: Арктогея-Центр.
- Guzzini, S. (2012). The mixed revival of geopolitics in Europe. Teoksessa S. Guzzini (toim.), *The Return of Geopolitics in Europe? Social Mechanisms and Foreign Policy Identity Crises* (s. 219-250). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hagen, M. (2006). The First World War, 1914–1918. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haldon, J. F. (2009). The Byzantine Empire. Teoksessa I. Morris & W. Scheidel (toim.), *The Dynamics of Ancient Empires State Power from Assyria to Byzantium*. New York: Oxford University Press.
- Hamburg, G. M. (2006). Russian political thought: 1700–1917. Teoksessa D. Lieven (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 2 Imperial Russia 1689–1917* (s. 116-144). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hampton, J. (1997). Foreword. Teoksessa S. M. Cahn (toim.), *Classics of Modern Political Theory, Machiavelli to Mill*. Oxford: Oxford University Press.
- Hanson, S. (2006). The Brezhnev era. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Harari, Y. N. (2011). *Sapiens. Ihmisen lyhyt historia* (käänt. J. Iso-Markku). Helsinki: Bazar Kustannus Oy.
- Harari, Y. N. (2017). *Homo Deus. Huomisen lyhyt historia* (käänt. J. Iso-Markku). Helsinki: Bazar Kustannus Oy.
- Harle, V. & Moisis, S. (2003). Muuttuva geopolitiikka. Teoksessa V. Harle & S. Moisis (toim.), *Muuttuva geopolitiikka* (s. 7–16). Helsinki: Gaudeamus.
- Hart R. P. (2004). *Modern rhetorical criticism*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Haslam, J. (2006). Comintern and Soviet foreign policy, 1919–1941. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Headrick, D. (1981). *The tools of empire*. New York: Oxford University Press.
- Headrick, D. (2010). *Power Over Peoples*. New Jersey: Princeton University Press.
- Heffermehl, F.F. (2011). Империализм Достоевского. *ScandoSlavica*, 57(1), 88–109.
- Heller, M. (2008). Dostoyevsky on Terror and the Question of the West. Teoksessa M. Hyvärinen & L. Muszynski (toim.), *Terror and the Arts Artistic, Literary, and Political Interpretations of Violence from Dostoyevsky to Abu Ghraib* (s. 83-96). New York: Palgrave Macmillan.
- Hitchcock, W. I. (2010). The Marshall Plan and the creation of the West. Teoksessa M. P. Leffler & O. A. Westad (toim.), *The Cambridge history of the Cold War; Origins*. New York: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (2015). *Leviathan*. Global Grey. Alkuperäisjulkaisu 1651.
- Holland, K. (2015). Dostoevsky's journalism in the 1870s. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 288–294). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holloway, D. (2006). Science, technology and modernity. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge:

- Cambridge University Press.
- Holquist, M. (1977). *Dostoevsky and the Novel*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hopf, T. (2006). Moscow's foreign policy, 1945–2000: identities, institutions and interests. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopkins K. (2009). The Political Economy of the Roman Empire. Teoksessa I. Morris & W. Scheidel (toim.), *The Dynamics of Ancient Empires State Power from Assyria to Byzantium*. New York: Oxford University Press.
- Hughes, L. (2006). Russian culture in the eighteenth century. Teoksessa D. Lieven (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 2 Imperial Russia 1689–1917* (s. 67-91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon & Schuster.
- Hyvärinen, M. & Muszynski, L. (2008). Introduction. Teoksessa M. Hyvärinen & L. Muszynski (toim.), *Terror and the Arts Artistic, Literary, and Political Interpretations of Violence from Dostoyevsky to Abu Ghraib* (s. 1-22). New York: Palgrave Macmillan.
- Jackson, P. T. (2006). *Civilizing the Enemy, German Reconstruction and the Invention of the West*. Ann Arbor: University of Michigan Press
- James, K., Briggs S. P. & James E. M. (2011). Raskolnikov speaks today: Marxism and alienation in Fyodor Dostoyevsky's Crime and Punishment and the implications for business ethics education. *International Journal of Critical Accounting*, 3(4), 321-349.
- Jervis, R. (1991). The Future of World Politics Will It Resemble the Past? *International Security*, 16(3), 39—73.
- Jinping, X. (3.9.2018). Full text of Chinese President Xi Jinping's speech at opening ceremony of 2018 FOCAC Beijing Summit. Haettu 12.10.2020 osoitteesta http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441987.htm
- Jones, M. V. (1969). Dostoyevsky's conception of the idea. *Renaissance and Modern Studies*, 13(1), 106-131.
- Jones, M. V. (1971). Some Echoes of Hegel in Dostoyevsky. *The Slavonic and East European Review*, 49(117), 500-520.
- Jones, M. V. (1980). Dostoyevsky and Europe: Travels in the mind. *Renaissance and Modern Studies*, 24(1), 38–57.
- Juntunen, A. (2000). Geopolitiikka - perusta Venäjän aatteelle. *Tiede Ja Ase*, 58(58), 85–112.
- Juntunen, A. (2009). *Venäjän imperiumin paluu*. Tampere: Juvenes Print.
- Kaakkuriniemi, T. (2015). Modern Eurasian Geopolitics. Seeking the ideology for modern empires. Teoksessa P-E. Korvela, K. Palonen & A. Björk (toim.), *The Politics of World Politics*. Jyväskylä: SoPhi.
- Kabat, G. C. (1978). *Ideology and Imagination: The Image of Society in Dostoevsky*. New York: Columbia University Press.
- Katchanovski, I. (2015). Crimea: People and Territory Before and After Annexation. Teoksessa A. Pikulicka-Wilczewska & R. Sakwa (toim.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations.
- Karppinen, A. (1999). Venäjän aatetta jäljittämässä. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.
- Karppinen, A. (2003). *Minne troikka rientää?* Helsinki: WSOY.
- Karppinen, A. (2006). *Sirppi, vasara ja tähti*. Helsinki: WSOY.
- Kartano, T. (2009). Eurooppalaisen filosofian heijastus Venäjälle: Dostojevski ja Solovjov. Teoksessa F. Dostojevski, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista* (s. 7–54).

- Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*.
- Kautilya (1915). *Arthashastra* (käänt. R. Shamasastriy). Bangalore: Government Press. (PDF-versio).
- Kearns, G. (2009). *Geopolitics and Empire: The Legacy of Halford Mackinder*. New York: Oxford University Press.
- Keohane, R. O. & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence*. Boston: Longman.
- Kerry, J. (20.2.2014). Situation in Ukraine. Haettu 5.10.2018 osoitteesta <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2014/02/221855.htm>
- Khodarkovsky, M. (2006). Non-Russian subjects. Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 520-538). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kjellén, R. (1899). Studier öfver Sveriges politiska gränser. *Ymer - Svenska Sällskapet För Antropologi Och Geografi* 1899. Haettu 28.11.2019 osoitteesta <http://runeberg.org/ymer/1899/>
- Klein, N. (2008). *Tuhokapitalismin Nousu*. Juva: WS Bookwell.
- Klosko, G. (2006). *The Development of Plato's Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Knapp, L. (2015). Realism. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 229–235). Cambridge: Cambridge University Press.
- Knight, N. (2015). The abolition of serfdom. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 22–29). Cambridge: Cambridge University Press.
- Koivisto, M. (2001). *Venäjän idea*. Jyväskylä: Tammi.
- Kolosov, V. & Mironenko, H. (2001). *Геополитика и Политическая География*. Moskova: Аспект Пресс.
- Коммерсантъ (28.2.2014). Глава МВД Украины Арсен Аваков обвиняет Россию в вооруженном вторжении. Haettu 8.10.2018 osoitteesta <https://www.kommersant.ru/doc/2418581?query=%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0>
- Konkka, J. (2002). Alkusanat. Teoksessa F. Dostojevski, *Valitut kertomukset* (s. V-VIII). Helsinki: WSOY.
- Korhonen, P. (2012). What is Asia? International Studies as Political Linguistics. Teoksessa P. Aalto, V. Harle & S. Moisiö (toim.), *Global and Regional Problems, Towards an Interdisciplinary Study* (s. 131-149). Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Kronlund, A. (2013). *Parliamentary Oversight of the Exceptional Situations in a Presidential System, Debating the Reassertion of the Constitutional Powers of the US Congress*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Kubjakin, E. & Tushba, E. (2014). Теоретические подходы к анализу международных отношений. *Общество и Право*, 1(47).
- Kuhn, T. (1996). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kuusisto, R. (1998). Framing the Wars in the Gulf and in Bosnia: The Rhetorical Definitions of the Western Power Leaders in Action. *Journal of Peace Research*, 35(5), 603-620.
- Kuz, M. (2014). The Antinomies of Dostoevsky's Political Thought. Haettu 15.3.2020 osoitteesta voegelinview.com/antinomies-dostoevskys-political-thought-review/
- Lakoff, G. (2004). *Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate*. White River Junction, Vt.: Chelsea Green
- Latowsky, A. (2013). *Emperor of the world: Charlemagne and the construction of imperial authority*. London: Cornell University Press.

- Lavrov, S. (7.8.2008). Статья Министра иностранных дел России С.В.Лаврова «Россия и мир в XXI веке», опубликованная в журнале «Россия в глобальной политике» No 4, июль-август 2008 года. Наettu 12.10.2020 osoitteesta https://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4139447
- Lavrov, S. (20.2.2014). Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Ирака Х.Зибари, г. Багдад, 20 февраля 2014 года. Наettu 5.10.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/74246
- Lavrov, S. (25.2.2014). Выступление и ответы на вопросы СМИ Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе совместной пресс-конференции по итогам переговоров с Министром иностранных дел Люксембурга Ж.Ассельборном, Москва, 25 февраля 2014 года. Наettu 5.10.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/73790
- Lavrov, S. (3.3.2014). Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе сегмента высокого уровня 25-й сессии Совета ООН по правам человека, Женева, 3 марта 2014 года. Наettu 30.9.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/72642
- Lavrov, S. (9.04.2016). Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на XXIV Ассамблее Совета по внешней и оборонной политике, Москва, 9 апреля 2016 года. Наettu 12.10.2020 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=hqDwZRf1OEg>
- Lavrov, S. (1.09.2016). Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе встречи со студентами и профессорско-преподавательским составом МГИМО (У), Москва, 1 сентября 2016 года. Наettu 12.10.2020 osoitteesta https://www.mid.ru/vistupleniya_ministra/-/asset_publisher/MCZ7HQuMdqBY/content/id/2417731
- Lavrov, S. (23.9.2016). Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на 71-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН, Нью-Йорк, 23 сентября 2016 года. Наettu 12.10.2020 osoitteesta https://malaysia.mid.ru/zaavlenia-vystuplenia-staturukovodstvarf//asset_publisher/wRrUP2V72nVw/content/vystuplenie-ministra-inostrannyh-del-rossii-s-v-lavrova-na-71-j-sessii-general-noj-assamblei-oon-n-u-jork-23-sentabra-2016-goda?inheritRedirect=false
- Lavrov, S. (30.9.2016). Interview of the Russian Foreign Minister Sergey Lavrov to BBC World News Channel, Moscow, September 30, 2016. Наettu 12.10.2020 osoitteesta https://www.mid.ru/en/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/2481408
- Lavrov, S. (12.10.2016). Foreign Minister Sergey Lavrov's interview with Amanpour program on CNN International, Moscow, 12. October 2016. Наettu 7.9.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2497676?p_p_id=101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR&_101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR_languageId=en_GB
- Lavrov, S. (20.10.2016). Выступление Министра иностранных дел России С.В.Лаврова на встрече с участниками конференции «Ближний Восток: тенденции и перспективы», Москва, 20 октября 2016 года. Наettu 22.9.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2503255

- Lavrov, S. (30.11.2016). Выступление Министра иностранных дел С.В.Лаврова на Международном Форуме «Примаковские чтения», Москва, 30 ноября 2016 года. Haettu 12.10.2020 osoitteesta https://www.mid.ru/press_service/video/-/asset_publisher/i6t41cq3VWP6/content/id/2540893
- Lavrov, S. (29.3.2017) Sergey Lavrov: The Interview. Haettu 12.10.2020 osoitteesta <https://nationalinterest.org/feature/sergey-lavrov-the-interview-19940?page=3%2C2>
- Lavrov, S. (18.2.2017). Выступление и ответы на вопросы Министра иностранных дел России С.В.Лаврова в ходе 53-й Конференции по вопросам безопасности, Мюнхен, 18 февраля 2017 года. Haettu 6.10.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2648249
- Lavrov, S. (29.6.2018). Foreign Minister S.Lavrov's interview with Channel 4, Moscow, June 29, 2018. Haettu 8.10.2018 osoitteesta http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/3285972?p_p_id=101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR&_101_INSTANCE_7OvQR5KJWVmR_languageId=en_GB
- Layne, C. (2012). This Time It's Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana. *International Studies Quarterly*, 56, 203–213.
- Leatherbarrow, W. J. (1980). Idealism and Utopian Socialism in Dostoyevsky's *Gospodin Prokharchin and Slaboye serdtse*. *The Slavonic and East European Review*, 58(4), 524-540.
- Lebow R. (2003) *The tragic vision of politics Ethics, interests and orders*. New York: Cambridge University Press.
- Leffler, M. P & Westad, O. A. (2010). *The Cambridge history of the Cold War; Origins*.
Leffler, M. P. (2010). The emergence of an American grand strategy, 1945–1952. Teoksessa M. P. Leffler & O. A. Westad (toim.), *The Cambridge history of the Cold War; Origins*. New York: Cambridge University Press.
- Lenin, V. (1999). *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism*. New South Wales: Resistance Books.
- Lenta (27.2.2014a). Крымчане обратились в генконсульство РФ за статусом беженцев. Haettu 19.9.2018 osoitteesta <https://lenta.ru/news/2014/02/27/ask/>
- Lenta (27.2.2014b). Справоросы предложили украинцам ускоренное получение паспортов РФ. Haettu 19.9.2018 osoitteesta <https://lenta.ru/news/2014/02/27/citizenship/>
- Lenta (28.2.2014). В захвате парламента Крыма заподозрили российский спецназ. Haettu 19.9.2018 <https://lenta.ru/news/2014/02/28/blame/>
- Lihatševa, D. (1996). *Повесть Временных Лет* (toimi. D. Lihatševa). Pietari: Наука.
- Linde, F. (2016). The Civilizational Turn in Russian Political Discourse: From Pan-Europeanism to Civilizational Distinctiveness. *The Russian Review* 75, 604–25.
- Lindroos, K. & Möller, F. (2017). Witnessing in Contemporary Art and Politics. Teoksessa K. Lindroos & F. Möller (toim.), *Art As a Political Witness* (s. 33-55). Berlin: Verlag Barbara Budrich.
- Lo, B. (2015). *Axis of convenience: Moscow, Beijing, and the new geopolitics*. Washington, D.C.: Brookings Institution press.
- Locke, J. (1982). *Second Treatise of Government*. Wheeling, Illinois: Harlan Davidson, Inc. Alkuperäisjulkaisu 1689.
- Lounsbury, A. (2015). Symbolic geography. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 159–167). Cambridge: Cambridge University Press.
- Luntinen P. (1981). *Keisari-Venäjän aatehistoria*. Gaudeamus.

- Luttwak, E. N. (1990). From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. Teoksessa G. Ó Tuathail, S. Dalby & P. Routledge (toim.), *The Geopolitics Reader*. London: Routledge.
- Machiavelli, N. (1997). The Prince. Teoksessa S. M. Cahn (toim.), *Classics of Modern Political Theory. Machiavelli to Mill*. New York: Oxford University Press.
- Mackinder, H. J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4), 421-437.
- Mackinder, H. J. (1942). *Democratic Ideals and Reality*. Washington, DC: National Defense University Press.
- Maiorova, O. & Martinsen, D. A. (2015). Introduction: the many worlds of Dostoevsky. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 1-8). Cambridge: Cambridge University Press.
- Maiorova, O. (2015). Empire. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 86-97). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahan, A. T. (1890). *The Influence of Sea Power Upon History, 1660–1783*. The Project Gutenberg eBook.
- Mahan, A. T. (1897). *The Interest of America in Sea Power*. The Project Gutenberg eBook.
- Makarychev, A. & Morozov, V. (2013). Is “Non-Western Theory” Possible? The Idea of Multipolarity and the Trap of Epistemological Relativism in Russian IR. *International Studies Review*, 15, 328–350.
- Makeev, A. (2010). Геополитический путь России в координатах безопасности. *Пространство и Время*, (2), 107-116.
- Mankoff, J. (2009). *Russian foreign policy: the return of great power politics*. New York: Rowman & Littlefield Publishers.
- Marcillacq, F. (2017). Perspectives for the Western Balkans in the EU. [Videotiedosto]. Haettu 1.6.2019 osoitteesta https://www.youtube.com/watch?v=h13_AA3KsPU
- Marples, D. (2015). Ethnic and Social Composition of Ukraine’s Regions and Voting Patterns. Teoksessa A. Pikulicka-Wilczewska & R. Sakwa (toim.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations.
- Martin, J. (2006a). North-eastern Russia and the Golden Horde (1246–1359). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus’ to 1689* (s. 127-157). Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin, J. (2006b). The emergence of Moscow (1359–1462). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus’ to 1689* (s. 158-187). Cambridge: Cambridge University Press.
- Martinsen D. A. & Maiorova O. (2015). *Dostoevsky in Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mattox, J. (2006). *Saint Augustine and the Theory of Just War*. New York: Continuum.
- McFaul, M. (2006). The Russian Federation. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGinnis, M. (1999). *Polycentricity and Local Public Economies: Readings from the Workshop in Political Theory and Policy Analysis*. Michigan: University of Michigan Press.
- Mead, W. R. (2014). The Return of Geopolitics: The Revenge of the Revisionist Powers. *Foreign Affairs*, 93(3), 69-79.
- Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company. (pdf versio)

- Medvedev, D. (24.2.2014). Дмитрий Медведев ответил на вопросы журналистов. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <http://government.ru/news/10719/>
- Meinig, D. (1956). Heartland and Rimland in Eurasian History. *The Western Political Quarterly*, 9(3), 553–669.
- Miller R. J. (2006). *Native America, discovered and conquered: Thomas Jefferson, Lewis & Clark, and Manifest Destiny*. London: Praeger Publishers.
- Miller, P. & Rose, N. (2010). *Miten meitä hallitaan* (käänt. R. Suikkanen). Tampere: Vastapaino.
- Mogherini, F. (7.8.2017). Remarks by the High Representative / Vice-President Federica Mogherini at the ceremony commemorating 40 years of EU-ASEAN relations. Haettu 12.10.2020 osoitteesta https://eeas.europa.eu/delegations/fiji/30828/remarks-high-representative-vice-president-federica-mogherini-ceremony-commemorating-40-years_tr
- Moisio, S. (2003). Geopolitiikan viisi olemusta. Teoksessa V. Harle & S. Moisio (toim.), *Muuttuva geopolitiikka* (s. 17–35). Helsinki: Gaudeamus.
- Moran, J. P. (2018). This Star Will Shine Forth from the East: Dostoevsky and the Politics of Humility. Haettu 1.2.2020 osoitteesta <https://voegelinview.com/star-will-shine-forth-east-dostoevsky-politics-humility/>
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf. Inc.
- Morillas, J. (2010). The Fight against the French Revolution: Dostoevsky as a Political Thinker. *The Dostoevsky Journal*, (8)9, 1-24.
- Motyl, A., Ruble, B. & Shevtsova, L. (2005). Introduction: Russia's Reintegration into the West. Teoksessa A. Motyl, B. Ruble & L. Shevtsova (toim.), *Russia's engagement with the west: transformation and integration in the twenty-first century*. London: Routledge.
- Mouffe, C. (1993). *The Return of the Political*. London: Verso.
- MuntšaeV, Š. & Ustinov, V. (1997). *История России*. Moskova: ИИФРА.
- Mäkinen, S. (2008). *Russian Geopolitical Visions and Argumentation. Parties of Power, Democratic and Communist Opposition on Chechnia and NATO, 1994-2003*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Mäkinen, S. (2014). Geopolitics Teaching and Worldviews: Making the Future Generation in Russia. *Geopolitics*, 19(1), 86-108.
- Neoplan80 (2014). Best of drunk Boris Yeltsin! Haettu 1.10.2020 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=v9YnDirqwT4>
- Nye, J. S. (2004). *Soft power: the means to success in world politics*. United States: Public Affairs.
- Obama, B. (28.2.2014). Statement by the President on Ukraine. Haettu 10.10.2018 osoitteesta <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/02/28/statement-president-ukraine>
- Obama, B. (12.1.2016). Final Presidential State of the Union Address. Haettu 9.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2016.htm>
- Obama, B. (16.11.2016). Address to the People of Greece. Haettu 10.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamagreecepeople.htm>
- Obama, B. (16.12.2016) Final Presidential Press Conference of Year. Haettu 11.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamafinalpresidentialpressconference.htm>

- Obama, B. (10.1.2017) Presidential Farewell Address. Haettu 12.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamafarewelladdress.htm>
- Obama, B. (18.1.2017) Final Presidential Press Conference. Haettu 12.10.2018 osoitteesta <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamafinalpressconference.htm>
- O'Brien (2002). Philip's Atlas of World History. London: Octopus Publishing Group.
- Offord, D. (1979). Dostoyevsky and Chernyshevsky. *The Slavonic and East European Review*, 57(4), 509-530.
- Offord, D. (2015). Nihilism and terrorism. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 48–57). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ollie, Bye (2016). The History of the World: Every Year. [Videotiedosto] Haettu 3.6.2019 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=-6Wu0Q7x5D0>
- Ostrowski, D. (2006). The growth of Muscovy (1462–1533). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 213-239). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ó Tuathail, G. (1998). Thinking Critically About Geopolitics. Teoksessa G. Ó Tuathail, S. Dalby & P. Routledge (toim.), *The Geopolitics Reader*. London: Routledge.
- Ó Tuathail, G., Dalby, S. & Routledge, P. (1998). *The Geopolitics Reader*. London: Routledge.
- Paine, J. (2015). The economy and the print market. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 66–74). Cambridge: Cambridge University Press.
- Palonen, K. (2003). Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives: Global, Local, Political*, 28(2), 171-186.
- Palonen, K. (2006). *The Struggle With Time. A Conceptual History of 'Politics' as an Activity*. Hamburg: LIT Verlag.
- Paris B. J. (2008). *Dostoevsky's Greatest Characters: A New Approach to "Notes from Underground," Crime and Punishment, and The Brothers Karamazov*. New York: Palgrave Macmillan.
- Perelman, C. (1982). *The Realm of Rhetoric*. London: University of Notre Dame Press.
- Perelman, C. (1996). *Retoriikan valtakunta* (käänt. L. Lehto). Tampere: Vastapaino.
- Perrie, M. (2006). Introduction. Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 1-18). Cambridge: Cambridge University Press.
- Phelps, G. & Boylan, T (2002). Discourses of War: The Landscape of Congressional Rhetoric. *Armed Forces & Society*, 28(4), 641-667.
- Plant, S. (1998). Nationhood and Roots: Dostoyevsky and Weil on National Culture and Europe. *Religion, State & Society*, 26(3/4), 279-289.
- Platon (1988). *The Laws of Plato* (käänt. T. L. Pangle). Chicago: The University of Chicago Press.
- Platon (1991). *The Republic of Plato* (käänt. A. Bloom). BasicBooks.
- Politkovskaja, A. (2004). *Putins Russia, life in a falling democracy*. New York: Metropolitan Books. (pdf-verio.)
- Poo, M. (2005). *Enemies of Civilization Attitudes toward Foreigners in Ancient Mesopotamia, Egypt, and China*. Albany: State University of New York Press.
- Popper, K. (1994). *The Myth of the Framework. In Defence of Science and Rationality*. New York: Routledge.
- Pouliot, V. (2010). The materials of practice: Nuclear warheads, rhetorical commonplaces and committee meetings in Russian–Atlantic relations. *Cooperation and Conflict*,

45(3), 294–311.

- Prozorov, S. (2006). *Understanding conflict between Russia and the EU: the limits of integration*. New York: Palgrave Macmillan.
- Prozorov, S. (2014). What Is the Other of Europe? Teoksessa S. Lindberg, M. Ojakangas & S. Prozorov (toim.), *Europe Beyond Universalism and Particularism* (s. 135-161). London: Palgrave Macmillan.
- Pursiainen, C. (1999). *Venäjän idea, utopia ja missio*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pursiainen, C. (2000). *Russian foreign policy and international relations theory*. England: Ashgate Publishing Limited.
- Putin, V. (10.2.2007). Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности. Haettu 13.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- Putin, V. (1.3.2014). Владимир Путин внёс обращение в Совет Федерации. Haettu 13.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/news/20353>
- Putin, V. (4.3.2014). Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине. Haettu 16.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>
- Putin, V. (18.3.2014). Обращение Президента Российской Федерации. Haettu 16.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>
- Putin, V. (21.3.2014). Подписаны законы о принятии Крыма и Севастополя в состав России. Haettu 17.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/news/20625>
- Putin, V. (3.2.2016). Встреча с активом Клуба лидеров. Haettu 12.10.2020 osoitteesta <http://kremlin.ru/events/president/news/51263>
- Putin, V. (2018). *Миропорядок*-dokumenttielokuva. [Videotiedosto] Haettu 1.6.2019 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=kpAH0m14Kwg>
- Pynnöniemi, K. (2016). The Metanarratives of Russian Strategic Deception. Teoksessa K. Pynnöniemi & A. Rácz (toim.), *Fog of Falsehood Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine*. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Raik, K. (2016). Liberalism and geopolitics in EU–Russia relations: rereading the “Baltic factor”. *European Security*, 25(2), 237-255.
- Raik, K. (2017). The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe’s Political, Economic and Security Order, *Geopolitics*, 51-70.
- Raleigh, D. J. (2006). The Russian civil war, 1917–1922. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 140-167). Cambridge: Cambridge University Press.
- Rangarajan, L. N. (1987). Introduction. Teoksessa Kautilya, *The Arthashastra*. New Delhi: Penguin Books.
- Россия24 (25.2.2014a). Севастополь не намерен подчиняться властям из Киева. Haettu 25.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1321740&cid=9#>
- Россия24 (25.2.2014b). После Майдана Севастополь переходит к прямой демократии. Haettu 25.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1320270&cid=9#>
- Россия24 (26.2.2014a). "Беркут" взял под свое крыло Крым. Haettu 25.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1325916&cid=9#>
- Россия24 (26.2.2014b). Харьков: горожане говорят "Нет" евромайдану. Haettu 25.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1325918&cid=9#>
- Россия24 (26.2.2014c). Госдума предлагает помочь Украине российским гражданством. Haettu 26.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1325919&cid=7>

- Россия24 (27.2.2014a). Неизвестные в униформе захватили здания парламента и правительства Крыма. Haettu 26.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1327808&cid=9#>
- Россия24 (27.2.2014b). Севастополь просит помощи. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1328808&cid=5#>
- Россия24 (27.2.2014c). Возле Рады группа радикалов требует принять закон о люстрации. Haettu 1.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1328601&cid=9#>
- Россия24 (27.2.2014d). Захватившие здания в Симферополе отказались от переговоров. Haettu 2.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1328102&cid=9>
- Россия24 (28.2.2014). Москва объяснила передвижение бронетехники в Крыму. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1332622&cid=9#>
- Россия24 (1.3.2014a). Совет Федерации единогласно одобрил использование российской армии в Крыму. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1336215&cid=5#>
- Россия24 (1.3.2014b). Песков: Путин примет решение о вводе войск на Украину, исходя из развития ситуации. Haettu 30.9.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1336540&cid=5>
- Россия24 (1.3.2014c). Госдума РФ считает использование российских войск в Крыму своевременным. Haettu 6.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1336168&cid=7#>
- Россия24 (1.3.2014d). Турчинов мобилизует украинскую армию. Haettu 6.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1336805&cid=9>
- Россия24 (1.3.2014e). Геннадий Зюганов поддерживает использование российской армии для нормализации обстановки на Украине. Haettu 7.10.2018 osoitteesta <https://www.vesti.ru/doc.html?id=1336167&cid=7>
- Rousseau, J. J. (2012). *The major political writings of Jean-Jacques Rousseau: the two discourses and the social contract* (käänt. J. T. Scott). Chicago: The University of Chicago Press. (PDF-versio)
- Rozanov V. V. (1996). *Легенда о великом инквизиторе Ф. М. Достоевского*. Moskova: Республика.
- Rühle, M. (2014). NATO Enlargement and Russia: Discerning Fact from Fiction. *American Foreign Policy Interests*, 36, 234–239.
- Said, E. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Books.
- Sakwa, R. (1998). *Soviet politics in perspective*. London: Routledge.
- Sakwa, R. (2002). *Russian Politics and Society*. New York: Routledge.
- Sakwa, R. (2004). *Putin: Russia's choice*. London: New York.
- Sakwa, R. (2015): *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderlands*. London: I.B.Tauris & Co Ltd. (pdf-versio.)
- Sandoz, E. (1964). Philosophical Anthropology and Dostoevsky's "Legend of the Grand Inquisitor". *The Review of politics*, 26(3), 353-377.
- Sandoz, E. (1978). Philosophical Dimensions of Dostoevsky's Politics. *The Journal of Politics*, 40(3), 648-674.
- Sarotte, M. E. (2014). A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion. *Foreign Affairs*, (September/October) 90–97.
- Sauer, T. (2017). The Origins of the Ukraine Crisis and the Need for Collective Security between Russia and the West. *Global Policy*, 8(1), 82–91.
- Savitski, P. (2002). Евразийство как Исторический Замысел. Teoksessa A. Dugin (toim.), *Основы Евразийства*. Moskova: Арктогея-Центр.

- Savitski, P. (2003a). Евразийство. Teoksessa K. Korolov (toim.), *Классика. геополитики XX Век* Moskova: Издательство АСТ.
- Savitski, P. (2003b). Географические и Геополитические основы евразийства. Teoksessa K. Korolov (toim.), *Классика. геополитики XX Век* Moskova: Издательство АСТ.
- Scanlan, J. P. (2002). *Dostoevsky the Thinker*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Scanlan, J. P. (2015). Socialism, utopia, and myth. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 39–47). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitt, C. (1997). *Land and Sea* (käänt. S. Draghici). Washington, DC: Plutarch Press.
- Schmitt, C. (2006). *The Nomos of the Earth*. New York: Telos Press Publishing.
- Schmitt, C. (2007). *The Concept of the Political*. Chicago: University of Chicago Press.
- Scholvin, S. & Wigell, M. (2019). Geo-economic Power Politics: An Introduction. Teoksessa M. Wigell, S. Scholvin & M. Aaltola (toim.), *Geo-Economics and Power Politics in the 21st Century: The Revival of Economic Statecraft* (s. 1-13). Oxon: Routledge.
- Schur, A. (2015). Punishment and crime. Teoksessa D. A. Martinsen & O. Maiorova (toim.), *Dostoevsky in Context* (s. 30–38). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sutch, P. & Elias, J. (2007). *International relations: the basics*. New York: Routledge.
- Sempa, F. P. (2002). *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Semukhina, O. B. & Galliher, J. F. (2009). Death penalty politics and symbolic law in Russia. *International Journal of Law Crime and Justice*, 37, 131-153.
- Shaw, D. J. B. (2006a). Russia's geographical environment. Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 19-43). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shaw, D. J. B. (2006b). Urban developments. Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 579-599). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shearer, D. R. (2006). Stalinism, 1928–1940. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 192-216). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shearman, P. (2010). History, Russia and the West, and Cold Wars. Teoksessa R. Kanet (toim.), *Russian Foreign Policy in the 21st Century*. London: Palgrave Macmillan.
- Shepard, J. (2006). The origins of Rus' (c.900–1015). Teoksessa M. Perrie (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 1 From Early Rus' to 1689* (s. 47-72). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shevtsova, L. (2003). *Putin's Russia*. Washington, D.C.: Carnegie.
- Shevtsova, L. (2007). Post-communist Russia: a historic opportunity missed. *International Affairs*, 83(5), 891–912.
- Shevtsova, L. (2010). *Lonely power: why Russia has failed to become the West and the West is weary of Russia*. Washington, D.C.: Carnegie
- Smith, H. (2014). *Russian Greatpowerness: Foreign policy, two Chechen wars and international organisations*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Smith, S. A. (2006). The revolutions of 1917–1918. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 114-139). Cambridge: Cambridge University Press.
- Snyder, T. (2006). Ukrainians and Poles. Teoksessa D. Lieven (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 2 Imperial Russia 1689–1917* (s. 165-183). Cambridge:

- Cambridge University Press.
- Sotilasdoktriini (5.2.2010). Военная доктрина Российской Федерации. Haettu 29.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/supplement/461>
- Sozina, T. N. (2008). "Трогательное" как способ проявления авторского голоса в романе "Братья Карамазовы" Ф. М. Достоевского. *Вестник Челябинского государственного университета*, 9, 134-138.
- Spengler, O. (1918). *The Decline of the West*. München: C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Steinberg, M. D. (2006). Russia's *fin de siecle*, 1900–1914. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century* (s. 67-93). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stent, A. & Shevstova, L. (1996). No Turning Back. *Foreign Policy*, 103 (Summer, 1996), 92-109.
- Suhotina, L. G. (2003). Достоевский В Общественной Мысли России Второй Половины XIX - Начала XX Века. *Философия*. 64-72.
- Sumida, J. (1999). Alfred Thayer Mahan, geopolitician. *Journal of Strategic Studies*, 22(2–3), 39–62.
- Sun Tzu (2016). *Sodankäynnin taito*. Tallinna: AS Pakett.
- Taubman W. (2006). The Khrushchev period 1953–1964. Teoksessa R. G. Suny (toim.), *The Cambridge History of Russia: Volume 3 The Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Terras, V. (1998). *Reading Dostoevsky*. Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Thukydides (2009). *The History of the Peloponnesian War* (käönt. R. Crawley). Project Gutenberg. (PDF-versio).
- Torop, P. (1997). *Достоевский: История И Идеология*. Tartu: Tartu University Press.
- Trenin, D. (2001). *The End of EURASIA: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*. Washington DC: Carnegie.
- Trepanier, L. (2013). Introduction. Teoksessa R. Avramenko & L. Trepanier (toim.), *Dostoevsky's Political Thought* (s. 1-6). Lanham, MD: Lexington Books.
- Trepanier, L. (2017). The Politics and Experience of Active Love in The Brothers Karamazov. Haettu 15.1.2020 osoitteesta <https://voegelinview.com/politics-experience-active-love-brothers-karamazov/>
- Trubetskoi, N. (2002). Общеєвразийский Национализм. Teoksessa A. Dugin (toim.), *Основы Евразийства*. Moskova: Арктогея-Центр.
- Trubetskoi, N. (2003a). Взгляд на русскую историю не с Запада, а с Востока. Teoksessa K. Королєв (toim.), *Классика. геополитики XX Век* Moskova: Издательство АСТ.
- Trubetskoi, N. (2003b). Русская проблема. Teoksessa K. Королєв (toim.), *Классика. геополитики XX Век* Moskova: Издательство АСТ.
- Tsygankov, A. (2003). Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up. *Communist and Post-Communist Studies*, 36, 101–127.
- Tsygankov, A. (2009a). *Russophobia, Anti-Russian Lobby and American Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tsygankov, A. (2009b). Russia in the Post-Western World: The End of the Normalization Paradigm? *Post-Soviet Affairs*, 25(4), 347–369.
- Tsygankov, A. (2010). *Russia's Foreign Policy. Change and Continuity in National Identity*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Tsygankov, A. (2014). *The Strong State in Russia, Development and Crisis*. New York: Oxford University Press.
- Tsygankov A. (2015). «Островная» геополитика Вадима Цымбурского. Teoksessa A. S. Tsipko & A. L. Tsetsevisnikov (toim.), *Тетради по консерватизму*. Moskova:

- Институт социально-экономических и политических исследований (Фонд ИСЭПИ).
- Tsymburski, V. (1993). Остров Россия. Перспективы российской геополитики. *Полис. Политические Исследования*. 5. (pdf-versio)
- Tunander (2001) Swedish-German geopolitics for a new century: Rudolf Kjellén's 'The State as a Living Organism'. *Review of International Studies* 27(3), 451 – 463.
- Tuomi, O. (1996). *Uusi Geopolitiikka. Geopoliittisen perspektiivin soveltuvuus kansainvälisen politiikan tulkintaan maailman ja ajattelutapojen muuttuessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Turner, C. (1999). Weber and Dostoyevsky on Church, Sect and Democracy. Teoksessa S. Whimster (toim.), *Max Weber and the Culture of Anarchy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Uehling, G. (2015). Everyday Life after Annexation: The Autonomous Republic of Crimea. Teoksessa A. Pikulicka-Wilczewska & R. Sakwa (toim.), *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*. Bristol: E-International Relations.
- Ulkopoliittinen konseptio (15.7.2008). Концепция внешней политики Российской Федерации. Haettu 18.9.2018 osoitteesta <http://kremlin.ru/acts/news/785>
- Unikaitè-Jakuntavičienè, I. & Matulkaitè, R. (2017). The Ukraine Crisis Reflections in the Speeches of USA and Russian Political Leaders. *Slovak Journal of Political Sciences*, 17(3-4), 299-342.
- Valkoisen talon tiedottaja (20.2.2014). Statement by the Press Secretary on Ukraine. Haettu 20.9.2018 osoitteesta <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/02/20/statement-press-secretary-ukraine>
- Vengerova, Z. (2015). Dostoyevsky and his message to the world. Teoksessa C. Garnett (toim.), *The Complete Works of Fyodor Dostoyevsky*. e-artnow.
- Wallenius, T. (2017). Geopolitiikka ei ole tieteellistä. Haettu 28.11.2019 osoitteesta <https://www.ulkopolitist.fi/2017/03/31/essee-geopolitiikka-ei-ole-tieteellista-2/>
- Walsh, D. (1987). Dostoevsky's Discovery of the Christian Foundation of Politics. *Religion & Literature*, 19(2), 49-72.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. California: Addison-Wesley.
- Weber, M. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. Glencoe: The Free Press.
- Weber, M. (2004). *The vocation lectures I Max Weber*. Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Weeks, A. (2010). *The Choice of War. The Iraq War and the Just War Tradition*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC.
- WEF (17.9.2015). Which country has the most engineering graduates? Haettu 19.9.2018 osoitteesta <https://www.weforum.org/agenda/2015/09/which-country-most-engineering-manufacturing-and-construction-graduates/>
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wigell, M. & Vihma, A. (2016). Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU. *International Affairs*, 92(3), 605–627.
- Wittgenstein, L. (1961). *Tractatus Logico-Philosophicus*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Wolff, A. (2015). The future of NATO enlargement after the Ukraine crisis. *International Affairs* (91)5, 1103–1121.
- Yle (27.2.2014). Yle Krimillä: Mielenosoittajat vastustavat kielilakia ja vaativat Krimille oikeutta päättää asioistaan. Haettu 7.10.2018 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-7112067>

Yle (6.3.2014). Asiantuntijat: Itäukrainalaiset eivät haikaile osaksi Venäjää. Haettu
7.10.2018 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-7124145>
Zvjagintsev, A. (2014). *Leviathan*. Venäjä: Non-Stop Production.